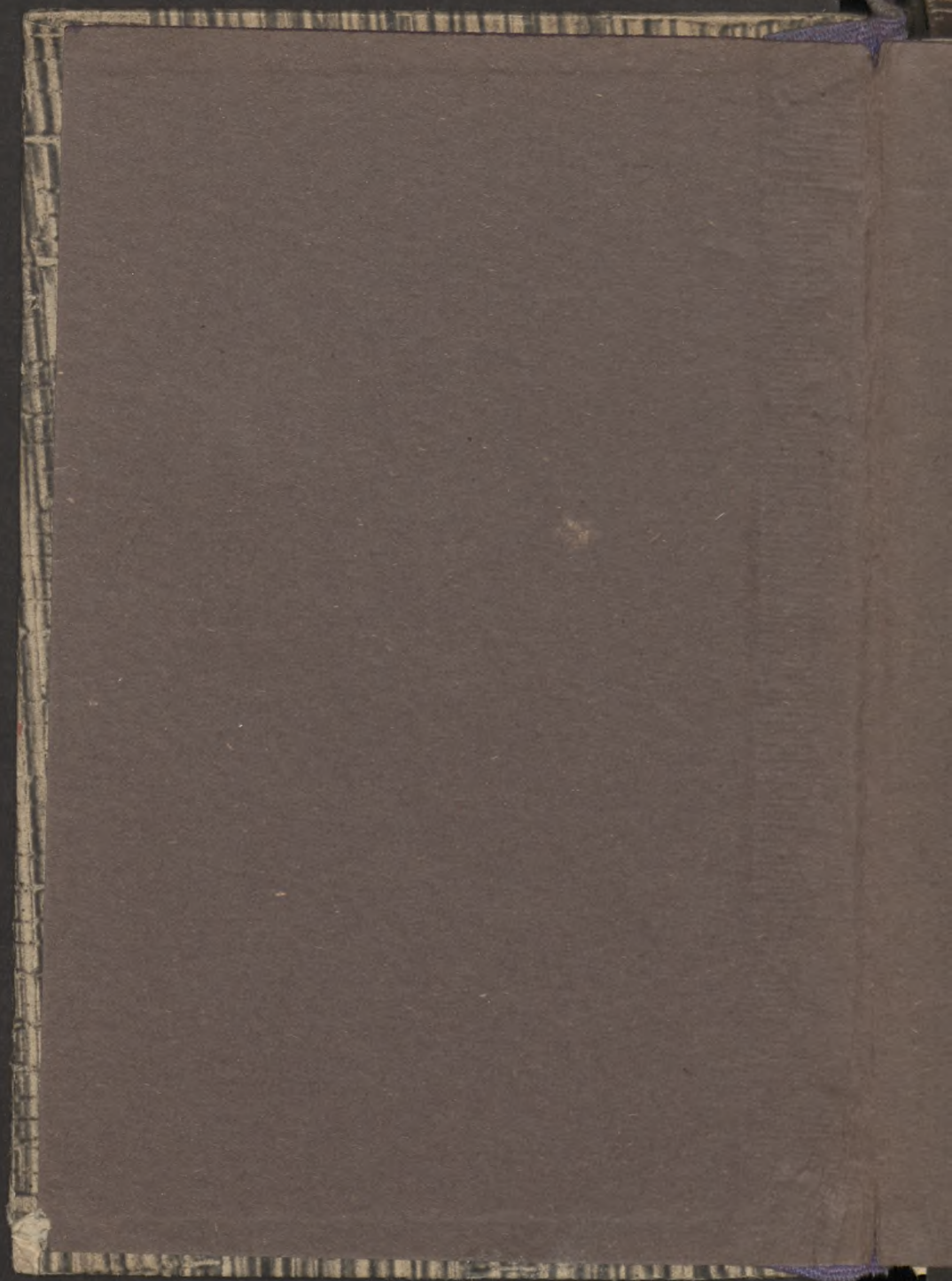
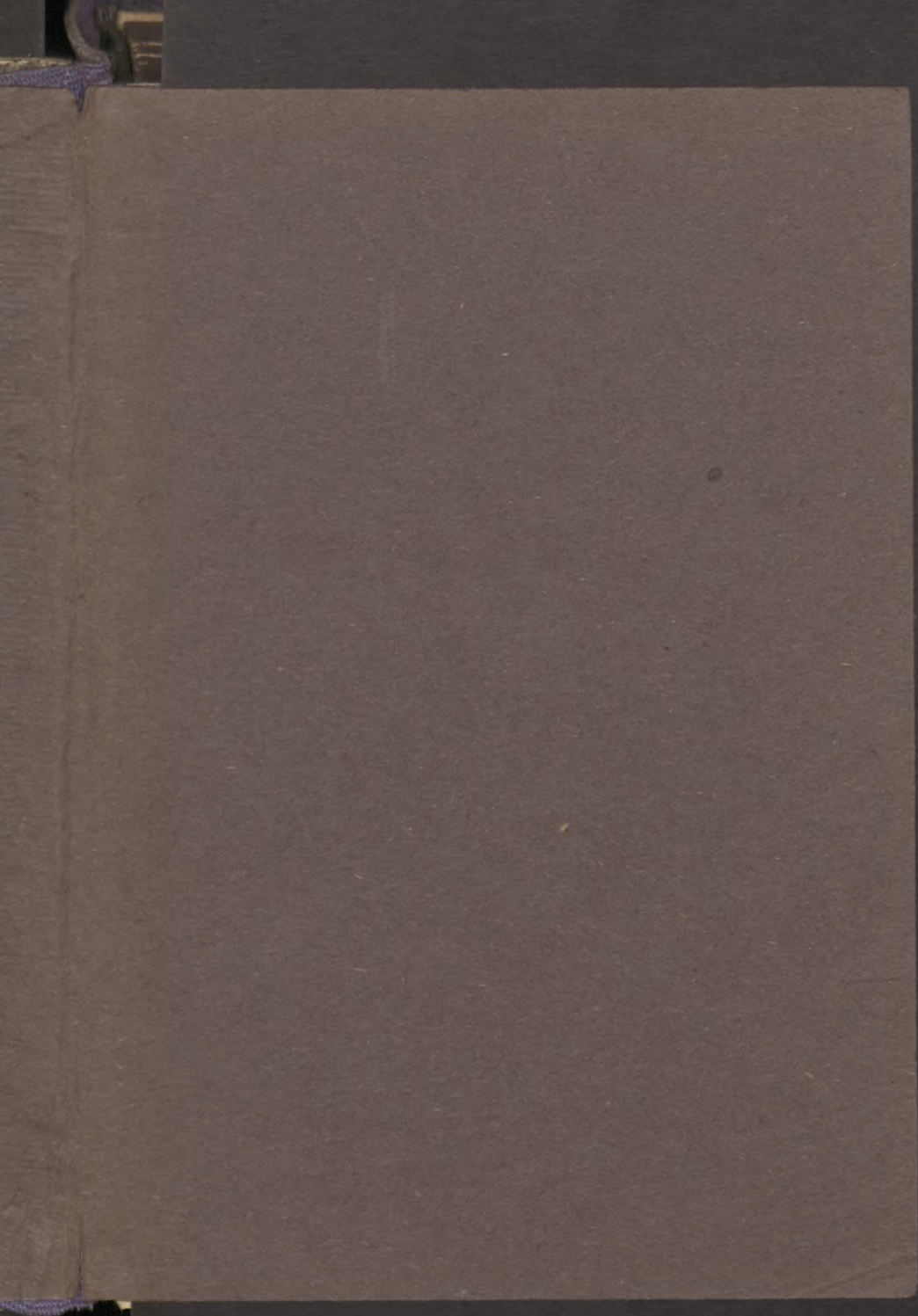

M
153.137

KÁLLAY MIKLÓS
—
BÁTHORY ISTVÁN

KÁLLAY MIKLÓS
BÁTHORY ISTVÁN

KÁLLAY MIKLÓS MUNKÁI

Versek

Dobó kora

Tűz a gyárban

Liliomos királyfi

Trón a Vérhegyen

A pápa és a Vatikán

A Roninok kincse

Magóg fiai

Rontó Pál

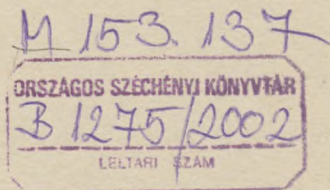
A murányi amazon

KÁLLAY MIKLÓS

BÁTHORY ISTVÁN

REGÉNY

RÉVAI

Copyright by Révai, Budapest, 1944

76418. — Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. nyomdája

Felelős nyomdavezető: Tóth Lajos

HOLTAK NEVELIK AZ ÉLŐT

1

AZON az éjszakán keservesen és sokáig vonítottak a kutyák a somlyói vár udvarán. A hegytetőről, ahol a felsővár bástyái csipkéztek bele a téli ég holdas kékjébe, panaszos üvöltés felelgetett nekik.

Hátul a Magura orma féhéren tündökölt. A mindent elöntő, fagyos holdsütés csillogón feküdt meg rajta.

Percnyi csendből újabb ebüvöltés vérzett föl. A várhegy kutyái meg a Magura fala párosan ekhóztak rá. A Kraszna felől nagy reccsenés zengett, mintha mozsár pukkant volna. A folyó jege repedezett a csikorgó hidegben.

A kutyák az elnyújtott gyötrelmes vonításból lelkenedező ugatásba csaptak át. Mintha idegent éreztek volna. De a felvonóhid szorosan tapadt a kapunyílásra. Léptek nesze semerre sem kelt. Csak az üres sáncárokban pattogott a jég.

Kelemen várnagy felriadt a medvebőrön, ahol elnyomta a buzgóság a kemence vastag parazsa mellett. A holdsütéstől egész világos volt a kamara.

A várnagy talpra erőlködött, megnyújtózta

tagjait. Figyelt. A dühös kaffogást megint riadt vonítás váltotta fel.

Kelemen úr kilökte a pitvarajtót. A pitvarban szűkös mécsvilágnál gubájába húzódva virrasztott Mihók, az udvaros. A pitvarba csak óvatosan szüremkedett ki a kemence melegsége. Mihók egészen a fölére húzta csúcsos báránybőr süvegét. Csak erőshajlású orrának sarlója látszott ki alóla, ahogy vörnyegesen feküdte meg a mécsvilág gyér fénye.

— Mi lelheti a beste dögeit? — mordult felé a várnagy.

— A hódvilágot voníccsák. Olyan fehér az ábraszatja, miként hómi tündökletes mennyei hótnak — magyarázta Mihók.

— Vess nekik valami koncot, tán megcsitulnak.

— Próbálkoztam már.

— Nohát!

— Hát csak morogtak a koncon, vicsorogtak, oszt esmeg csak nekiveselkedtek az eget ugatni.

— Megvesztek ezek ma?

— Hótat szagolnak.

— Hol a halott?

— Tán a zsombikokban elnyomott némely kószálót ez a degez hideg. Megszimmancsák ezek mér-földre is. Megorroncsák, mikor félig még a túlsó világon zörög a csontja. Esmeg a kuvikot hallám. Füleljen csak kied es, várnagy uram.

A várnagy felkapta fejét.

A sarokbástya tornyáról síró madárvisongás hallatszott.

Mihók a tarkóját vakarta a báránybőr süveg alatt:

— Estétül emígyen rikótoz az ebanya madara.

— A toronyban fészkel — bólogatott a várnagy.

— Te góbélelketek töttözve vagyon sötét babonaságokkal. Ott is szót értetek, ahol némaság hallgat.

Mihók ferdén sunnyogott a várnagyra apró szemével. Nem szerette, ha emberi ész a földöntúli dolgok sorába ártja magát. Mintha a madár is az ő véleményén volna, még enyészetesebben kezdett rikoltozni.

— Na, hallá-e kied, esmeg szóla — horkant fel Mihók. — Ha fészke vagy, bókol ekkoron a madár. Semmiképpen sem lehet ez jóval. A denevérek ügön háborogtak az este. A halál kujtorog itt nem messze.

Szél zúdult neki a kastélynak. Csörömpölve rázta az ablakok eresztékét. Fejük felett ajtó csapódott. A kutyák olyan éktelen ugatásba kezdtek, mintha magát a sátánt érezték volna.

A pitvar ajtaja felszakadt. Katalin nagyasszony komornája állt ott zilált éjjeli köntösben. Szemében álommal küszködött a riadalom.

— Mihók, — kiáltotta az udvaros felé — szaladjon lóhalálban a borbélyért. Legélesebb szerszámjait hozza vért eriszteni.

Mihók már el is tűnt a sötét kapualjban. Kelemen úr arca fakóra vált.

— Mi baj vagy? — hebegte.

A komorna foga vacogott a nagy hidegben. Remegett a hangja, mikor didergőn mondta:

— Halálán van a nagyúr. Tán meg sem is éri a reggelt.

2

DRÁGA, keleti fákkal burkolt kamarájában széles, faragott tölgyfaágyán ott ült a nagyúr. Felesége, Katalin asszony, a Telegdyek sokbirtokú, nagy nemzetségéből, reszkető karral támogatta a vállát.

A hólyagos ablakon betűző holdsugár éppen a vajda arcába hullott. Földszínű fakóság váltakozott azon szederjes foltokkal. A nagyúr szeme üvegesen meredt előre. Száján rekedt, ziháló hörgés bugyborékolta ki. Orrából olykor fekete bíború vér szívárgott és vastagra alvadt őszbecsavarodott, sűrű bajszán.

A nagyhatalmú Báthory István vajdának is elérkezett órája. Ezrek reszkettek előtte, kemény kézzel igazított rendet az erdélyországi három nemzet, magyar, székely és szász szüntelen torzsalkodásai között; most olyan volt valami láthatatlan hatalom vasmarkában, mint ernyedtt inú, tagjaival tehetetlen koldus. Ameddig madarat röpte vitte szertelen kerekedésében, övé volt minden, földek, falvak, erdők; hegyek neki csúcsosodtak, folyók vize neki zúgott, az ő malmait hajtotta, Erdélyben is erős váraknak, dús uradalmaknak parancsolt. Bő szerző kedvvel és erővel gyarapította, amit ősei sok büszke nemzetség során összekaparkodtak. Most pedig tán lépésnyire alig ért tekintetének tört fénye s homályos tudatában felrémlett az a néhány arasnyi fülke, amely kisvártatva elegendő hely lesz számára e világ végzetéig.

A tompa, reszelős hörgés csukladozásba fült. A nagyúr teste görcsösen belevonaglott. Melle zihálva, sípoló neszszel emelkedett, mint a lyukas fűjtató. A nagyasszony szemében ott riadt a tehetetlen kétségbeesés.

— Ólomból vagy-on-é lába amaz átkozott borbélynak? — riadozott egyre az ajtó felé.

A folyosó felől csapkodás zaja vert be. A borbély volt. Utána a komorna igyekezett, nagy vizes melenccével. Botladozott a terhe alatt.

A borbély szaporán végezte dolgát. A sűrű hadakozásokban ugyancsak megtanulta. A komorna cipekedett is már kifelé a véres mosdótállal. Fiatal szolgáló-

lány ugrott segítségére. A felcser elkötözte a megnyitott eret. A nagyúr visszahanyatlott a gyűrött vánkossa. Körülötte furcsa, bíboros csipkét vont az ágyra a szertefröccsent vér. Szeme lassan lezárult, melle fáradt nagy szusszanásokkal szedte a lélekzetet. Homlokán nehéz verejtékcseppek indultak el.

— Légy könyörülettel hozzája Mindenható Úristen! — fohászkodott Katalin asszony. Reménység serkedezett benne. A nagyúr szemére mintha nyugtató álmom ereszkedett volna.

Katalin le nem vette róla szemét. Ahogy most megenyhülten feküdt, csak fáradt, küszködő lélekzése emlékeztette arra a riadtságra, amellyel ura hörgése az imént álmából felverte. Olyan váratlanul jött, keménykötésű, tagbaszakadt ember volt a vajda, mint a kőbálvány. Tán vére kicsit sűrűbb a kelleténél. Arca a legkisebb indulatra nekiviolásodott. De java erővel bírta magát mindig. Most sem lesz tán semmi baj. Legyőzi az alattomos támadást, mint eddig minden ellenét. Férje arcából próbált bizodalmat olvasni.

De hirtelen dúlt sikoltásba szakadt egész szorongó reménykedése. Urát egyszerre láthatatlan erő dobta előre. Két keze a levegőbe kapott. Tágranyílt szája kiáltott valamit. Feje szédelegve csuklott le. Katalin asszonynak alig volt ideje megkapni.

— István, jóságos uram! — szólítgatta az egész testében reszkető vajdát.

A haldokló összekornyadva hörgött. Csak a tekintete kereste tétován asszonyát.

— Jézusnak ereje segíts! — sikoltozott Katalin. — Vége van ebben a szempillantásban! A gyermekeket! — kiáltotta a nyitott ajtó felé. — Hadd vethessen rájuk még egy búcsúpillantást.

Hallotta, hogy kinn gyors léptek erednek el. De

lesz-e még annyi ideje az életéért tusázónak? Megpróbálta szóval tartani benne a lelket.

— Itt ne hagyjon én édes Uram! Legkisebb fiunk, ki kegyelmed nevét hordja, csak második esztendejét sem érte meg. Hogy nevelem fel szegény árvát apja nélkül?

A nagyúr erőlködni próbált. Botladozó nyelvén szó töredezett. Az á-t sokáig húzta. Tán Istvánkát akart mondani?

— Istvánkát is hozzátok! — kiáltott ki a nagyasszony.

Akkor már vezették be a két úrfi, Andrást és az ifjabb Kristófot. Félénken lépegettek anjuk ágya felé. Apjuk hörgött, szemét nedvesen fordította feléjük. Vajon megismerte-e még őket? Anyjukat zokogás rázta.

Közben Istvánkát is kiemelték a langyos pihék közül.

A hideg belemart az elzsongató melegség után. Fájt az álomtól szakadni. Kis értelme még alig eszmélt a dolgokra, csak azt érezte, hogy sötétség van körülötte. Reszketett a hidegtől és a félelemtől. De nem tudta, mi az, ami bántja, csak hogy valami rossz. Sígni szeretett volna, de azt nem merte. Egyszerre csillagok lobbantak a sötétségben. Mihók, az udvaros, aki a borbéllyal jött föl, karos gyertyatartóval világította nekik az utat a homályba borult termeken át. A gyermek kis keze a világ felé repesett, de nem érte el. Ez újabb fájdalom volt neki.

Beérkezve a vajda kamarájába, Istvánka megismerte édesanyját, de olyan különös volt most. Szeme vörösre gyulladt a sírástól, arcán vérrel maszatolódtak szét a könnyek. Egyedül ő vonzotta itt Istvánkát és mégis ijesztő volt.

A hörgő nagyúr válla alá most a borbély támasztotta a vánkost. Katalin asszony pedig két karjába vette a gyereket, jól rácsavarta a puha lepleket, mert érezte, hogy remeg a hideg kamarában a kis test és odatartotta egészen közel a vajda arca elé.

A hörgés fulladozó rekedt kereplője a gyermek arcába csapott. A fiúcska szeme tágranyílva bámult bele a borzalmas archa, amelyen ott ült már a halál iszonyata.

A vajda feje emelkedni próbált, mintha végsőt feszült volna benne a maradék erő. A hold fakó fényében rettenetesen eltorzult a tekintete. Kín, félelem és kétség tusája vonaglott meggyűrt vonásaiban. Katalin asszony érezte, hogy rándul kezében a gyermek gyöngye teste. Ki tudja micsoda borzalmat láthatott Istvánka a rákövesülő tekintetben? Hogy érezhette meg az induló élet ösztöne az elmúlás kegyetlen titkát? De egyszerre olyan rémületes sivalkodásba kezdett, mintha kárhozott kínok tépnék. Apró keze riadtan próbált eltaszítani magától valami láthatatlant. Keserves sikoltozása töredezetten hullt vissza a kazetás mennyezetről.

És akkor elbődült nagy rázkódással a vajda is. Testét még utolsó görcsös rángás dobta föl. Aztán fejével bukott előre a véres ágynemű közé.

Az ajtóban megjelent a vár öreg minorita barátja. Mindenki némán borult térdre, csak Istvánka sírt megcsitíthatatlanul. A komorna sietve vitte vissza ágyacskájába. De keserves jajgatása végigzengett az elárvelt szobák csendjén.

ISTVÁNKA a somlyói várkert árnyas hársai alatt játszott. Ötéves elmúlt már. Szép, erős, egészséges fiúvá serdült. Szemében csillogott az értelem. Esze is korán nyiladozott. Az öreg minorita páter szaporán tanítgatta már a betűvetésre. Lassadán az öregbetűs könyveket silabizálgatta is a fiúcska. Deák szavakat tudott és vasárnaponként Kristóf bátyjával ő ministrált a várkápolnában.

Játékos, vidám gyermek volt. De jöttek napok, amikor érthetetlen, komorló bú súlyosult rá. Láthatatlan árny fekiüdte meg a lelkét, ilyenkor elhúzódott két bátyjától, a kert magányos zugait kereste, ott töprengedett magábahullott tekintettel.

Ki tudhatná, min tanakodott? Észrevették, milyen mohó kíváncsisággal fürkészi az elmúlás titkát, mintha az a rettenetes óra, amelyben apját, a hatalmas erdélyi vajdát szinte még félöntudatban meghalni látta, kérlelhetetlenül edződött volna be lelkébe.

Egyszer a várbeli portyák sebesült tatárt hurcoltak be az első sáncöv palánkja mögé. A fiúcska éppen ott sertepertélt. Várat tornyozott a fővényes földből. Aztán maga lövöldözte a várat nagy leleményességgel. Kis eszével fondorkodta ki hozzá a hadigépet. Száldeszkát fektetett végig egy kőpadkán, úgyhogy a vége szabadon állt ki a levegőben. Másik végére kerek fekete kavicsokat rakott golyóbisnak s a golyóbisokat beszórta fővényes porral. Azután teljes erejéből nagy követ sujtott a deszka szabadonálló végére. A deszka magasba pattant, a felszálló por egész füstfelhővé kavarodott és a kavicsgolyóbisok nagy ívben röpültek belőle a váracska felé.

Éppen ilyen kavicsgolyó-zápor röpült fel nagy

csattanással, amikor a megtérő portyák a sebesült tatárt a sötét várkapu alól az udvarra taszították. Az egyik parittyakő véletlenül homlokra találta. Nem a kő okozta, dögvősen volt már szegény agyonhajszolt pára, de úgy roskadt le, mintha a fiúcska bombája sebezte volna meg. Kötése átvérzett, néhányat nyögött még és egy utolsó hördüléssel kiszakadt belőle a lélek. A kisfiú meredten bámult rá egy-két percig, szemében iszonyat ült. Egyszerre futásnak eredt és akkor napokig nem lehetett szavát venni.

A halálról sokat hallott már. Mesélő asszonyok leírták előtte a vázkezű, gödörszemű, zörgőcsontú kasszást. Más gyermekeknek inkább furcsa pajkos báb volt ez a fintorgó rém, de ő mintha másnak ismerte volna meg. Találkozott már vele és akkor feledhetetlenül megcsapta fagyos fuvalma. Azóta, ha módját ejthette, mindenkít a halálról faggatott. Legjobban Mihók, a furfangos eszű udvaros tudta kielégíteni kíváncsiságát. Most is őt faggatta a jószagú árnyékban.

Az udvaros hórihorgasan állt az öklömnyi emberke előtt. Fekete süvege a feje helyett az öklén volt ezúttal: két szúrós góbészemét le nem vette róla, mintha a süvege csücskéből szippantgatná ki a bölcseségét.

— Hát úgy van az, nagyságos úrficska, — kanyarítgatta a szót — hogy kieddel az árnyábrázatú halál nézett farkasszemet azon az éjszakán a kegyelmes vajda ágyánál. Magam es sajdítám akkoron, hogy hiba leszen. Kuvik rikácsolt az ereszetben, oszt gebedésig vonítanak a kutyák es.

— De miképpen jöhetett be? — okoskodott a fiúcska. — Istrázsák őriznek minden kaput.

A góbé pislantott.

— Néz es az kaput. Béfér a kócslikon es. Egyebek-

ben a penész régtől fogvást benne vala a kegyelmes vajdában.

A fiúskának a szája is tátva maradt.

— Benne vót?

— Vaj ügön, akár varasgyékban a tojása. Édes münmagunkban bennünk vagyon.

— Bennem is?

— Kiedben es úrficska. Csak az még olyan sarjú-halál.

— Sarjúhalál? — álmélkodott a fiúcska és hidegrázás borzongott végig rajta.

— Kótyonfitty halálbocs. Együtt szakad vélünk szülőanyánk ágyékából. Mákszemnyi csak, de megnő. Magunk érleljük ivettre, méges ő szakajt le bennünköt.

— Engem is?

— Kiedet es bizony. Mindenkit. Kit előbb, kit utóbb, amikor elérkezék órája. Azért szempillantásra se ejtsük ki elménkből, hogy bennők vagyon és bévülről lesködik ránk untalan.

— Nem akarom — sikoltott Istvánka és minden vér elfogyott az arcából. — Nem akarom.

Az öreg minorita lépett ki az elkanyarodó farsorból.

— Elpusztulj innen, vén babonagóré! — rivallt rá az udvarosra. — Mit rémisztet agyon ezt a szegény gyermeket!

Magához vont Istvánkát és csendesen megindult vele arrafelé, ahol porhanyós ágyásokban jószagú mentákat és Törökországból átplántált lángtulipánokat, meg busaszirmú, mézillatú rózsákat ápoltak.

A barát keze jóságosan simogatta a fiúcska kerek fejét.

— Ne félj, Istvánka! — csitítgatta szelíden.

— De mikor bennem van a csúf halál! — szepegett a gyermek.

— Dehogy is van benned. Isten keze alatt vagy és az ő szándéka nélkül rebbenést sem tehet, akár a nehéz, vashavert rabok.

— A halál mégis mindenneknél erősebb.

— Honnan gondolod?

— Meggyőzte apámuramot is, pedig úgy hallottam, nagyerejű vitéz volt.

— Nagyerejű és nagyhatalmú, de mind vitézek voltak, akik csak a te nemzetségedből származtak. A nevüket is a nagy vitézségüktől kapták. Látod ott azt a görbegerincű hegyet?

— A Púposhegyet — figyelt fel a fiúcska.

— Csakugyan eképpen nevezi itt a nép — bölíngatott a barát. — Hát időtlen időknek előtte, amikor még itt szerte olyan ingoványos nádi vizek terpeszkedtek, mint az ecsedi vár körül, fenemérgű sárkánykígyó lakott ennek a Púposhegynek az odvában. Onnan leselkedett parázsló szemével az unos-untalan kicsapott a dágványba rekedt emberekre. Valamelyik üköd aztán, tán éppen ama nagyerejű Lökös, a somlyaiak nemzetségének megalapítója kicsalta barlangjából a gonosz férget és rettenetes viadalban elpusztította. Akkor adta neki a király a Bátor nevet. Azótától is büszkén viseli ezt a nagy nemzetség. Ne félj hát te se minden bolondos mesétől, hanem légy olyan bátor, mint ama Lökös vitéz.

A fiúcska szeme már ragyogott:

— Akkor nekem is nevet ád a király?

— Úgy lehet.

— Miért nem látom én a királyt? Vagyon nekünk most is királyunk?

— Nem is egy, ha kettő — sóhajtott a vén minorita.

A fiúcska hökkenve pillantott rá:

— Királyból kettő kevesebb, mint egy?

— Ha egyazon ország földjén osztályoskodnak.
— De ha egy királynak van két országa?
— Akkor pedig a figyelme meg a jósága osztódik ketté.

— De a katonája megsokasodik. Én nagyon sok katonát akarok, erős várakat és sok ágyút. Belőlem nem lehet király?

A vén pap ránézett a fiúcskára. Csodálatos fény csillogott annak szemében és a messzeségbe révedt, mintha ködös jövőndők felé szállana.

— Ki tudhatná Isten kifürkészhetetlen szándékát
— mondta csendesen a minorita és keresztet vetett.

4

ÚJABBAN királyosdit szeretett játszani István úrfi. Aranypapirosból csinált magának koronát, válára bíborpalástot kanyarított. A jobbágyfiúk fakardos seregét koronás sisakkal vezette harcba.

A vén minorita szerette benne az ifjú becsvágyat. Csodálatos regéket tudott poros vén krónikákból. A Púposhegy sárkánymondájával kezdte. A kis István tudta már, miképpen került a három sárkányfog a Báthory-címerbe, amelynek kőpajzsa ott ékeskedett a somlyói vár kapubálványa fölött a Telegdy-címerrel párba fonva.

István úrfi csillapíthatatlanul szomjúhozta a családjáról szóló történeteket. Messze kalandozott velük sötét multakba. A regék úgy mondják, hogy Gud és Keled vitézek, akik Péter király idején költöztek az országba a keresztény hitnek és az ifjú trónnak védelmére, nagytörzsökű családból szakadtak a magas

északról, Svécia bércei közül, ahol jeges rengetegéket, tajtékos, szilajkedvű tengereket ígáltak az ember szolgálatába. Aztán délnek vándoroltak. Lágyabb hajlatú, barátságos tájakra. Belőlük telt ki a Staufiak hatalmas törzse, világbíró császárok családja. A fiúcska képzeletét furcsa ellentétek háborgatták: a nagytestű, rőtszakállú császár, aki Krisztus sírjának visszavívására indult, amikor elragadta a megduzzadt ázsiai folyó áradása, Henrik császár, aki fortélyos agyú bűbájosa volt a halálkínok sokféleségének és fia a szicíliai Federigo, akinek megvesztegető ifjúságában maga a rontó Antikrisztus költözött a földre.

Talán az ő nemzetségükből sarjadt amaz ármányos Vid úr is, ki Salamon király nyugtalan lelkét gyujtogatta és mint a rokon királyok egymással szemben, úgy állott vele szemben is Béla úr oldalán a véle közösvérű, tündöklő vitéz, Bátor Opos, aki szálfaként döntögette ki csaták rendjéből öles, cseh bajvivók hústornyait.

A fiúcska szeme tüzelt. Karjában feszültek az inak. Merő tűzláng volt, ahogy a vitézi tettek dícséretét hallgatta. De jöttek a krónikának fekete lapjai is. Vér forró párája, poklok parazsa bíborlott rajta. Ősi bűnök burjánzottak tova a nagy Báthory-urakban. Ébren is nehéz, gonosz látomások zaklatták őket. Kegyetlen kórságok borították lelküket éjszakába.

Az egyik Báthoryról, bizonyos poklos Boldizsár-ról azt jegyezték föl, hogy gyökeret vert a lába és meg nem moccant állító helyéből. El nem hagyta kamaráját, azt se bánta, ha szenny és bűz verte fel, mert szörnyű rettegés fészkelte meg agyában, hogy a Sátán üldözi és rácsap menthetetlenül, ha kilép a bűbajos kör oltalmából, melyet napkeleti mágustudománnyal vont maga köré. Aztán egyszerre testében nyílt meg a pokol. Rothadó húsán át fehérlett ki a csontja, ami-

kor még mindig élt és vele együtt élt a mondhatatlan rettegés is. Másik őse vakmerően szövetekezett a Sátólannal, vérkötésben adta üdvösségét az ifjúság újulásaért és a gyönyörűségek szertelen mámoráért.

Jutott-e a vérségnek ebből a kettős örökségéből: a tündökletes vitézségből és a vér szilaj elfajulásaiból a gyöngé, fiatal sarjnak is? Melyik őséhez húzott leginkább a kis István? Mikor régi idők zord regéit hallgatta, olykoron riadva tapogatta magát végig, mint baljós talányt. Sokszor bódította birtokuk mérhetetlen térsége is. Egész fejedelemségre való föld volt az övék. A Báthoryak bírták a titokzatos Ecsedi lápot, roppant ingoványtenger kusza útvesztőjét, melyben tán beavatott pákászok tudták csak a járását a halál minden oldalról leselkedő, ezernyi csapdája közt. S a láp közepén ott állt a bevehetetlen vár, melyet még a tatárok dúlása sem ért el.

Ki mérkőzhetett velük hatalomban? De mikor legmerészebben szállt a fiúcska képzelete, egyszerre megmagyarázhatatlan erőkkkel találta magát szemben. A halál régi, kísérteties homályból előderengő emlékeivel újra meg újra keresztezte útját.

Sokáig csigázta elméjét az is, aminek első váradi útján volt tanúja. Boldog várakozással készülődött erre az útra. Kelemen várnaggyal és Kristóf bátyjával lovagoltak be a püspöki városba. Ide sereglettek akkor fel a két hazának rendjei, mert itt időzött Izabella királyasszony, aki személyesen jött, hogy megbékéljen helytartójával, az ármányos György baráttal. A barát szándékai felől senki sem volt teljes világossággal. Mindenki barátjának tartotta, míg egyszercsak ellenségének nem ismerte meg. Mindenki tőle várta a megsanyargatott ország szabadítását, de senki igazán nem bízott benne. Most új reménységekkel próbálta egymáshoz hajlítani a római királyt és Izabella király-

nét, de úgy, hogy a török, ország romlására szelet ne kapjon arról, miben mesterkedik. Most akarta prezen-
tálni az erdélyi méltóságoknak és a nemzetek követei-
nek Báthory Andrást, akit Ferdinánd vajdának sze-
melt ki a Királyhágón túlra. Erre az ünnepségre siet-
tek Váradra a nekicseperedett Báthory úrfiak is.

A város tornyai alatt poroszkáltak már, amikor
István, kinek szüntelen a hadakozáson járt az esze,
megszólította a várnagyot:

— Miképpen vagyon az bátyámuram, hogy ilyen
ékes városnak védelmére nincsenek környeskörül falak
és sáncok?

A várnagy elmosolyodott:

— Bévuírlől vagyon itt igen hatalmas vár a Körös
folyásai között. Vastag öreg bástyákkal meg csillag-
tornyokkal. Veszedelemben oda zárkózik be a népség.

De az úrfi semmiképpen sem tudott belenyugodni,
hogy ilyen sok drága épület és gazdagság az ellenség
prédájára maradjon. Új meg új kérdésekkel ostromolta
a várnagyot. Közben beérkeztek a külső városba. Az
út a nagy cimetériumnak kanyarodott.

Az öreg fák lombját aranyba vonta már a kora
ősz. Édes, enyhe nap gyujtogatta a sápadt köveket.
A két úrfi elmélázott a holtak kertjének szelíd szépségén.

A rozsdálló fasor hirtelen kanyarodójánál soka-
sodó tolongás tárult elébük. Nem állhatták meg, hogy
arra ne fordítsák lovuk fejét. Főbenjáró dolog eshe-
tett ottan, mert látták, hogy félénken közelébb me-
részkedő, rongyos jobbágynépek gyűrűjén belül ékes
boglárú süvegek emelkednek, drága nyuszt-, meg
cobolyprémes mentéken csillan az aranyos sujtás.

— Az amott Izabella királyasszony — bökte meg
Kelemen várnagy Kristóf úrfi. Szomorú nézésű, kes-
kenyarcú úrasszonyra mutatott. A királynén földig-

érő fekete ruha volt. Fején csipkésszélű fehér selyemkendő. A kendő csaknem szeméig betakarta a homlokát is, átkanyarodott az álla alatt és két keskeny csíkba metszett szára, mint a papi stóla, lógott le kétfelől fekete ruháján.

Az úrfiak ágaskodtak a nyeregben, hogy jobban lássanak.

— Ott a barát is — horkant fel a várnagy és az úrfiak illő tisztelettel tekintettek a nagytestű férfiú felé, aki még nagyobbnak látszott barnagalléros fehér köntösében. Széles gödrében szinte lángolt düledt fekete szeme. Fehér bajsza két oldalt hegyesen fitytyent le s némiképp enyhítette vastagon előreduzzadó szájaszélét. Violaszín sapka takarta fejebúbját. Mel-lén kövekkel rakott nagy kereszt függött. Volt benne valami papos és katonás egyszerre. Arcában ravasz éberség keveredett vad farkasfalánksággal.

A kushadozó parasztok utat engedtek a nemes úrfiaknak. Közelebből jól láthatták már, mi megy itt végbe. Az igaz, volt is mit álmélnodni rajta.

Temetődúlás történt. Csákányokkal vertek szét egy boltozatos kősírt. A kriptaverem nagy döngéssel nyögött a sebző vasakra. Esetlen kőkockák gurultak a gyepes hantoldalon. Már látszott a koporsó. A száraz kőbolt alatt is megrágtá a nedvesség.

A parasztok szepegő szavából megtudták, hogy a jószágos Battyányi Orbán prépost úrnak sírkamarája ez, melyet Izabella királyné rakatott hűséges hívének. Most pedig a nagyhatalmú barát dúlatja meg.

Kötelet hajítottak a koporsó alá és két markos ember felrántotta. A koporsó recsegve, nyikorogva huppant a földre. Meglódult csákányfok vágódott neki. A pudvás fa betört bordáján át kirémlett az oszlás förtelme. Kegyetlen szagok kezdték szennyezni a tiszta ősz kristályos levegőjét. Az erjedő, violás pépből elő-

vicsorodott a csontok fakósága. A halál legtorzabb ábrázata vigyorgott ki a koporsóból.

István úrfiban egész bizonytalan rémségében éledt meg első találkozásának emléke a halállal. Láttá, hogy Izabella királyné két bánatos szemét is könny önti el. Alig győzte szárítgatni csipkés keszkenőjével. Mellét elfojtott néma zokogás rázta.

— Mit könnyezi eme hitszegőt fölséged! — hallatszott a barát szava.

— Mindig hűséges emberem volt. Jóságos mindekhez. Irgalmas szívű és alamizsnáskezű — szipogta a királyné és eltakarta két, könnyes szemét.

— Megtagadta a Szent Egyházat, — dörögte a barát — lelke eretnokség fertőjébe tévedt. Papi ember létére Bibliát osztott.

— Ilyen nagy szívjósággal mikép is lehetne valaki istentelen — próbált félénken ellenkezni a királynő.

De a barát rá se hederített.

— Hordjátok innen ezt a büzhödt tetemet — kiáltotta a csákányosok felé. — Nincs helye a cimetérium megszentelt földjében.

Azok felkapták a koporsót és indultak vele a temető garadjának. A tömeg sodorta magával a királynét, a barátot és az úrfiakat is.

A temető árkában nagy kupac ganéjt készítettek elő egy megásott gödör szájához. A koporsót belökték a gödörbe és rákaparták a jobbágyistállók szennyét. Aztán kevés földet húztak a tetejébe.

A barát szeme villámlott. A királyné csendesen sírdogált.

— Imígyen enyészik a világ dicsősége — dörögte magában Kelemen várnagy.

Kristóf úrfi elborongón mélézött maga elé. De István szemébe láng szökött:

— Hogyan engedheti a mi jószágos, mennyei Urunk, hogy földi kezek megháborítsák, kit ő örök nyugovásra szólított?

Kelemen úr nagyot nézett rá. Hát telhetik ennyi bölcsesség ily ifjú elméből? De nyomban magyarázat-tal szolgált:

— Olykor maga a Mindenható dülja meg fürkészhetetlen szándéka szerint a sír nyugalját. Bizvást hallottátok hírét nagyságos Perényi Péter uramnak. Nagyjószágú úr volt Abaújban és Krasznában, de hatmaskodó, garázda kedvű. Karddal, csóvával erőszakolta az új hitet. Az óhitűektől elszedte templomaikat. Az egyházi javakat magának harácsolta össze. Felpörkölte és földig rontotta a pálosok monostorát és várat rakatott a köveikből. Ezekből a kövekből építetett díszes kősírt is Terebesen és hült tetemét ide tétette örök nyugovásra. De hát a nyugalomból semmi sem lett. Attól fogvást a nagyúr halálának fordulónapján minden esztendőben belevágott a villám a terebesi kősírbá. Nagy félemedés ülte meg az egész környéket. Rettegtek, hogy az átkozott sír romlást hoz mindnyájukra. Sötét éjszaka megdúlták a sírt, kiolták onnan a holttetemet és mélyen elsüllyesztették a közeli mocsárba, hogy soha senki még a helyét se tudja. Azóta a villámcsapkodás el is maradt Terebesről. De történt egyízben, — így járja a nép közt a szó — hogy egy szegény jobbágy éppen arra a helyre tévedt, hogy agyagos földet vigyen háza tapasztásához, ahol a nagyúr tetemét elsüllyesztették. Bizony csak abba a házba is beléshaladt az istennyila.

Kristóf úrfi keresztet vetett. István tekintete eltévedt a messzeségben kéklő hegyek felé.

Közben beértek Váradra.

SZOMORÚSÁG látogatta a somlyói várat. Elhantolták a vén minoritát, a zsenge Báthory úrficskák első tanítómesterét. Kelemen várnagy tanácsot tartott a nagyasszonnyal az úrfiak neveléséről:

— Kristóf úrfinak is világos elméje vagyon, — mondotta a várnagy — de Istvánkáé éppenséggel úgy fog, mint a fent beretvakés. Sokszor úgy csap ki belőle a bölcsesség, hogy csudaszámot téssen ilyen sarjú gyerektől. Biz ennek magasabb oskolázás kellenék, nagyságos asszonyom.

— Szegény, magános özvegy vagyok, — sopánkodott Telegdy Kata — lányaim kiszálltak a fészekből. Oda már András fiam is. Ez a két utolsó, gyöngye hajtás maradt meg nekem. Most ezektől is váljak?

— Kristóf úrfi itthon maradhatna.

— Hová gondol kigyelmed? Hogy én valamelyik gyermekemet, ha tudományban is, megrövidítem? Aztán meg igen sok költséggel jár a magas oskolázás külföldön.

— Most megadatott rá a mód — erősködött a várnagy. — A fölséges Ferdinándus úr kegyelme igen tehetős jószágokkal gyarapította meg a három úrfi örökségét. Nekik adományozta Szatmár és Németi várokat egész határukkal, sok faluval és sűrű jobbágyparcellákkal, földekkel és erdőségekkel, halászzalattal és vadászattal. Telik ezeknek a jövedelméből.

Kata asszony tovább aggályoskodott:

— Még magam régi birtokairól sem vagyok batorságos biztonságban.

— Igaz, háborodott idők ezek — bólogatott a várnagy.

— Ki tudja, mire virradunk másnapra kelve? Az ármányos elméjű barát szándékát ember fia ki nem firtathatja. Hol ide, hol amoda csúszik, mint a síma ángolna. Izabella királyné sem bízik már benne.

— Úgy igaz, nagyasszonyom — mondotta Kelemen úr. — Váradon tulajdon szememmel láttam a királyné asszony nagy keseredését az erőszakos barát ellen.

Katalin asszony egyebet is tudott:

— Bizony hallom, tele van szegény rettegéssel. Könyörgött Ferdinándus úr követének, hogy biztos kísérettel vinné ki őt az országból. De Serédy Gáspár uramat nem akarja, mivel hogy egy követ fúj Utjesenoviccsal. Inkább az öcsémet, Báthory Andrást meg Drágfy Gáspárt kívánja. Csak mielőbb szabadulni szeretne a barát gyámkodása alól. Ám mi leszen várnagy uram, ha megtudja mindezt a szultán? A török meg tatár hordák menten ránkesnek. Hiszen olyan senki országa ez most. Egyre-másra gazdát cserél. Lesz-e ereje a bécsi királynak megvédelmezni? Ha meg lesz, ki bír a zsoldosai garázdálkodásával? Mi bizony csak csöbörből vödörbe csöppenünk.

— Akkor meg éppenséggel jobb volna az úrfiainak külföldi békességében — vélekedett a várnagy.

De a nagyasszony nem tudta elszánni magát. Az úrfiak maradtak a somlyói várban, ahol bizony nem sokat gondolhattak oktatásukkal. Szabadon bújták az elvadult várkertet. István naphosszat elmerült magános töprengéseiben. Olykor bevette magát a Magura erdőségei közé. Rákapott a vadászmesterre. Vagy Mihók udvaros kíséretében hajszolta a vadat. Foghatatlan kedve telt ebben a szilaj gyönyörűségben. Íjjal és késsel ment a vadra. Tetszett neki ez a halálos játék. Vadul vert a szíve a küzdelem előtt, szinte

magatudatlan lázban rontott neki a veszedelemnek. Furcsa kábulatba bódította az elejtett vad hörgése és kiontott vére. Néha ronggyátépett köntösben, összekarmolva, véresen tért meg egy-egy vadászatról.

Anyja tele volt rettegéssel. De Istvánt földi erő a vadúzéstartól vissza nem tarthatta. Különösen mióta egészen magára maradt a somlyói várban.

Ez úgy esett, hogy Katalin asszony mindinkább leányának, Annának befolyása alá került ezidőtájt. Éleseszű, nagyakaratú asszony volt Báthory Anna. Szívós életerejű, parancsoló kedvű, szinte férfiasan kemény. Az a babonás hiedelem vert róla, hogy férjei úgy fogynak el mellette, mint szélben égő gyertya s azoknak elfogyasztott életéből szívja magába az erő bőségét és a szertelen akaratot. Harmadszor rokonához, Andrásfia Györgyhöz ment nőül, az ecsedi Báthoryaknak az övénel is dúsabb ágából. A Drágfy jószágokkal együtt olyan uradalmak kerültek így a kezébe, amelyek egész fejedelemséggel értek föl. Mikor első ura, bélteki Drágfy Gáspár meghalt, a király őt tette meg férje helyébe Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék főispáni helytartójává. Asszony sem azelőtt, sem azóta nem viselte ezt a férfiaknak is nehéz tisztelet.

Másodízben Homonnay Drugeth Antal felesége lett Anna asszony. Mint főispáni helytartó és nagy uradalmak kormányzója megszokta a parancsolást. Parancsolt édesanyjának is, mert Katalin asszony még ura életében ahhoz szokott, hogy mindig más akarjon és cselekedjék helyette.

Báthory Anna első férje oldalán átszegődött a református hitre és annak nemcsak buzgó hívévé, hanem keménykezű terjesztőjévé is vált. Első dolga volt, hogy otthon anyjára és egész háza népére ráparancsolja az új hitet. Prédikátort küldött a somlyói várba,

hogyan kivezesse az ottvaló lelkeket a „bűnös bálványozásból“, mint szavajárása volt s beleokosítsa az új hit elveibe. Ezidőtájt az ő oltalma alatt zsinatot is tartottak Erdődön, s írásba foglalták ott az új hitvallás ágazatait.

Egyik prédikátor a másikat váltotta Somlyón. Pedig nem volt éppen nehéz soruk. Az történt, amit Anna asszony rendelt. Csak a két úrfival nem bírt egyik sem. Kristóf sírásra fogta a dolgot és ha kérdezte a prédikátor, makacsul összeszorította a fogát, hogy hangot sem lehetett belőle kipréselni. István pedig, hacsak szerét tehetette, megugrott a prédikátor elől. Mihók, az udvaros góbé, olyan rejtékhelyet talált neki, ahol napokig rá nem leltek.

Egyszer aztán eltűnt Mihók is. Fürge hajdúkat ugrattak nagyszaporán a szökött cseléd nyomába. De nem lették semerre. Csak az volt különös, hogy István úrfi nem nagyon bánkódott utána, pedig sülve-főve volt vele és Mihók segítette minden zabolátlanságában. Még inkább mintha megvidult volna az úrfi, mint aki valami fordulást érez. A nekikeseredett Kristófot is ő vigasztalta:

— Mit lógatod az orrod, bátyja? Hamarost más-képpen leszen.

— Ugyan, hogy is lehetne másképpen? Anyánk-asszony lelke egészen megtántorodék, — mondotta csüggedten Kristóf — Anna nénénk itt most a főfő parancsoló.

— Van, aki véle is mérközhethnék.

— Na, talán csak nem te? — villant öccsére félig kérdőn, félig lekicsinylőn Kristóf.

— Hát kicsinyég én is. De legfőképpen, aki segedelmemre érkezik.

Kristóf szeme lángolt:

— Mondjad már! — kiáltotta türelmetlenül öcsére.

István mélyebbre húzta bátyját az elvadult kert bozótosába. Előbb jól körül is nézett, aztán nagy óvatosan, csaknem sűgva mondta neki:

— Árva szót se erről! Lelkedre?

— Lelkemre! — fohászkodott Kristóf.

István mégegyszer figyelőn neszelt körül, mielőtt kimondta:

— Elküldtem Mihókot Nagyszombatba, Pál bátyánkhoz, a hatalmas érsekhez.

— Te küldted el?

— Én. Postát is vitt, kibén megtudattam véle, milyen siralmasra fordította itt sorunkat és hitbéli javunkat is Anna nénénk urasága.

Kristóf némán megszorította öccse kezét. Valamiképpen más szemmel kezdte nézni. Mintha csak ő lett volna kettőjük közül az idősebb. Legalább is akaratra.

Feszült várakozásban telt ettől kezdve a két fiú minden napja. Egyszerre csak, ki tudná honnan, előkerült az elveszett Mihók. Vastag, véres kötés volt a lábán. Úgy mondta, pákászni ment az ecsedi ingoványos szélébe. Ott kapta el valami kósza tatárkopja. Szegény jobbagyok találták meg vérbefagyva, azok ápolták mostanig. István úrfi nagyon érdekelhette a kaland, mert sokszor látták összesűgni a fortélyos udvarossal.

Nem sokkal azután magas vendége érkezett a somlyói várnak. Maga Várady Pál, esztergomi érsek úr eminenciája látogatta meg kedves rokonát, Báthory vajda özvegyét. Bezárt ajtók mögül sok hangos szó csatája hallatszott ki napokon keresztül. Az érsek úr bársonyos mély szavába sokszor belecsattant Anna

asszony éles hangja. Katalin nagyasszonynak leginkább csak felcsukló zokogása hallatszott. A hit dolgáról eshetett szó, mert lassacskán igen elmérgesedett a vitatkozás. A vége az lett, hogy Pál érsek megköszönte az atyafiságos vendéglátást és visszatért székhelyére, de az idősebb fiút, Kristófot magával vitte. Istvánt nem engedte az anyja. Legkisebb gyermeke nagyon a szívéhez nőtt. Nem akart egészen egyedül maradni a somlyói vár kongó termeiben.

Árva elhagyatottság fellege ereszkedett attól fogva a várra. István úrfi még szorgalmasabban bújt most az erdőket. Mihók udvaros kísérte. Nagy kedve telt újabban a sólyommal való vadászásban. Ártatlannabb multság volt ez. Anyja se féltette úgy tőle. De a nagy vadat sem vetette meg István. Volt úgy, hogy este nagy vadkant vonszoltak be Mihókkal, meg Kelemen úr egyik vadászával a várudvarra.

Fogsikorgató kemény téllal köszöntött be az Úr 1547-ik esztendeje. Katalin asszony naphosszat a kandalló lobogó tüze mellett ült és a Bibliát olvasta. Szívét nagy rettegés fogta el, ha olykor hiába szólította Istvánt és meghallotta, hogy megint lesre ment. Veszedelemes volt most az erdő. Éjszakánként a várig hallatszott az elorcátlanodott éhfarkasok üvöltése. Úgy beszéltek, hogy a máramarosi rengetegekből medvék is ereszkedtek le a Magura alá élést keresni az irgalmatlan télben.

Éjszakába hajlott már a kora délután. Katalin asszony a faggyúgyertya párás kis fényudvarába tolta az öregbetűs Bibliát. A kandalló fahasábjainak szagos lángja küszködött a szoba félhomályával. Olyan csendesség volt, hogy a vergődő gyertyaláng zizegése is hallatszott. Egyszerre ebsaholás, ajtócsapkodás tépett bele a csendbe. Nehéz csizmák lépte alatt döngött a lépcső.

Katalin asszony riadtan állt fel. Mi történik itt ebben az elárvult várban? Csak nem István? — hasított belé, mint éles tör a balsejtelem. Tegnap óta nem látta már a fiát. Egyszerű ebédjét is egymagában kellett elköltenie. Csak nem a gyerekekkel esett valami? Botorkálva, öreges léptekkel indult el a sötétben.

Fáklya sütött a szemébe és egy percre megvakította. Hanem amit azután látott, nem bírta el. Homály borult rá, csak a nagy véres csík lángolt a fia homloka alatt. Meddig ért ez a véres szakadás, talán a szívéig? Ő már nem tudta. Eltűnt előle a lángoló folt és ő maga mindenestül belerogyott a feneketlen éjszakába.

Felkapták és ágybavitték. Szagos gyöngyvirág-ecettel dörzsölték, törkölyt szagoltattak vele, de csak nehezen nyiladozott az eszmélete. Fiát szólította szüntelen, bizonytalanba néző tekintettel.

István úrfi bekötözte a borbély. Csúnyán megtepte egy vén ordas, de azt holtan hozták haza. És harmadnap az ifjú vadász már a maga lábán ment ki megnézni, hogy szárad lenyúzott bőre. Csak füle mögött nem akart beforradni egy csontig mélyülő szakadás.

Hanem a nagyasszony állapota nem fordult jobbra. Magatudatlan dobálta magát a derékaljon. Kapkodva, csukló fulladozással szedte a lélekzetet. István ott virrasztott mellette. De látomásokkal küszködő anyja csak nagynéha ismert rá.

Fogyton-fogyott az ereje. A kegyetlen télben két lovashajdú indult Anna asszonyért. Másik lánya ilyen zordon időjárásban nem jöhetett volna rossz utakon, vad fúvásokban a nagy távolságból. Fiai, András és Kristóf külföldön jártak.

A haldoklónak nem sok ideje volt már. Látszott, hogy utolsóban van. Meg is halt, még mielőtt Anna

lánya megérkezett volna. Egész éjszakán át tartó tusa után hozott neki nyugalmat a nehéz halál.

Ugyanabban az ágyban halt meg, amelyben férje, István vajda.

A kutyák vonítottak.

A jeges hold hideg fénye éppen olyan kísértetiesen sütött be az ablakon, mint azon az éjszakán.

EURÓPA ISKOLÁJA

I

A SOMLYÓI vár megtelt a holtak emlékével. Van-e ennél kietlenebb magányosság?

Árva István úrfi elkíváncozott ebből a magányosságból. Nem tudták visszatartani sem a sólymok, sem az erdő, sem a szépszavú csillagok a Kraszna völgye fölött. Még az egyedülvalóság nagy szabadsága sem kecsegtette. Tudta, hogy Anna nénje parancsol ezen túl a várban és azt is tudta, hogy két éles kardnak szűk egyetlen hüvely.

Mégegyszer kibeszélgette magát a Magura vadonával. Vágyaiban sokkal sűrűbb és félelmesebb vadon kísértett már: a nagyvilág, tenger változatosságával, tűnő és egyre újuló képeinek tömegével.

Anna asszony Wittenbergába vagy Utrechtbe szeretne volna küldeni. De István nem titkolta, hogy nem érez magában hajlandóságot az új hithez és hogy főképpen azokban a tudományokban kívánná gyorsan pótolni a hiányokat, amelyekben a prédikátorok oktatása elmaradt. Anna asszony pattogott, de haragjának villáma kösziklára hullt. István keményebb és makacsabb volt nála. Így került azután Kristóf után, ő is Nagyszombatba, Várady Pál esztergomi érsek

udvarába. Olyan mohósággal esett itt neki a tudomány sűrűjének, akár Somlyón a vadakban dús rengetegnek. Mesterei, a derék jezsuiták, nem győzték dícsérni. Egy esztendő elegendő volt, hogy helyrehozzon minden mulasztást és megvesse alapját a magasabb iskola oktatásának.

Akkor bátran a nagyhatalmú érsek elé állott és illő tisztelettel, de határozottsággal mondta:

— Nagy kéréssel járulok bátyámuram magas színe elé. Remélem, hogy nem leszen részem elutasításban?

— A kérésnek mibenléte dönti el, hát csak ki vele bátorsággal — biztatta az érsek. István azért a nagy bátorításra sem rontott ajtóstul a házba:

— Igen-igen kívánczom már Kristóf bátyám látására. Sok esztendeje, hogy egymástól elszakadtunk.

Az érsek jóságosan mosolygott:

— Dícséretes szíved testvéri vonzalma, de nem tudnám, áhítoznál-e oly igen Kristóf bátyád után, ha a párizsi univerzitás helyett valahol Ecseden dagasztja az ingoványt?

István érezte, hogy elevenére tapintottak. Nem is kerülgette hát tovább a dolgot:

— Fölöttébb örvendezek, hogy Kristóf bátyámat is ott lelem, de mi tagadás, hívogat bizony engem az univerzitás is. Ám a tudományok okáért és nem e világnak hívságából.

— Bene, valde bene — hagyta rá szeretettel az érsek. — Az atyák is nagy elismeréssel vannak felőled és szívem szerint óhajtásom volna, hogy elmédet mentől ékesebbre pallérozzák, de igen zsengélem még korodat ilyen viszontagságos vállalkozásra.

István szemében láng gyúlt:

— Otthon nádifarkasnak, de még máramarosi medvének sem voltam zsenge.

Pál érsek tapasztalt bölcseséggel csitította a nagy nekibuzdulást:

— Az ifjú bizodalom becsületére válik bátorságodnak kedves fiam. Magad árnyékától soha meg ne ijedj, de mindétig mérd meg előbb, akivel birokra állsz. És bizony igaz légyen ügyed is, mert Isten csak úgy segíli meg erőidet.

— Hát ez se igaz ügy? — csattant fel az ifjú Báthory — magam művelése, lelkem pallérozása?

— Igaz ügy, bölcs ügy, — helyeselt az érsek — de éppen azért bölcs körültekintéssel kell eligazgatni. Mert ugyan mire mennél szép szándékokkal, ha el sem is jutnál ama híres külföldi székvárosokba, ahol bőven csergedez az igaz tudásnak tiszta kútfeje. Hátha útközben egynémely elvetemedett haramiák nyakadat metszenék el! Mivel hogy az utak sokfelé nem bátorságosak mostan. A német földeket lázadó pórok dúlják, mint veszett ordasok. Az útonálló latrok is igen megsokasodtak. Veszedelmes vágáns népesség kujtorog hópénzüik híján maradt éhes zsoldosokkal. A franciák királya a felséges császárral hadakozik. Bizony jó plánumot kell készíteni az utazásra a bátorságos vidékek számbavételével. Úgy gondoltam, azért, tudatom szándékok felől nénédasszonyt is.

István úrfi kicsit elcsüggedt erre a beszédre. Attól félt, nem lesz-e erősebb még az érsek szándékánál is Anna asszony kemény szava. Pedig nagy elhatározás égett benne. Ha nem bocsátják szépszerével, meggy erőnek erejével. Vagy titkon. Megszövik és vágáns diáknak áll.

Türelmetlenül leste hát a választ. Jó hetek fordulásával meg is jött az és sokkal kedvezőbb volt, mint remélte. Anna néneje, ki maga is korának egyik legműveltebb asszonya volt, megértette öccse kívánságát. Vaskeze alatt felvirágoztak a Katalin asszony

idejében elhanyagolt uradalmak és a szatmári jószágok javadalmából futotta nemcsak Kristóf, hanem István tanítására is, mégpedig főrangbéli módon.

Anna asszony azt is tudatta az érsekkel, hogy az ecsedi Báthory-családnak egyik, István úrfival egykorú sarja, Miklós, szintén külföldön tanul. Tavasz nyíltával Nagyszombatba érkezik. Akkorra készüljön fel István is.

A postát István nagy öröme Mihók udvaros hozta, gyakorlata volt már a Nagyszombatra való járásban. Az úrfi majdhogy nem a nyakába borult az öreg szolgának. Mihók sunyi góbéábrázata is furcsa ráncokban fittyent. Talán ez volt rejtett beszédű arcán az öröm jele. Java erejében bírta még magát, bár itt-ott ezüstös szálak tarkázták már üstökét.

István nem győzte faggatni az otthonvaló dolgokról. A góbé gyéren szűrte foga közt a szót. Nemigen egyezett a dolgok hazai rendjével, mert untalan csak arra lyukadt ki, bajos az, ha asszony hordja az ember-süveget. Sokat nem lehetett megtudni tőle. István abbahagyta hát a hiábavaló faggatást.

— Ha hazatérülöben volnál, — mondta neki — postám léssen Somlyóra.

— Akkor más postást választhat kied, nagyságos úrficska!

— Tán te bizony kereket ódasz tőlünk, Mihók bá?

— Inkább, hogy ügön es mögkötöm a kereket, és nem menyek innét, mégha fustéllyal serkentenek sem.

— Na, mért te?

— Csak azért, mivelhogy úgy rendelé az ember-süveges nagyasasszony, hogy én es elkísérjem külföldön jártában az úrficskát. A fene bakszászoktól meg Brassovában rásavanyodék biz a szám lepcsés beszédjükre.

— Német szót is tudsz? Most hallom elsőbbit.

— Nem adnak el a láncknehtek. Javára lehetek útjában az úrfinak.

Istvánt bizodalommal töltötte el, hogy gyermek-éveinek társával vághat neki az ismeretlen világnak. Tavasz nyíltával megérkezett Báthory Miklós, mindkettőjük kíséretével.

Nemsokkal azután útrakeltek Párizsba.

2

HARMADNAPJA verte már őket a havas zer-
genye, hogy Augsburgot elhagyták. Nevezetes város
lett ez azóta, hogy a reformáltak itt foglalták cikke-
lyekbe hitvallásukat. István úrfi mindenképpen látni
akarta. De különben is erre kanyarodott útjuk a szép
Norinbergából, amelynek magas, csipkés oromzatú
házai még ugyancsak sütkéreztek a zsenge tavasz
langy verőjében. A tavasz eddig el nem maradt mellő-
lük. Kék mosollyal fürdött a Dunában. Aranyszélű fel-
legekkel labdázott. Fehér meg rózsaszín szárnyacs-
kákkal pillangózta tele az ágakat Béctől egészen Re-
gensburgig. Idáig a Duna szűkülő folyását követték,
lassan haragos zöldbeboruló völgyeken. Aztán kitérőt
csináltak, mert Norinberga híre csalogatta mind a két
úrfit.

Innen túl már rosszabbodtak az utak. Sokszor ta-
lálkoztak dűlås nyomaival is. Dombtetőkön, mint
óriási odvas fogak meredeztek fel olykor csupasz, kor-
mos faomladékok, amiket hírmondónak hagyott ott
lázadó parasztnak rombolása. Néha az éjszakát is nye-
regben töltötték, mert nem akadt bátorságos szállás.
Nappal váltva vigyázták egymás kurta álmát.

Álom szurkált megint tüzes tűket szemükbe. Az ernyedtség fázósabban bizsergett tagjaikban, a jeges zápornál. Elvadult gonosz tájakkal tántorgott elébük a Fekete-erdő. Láthatatlan kísértetjárás ödöngött a fák kusza oszloprenetege mögött. Az eső sápadt koponyákat mosott elő az évréteges, vastag haraszt alól. Pállott szagokkal fullasztott a szél. Valami csörrent a fejük fölött. Két-három akasztott váza bokázott ott zörgőn. Titokzatos neszek vinnyogtak. Talán a bitók tövén kelt alirumna gyökerek sírása nyöszörgött a gonosz éjszakában.

Fény hunyorgott elébük. Mint félszemű ember, vedlett ház bóbiskolt, egyik ablakában dögledező világgal. Útszéli csárda volt. Vagy fogadó? Mindegy. Úgy kaptak rajta, mint tajtékos árban vergődő a mentőkötélen.

Ahogy körülnéztek a koromrozsás, vedlett szobában a füstös fáklyavilágnál, egyszerre látták, hogy kódorgó vágánsnép tanyáján járnak, akiknek jó elbújni a napvilág elől. A fogadós nagy hajlongások közt sietett az úri vendégek elé. Busa szemöldöke szavánál szaporábban ugrált apró, sunyi szeme fölött. Megtudták, hogy kaphatnak egy jó széles nyoszolyát a hátsó kamrában. A kíséret lepihenhet a színben, jól meghordják szalmával. Az ázott lovak is fedél alá kerülhetnek. Nyelv, meg oldalas lóg a füstön. Csúszik majd rá a párolgó fűszeres bor, amely elgémberedett tagjaikat átmelengeti.

Letelepedtek egy sarokba a kecskelábú asztalhoz. Mihók ott állt, hogy szolgálatukra legyen. Szemére húzott süvege alól a helyet kémlelte.

Másik asztalnál négy-öt fickó kockázott. Toprongos, nagytestű alakok. Kócos hajuk becsüngött haramiaábrázatukba. Kusza zsivajgásukból olykor egy-egy

latin szó szűrődött az úrfiakig. Vágáns diákok lehettek hát. Mihók le nem vette róluk a szemét.

A hunyorgó kocsmáros ki-be sántikált, mert a lábát is húzta. Rendezkedett, helyet igazított mindenkinek. Ajtónyíláskor becsapott a fővő füstölthús jószagú göze. Aztán a bort hozta egy feltúrt ingujjú öles suhanc testes ónkantában. Fűszeres illat párázott az asztal fölött. Hamarost vitte is már a vér sodra a forró bor jótékony melegségét eldermedt tagjaikban.

Mihók dohogott valamit az úrfiak felé és kifelé indult. A fogadás szemközt jött vele, kezében nagy kanta borral. Szíves szóval kínálta Mihók felé.

— Nix dájcs — rikkantott az udvaros. Eltolta magától a bort és bütykös ujjával a habos sör felé bökött, amely a kockázók asztalán állt. Arra bandzsított a szemével is. A sánta csapláros nagynehezen megértette. Bólintott. Mihók meg az ajtó felé bökött most. A fogadás bólogatott, hogy utána viszi az italt.

— Mit komédiázik ez a góbé? — súgta oda Miklós Istvánnak. — Úgy tud ez dájcsul, akár egy univerzitásra való sváb.

István a kockázók felé sandított:

— Hagyd csak rá, — mondta — semmit sem teszen ez ok híján.

— Meglehet. Nem éppen bátorságos tanya ez. A szemükből se néz ki jó ezeknek a kockázóknak.

— Aki nem mordályégető vagy útonálló lator köztük, legalább is duhaj kocsmai verekedő — bólintott István.

Miklós a kardja markolatát kereste:

— Jó, ha résen vagyunk.

— Fene ette, — dörmögött a foga közt István — pisztolyainkon felázott a por.

A fogadás bicegett az asztalhoz.

Hozta bővében a húst. Tormát is mellé. Veszeke-

dett erejű volt, egyben könnyet szívott a szemükből. Újabb kanta bort is koppantott az asztalra. Alázatos hajlongások közt mondta:

— Ha meg nem sértem nagyságtokat, szabad volna legalázatosabban esedeznem, hogy ezt a kis számadást eligazítani méltóztatnának.

István úrfi szeme villant. A fogadós még mélyebbre gönyedt:

— Legalázatosabban kérem kegyes elnézésöket. Nem bizalmatlanság! Hogy is sérthetnék meg nemtelen gyanúval ilyen külföldről jött, főrangbéli urakat. Odaadnám én mindenemet, amije szegénységemnek csak van, egyetlen szavukra. Busás árral fizetnék meg, tudom. De a mi keserves mesterségünkben már ez a szokás. Hosszú és sűrű tapasztalás érlelte meg. Bizony sohse tudhatjuk az effajta rongyos útszéli csárdában, mikor kapnak váratlanul hajba a vendégek. Esetleg éppen annak kell kereket oldani, akinek legtöbbet mutat a rovása. Végén csak a szegény fogadós látja kárát. De ha a pénzezske a tarsolyban van, a kedves vendégek mulathatnak, törhetik-zúzhatják egymást, ha éppen úgy szottyan kedvük.

— Bölcs beszéd — hagyta rá kurtán István úrfi, mert nehezen törte a németet.

Hanem a fogadós szapora nyelve megint eleredt:

— Drága bölcsesség! Magunk kára fizetett érte jócskán oskolabért. De ne vegyen nagyságtok toladásnak egy jószándékú figyelmeztetést, — itt egészen suttogóra fogta a szavát — össze ne keveredjenek valamiképpen azzal a népséggel ott. Istentagadó, országháborító valamennyi, bitó alól szakasztott haramiák.

— Hamarost nyugvóra térünk, — mondta István — nagy utak vannak csontjainkban. Hát mit mutat a rovás?

— Csekély két és fél tallért a szállással együtt és még egy újabb kanta bor is benne vagyon — mondta hunyorgón a fogadós.

István fényes dukátaranyat csendített börtarsolyából az asztalra.

A kocsmáros apró szeme tágult. Az arany rekedt szava feléjük intette a kockázók pillantását is. A fogadós durva ujja mohó gyönyörűséggel szorította az aranyat.

— Hozom, ami visszajár — rikácsolta.

— Iziben, — mordult rá István úrfi — a nyoszolya már ugyancsak hívogat.

— Még egy kanta fűszeres bort, nagyságos uraim — erősködött a kocsmáros. — Nincs annál jobb alató. Meg amúgyis meg van fizetve.

Arca vigyorgásra rándult. Már ment is kifelé. Nemsokára felkelt az egyik kockázó is.

Egyik sarokban valami rongycsomó mozdult. Lassan közeledett az úrfiak asztalához. Kócos, rezes, vén banya volt. Arca ráncos és fekete, akár az aszalt szilva. Szeme szűrös fénnel égett. Szava úgy recscent, mint pudvás rézkondér:

— Javas jövődölést mondanék a szép úrficskák-nak. A tiszta színigazságot, úgyahogy világrajövetelük óráján tenyerükbe karcolták a magasságos csillagok.

— Elkotródj innen vén banya — mordult rá Miklós úrfi.

— Neked jövődöd sincsen, te berzenkedő fiakakas, — szisszent a banya Miklós felé — hanem azért a másik kányaszeműét szeretném kiokumlálni. Vérnek és aranynak mágiája ágaskodik ki ábrázatából. Mutasd a tenyered!

Két szeme tüzes fúróként nyilalt bele az úrfiéba.

Mintha ellenállhatatlan hatalom súlyosult volna rá, akaratlanul emelte kezét a banya felé.

A két lobogó szem hosszan meredt a tenyerébe. Szorongó csend hullongott körülöttük. István érezte, hogy a melegnyirkú kéz, amely az övét fogja, egyszerre reszketni kezd. Rajta is valami magyarázhatatlan illetődés remegett át. Forró szédülettel hallotta, amit a banya rikácsolt:

— Jól látta szemem mingyárt elejében, vér vagyon körülted, sok vér, zuhogó bíboros véráradat. Pallosok villannak, bitók recsegnek, ágyúk torka ugat. De nagy fényesség is lobban, arany fényessége, tündöklő, sűrű arany, akár az izzó nap. Hatalom fényessége süt az aranyból. Tán koronát kovácsolnak belőle? A tested pedig behemótra boltozódik. Egy szék nem is elég alája. Kettőn ülsz, széles hatalmas széken. Az egek irgalma ne hagyjon el, trónszék mind a kettő.

A banya lihegett. A szeme a semmiségbe meredt. Vázkeze, mint két izzó kapocs, szorította István úrfi kezét.

— És mindez asszony által leszen neked, — folytatta az új látomás káprázatában — mind a két trónszék alatt asszony a garádicszsámoly. Asszony neveszt óriássá és mégis azt mondom neked, óvakodjál az asszonytól.

Elhallgatott. Homlokán verejték vert ki. Olyan volt, mint akinek kábulatból kell ocsúdni.

A fogadós hozta a visszajáró pénzt és a kanta bort. István úrfi tallért vetett a cigányasszonynak. Kisvártatva megint csak egy rongycsomó látszott belőle a sarokban.

Most rettenetes csattanás robajlott bele a csöndbe. Az egyik kockázó éktelen káromkodással sujtott az asztalra pallosával, hogy csörömpölve fordult

fel minden söröskupa. Valaki felkapott egy kupát és levágta vele a fali gyűrűbe akasztott fáklyát. Csak a Báthory úrfiak asztalán halódott a bűzölgő faggyú-méces. Csizmák dobogtak. Fáklyarongyok lobbadoztak a sarkukhoz tapadva. Tűzléptű sátánfiak toporzékoltak a gőzös félhomályban. Vad kavargásban kardok villantak. Félelmes furkók hadonáztak össze-vissza hörgő szitkok között.

A két Báthory úrfi mezítlén karddal állt az asztal mögött, hátát a falnak vetve. Biztosra várták, hogy nekik rontanak a garázdák. De nyílt az ajtó és Mihók udvaros tántorodott be rajta. Olyan veszettül kalimpált, mint akinek esztét egészen elvette az ital. Otromba lódulásokkal dült ide-oda. Feje a földnek kívánczozott, lába a mennyezetnek. Közben cifrákat kurjantott. Vásári jokulátor nem lehetett szívderítőbb. Mögötte a fogadás jött világgal. A duhaj kockázók is ráfeledkeztek a kalimpáló góbéra, amint ott járta a bolondját az ivószoba közepén.

Miklós úrfit elfutotta a mérge:

— Nem sülsz ki két szemed, így elgyalázni magad!
— rivallt rá Mihókra.

De az csak folytatta tántorgó bakugrásait. Öklendezett, kurjongatott és szipákoló rikoltozással kiabált közbe-közbe. Hanem amit mondott, annak értelme volt, félelmes értelme. Csak éppen más nem érthette az úrfiakon kívül, mert Mihók ízes székelybeszéddel mondta:

— Nehogy valamiképpen igyék kietek, — itt kacsaringósra cifrázott csuklás következett — nagyságos úrficskák, a borból, amit ez a gyehennára való imént béhoza. Mákhajat főzének belé bőségben, hogy aludjanak tőle, mint a téli szuszék. De rajtok vala a szemem.

Egyet pördült maga körül. A földre tenyerelt.

Nagy esetenül feltápáskodott. A kockázók zsíros röhögéssel mulattak rajta. Mihók feléjük tátozott. Ordítva dült a hang a szájából, mintha azokat szidná, pedig az úrfiakhoz szólt imígyen:

— Emezek mind beste gyékok, orgyilkos pokolféreg valahány. Egy húron pendülnek a traktérossal. A hídlás alatt es buddog egynéhány. Kifőzők már, hogy elnyomná kieteket a kamarában, ha jól beszédtek a mákos borból. A legényeket meg a színben rekesztik el.

Újra nagyot tátozott a röhögő suhancok felé:

— Nem jártok túl az eszemen ebugatták! Megnyergelém már a lovakot, a legényekhez es intéssel valék. Húzódnak már az országútra. Az úrficskák es azonkép cselekedjenek. Ki az ajtón, mintha csak levegőt akarnának szippantani. Ott tüstént fel a lovak hátára, aztán illa berek! Engem ne féltsenek! Magam sorát es eligazintám.

István es Miklós szeme összevillant. Megtöltötték kupájukat a mákos borral es teleszürcsölték vele a szájukat. Aztán kezükben a kupákkal csendesesen kiléptek a nyitott ajtón. Oda kívül kiköpték az italt. Ugrottak, amennyire a degez sárban tudtak, az istállóba. Nyergelve álltak ott a paripák.

Perc alatt kengyelbe szöktek. Az országúton már várta őket a kíséret. Léptetve mentek egy darabig, míg lódobogás nem kezdődött mögöttük. Mihók volt a lovas. Megismerték a hegyes süvegéről.

Akkor vágta kapták a lovakat. A havas eső verte őket. A gyilkos tanya messziről hunyorgó félseme belefulladt az éjszakába.

PÁRIZS csalódást okozott az ifjú Báthory Istvánnak. Amíg bátyja után áhítozott, sokszor kiszínezte álmaiban és a valóság nem ért fel az álmokkal.

Most, hogy itt járta Miklóssal a Saint Germain l'Auxerrois mögött kuszálódó szennyes, rosszszagú sikátorokat, újra szerette volna idézni ezeket a látomásokat. Alig sikerült. A környezet annyira lehangelő volt. Az egyik ház ormótlan facölöpök lábain mellestekedett előre, mindjárt mellette a másik hátrafelé dülledt. Nyúlós sár olvadozott a gödrös kövezet hepehupái közt. Olykor bokáig cuppantak a mocskos kátyúba. Elkerülni meg alig lehetett. Volt hely, ahol az orruknál nem láttak tovább. Csak imitt-amott, egymástól nagy messzire, pislákoló némelyik kapu fölött egy-egy sorvadozó lángú olajmécses. De az is tiszteletből a falfülkében álló szent előtt, nem azért, hogy az utcát világítsa. A tunya polgárok jól bezárkóztak házaikban, mihelyt a sötét leszállt. Az ablakokon, a sűrű vasrácscon belül, vastag fatáblák zártak el minden rést ezekben a nyugtalan időkben. Szemernyi fény nem szűrődött ki rajtuk.

Az idők csakugyan nyugtalanok voltak. Henrik király még egyre hadakozott a hatalmas Carlos császárral. Párizs felé való útjukban nekik is ugyan kellett kerülniök a hadak járásának bátortalan tájait. A városban pedig kezdődtek már az első összetűzések az újhitűekkel. Eleinte mintha a király és az udvar is, művelt főrangbéliek éppen úgy, mint a nagytudású papok, rokonszenvvel fogadták volna a szabadság friss fuvalmát, amely az új hit körül lengedezett. De amikor a reformáltak a szentek szobraikat kezdték döntögetni a házak fülkéiben, amikor mocskoló szavú

falragaszokon káromolták a misét, egyszerre megfordult a hangulat. Erőszaktevő, durva lelkek ezek, mindent legázoló, akár a dúló landsknechtek! Ez a vélemény kerekedett felül. Ellenségei a hitnek, ellenségei az országnak idegenföldről szivárgó tanításukkal. A nép hamarost nyíltan ellenük fordult. Az udvar is látta, hogy nyugtalan, lázadó, felforgatók ezek, akikről ugyancsak féltheti hatalmát. Nemigen vetett hát gátat a népharag kitöréseinek a lutheristák ellen.

A Louvre magas, középső tornyának ablakai, mint rőt, nagy csillagok fénylettek bele az éjszakába. A Saint Germain l'Auxerrois harangja kondult és a Louvre bástyáiról idehallatszott az őrség elnyújtott kürtjele. Valamelyik sötét sikátor mélyéről hörgő kiáltás tépett bele a csöndbe. Aztán nehéz, tompa zuhanás hallatszott.

István akaratlanul a kardjához kapott. Gyűlölte ezt a vidéket. Ha szeretett valamit Párizsból, az a Szajna-part volt szelíd szilfáival. Meg a Grève-tér. Itt már állott a háromkapus, árkád, magastető, új városháza. Ilyen hatalmas városi épület ritkaságszámba ment akkor. Előtte a téren zsibongott az élet, az árusbódék, mívelő állások körül. A teret szegélyező épületek boltjaiban fel volt halmozva mindenféle drágaság. A traktérosok és sütők butikjaiból hívogató pecsenyeillatok terjedeztek. Miasszonyunk csonkatornyos, hatalmas templomának titokzatos homályán úgy égtek a színes ablakok, mint soha el nem enyésző szivárványok. De ez a sikátorútvesztő a bűnnek és a fertelemnek gyehegnapitvara volt, Sátán úr és Vénusz asszony univerzitása rossz házaival, ahol a nápolyi nyavalya csínját-bínját lehetett megtanulni, legtöbbször kinek-kinek a tulajdon bőrén. Nem tette volna erre az elvetemült tájakra soha a lábát, de Miklós ugyancsak belefeledkezett egyik rossz ház nimfájának, a tüzes

Marionnak két fekete szemébe. Nem lehetett visszatartani, hogy olykor meg ne látogassa. Magában csak nem engedhette őt ide. Hárman-négyen jöttek mindig, a párizsi diákok ruhájában és ilyen köntösbe bújtattak néhányat kíséretükből is.

István távol tartotta magát a nőktől. Gúnyolták is eleget pajtásai. De neki szüntelen fülébe csengett az útszéli haramiacsárda cigánybanyájának szava és mindig valami magyarázhatatlan félelem fogta el, ha asszonyszemély közeledett hozzá.

Mély elmerüléséből Miklós hangja rezzentette föl:

— Ez az a ház — mondta és a kínálkozó gyönyörűség sejtelve rekedt forróságot adott szavának.

Megálltak.

Az egyik legény döngetni kezdte kardja markolatával a nehéz tölgyfakaput. A sok dörömbölésre ablak nyílt a pislákoló, vörös mécses fölött.

— Van pénzetek? — sipogta egy kellemetlen hang.

— Akad még a burza fenekén — vágta fel Miklós.

— Mutassátok a pénzt! Itt nincs ingyért csók. Ez nem garázda tekergők háza. Ezt a küszöböt át nem léptek, ha pénzt nem mutattok.

— Nyisd már ki, átkozott vén boszorkány, mert betörjük a kapudat — berzenkedett Miklós úrfi.

Hangjáról, idegen kiejtéséről aztán egyszeribe megismerte a vénasszony:

— Tudom már, ti vagytok. Marionhoz jöttök, az én drága báránycámhoz. Nyittatom tüstént a kaput.

Az ablak bezárult. A nehéz tölgyfakapu mögött retesz recscent, kulcs csikordult. De a nyíló kapuszárny csak kis rést engedett. Karcsú szőke lány jelent meg a nyílásban.

— Kárhozott helyeken is járnak angyalok? — gondolta István. A homályban is megismerte a lányt.

Látta már a házban. Ha Miklós Marionnal dorbézolt, ez a lány megállt a közelükben és mély, ibolyakék szemével merően, szomorúan nézett feléjük. Talán szeretett volna közöttük lenni? Fájt neki az elhagyatottság. De már hallotta is, hogy szól a lány. Olyan volt a hangja, mint szélbefoszló citerapengés:

— Be ne lépjete ma ebbe a kárhozott házba! Vesztegetekre lesz.

— Marion vár, — ellenkezett Miklós — megígértem, hogy ma este eljövök.

— Nemcsak maga vár — suttogta szepegve a szőke. — Marion csalfa. Nem te kellesz neki, csak a pénzed. Régi szeretője van. Félszemű, gonosz fickó. Űnja már, hogy ilyen lassú turbékolással szívják el tőled az aranyakat. Egyszerre akarja mind. Félti is Mariont.

Miklós a kardjára ütött.

— Nem ijedek meg egy félszemű csavargótól.

— Rettenetes gyilkos ez. Ismerik minden házban. Sánta Sátánnak hívják, mert biccent is. Bősz bikák ereje szorult belé. Miasszonyunk óvjon attól, hogy összeakadjatok vele.

— Négyen vagyunk, — dobbant fel Miklós — elbírnunk az eleven ördöggel.

— Ennek húsz cimborája is van. Marion szépsége a kelepccéje. Mit tudom én, hány haramiát rejtett el itt a pincében, hány cinkosa leselkedik a sarkokon. Menjete ma innen, a Krisztus szerelmére kérek!

— Mit félted te más kedvesét? — hitetlenkedett Miklós.

A lány szégyenlős tekintete a földet kereste.

— Nem téged féltelek. De van, aki az én szívemnek is kedves — azzal egyenesen Istvánhoz intézte a szót:

— Te talán megérted. Ha bejöttek ide, csak sárguló csontjaitokat lelik meg valaha. De fenn is gyanút fognak, ha ilyen soká elmaradok. Rántsatok sebtén kardot, mintha hajba kaptatok volna itt valakivel. Én becsapom a kaput és sikoltva felrohanok. Ti meg vágjatok egyenest a szigetnek. Arra bátor-ságos az út.

A lány egész testét remegés rázta. A szó zihálva szakadozott a szájából. István vállonragadta bátyját. Kardja már ki is repült és nagyot csattant a kapu vasveretén.

— Gyerünk innen — kiáltotta és ellódította Miklós úrfit a kapunyílásból. A két diákruhás kísérő is kardot vont.

István most úgy érezte, valami remegő melegség fonódik a balkezére. A szőke lány fogta meg a kezét. Szája lihegve súgott néhány szót.

— Egyszer... napok múltán... jöjj ide magad... Ha pénzt kérnek az ablakból, azt is mutathatsz.

Hirtelen elkapta kezét. De valamit otthagytott István markában. Pénz volt. István a mécses fényénél látta, hogy egy fényes új font. Kiáltva ugrott a lány után.

Abban a pillanatban nagy csattanással vágódott be orra előtt a kapu. Kábán állt ott. Meglepetés és düh viaskodott benne. Minek nézte őt ez a kis szent-ábrázatú céda? Éhenkórász lakájnak, aki pénztelen bámulja sóvárogva ura mulatozását? Előre fizetett neki a megáhitott szerelemért? Már emelte a kezét, hogy a kapuhoz vágja az ezüstfontot. De hirtelen mást gondolt. Talán szerencsét hoz ez a Vénusz-tallér?

Szótlán a tarsolyába csúsztotta.

A FEKETESÉGBE a városháza magas tetői rajzolódtak bele. A Grève-tér felől ebben az órában szokatlan zajgás hallatszott. Közelebb érve, már látták a nyüzsgő sokadalmat. Nyugtalan fáklyalángok imbo lyogtak szerte. De középen tömegesebb tűz fénye tet szett át az embersűrűn s rőten csapódott vissza a felhőtarjagos égről. Az árnyak, amelyek körülte kalimpáltak, skarlát szegélyt kaptak és mint eleven sátánfiak sürögtek a rozsdás párázatban.

István és Miklós befurakodtak a sokaságba. Hatalmas máglyarakások égtek a középen s a máglyákon vastag cölöpökhöz láncolva emberek. Hallottak már róla, hogy Párizs nekibőszült népe eretnekeket éget. De most láttak ilyet először. Vöröscsuklyás pribékek élesztgették a tüzet. A lángok mind magasabbra csaptak. A cölöpökhöz láncoltak lassan eltűntek köztük. Már csak olyankor villant elő egy-egy rőt, verítéktől ragyogó, kintől fintorgó arc, ha a szél megcsavarta a lángnyelveket.

A kavargó lángviharból veszett üvöltés harsant ki. Halálbődülések vágták el a tűz pattogását.

— Itt van már Sátán úr nyűves cinkosaiért — hallatszott a tömegből.

— Ekképpen égjen minden átkozott eretnek! — zúgott a tömeg.

A máglyák felől émelyítő, pörkölt hússzagot hozott a szél. A sokaság szinte megrészegeedett tőle.

— Ezek megirigyelték a spanyol autodafék gyönyörűségét — súgta Istvánnak megborzongva Miklós, aki maga is reformált hitű volt.

István némán merengett maga elé. Lelke a váradi temető hársai alatt szállt. Riasztó emlék volt a

megbolygatott sír is. De mégsem olyan rémséges, mint ez az eleven emberáldozat. Miklós szava riasztotta fel:

— Imé lásd, — mondotta — ezeket nevezik mívelt országoknak és ide küldenek minket oskolázní. A mi barbárnak ócsárolt népünknel ilyen embertelenségnek még csak híre sincsen.

István hallgatott. Most a parasztvezért, ama székelý lófó Dózsát látta a tízes rostélytrónon, fején az izzó koronával, körülötte vad pribékeket parázshegyű csípővasakkal. És a székülő urak bírósorában ott volt egy Báthory is. Szívét csüggedt belenyugvás ülte meg. Hiába, országok, nemzetek élete nem lehet vér és kín nélkül. Ezt az árat meg kell fizetni. Hanem azért nyugodtan felelt Miklósnak:

— Igazad van, bátyám. Nálunk még hitéért nem szenvedett kínhalált senki. Bátorsággal úgy vélem, hogy igaz hit nincsen vértanúk híján. Hanem már magam is megelégettem a Párizs városi oskolázást.

— Bizony, megtompul elménk a sok nyomorúság láttán, ki itt környékez, — tódította Miklós — a tudomány olyan dögletes odukban sorvadoz, mint holmi férges tömlőc. A deákok meg toprongyos kódusok. Éhség ordít ábrázatukról. Rothadt hulladékokon rágódnak. Elcsenevészedik ennyi satnyaságok közt a tudomány is.

Lassan húzódtak kifelé a máglyák rőt köréből. István csendesen mondta:

— Magam is rég odább álltam volna már innen, ha nincs az a töpörödött, pergamenképű, vidám magister, bizonyos Dorat nevezetű, aki szent Hiláriusz parókiájának oskolájában a görög poétákat magyarázza és római törvényeket is olvas. Minapában álmélkodva hallgatta meg a velencés reszpublika követe, nemkülönben járt hozzá ama Ronsard úr is, aki ha-

zája nyelvén még ékeesebb poémákat szerez, mint a régiek.

— István öcsém, — csodálkozott Miklós — te még poémák szavára is figyelmezel?

— Szeretem a verseket, akikben tiszta ideák és nemes bölcselmek foglaltatnak ékes szavak szövésében. De még inkább kedvelem a jognak igazságát, amellyel a régi világ törvényei jeleskednek.

Miklós mélyen a szemébe nézett:

— Úgy hallom, a padovai univerzitáson vannak a régi jognak és törvénynek nagy esmérői. Az egyik magister Cicerót explikálja. A te pápista lelked pedig len az egyházatyák írásain is okulhat.

— Kristóf bátyám is szólott már ilyesmit. Tán javalná is most, hogy Padovába térjünk, mert ő maga meg a spanyolok földjére készül.

Grève-tér végső világossága is elmaradt mögöttük. De a máglyák véres tüze még borzolta lelküket. A sikátorokban megint szurkosra sűrűsödött az éjszaka. De szívükben már a déli nap vágya világolt.

Harmadnap elindultak Padovába.

5

SZELÍD lantpengetés gyöngyözött bele a halk nyári estbe.

Az Adria felől hűvös szél jött és ezüstös felhőrongyokat úsztatott el a telehold előtt. Két felhőfoslány közt egy tisztán alátűző sugár fényesre festette a Gattamelata-szobor arcát. A mozdulatlan bronzarc, Donatello maestro remeke, vonásainak rebbenéstelen

méltóságával nem tudta, hogy magas talapzata alatt kemény, vizsgapillantású szempár figyel a Santo árnyékából.

Mióta az ifjú Báthory Padovában volt, — esztendeje több lehetett már — gyakran kijött holdas estén ide a Dóm-térre és hosszasan elnézte Erasmo da Narni nemes vonásait.

Társai ilyenkor valamelyik albergo árkádjai alatt hűsítették magukat a fanyar chiantival. Ott volt köztük Dudith András is, a fiatal klerikus, akit legjobban kedvelt az univerzitás magyar diákjai közt s aki szíves útmutatásokkal járt kezére az egyházatyák írásainak tanulmányozásában. Dudith egyebekben igen nyílt gondolkodású, villámgyors észjárású ember volt. Csöppet sem papos. És mint akkoriban nem egy klerikus, nagy figyelemmel fordult ő is az erősen ébredező természeti és geometriai tudományok felé. Ő vezette be Istvánt a fizikus magisterhez, aki boszorkánymesterségnek beillő példákkal tett tanúságot a kimondott törvények igazsága mellett. István hamar észbevette, milyen haszonnal tudná forгатni a maga javára ezeket az álmélkodtató tudományokat a hadaknak okos intézője. Hiszen az ágyúgolyóbisokat is a természet törvényei kormányozzák. A tudomány számmal mérheti az erőt, amely feltaszítja őket és a geometria azt is előre kisüti, hol vág le a romboló, tüzes rakéta. Nem kell vaktában pufogtatni se csatakigyókat, se mozsarat. Éberén figyelte hát a magister minden szavát és mozdulatát. Dudithtal és más társaival sokat vitázott mindezekről. Ilyen holdas esténken mégis szívesen megvált tőlük. Valamilyen ürügy alatt otthagyták őket. Mindig furcsa mosoly szállt utána. Barátai azt hitték, talán egy tüzesszemű signora ablaka alatt epekedik. Vagy a szűk sikátor árnyában van találkozása fűszeres, csókos tudományú hetérával. Ki is hitte

volna, hogy az ifjú Báthory István magában áll az árny udvarán és hosszan elbeszélget a néma szoborral.

Olvasott a vonásaiból. A távolba pillantó, merész szemet faggatta. A domború homlok kemény boltján kopogtatott. A határozottan ívelt orr, az élesmetzésű száj az egykori condottiere csaták kuszaságát szempillantás alatt áttekintő értelméről beszélt neki. De volt ebben az arcban a cézári elme magabiztos villanásából is. A sella curulison ülhettek ilyen kifejezéssel ravasz és elszánt rómaiak Cicerót hallgatva. Mégis titkot takart ez az arc és mint a titok mágikus pecsétje ült alatta a páncél domborulatán a kígyófürtös, kétszárnyú, félelmes gorgófej.

A hold élesen világította meg a condottiere arcát. Boszorkányos fénye olykor mintha életrekelte volna a merev vonásokat. István mindig reménykedett, hogy egyszer megszólal a keményre szorított száj és elárul neki valamit a parancsolás rejtelméből, az akarat erejéből, amely győzelemre tudja kényszeríteni a hadakat, diadalmas érvényt szerez a harci síkokon a vezéri pálca intésének, amelyet oly biztos markolással fog a ló izmos nyaka fölött szoruló ököl. Remegve várta a pillanatot, hogy peregni kezdenek a meghasadt szájról a bölcsesség igéi, hogyan kell az emberek seregeit vezetni a mindennap harcában gondok és vágyak között. Egymáshoz szelidíteni az ellenséges indulatokat, fékezni a szenvedélyek lángját, az érdekek mohóságát, státussá formálni az alaktalan sokaságot Isten törvénye, a jog és az ész parancsa szerint. Ezeknek a nagy rejtelmeknek a titkáért bűvölte őt ide a hold derült estéken. Mostanában sokat törte elméjét mindezekben. Maga se tudta miért. Belső kényszerűség hajtotta rá. Ami külföldi járása közben lelkébe vésődött, gyakorta unszolta, hogy a hazai dolgokra gondoljon. Próbálta felmérni magában az otthoni bajosságot. Az

ország, az egykor minden ellenségétől rettegett, hatalmas birodalom, három részre szaggatva vergődik. Két rettentő hatalmasság töri-zúzza Kelet meg Nyugat felől, mint két egymásba akaszkodó szörnyű malomkő. Ország és nép szétmorzsolódnak közben. Valamelyikkel hát meg kell alkudni! De melyikkel? Hasznos és kártékony mind a kettő. A német se pusztít kevésbé, mint a török. De a német legalább keresztény. Igaz, most már keresztény ádázabb farkasa kereszténynek, mint a hitetlen pogány. A máglyák megvilágosító lángjánál eszmélt rá erre. De mit lehet hát tenni? Az elme hasztalan tépi magát, hogy a kínoknak ebből a tévesztő kertjéből kiutat találjon. Talán meg kell alkudni mind a kettővel? De csak félig. Ami kártékony erő bennük, egymásra szabadítani és élni azzal, ami belőlük hasznothajtó. Lelkében felrémllett a kis Erdély. Kimagasló sziklavár a köröskörül kavargó véres áradásban. Onnan lehetne okosan bogozni a szálakat. Onnan kicsapni, ott elrejtőzni és pajzsot keresni! Kezdte már érteni a barátot, akit jobbról és balról mindenki mocskolt és kárhoztatott, akinek fortélyos játékaiból azonban, ahogy innen a messzeségből az eredményeket felmérte, mégis esett valami haszon a magyarnak. Legutóbb azonban nagy illetődéssel hallotta a hazai földről hozott hírt, hogy a barát megegyezett Ferdinándussal és Erdély meg a tiszántúli megyék, ahol az ő jószágai is feküdtek, megint egyesültek Magyarországgal. Hiszen nem kárhozas egybesűrűdniök az erőknél, — gondolta — de vajjon lesz-e akarata és bírása hozzá Ferdinándnak, hogy kitisztázza az ország földjét a dúló töröktől?

Hirtelen távolba siklott a tekintete. Túl a havasokon a roppant ismeretlen földek határtalanságába. Moszkvától Madridig markolt a lelke. Micsoda hatalom, mennyi és hányféle erő, mennyi munka és akarat!

Miért nem lehet őket összefogni Krisztusban, hogy megsemmisítsék a barbár keleti vést, amely Bécsnek hömpölyög, letördeli a templomok karcsú tornyáról a keresztet, drága aranymozaiik kupolákat, nemesmívű szobrokat zúz pozdorjává s harci lovakat köt be paloták és egyházak márványcsarnokaiba.

Riadtan pillantott fel a Gattamelata bronzarcára. A hold elől éppen felleget hajtott el a szél és az arc baljós árnyba merült. Báthory feje csüggedten hullott mellére. A keserű gondolatok árja fojtogatón ömlött el benne. Szerette volna felszínre dobni magát a kétségeknek ebből a ráhurkolódó hínárjából. Mért éppen ő? Miért hordja ő maga a vállán az egész világ baját, nemzetek és országok balvégzetét?

Egyszerre úgy érezte, hogy valaki vállonragadja. Segítség érkezett volna? Riadtan fordult meg. Diáktársa, Kovasóczy Farkas állt mögötte, akit néhány hétnek előtte sürgős családi dolgok hazaszóltattak.

— Tán hódas lettél, Estván, hogy itten bódorogsz magadba? — szólt rá nevetve Kovasóczy.

Báthory hangjában még az álom köde kékllett:

— Eme szoborvitézzel szoltam keveset az otthonvaló dolgokról.

Kovasóczy eltátotta a száját.

— Te lettél kótyagos, pedig amazok vedelik a hort amoda a lábasház boltozatja alatt? Dudith, Berzeviczy, meg a többi pajtás! Ha ugyan nem a hódvilág bódított el?

— Mélyen elgondolkodtam — sóhajtott Báthory. — A hazai sok bajosságok alja ülepedett meg a szívem körül.

Kovasóczy elrántotta a szobor és a hold igézetéből:

— Gyere a pajtásokhoz, ott hallatsz most az

otthonvaló dolgokról. Fél Padovát felbolygattam már érted.

— Máshelyt is elmaradtam közülök. Mi szükség nagyon rám?

— Vendégünk érkezett. Látnod kell néked is.

— Miféle nagyságos vendég, kiért így félrevered a harangot?

— Tulajdon szemekkel lásd! Érdemes érte koptatni a sarut.

Szaporán haladtak a görbe, szűk utcácskákon. Kovasóczy keményre fogta a lépést. Vasrostélyok közül fekete szempár villant feléjük hívogatón. Ügyet sem vetettek rá.

Szabad térségre kanyarodtak ki. Az egyik ház vaskos lábakkal támaszkodott neki a térnek. Bolt-hajtásai alatt a holdsütötte asztaloknál vidám társaságok poharaztak. A hold fényébe tartva gyujtogatták a bor rubintját. Mélyebbre húzódva, a fal kampójára akasztott méces alatt ültek az ő diáktársaik is.

— Íme hozom a remetét. A faragott képnek hajbókolt a Santo előtt — kiáltotta feléjük Kovasóczy.

István szégyenlősen szegte le a fejét. Belekandítottak a titkába, ha felfedni éppen nem is tudták. Pillantása szakállas, villogó szemű, furcsa lebernyegbe öltözött emberbe ütközött. Eddig sohasem látta.

Az idegen elébe lépett és kezét nyújtotta:

— Sum Valentinus Bakfark, lyricus Hungarus, — mondotta az ifjú Báthornak — ha ugyan hallotta kegyelmed híremet?

Hogyne hallotta volna. A nagy idegen városokban, amerre vándorlásában térült-fordult, mindenféle szó esett a laureátus magyar zenésről, aki olyan csodálatos bús, sohanemhallott dallamokat tud, hogy a legdúsabb fejedelmek versenyeztek érte és kincses ajándékokkal csalogatták udvarukba.

Báthory megszorította a feléje nyújtott kezét. Ő is megmondta nevét:

— Báthory István vagyok, ezidőszerint a padovai nemes univerzitás oskolása.

— Már nem sokáig — mondta kurtán a lantos.

— Mit tud kegyelmed? — riadt feléje egész lelkével István. — Talán üzenettel vagyon hazulról?

— Úgy igaz, — bólintotta a szakállas — kigyelmed nagytekintélyű bátyjaura, vitéz Báthory András országos főkapitány hallomást szerezvén, hogy talián földekre készülődök, maga bízta rám üzenetjét. Pecsétes írása vagyon szállásomon, kiben betűbe téve áll üzenetje.

— Holnapig várjak rá? — türelmetlenkedett István.

— Szóval is megmondhatom, — mosolyodott szakállába Bálint — azt adja tudtul főkapitány uram kegyelmednek, hogy Pál érsekkel atyafiságos egyetértésben békéredzették a római király udvarába, ahol a felséges Ferdinándus úrnak léssen belső apródja.

— Nagyra viszed, Estván — kiáltotta Kovasóczy és kupáját emelte. — Erre csak hörpintunk egyet.

Istvánt furcsa megrendülés ütötte szíven. Pillanatra bele is kábult. A Gattamelata arca rémlett fel előtte, az, amit véle a homályból a holdfény udvara felé beszélgetett. Mintha az arc kissé gúnyosan és mégis megértően mosolygott volna. — A bécsi udvar — harangozott benne az ámuldozás — csakugyan felfelé vinné hát útja? Oda, ahol országok hajóinak kormányzólánca csikorog? Mégsem haszontalan gondolatok játszódtak hát elméjében! Mi vár rá Bécsben? Valami, amit nem sejtethet. Talán különös, új erő, láthatatlan hatalom, amely megragadja sorsának rúdját és szilaj rántással fordít rajta?

Sejtések rohanták meg. Félkábultan nyúlt a

poharáért. Nyelve fanyar chiantit várt, de nehéz aleatico méze öntötte el a száját. Mohón hajtotta fel az egészszet, egyszerre tűz kezdett kerengni ereiben. Leroskadt egy padra. Körülte magasra emelkedtek és összekondultak a kupák.

Ő csak ült és szótlan meredt maga elé. Mint álom alakjai kavargtak körülötte az ivópajtások. Alighogy tudomást vett róluk. Vastagon elbábozta magát gondolataiba. Csak arra lett figyelmes, amikor társai kérlelni kezdték a vendéget:

— Mondj nekünk éneket, Bálint mester!

Aztán látta, hogy a szakállas felállt. Kezében megcsillan egy öblöstomporú hangszer fényes fája. Majd édes hangok kezdték símogatni a fülét. Mintha tündérek vertek volna virág vesszővel parányi üveg-harangokat. Majd mély zokogás bongott fel a tépett húrból és szilaj zengéssel szólt az ének végbeli vitézek véres próbájáról, daliák szálfakleléséről, magyarok világotvivő, hősi virtusáról.

Ájtatos feszültséggel itták a lantos szavát.

Egyszerre mély csend szakította el az éneket. Nem szólt senki. De a néma pillantások szomjúsága tovább kérte a lantost.

Bálint mester maga elé tartotta hangszerét. Egyet-kettőt csavarintott a nyakán. Egyenként pengette meg a húrokat és hosszan hallgatta az elfodrozódó hangot.

Újra csend fogta le szívüket.

Most egyszerre mintha szél szelíd sóhajtása, lombok zsongása, madarak tilinkózó csattogása ébredezett volna a csöndből. A lantos énekelni kezdett. Szívetsimogató, langyos bánat volt az énekében:

*Császárlány pávája, csillagtollú páva,
Mért szállsz tollászkodni koldus ablakába?*

Maguk elé mélázva hallgatták. István lelkét különös borzongás szorongatta.

Harangszó szárnyalt át a tér csendjén. A hold-sugár a távoli dóm magas keresztjén akadt meg és fényben gyujtotta ki. Körül minden árnyba omlott és olyan volt, mintha a tündöklő kereszt magában lebegne a hatalmas égdarab kerekedésének közepén.

TU FELIX AUSTRIA NUBE...

I

A VASKOS foliók bordázatának aranya csillogott a kora őszi napban. A furcsa hasas kupola ovális ablakain bőven ömlött be a szelidült hevű sugár és mohón betűzte a tiszta metszésű címfelírásokat a meg-ráncosodott bőrhátakon és a pergamenkötések sápadt bársonyán.

A nagy ablak keretébe belerajzolódott a Stephans-Kirche tetők fölé törő, csipkés tornya. De az ifjú Báthoryt nem nagyon érdekelte ez a különben lenyűgöző látvány. Minden figyelme a könyveké volt, amelyek tömött glédában sorakoztak fel itt a mennyezetig kapaszkodó polcokon. Az állványok szépmívű faragásait meg se látta. Egyre azon járt a gondolata, hogyan is lehet már ilyen sokasága a könyveknek, amikor a betűk nyomásának mesterségét alig száz esztendeje, hogy kieszelte a nagyhírű strassburgi mives.

Amint a szolgálatból szabadult, sebtén ide vette be magát a fiatal apród. A város csodálatával hamarost betelt. Legjobban kedvelte az Augustinusok templomának környékét, meg a Vörös-torony körül húzódó sikátorokat ódon házaikkal, mély kapuboltjaik sejtelmes árnyával. De utóbb már szívesebben szem-

lélte a Burg nagy ablakaiból az utcák szövevényét s a háztetők merev hullámtaréjai közül árbocként felcsúcsosodó tornyokat. Azután itt voltak a könyvek. Egyetlen barátai ebben a rideg, szertartásoktól sűrű magánosságban. A burgundiai udvar fényét és a szolgai spanyol hódolat szokásait sorra bekvártélyozták ide. Erre mindig volt pénz, ha a német, olasz és spanyol zsoldosok hópénzüik híján éhesen sarcolták is a kimecgerelt magyar tájakat. Itt az ajtón kívül rekedtek a ceremóniák. A könyvek egyformán beszéltek mindenkihez, azaz hogy inkább csak ahhoz, aki megértette beszédüket. De akadt itt mindenféle szavú és nemzetségű: a Németalföldről, Leydenből és Antwerpenből, talián városokból, Velencéből és Milánóból voltak itt könyvek. Azonkívül Mainzból és Augsburgból, még a lutheri városból, Wittenbergából is. Párizsból, Krakkóviából és a testvér spanyol tartományokból, nemkülönben a távoli brit földről. Öregbetűs, nagy fóliánsokon, kapesos Bibliákon és tarkabarka földabroszon kívül busa kis könyvek hajlékony, sárga szattyánba kötve. Rengeteg hártavékony lapjukon sűrűn sokasodott a parányi betűk hada, hogy a szem csak dombos üveglencsék segítségével olvashatta belőlük az antik világ hőseinek versekbeszedett történetét.

István apród áldotta szerencsáját, hogy itt folytathatta a padovai univerzitás félbemaradt oktatását. Legfőképpen a rómaiak bölcs jurisprudentiájának tételeit tanulta, meg a régi törvényeket, a saali jogot és az újkeletű státusbölcséséget. Fejtörő elmélyedését csak olykor enyhítette közben a szelídebb Múza csókjától sugallt olvasmányokkal, amelyek nemcsak az elmét nyűtték, hanem a szívhez is szólottak és a képzelet szárnyait bontogatták.

Most éppen két könyvet váltogatott így, Niccolo Machiavellinek fontolt tanításait az uralkodásnak és

kormányzásnak fortélyos tudományáról és ha már nagyon belefáradt a Principe olvasásába, akkor a híres-nevezetes Ariosto verseivel derítette magát, amelyekben egy eszeveszett lovagnak, bizonyos Orlandónak kusza kalandozásait regélte el csengő versekben. Csak nemrégiben nyomatták ki ezt a furcsa vitézi versezettet, de pallérozott elmék között már sok szóbeszéd esett róla.

— Nem, — zúdult fel lelkében a fiatal olvasó, amint ott ült az ablakhoz húzott magashátú, faragott karszékekben és ölébe ejtette Machiavelli könyvét — nem, szíve is legyen a fejedelemnek. Ne csak a hatalomra törekedjék, hanem népének javára is. Hiszen a hatalom a nép erejéből való és csak abban a népben lakozhatik erő, kit bajok, gondok el nem csigáztak. Akiknek jólét neveli tartását testben és lélekben, akik tudomásával vannak, hogy nemcsak a fejedelem hatalmát védik, hanem maguk marháját és jószágait is.

Ahogy így eltöprengett, messze szállott gondolata, túl az Ecsedi lápon a somlyói vár tájára, a Kraszna völgyébe és a Királyhágó erdőségein át a bércei Erdélybe. Bizony nagy változások estek ott is. Csupa rossz hír vert onnan errefelé. György barát, akitől Izabella királyné úgy rettegett, mint farkast látó bárány, végérvényesen Ferdinándus király kezére adta Erdélyt. Addig puhította a királynét, addig környékezte rábeszélő, kérő, megfélemlítő szavakkal, amíg ez rá nem állt, hogy megszerzi magának és árva fiának a békességes nyugodalmat és átadja Erdélyt a két sziléziai hercegségért s Erdéllyel együtt az angyali koronát is, amelynek birtokáért igen esengett a római király, hiszen anélkül királyi hatalma és címe sem volt teljes.

Hamarosan ütött a búcsú órája. Az ifjú Báthorynak sógora, György adott hírt a szomorú pillanatról

s ő most végigélte Bécs tetői fölött révedezve ennek a válásnak minden fájdalmát.

A keserves királyné egy júliusi hajnalon — az 1551-ik esztendőt írták akkor — indult el gyulafehérvári palotájából. Tövisen, ahol meghált, elérte őt Petrovics Péter követsége és könyörgött neki, forduljon vissza, mert sietős útban vannak a török hadak, hogy árva fiát, kit a szultán tulajdon gyermekeként tekint, megsegéljék. De résen volt a barát is. Tartotta félemlítő beszédekkel a királynét. Felhánytorgatta a török szapora hitszegéseit és örökös átfató ígéretését. Sürgette a római király biztosát, Castaldót, hogy halogtatás nélkül váltsa valóra Ferdinánd ígéretét és tartsa meg János Zsigmond királyfi jelképes eljegyzését a király leányával, a négyéves Johannával.

A királyné hát megint engedett. A felvinci síkon már várta őt Castaldo, hogy átvegye tőle az ország kincsét. Izabella könnyezve adta át a koronát és alig jött ki torkán a szó, amikor Martinuzzi püspök ékeszavú beszéde után sirva ajánlotta magát és gyermekét Ferdinándus kegyeibe. De mielőtt a koronát odaadta volna, előbb levette róla a keresztet, hogy legalább azt tarthassa meg szent ereklyeként fiának.

Erdélyt a Meszeskapu festői hágóján át hagyta el a hányatott sorsú királyné. A tetőről még egyszer visszanézett az országra, amelyben tíz, örömmel, bánattal próbált esztendeje telt el életének. A nyári est szellője Erdély felől jött és megborzolta a vén tölgy koronáját, amely alatt a királyné állott. Könny homályosította el ekkor a szemét, s ki tudná, milyen gondolattól vezéreltetve előkereste tarsolyából kését, melyet étkezéshez használt útközben és négy betűt karcolt a fa kérgébe.

Jeligéjének kezdőbetűi voltak ezek: S. F. V. és utánuk karcolta az I-t nevének jelzéséül. Sic fata vo-

lunt — rebbent el az apród elméjében a jelige. Meny-nyire ráillett ez erre a pillanatra. És hogyan suhogtatta a végzet sötét szárnyait ezután is Erdély felett. Zsoldoshadakkal árasztották el, amelyek most a török helyett nyúzták a sorsverte országot. Izabella sok siralmas huzavonában alkudozott Ferdinánddal, aki csak nagynehezen, rengeteg vonakodás árán, úgyszólván morzsalékokban váltotta be ígéreteit. De betelt a végzet György barát felett is. Castaldó úgy szimatolta, hogy a barát, akinek közben a pápa a bíbornoki kalapot is megküldte, bánja már a kötést Ferdinándussal, a törökkel váltogat titkos postát és a Kassán időző Izabellát kívánná Erdélybe visszatéríteni. Meglepte hát őt alvinci kastélyában és az olasz zsoldoskapitány emberei kegyetlenül lemészárolták féltékeny uruk nagykaratú versenytársát.

— Sic fata volunt, — borongott magában István és éppen az Ariosto-kötetért nyúlt, amikor nyílt az ajtó és karcsú lányalak lebbent be rajta. Tafota selyemszoknyája mint suhogó harang ringott könnyű lépte ütemére. István apród eleintén csak a karcsúságát és a szőkeségét látta. Aztán hogy közelebb jött, már tudta, hogy arcának is kedves bája van. Csak az ajka duzzadt kissé s a szeme és az orra metszésében mutatkozik valami dacos akaratosság. Talán gőg, talán csak a parancsolás megszokása.

A lány megállt és tétován nézett körül. A teremben nem volt más, csak az olvasó apród. A lány egyenesen feléje indult. Báthory zavartan állt fel.

— Kegyelmed a bibliothekárius? — csicseregte felé a duzzadt piros száj. Mintha rózsabimbó hasadt volna meg. A lány már egészen ott állt mellette.

— Még szerény famulusának is hitvány volnék — felelte kissé megrebbent reverenciával Báthory.

A lány türelmetlenkedett:

— Hol lelhetem őt vajjon? Beszédem volna véle.
— A másik szálában tesz-vesz, úgy lehet. Szólít-sam talán ide szolgálatjára?

— Nem sietős — mondta a szőke és az apród érezte, hogy mély kék szeme kémlelően tapad az övébe.

Hallgattak. Istvánnak végigbizsergett a bőre, amint a lány pillantása tetőtől-talpig tapogatta. Mit kutat vajjon rajtam? Bénító erő volt ebben a faggató tekintetben. Szét kellett tépnie a cinkos csenddel együtt:

— Leányasszonyka! — mondta félszegen — vagy nem is tudom, mely titulussal tiszteljem.

— Szólítson csak Katrinnak — vágott közbe a lány.

— Katrin! — csillant fel az apród szeme — így hívták az édesanyámat is.

De már megint hallotta Katrint.

— És ki légyen kegyelmed? Mert idegen ország-béli. Nemcsak a köntöséről látom. Szava is elárulja.

— Stephanus Báthory a nevem. A felséges király úrnak vagyok kamarás apródja.

— Úgy hát itt vagyon kvártélyja nálunk?

— A leányasszonynak is? — lelkendezett fel az apród, szinte súgva tette hozzá — Katrinkának.

A kék szemek rácsodálkoztak:

— Hol volna másütt? De mondja csak kegyel-med: Magyarországbán, mert ugye ott vagyon hazája, mind ilyen kemény villanása van a szemeknek?

Báthory érezte, hogy önti el arcát a forróság. Szégyelte, hogy elpirult. Alig merte felvetni a tekintét. Félig húnyt pillája alól küldött csak egy lopott villanást a lány felé. Mintha hamiskás mosolyt látott volna a kicsattanó, húsos száj körül. Egyszerre nagyon kíváncsúnak találta ezt az érett két ajkat ezen a törékeny, zsenge lányon. Szilaj vágy küszködött tar-

tózkodó félenkségével. Percere felrémllett benne a cigányasszony intése is, de a kívánság erősebb volt minden óvatosságnál. A lány mosolya mintha biztatta volna. is Hirtelen elöntötte a bátorság. Riadt vakmerőségében ajtóstul rontott be a házba:

— Ha Katrinka is itten lakik, máskor is lehetne találkozásunk.

A lány különös pillantással mérte végig:

— Úgy gondolja kigyelmed?

— Úgy vélném, tán lehetne itt a bibliothékában. Én holnap ezidőtájt is itt leszek.

— Tőlem teheti kigyelmed. De csak érje be a könyvek társaságával. Most pedig len szólítsa a bibliothekáriust.

Báthory úgy érezte, mintha leforrázták volna. Honnan veszi ez a kis csitri ezt a büszkeséget. Biztosan afféle belső komorna. Meglehet, hogy grófi sarj. De tudja-e vajjon, kik a Báthoryak. Nevük hatalom, jószáguk egész tartomány az országban. Forrt benne a megaláztatás, amíg a könyvtárosért ment. De most még kíváncsiabbnak találta a lányt nagy büszkeségeért.

Nemsokára hozta a bibliothekáriust. Nagyot bámult azonban, hogy a száraz, pergamenszínű vénember már messziről hajbókolni kezd, hogy a lányt meglátta. Nem is ment egészen közel hozzá. Három lépés távolságban megállt tőle, hátra kapart a lábával és csaknem a földet érintette meghajlás közben a homloka:

— Illustrissima Domina, mivel lehetnék legalázatosabb szolgálatjára? — kérdezte folytonos hajbókolások közt.

István apród ugyancsak meresztgette a szemét. Ki lehet itt ez a leányzó, hogy a nagytekintetű bibliothekárius ilyen illetődött a színe előtt?

— Valaminemű talján könyvre volna kívánságom, bibliothekárius uram — válaszolta a lány. — De amelyiknek szava nem túlságosan cikornyás, foglalatja mégis elmét és szívet vidító.

A bibliothekárius a mennyezetet kémlelte:

— Őszintén szólván, — mondta nagy mentegőtődzve — nemigen volnék járatos a hívságosabb olvasmányokban. Hanem itt ez az ifjú apród, szüntelen csak a talján betűket bűvárolja.

A két kék szem Istvánra villant:

— Kegyelmed tudója a talján nyelvnek?

— Miként a magaménak. A padovai univerzitás deákja voltam.

Katrin tovább faggatta.

— És mi volna az, amit nekem olvasmányul szánna? És miért is bújja itt a poros könyveket szabad idejében, míg más apród úrfiak a Grabenen és a Kohlmarkton kalandoznak?

— Ezek szebb és csodálatosabb kalandozások, ama megveszekedett Orlando vitéz hányattatásai — mutatta Báthory a könyvet. — Illustrissima még nem hallott róla?

— Kelmed szólíthat tovább is Katrinnak. De Orlandojáról nem tudnám miféle szerzet.

— Nem élő, de minden élőnél parádésabb vitéz! A híres-nevezetes Ariosto poéta elméjében született. Ezt a poémát olvassa... Katrin! Nem bánja meg.

— Igen ám, ha megérteném. Mert gyöngécske lábon állok én a talján beszédben. Pedig apámuram nagyon szorgalmazza rajtam.

Leszegte fejét, mint aki mélyen elgondolkozik valamin. Egyszerre megint Istvánon volt a szeme. S a szava megint azt a furcsa, félig hívó, félig taszító mosolyt vágta ketté:

— Kelmed előbb úgy mondotta, máskor is találkozni kívánna velem.

István lemondón horgasztotta le fejét.

Katrin szemében biztatás villant:

— Betelhet, amit kíván. Úgy gondoltam, együtt betűzhetnénk az Orlandót. Kelmed segedelmemre léssen a talján szólásban. Akarja?

— Akarom — mondta, vagy inkább csak lehelte az apród.

— Akkor várja csak a pecsétes parancsolatot, ki mellém rendeli majd talján preceptoromnak. De jól ügyeljen, kelmed szigorú preceptor léssen, nem veszedkedett lovag.

Szája csúfondárosan felbiggyedt, úgyhogy még duzzadtabbnak látszott, de még ingerlőbbnek. Hirten sarkonfodult és egyszeribe ellibbent István elől.

Istvánnak, maga se tudta hogyan, kedves olasz vers éledt meg a száján:

*Per che da la sua labbia si mova
Un spirito soave pien d'amore*

Az ellebbenő Katrin talán hallotta is. De vajjon értette-e?

István kábultan állt ott. Szemében a tűnő jelenés igézete. A könyvtáros szava rezzentette fel:

— Ah, ifjú barátom, kegyelmed a szerencse kiválasztott gyermeke!

— Csak Fortuna istenasszonyt nem látom — vetette oda Báthory, akit bántott, hogy felrázták álmodozásából.

— Csak az imént rebbent el tulajdon valóságában — mondta a vén könyvtáros és hunyorgatott hozzá. — Vagy kegyelmed nem is tudja, kivel beszélt?

— Valamelyik udvari marsall leánykája volt.

— Az ám, magáé a végtelen kegyelmű római királyé. Ferdinándus úr nagyobb leánykája ez, Katrin főhercegnő. Úgy tudom, a mantuai Gonzaga herceggel jegyezték el és a szép Itália földjére viszik. Azért is kell megtanulnia a talján szót.

Az apród arca hirtelen színt váltott:

— Kegyelmed ezt szerencsének nevezi? — mondta rekedten. — Én végzetnek mondanám.

A bibliothekárius értetlenül bámult rá. István csak nézett maga elé és halkán, inkább csak magának mondta: „Sic fata volunt...”

Legalább a bibliothekárius így értette.

2

RAGYOGÓ tavaszban indultak el. Virágok hímezték tele a fák zsendülő zöldjét. Itt pedig vad téli világ környékezte őket.

A Magura hitvány dombocska volt ezekhez az eget támasztó sziklákhoz képest. Fehér hósapkáikat mélyen behúzza védekeztek a legmagasabb bércek a szél szilaj rohamra ellen. Sívítva iramodtak ezek a láthatatlan jeges fuvalmak. Kegyetlenül megcibálták egyegy árván álló vörösfenyő borzas és gyér tűhaját. Aztán mély sóhajtéssal zuhantak alá valamelyik völgy kékes homállyal tátogó torkába.

István kissé hátramaradt. Előreengedte a hintót, amely acélabroncsain nyikorogva himbálódzott fölfelé a kapaszkodó út kanyargóin. Lelke sötét árnyaihoz illett ez a komor méltóságú táj, amelynek nehéz hágóin lassan, nagy óvatossággal kecmeregtek keresz-

tül, hogy aztán leereszkedjenek az örök tavaszú Itália babér- és ciprusligetei közé.

Vad vidék volt ez.

Sok, hosszú napja járták már ezt az utat a népes kísérettel, spanyol zsoldosokkal és serény szolgálhaddal, ajándékokat és élelmet szállító ponyvás szekerekkel. Báthory István, Ferdinándus király apródja nehezen számlálta ezeket a napokat. És mennél közelebb érkeztek a Pó völgyének gazdag Árkádiájához, annál súlyosabban ülte meg szívét a keserűség.

Csak a közelmúlt kedves emlékei enyhítették meg valamennyire. A meghitt órák a Burg könyvtárszobájában, ahol álmos délutánokon Ariostót olvastak együtt Katalin Habsburg hercegnővel, a nagy Carlosnak, mesebeli birodalmak császáranak hűgával. Mit adtak neki ezek a délutánok? Egy-egy boldog villanást az ibolyakék szemek fellobanó tűzéből, egy-egy biztató s mindjárt visszaparancsoló mosolyt a duzzadt ajkak kicsattanó pirosságán. Olykor egy-egy búcsúzó köszöntésnél kezében feledkezett egy langyos kéz karcsú, remegő ujaival. Mi volt ez? Nem álmodott? Csakugyan gyöngéd nyomást csókolt volna a kezébe valamelyik elefántcsont ujjacska? Nem. A képzelet játszott vele bizonyosan. Hiszen mire visszaadhatta volna titkos és néma megegyezéssel a lehelletnyi szorítást, már menekült lelkendezőn a riadt kéz és a rózsaszín látomás helyett sötét ür ásott a szívében minden árnyával és kétségével.

Mennyi kínja a reménykedő bizonytalanságnak! De még jobban megcsigázta az, amiben bizonyos volt. A főhercegnőben a világon legmagasabbra nőtt nemzetségének egész büszkesége ott lakott. A szertelen hatalom, amely óceánok haragját béklyózta meg és az ellenlábások titokzatos és határtalan országaiban parancsolt, kegyetlen gőgöt oltott az ő szívébe is. Ha

talán vonzalmat érzett a tüzes pillantású, kemény arc-
élű magyar apródhoz, olyan volt ez csak, mint a gyer-
mek kedvtelése játékszerével. Báthory érezte, hogy ez
a dölyfös főhercegnő, ha magáról és méltóságáról meg
nem feledkezik, nem is veszi őt egész emberszámba.
A trón legalsó lépcsője és a föld között mérhetetlen
és átléphetetlen szakadék tátongott. Pedig végső szám-
vetésben a földön állt ez a trónszék is. S akármilyen
óriási az a szakadék, hátha ő mégis áthághatná. Re-
cseg-ropog most minden. Népek háborognak, trónok
dűledeznek. Szilaj erők zúdulnak Kelettől Nyugatig és
ismeretlen tengerek távolában új világok partja rajzo-
lódik vakmerő hajósok elé. Bécsben is sokat hallott
ezekről a navigátorokról, akik birodalmakat és káprá-
zatos kincsesbányákat szereztek a hatalmas császárnak.
Hátha karddal és az elme megfeszített erejével
ő is utat vágna magának ebbe a bérceknél tetősebb
fenségbe, oda, ahol trónok csúcsosodnak. Szédítő me-
redély volna ez és ő annyira alant van. De lesz ereje
a magasba törni. Szinte érezte, hogy forr fel vérében
az akarat s kitüzesedik arcán a jeges fuvalomban.

Aztán újra csüggedten ernyedtt vissza a töprengő
kétségbe. Mire is volna jó a csúcsokra hágni, a magas-
ságokat kiküzdeni, mikor az igazi célt talán elragad-
ják előre. Hiszen ez a hágókon kapaszkodó különös csa-
pat igazában nászmenet. A hegyek hullámain lassan
ringatódzó hintó Mantuába viszi Katalint, a büszke
Habsburg hercegisasszonyt vőlegényéhez, a Gonzaga
herceghez. Ausztria hagyományos politikája szötte ezt
a frigyet, egyre több és több szállal bogozva hálóját
a páviai győzelem óta Itália tartományai köré. Katalin
szívének nincs hozzá köze, ezt jól tudta Báthory. A
hercegisasszony nem is ismerte jövőendőbeli férjét.
Most látja majd először a bérceknek a rónaság zöld
birodalmába torkolló kapujában, ahová elébe járul.

Megszólal-e ott a szív szava? Ugyan minek is szólalna, úgysis hidat épít közük a trón és a bíborban születtség.

De hát akkor mi dolga itt neki? Miféle megcsúfolása az minden érzésének, hogy éppen ő legyen Katalin kiadó vőfélye, ő, aki akaratának minden rezdülésével szeretné megakadályozni ezt a házasságot?

A ló megugrott alatta. Talán nem fogta elég erősen, hogy így elmerengett? Vagy megriadt valamitől?

Felpillantott. A völgyek odvából rezesméhű barna felhők tolakodtak elő. Mintha az északa tolongana elébük. A sziklafalak mögé haragosabb hegyláncok tornyosultak. Olomszínű kárpitjukra mint aranyos fehér gondola rajzolódott a lebegő hintó.

Ügetésre fogta lovát, hogy elérje a kíséretet, mert valamelyest elmaradt tőle. A felleg egyre sötétedett. Csípős fullajtár szél iramodott előtte és már gyéren szállongó hópihéket tépett belőle.

Az állatok nyugtalankodni kezdtek. Báthory vaserésének orrcimpája reszketett. Keményen kellett fogni a kantárát.

Vihar készült. A komor sziklasikátorok felnyögtek a szélkorbácsok csapkodásában. Tanácsos volt menedéket keresni. Csak a hágó magasságát kellett elérni. Onnan más irányba kanyarodott az alálejtősödő út, s egy előreugró sziklafal oltalmat kínált.

A kocsisok elnyujtott kiáltásait dübörögve verték vissza a bércek. Egymásba dobbanó visszhangok fitorogtak vissza az emberhangra. A kocsit vontató lovakhoz egy-egy csatlós lépett, hogy vezesse és nyugtassa őket.

Lassanként általános morajlás áradt el mindenben. Mintha minden völgyben, minden szakadékbán, minden sziklarepedésben béklyózott hangok próbálták

volna kitépni magukat. A szél hujjázón üvöltött fel és messze völgytorkok tompán bődültek rá.

Egyszerre fülsiketítő robajlás rázta meg a fekete felhőkárpitot. Mintha a bércek megindult belseje mennydörgött volna és százfelől érkező visszhang sokszorozta meg a félelmes zengést, hogy belerendültek közben a roppant sziklaóriások. Aztán rémséges csattanás dördült fel ismeretlen mélységből és mögöttük fehér porfelhőbe burkolódzott az egész sötétlő táj.

Az állatok megriadtak. Ágaskodó lovak patkója alatt csattogott a csúszós sziklaút. Báthory acél marokkalással fogta a lovát és szemével szorongva kereste Katalin hintóját.

Látta, hogy a négy ló közül az első vadul toporékol. Tépi fejét a csatlós kezéből, aki maga is bizonytalanul kalimpál a vad szélben a szemébe vágódó hókavargásban, ahogy ide-oda cibálja a megriadt állat félelemtől korbácsolt ereje.

Most vad horkanással kapta fel fejét a ló. Zablaszija kicsúszott a csatlós kezéből. Báthory csak azt látta, hogy a négy nekiszabadult ló eszeveszetten ragadja lefelé a lejtős úton a hintót, amely zörögve, csattogva vágódik az út egyik oldaláról a másikra.

Pillanat alatt átlátta a helyzetet. Ha gyors segítség nincs, a megbokrosodott állatok a hintóval együtt pozdorjává zúzódnak a legközelebbi útkanyarodónál. De ki fékezze meg a nekiszilajodott állatokat? Elsodorják mindenestül, aki elébük merészkedik. Rémséges balsejtelem fogta marokra a szívét. De elméje világosan és villámsebesen dolgozott.

Itt csak egy segítség lehet. A lehetetlent kell kockára vetni. Vagy sikerül, akkor jó — vagy nem. Így talán még jobb — villant át meghajszolt lelkében.

Már tudta, mit kell tennie. A lovában megbízhatott. Sarkantyúba kapta a vasderest és vágatott a

lefelé száguldó hintó után. Pillanatok szédületes versenye volt ez. Beérte. Aztán a hintó bal oldala mellé szegődött és együtt rohant vele ugyanabban a vad robogású ütemben.

A hintót most egy kétségbeesett lódulás szorosan mellé sodorta. Villámgyorsan hajolt le és megragadta kezével a hintó ajtajának kilincsét. Egy rántás, az ajtó kinyílt. A szél és rohanás verte légáramlás keményen sodorta hátra.

Katalin félaléltóságában is görcsös kapaszkodással tartotta magát az ülésen. Arca halálsápadtan derengett elő a kocsi párnás homályából.

Báthory rendületlen kitartással nyargalt a hintó mellett. Hangja túlkiáltotta a vihar bömbölését. Parancsoló erőt adott neki, hogy felrázza a hercegnőt a rémület tehetetlenségéből:

— Katrin, álljon ki a felhágóra. Ne féljen.

A hintóból két lázban égő szem lelkendezett csak elé.

Báthorynak szinte a lelke szakadt ki a hangjával:

— Miért nem mozdul? Élete vagyon kockán! Bizonyos halálból nincsen más, csak ez a bizonytalan menekedés. Katrin! Katrin! A Mindenható Istenre!

A kanyarodó veszedelmesen közeledett. A hercegnő még mindig nem tépte fel magát a rémület béklyozó nyűgéből.

Báthory is úgy érezte, tehetetlenségébe lankad az ereje. De még az utolsó próbálkozás elszántságával kiáltott be a hintóba. Maga se tudta kíméletlen parancs-e vagy kétségbeesett könyörgés.

— Katrin! Ki a felhágóra! Nem lehet másképpen. Melléje ugratok és a nyergembe rántom. Meg kell tennie. Gyorsan! Nem lehet máskép!

A vihar dobálta, marcangolta a szavát. Vajjon meghallotta-e a hercegnő? Ki tudhatta? De a kíséret

szívdermesztő iszonyattal látta, hogy fehér alak kapaszkodik ki a kalimpáló hintóból. Ott áll a felhágón. Már csak félkézzel kapaszkodik az ajtó szélebe. Most villámgyorsan ott terem mellette a lovas. Egészen szorosan a hintó oldalán van. Eleresztí a kantárt. Csak a lábával kapaszkodik kemény szorítással a ló törzsébe. Hirtelen odahajlik a lebegő fehér alakhoz. A derekát karolja. Egy szempillantás műve az egész. Mint pihe lebben a könnyű fehérség és már ott ül a lovas előtt a nyeregben, aki ismét biztos kézzel fogja már a kantárszárat. A hintó pedig eszeveszett száguldással rohan tovább a mélység felé. A kanyarodónál oldalt vágódik. A nekiszilajodott lovak úgy vonszolják tovább egy darabon, míg aztán kifáradva, lihegve, tajtéktól csapzottan meg nem állnak ott, ahol ismét kapaszkodónak indul az út.

Báthory is ügetésbe fogta lovát. Keblén alélt kimerültségben pihegett a megmentett hercegnő. Szíve visszaadta szívének riadt dobolását. A gögös vér meggyorsult ütemű lüktetése belekapcsolta remegő áramlását az övének sűrűbb sodrába és mohó parázslássá gyulladt benne.

Báthory úgy érezte, hogy most végre egészen az övé ez a félig alélt lány. Itt a pillanat, amelyre magatudatlanul, képzeletében idáig nem is merészkedve szüntelen áhítozott. Most hát az övé. Kiszolgáltatva kényének-kedvének. Rohanhatna vele a széllel verse nyezve ismeretlen távolokba, ahol semmi sincs, csak ők ketten. És mi lesz azután? Erre nem gondolt. Ennek a félelemtől pihegő testnek közlesége teljesen igézetében tartotta. Szólnia kellett most, szabad folyást engednie hónapok hosszú, töprengő kínjának, ha ég és föld összeszakad is.

— Katrin! — szólította félve a lányt, akiről azt sem tudta, eszméleténél van-e. De ahogy a nevét ki-

mondta, már érezte, hogy remegés fut át rajta, megvonaglik a teste, hallja hát, amit mond és ha valaha, úgy most meg kell értenie, mikor a bizonyos halálból ragadta ki, amikor ő ajándékozta meg az élettel. Ez valamiképpen talán jogot is adott neki az élete fölött. Végigvillant elméjében mindez és egyszerre vakmerővé tette.

— Katrin, — tüzelt a szava a lány felé — mostan mind a ketten a halálnak fekete pítvarából jövünk; ahol lehull minden rang és méltóság, és olyan mezítleen egyformaságban állunk, amiképpen anyánk méhe világra vet.

A hercegnő pihegő szavában álmélkodás remegett:

— Miért mondja nekem ezt kegyelmed?

— Mert bizakodással vagyok, — súgta vissza Báthory — hogy a szavam eléri mostan és jobban értésre lel itt, ahol szörnyű hatalmak tapodnak mennyei erejükkal minden földi hatalmat. Illustrissima, ezek a hatalmak egymáshoz sodortak bennünket. Eresszük neki a lovam kantárját és vágtassunk innen messze, oda, ahol csak ketten vagyunk és egybeforradhat az életünk.

A lány teste összerándult, mintha kígyó csípte volna meg:

— És hova akarna ragadni eszeveszett Orlando? — szisszent Báthory felé.

Ebben meglobogott a merszadó láng:

— Hová? Messze, túl bérceken és folyókon, oda, ahol az én erőm ad védelmet. A somlyói vár öles falai mögé.

Báthorynak olyan volt, mintha hideg, gonosz kacaj rebbent volna fel pillanatra a hercegnő ajkáról. Bizonyos, hogy Katalin hangjában már ott dermedt az egész régi gőg fagya:

— Kegyelmednek eszét vette a rémület. Én arra

születtem, hogy lábam trón zsámolyán pihenjen és vérem csak fejedelmi vérrel egyesülhet.

Báthory arcát lázas pirossággal öntötte el a megaláztatás. Dacosan csengett már az ő válasza is:

— Ha nem vagyok, mélységek sara issza fel ezt a vért, rohanó patak tajtékká mossa szét.

Katalin szava belecsattant az övébe:

— Kegyelmed hát magának akarta elrabolni az életemet, miként halállal frigyesült haramia. Hagyott volna inkább a szakadékba zuhanni. De még mindig nem késő.

Azzal egyet rándított magán és ha Báthory erősen magához nem szorítja, menthetetlenül a mélységbe zuhan.

— Illustrissima — mondta most meghiggadtan és éle volt a szavának. — Vigyázzon, élete most már nem saját tulajdona, hanem a felséges Ausztriai Ház majesztásáé, amely nem egyszer házasságok tudományával szerzette hatalmát és birtokait. Örvendhetek, hogy imenten magam is segedelmére lehettem ebben. De ezentúl más utakat kívánok követni.

Lova csendesen lépett. Megfordította a vasderes fejét. A lakájhad már jött felé. Óvatosan leeresztette nyergéből a főhercegnőt, akit meleg prémekbe burkolva az egyik ponyvás szekérre ültettek, míg csatlósok és fullajtárok iramodtak felé, hogy a felfordult hintót újra kerekeire állítsák.

Báthory a kíséret mögé kanyarodott. A széken és megaláztatás nem engedte, hogy Katalinnak szemébe nézzen. Magát becsmérelte, hogy is lehetett ilyen eszeveszett. De belsejét forró háborgás szaghatta. Férfúi büszkeségét kegyetlen megtiprás érte. Hát mégis igaz volt, hogy óvakodnia kell az asszony-személyektől, ahogyan az a reves boszorkány a keze vonásaiból kiolvasta. De a szégyenülés érzetével

együtt a dac is lázadozott benne. Úgy szólt vele ez a gőgös lány, mint térdgömböt, kushadozó jobbhágygal. Hogy merészelt? Mivel különb az ő vére a Báthoryak ősi nemzetségénél? Mert a szerencse és a frigyek szövögetése a világ leghatalmasabb polcára segítette őket. De fejedelmi vér az övé is. A Gutkeled nemzet a hatalmas Staufi törzsből sarjadt. És ezt a törzset előbb emelte a császári korona fénye, mint az Ausztriai házat. És vajjon merre hajlik az ő sorsának láthatatlan fonala? Nem ragadhatja-e eddig még ismeretlen rendelés a magasba? Szertelen erejű kívánnással, dacos szívének minden megfeszült erejével akarta ezt most. Érezte, hogy néma fogadalom szeghetetlen esküje fogamzik meg benne, egyetlen célra összemarokolni minden szemernyi erejét, a magasba törni és egyszer majd a koronát emelő fő büszkeségével szemébe nézni ennek a gőgös királylánynak.

Magában lovagolt a kísérettől el-elmaradva. Ügyet sem vetett rá, hogy a hintót is rendbehozták és a királylány megint a lágyan ringó párnákon folytatja útját.

Lelke még háborgott, mikor a vihar már rég északnak vonult el.

Csak akkor enyhült meg, amikor az alkonyat bíborfényében egyszerre eléjük tárult a smaragdtűző rónaság az esteli fényben lángragyúlt ciprusfáklyaival.

3

ERŐSEN őszbehajlott az idő, mire Báthory István a mantuai ünnepségek után Bécsbe érkezett.

Szomorúnak és üresnek találta a Habsburgok komor várát és Bécsset is szürkének és esetlennek a kecses mantuai kastélyok után.

Itt, amennyire tőle telt, még a tekintetét is kerülte Katalinnak. Úgy érezte, hogy szeméből csak az a lesújtó gög villanhat felé, amelynek törét egyre szívében érezte. Az udvari ünnepségek azonban váltig összehozták őket. Báthorynak olykor még szót is kellett váltania a fiatal hercegasszonnyal. Lopva kémlelte csak az arcát. Óvatlan percekben tekintete legmélyén próbált olvasni. De hasztalan kutatta, ezen az arcon nyomát sem tudta felfedezni az emlékezésnek mindarra, ami azon a feledhetetlen délutánon kettőjük között történt. Vagy hideg és közömbös volt a hercegasszony arca, vagy az udvari szertartások semmitmondó mosolya ült rajta. Volt úgyis, mintha Báthory a régi kacér hívást olvasta volna le a duzzadt ajkak kicsattanó pírjáról. Ám lehet, hogy ez csak káprázat volt. Lehelletnyi villanás csak. Második pillantásra már megint az állandó mosolyt találta a helyén.

Nem állhatta meg ilyenkor azt sem, hogy össze ne mérje magát a herceggel. Fiatalságában is fonyadt, hirtelen nyúlt, zörgőcsontú vázalak volt a herceg. Bőre sárga és apró ráncokba futó, akár a hervadt pergamen. Két lázban égő szeme mély gödörben ült. Báthorynak nem egyszer úgy rémlett, hogy alakos lárvá ez az arc, amely mögül a halál sandít felé.

Mikor már szaporán készülődött vissza Bécsbe, a királyi Burgba és búcsúvételre járult a hercegi pár elé, a principessa kegyesen fogadta. A mosolya ugyan udvari hidegséggel volt teljes, de mintha valamelyes őszinteség rebkent volna hangjában, amikor mondta:

— Reménykedéssel vagyok az én Uramhoz, vajha mennél hamarostabb láthatnók kegyelmedet.

Ez az óhajtvása csakugyan rövidest teljesedésbe ment. Ha nem is mindenben akképpen, ahogyan kívánta. Viszontlátták egymást nemsokára, de nem a mantuai udvarnál, hanem itt a királyi várban. A szép szőke Katalin gyászfátyolt viselt. És ugyancsak illet neki a gyász. Nem telt egészen két esztendőbe, a száraz kórság elragadta Gonzaga herceget és Katalin asszony megért apjához, a római királyhoz.

Báthory István szíve nagyot dobbant, amikor a mantuai gyász hír a várat felverte. A sors üzenete volt ez. Katalin keze megint szabad. Egészen váratlanul. Mintha csak őt ösztökélne ez a hirtelenség. Csak előre, bátran, csüggedés híján! Célja volt megint. De hol a cél? Merre térüljön? A Burg vastag falai mint börtön bástyázzák el előtte a szabad tekintetet minden égtáj felé. Vagy ha bepillanthat is itt olykor a világnak folyásába, cselekvő karja menten akadályba ütközik.

Hanem aztán megint váratlanul más üzenetet kapott a sorstól. Mikor Katalin visszatért Bécsbe, ő maga váltig azt forgatta elméjében, hogy itt hagyja az udvari szolgálatot. Nem volt kedvére, hogy sűrűn eshetett találkozása Katalinnal. Az is bujtorgott benne, hogy szabad pályát keressen mohón mozduló cselekvésvágyának. De addig töprengett, a nagy magisternek, rotterdami Erasmusnak bölcsesége addig tartóztatta, míg Katalin újra kirepült a bécsi várkastély rácsai mögül.

Ferdinánd követei már régóta egymást érték a lengyel udvarnál. Arról volt szó, hogy Izabella királynével alkudoznak, aki otthagya a sléziai Oppelnt és visszatért anyjához, Bona királynéhez. Lengyelországban újra fogadta a fényesábrázatú császár és az erdélyi rendek követeit. Nosza egyszeribe, körülzsongták Ferdinánd követei is és ígértek neki fűt-fát. De köz-

ben egyebet is főztek hol a krakkóviai Wawelben, hol a varsói várban. Az Ausztriai Ház régóta szemet vett Lengyelországra. Itt észak felől ránehezedett volna hatalmuk súlya Magyarországra és Erdélyre. A török ellen is tekintélyes súly lehetett volna kelet felől a lengyel birodalom. A szultán nem fenyegethette volna olyan szabadon Bécsset, ha tartania kellett birodalma más felén a lengyel nyomástól.

Ausztria megint jól bevált eszközhöz, a házassághoz folyamodott. A követek csakugyan addig sürögtek-forogtak, amíg Zsigmond Ágost királyt, akitől népe utódot várt, rá nem beszélték a házasságra a fiatalon özvegyiségre jutott Katrin főhercegeasszonnyal. A lengyel király csak nehezen feledte el szerelmes ifjú hitvesét, a világszép Radziwill Borbálát, akit tulajdon anyja mérgeztetett meg, de az utódot maga is igen kívánta s az sem volt kedve ellenére, hogy a hatalmas császári házzal kerüljön rokonságba. Így ült Katalin a kis mantuai fejedelemség trónjáról hamarost a hatalmas lengyel birodalom királyi székébe.

István figyelme is egyre sűrűbben fordult most kelet felé. Magyarországból és Erdélyből mind szorongatóbb hírek érkeztek. Ferdinánd nem tudta megvédelmezni a török ellen Erdélyt. Ezt már mindenek nyilván látták. A török szüntelen fenyegetésekkel ostromolta, hogy engedje vissza János király árvájának jogos birtokát, Erdélyországot és a hozzája tartozó Részeket, különben rettenetes haddal támad rá és Szigetvárt már ostrom alá is fogta. Az a veszedelem környékezte most a szerencsétlen országot, hogy ha Ferdinánd király nem adja Erdélyt János Zsigmondnak szépszerével, elveszi a török magának erőszakkal s hozzá még Magyarország testéből is kanyarít új darabot.

Nagytekintélyű rokona és pártfogója Báthory

András is síralmakkal teli leveleket küldözgetett Bécsben apródkodó öccsének: „Bizon mostan úgyszinte fejjetlen lábak vagyunk, — írta neki — főember nincsen immár mostan az országban.“ A király azután hamarosan őt tette meg fejnek, kinevezte erdélyi vajdának. Ezt a méltóságot sok nagynevű elődje viselte már és Báthory András is reményteljes tervekkel indult neki, hogy Erdélyben rendet teremtsen. De amikor éppen legnagyobb szüksége lett volna minden erejére és éberségére, nehéz kórság verte le lábáról. Tordán feküdt hosszú hónapokig és innen kapta Báthory István a hírt, hogy minden órán várhatja bátyja halálos percét.

Ferdinánd király nagyszakállú zsoldos vezére, Castaldo, is tehetetlen volt. Erdélyt nem tudta megoldalmazni Rádul havasalföldi vajda dúlásától, mert a nagyobb veszedelem ellen kellett fordulnia hadaival. A déli végeken csakugyan becsapott a török s elragadta Temesvárt és Lippát az egész Temes vidékével együtt.

Petrovics, akit a szultán János Zsigmond helytartójának nevezett ki, török segedelemmel már betört Erdélybe és egymásután vette meg az erősségeket. A magyar rendek is lázadoztak Ferdinánd tehetlensége ellen és visszakívánták Izabella királynét és fiát az országba. Erősen szította a lelkek tüzét, amikor híre futamodott, hogy az Ausztriai Ház bérelt leselkedői tört akartak vetni Warszawiában az ifjú János Zsigmondnak.

Izabella királyné újra nem lelte békés révét hányatott életének. Megkeserítette és megfélemlítette ez a merénylet. Ismét egészen egyedül maradt a lengyel udvarban is. Anyja, a Sforzák szenvedélyes nemzetségéből szakadt Bona királyné, sehogy sem egyezett új menyével, a büszke Habsburg-leánnyal. Lobogó véré-

nek sem tudott parancsolni. Túljárta már a hatvan esztendőn, féktelen indulatai mégis új meg új kalandokba hajszolták ifjú lovagokkal, akiket mindenféle mesterkedésekkel font hálójába. Hangos botránkoztatásai szégyenbeborították az udvart. Hamarosan annyira túrhetetlenné vált a dolog, hogy mindenki fellélekzett, amikor Bona királyné búcsút vett gyermekeitől és visszatért olasz hazájába.

Csak Izabella királyné búslakodott magánosságában. Az rakott később némi gyógyító írokat szívére, hogy Erdélyből kellemes hírek érkeztek. Petrovics sorra hódoltatta az erdélyi várakat. Maga Báthory vajda, aki csodával határosan felépült megnyomorító kórságából, szintén meghódolt neki, hiszen látta, hogy Erdély már amúgyis elveszett mindenestől Ferdinánd számára. A rendek pedig nekibátorodva Szászsebesre sereglettek országgyűlésbe és itt egyhangú kiáltással királyukká választották „természet szerént való urokat“ János Zsigmondot.

Bécsbe ugyancsak eljutott Báthory András vajda fordulásának híre. Ez megnehezítette ott István helyzetét. Úgy vélte maga is, hogy tüzet fortyog már lába alatt a talaj. Afelől sem volt kétsége, hogy fölötte szükséges volna otthon tartózkodnia jószágain, amelyeknek sorsa ezekben a forgandó napokban igen kockára volt vetve. Kristóf bátyja még mindig külföldön bolygott. Maga sem tudta, áthajózott-e már a forró spanyol földről a ködös Britanniába. Sőt, is postát menesztett már érte, hogy venné maga kézbe jószágainak gondját. Báthory István mégsem tudott elszakadni a Burgtól.

Nagy sora volt ennek is. A sűrű követjárások egyike levelet hozott neki Katalin királynétól. Szűkszavú, kurta üzenet volt. Mindössze annyi, hogy a királyné hamarost látogatóba érkezik Bécsbe és szólni

kívánna véle, ha az alkalom úgy adná. A levél aljában csak ez a név állott magában: Katrin.

Sokat tűnődött ezen az ifjú Báthory. Mi kívánsága lehet tőle a királynénak? Szívében a hamu alatt ott senyvedt még a megtiport parázs. Alig várta a lengyel királyné érkezését. De most, hogy végre itt volt, valami bizonytalan kétség riogatta. Szorongott attól a pillanattól, hogy újra szemtől-szembe álljon Katalinnal. Rettegve találgatta a királyné szándékát. Meggyötörte elméjét a találgatással, mégis kerülte a királynét. Úgyszólván szökött előle, bár megvetette magát ezért a férfihöz méltatlan gyávaságáért.

Már végét járta a királyné nem éppen tartósra szabott időzése a bécsi udvarnál, amikor Báthory Istvánnak is vendége érkezett. Nagyon megörült neki. Padovai diáktársa és ifjú éveinek kenyeres pajtása Berzeviczy Márton, akit évek óta nem látott, sürgetést hozott sógorától. De mikor Báthory György úr levelét átadta, óvatosan körülсандított és egészen halkán mondta:

— Termetesekek itten eme falak, de azért nemigen hinném, hogy fülük ne volna.

— Titkos üzenetet is hoztál nekem? — kérdezte kis megrebbenéssel István.

— A levélben az üzenet, én a nyomatékát tartogatom. Nem esnék kedvemre, ha a falak is megne-szelnék.

A Burg oldalában szűk sikátor fenekén bújt meg egy ódon bormérés. Várbeli apród úrfiak, az őrség tisztjei, szélesábrázatú polgárok jártak ide poharazgatni a tüzes magyar borokból. Dióbél zamatú hegy-aljai is aranyosodott a csaplár hordóiban. Ide húzódott le estére kelve Báthory régi diákpajtásával. Úgy ültek az alacsony boltív alatt, akár valamely kriptában. Még síri mécs is lengett a fejük felett. De a mázas

korsóból csurrantott aranyzöld ital a holtat is meg-
élesztette volna.

Báthory maga elé mélázva hallgatta Berzeviczyt. Az egykori padovai diákból suttogóra fogva bugyboré-
kolt fel a békétlen beszéd.

— Úgy mondom, Esván, amikép vagy, észbe
nem vehetem, hogyan áshatod el magad elevenen
ebben a parádés kriptaházban. Ugyan megragadtál itt
holmi láthatatlan lépvesszőkön.

— András bátyám javallatja volt, — mondta meg-
győződés nélkül István — úgy vélekedett, hogy a
római király úr gráciája fenti polcokba juttathatna.

Amikor ezt mondta, erőszakkal is Katalin szeme
villanása furakodott elébe. Semmikép nem tudta maga
elől eltaszigálni. De Berzeviczy már fújta magából a
mérget:

— Ezekről vársz te gráciát? Bédugnak tán ka-
pitánynak holmi koszos várba, ahol éhkoppon sanya-
rog a zsoldos, rekedten krákog a bérozsdált torkú
ágyú, a falakat bévül rég morzsalékká rágt a doh
meg a penész. Főbenjáró dolgokba nem engednek ezek
bészólást magyarnak.

Báthory ellenkezni próbált:

— Nem is magam méltóságára kacsintgatok én,
csak az ország javáról gondoskodom. A római király
hatalma s a császár teméntelen ereje lehet csupán
fedező pajzsa e megcsigázott országnak.

— Ez ország nekik csak szennyes sáncárok Bécs
bástyái alatt. Nem is tudják, talán nem is akarják
védelmezni. Itten vagy, teszem Erdélyország. Ennek-
előtte csakis ígyen emlegették: Kincses Erdély, meg
Tündérország! Mostan vetnél réá csak egyetlen árva
tekintetet. A moldovai és a havasalföldi vajdák meg-
dúlták. Ferdinándus kidöntött szálát sem vettetett
útjukba. Vitéz vallon vasasai, spanyol zsoldosai a nyo-

morult parasztból sarcolták ki az utolsó száraz kenyérhéjat. Mordályégetőknek csaptak fel s a viskók tüzével fűtöttek maguknak az elmaradt tüzelőkomenció fejében. Éhínség és kórság tántorog karonfogvást, miképpen két duhaj részeg az ország sivatag útjain. Pestis tizedeli a megsorvadt népeket. Testükről rég levásott a gúnya. Utolsó pendelyük szennyeseafrangjait hulló könnyükben mosogatják. Látnod kell ezt néked, Esván!

Báthory feje csüggedten horgadt maga elé:

— A török egyazonképpen dül, mint a vallon, talán még kegyetlenebbül — próbált ellenkezni Berzeviczyvel.

— Akkoron hát falassuk fel őket egymással. Emészténé meg a másikat, amelyiknek keményebb a foga, falánkabb az éhoma.

— Ne felejtse, hogy a török pogány, a császár pediglen keresztény testvérünk.

— Mostohatestvér — dörrent bele Berzeviczy.

Báthory elgondolkozott. Aztán fontoltan még ezt fűzte hozzá:

— Csak az a bajosság, hogy mi közbentről vagyunk. A nagy tolakodásban elsőbbit bennünket morzsol apróra a foguk... Azért egyre csak azon tanakodók magamban, hogy kellenék hely, — megvívhatatlan vár, ahol is mindig meghúzódhatnék ótalomra, — megroskadtt erejének nevelésére — a maradék magyar. Kellenék valamelyes biztonságosabb rész szultán és császár között.

— Kellenék — bölintott rá a másik. — De számolhatunk-e mindmagunk vérének segedelmére is. Mivel mostanság éktelen hajba kapott a két vajda és egymást emésztí némi rangos fekete paripa miatt. És nagy gyűlölködésükben olyan romlására vannak

maguknak és mindeneknek, hogy már csak imígyen ver a szó felőlük, miképpen ez hazát fehér lovon veték meg, mostan pedig fekete lovon veszejtik el.

— Látod, — folytatta Báthory — éppen ezeken köszörülöttem én elmémet számos estéken Padovában, ama bronzvitéznek lábatövénel, amiért ti sokszor gúnnyal illettetek. Ott fogamzott meg bennem, hogy Erdély lehetne a szorongatott magyaroknak menedékváruk, a török ellen, a német ellen. Elrekkenthetné ottan magát a magyar sanyarú időkre, hogy új kikelet nyíltával új erővel serkenjen fel. De fontolt elméjű, keménykezű úr kellenék fölébe.

— Az erdélyi rendek visszaszólítják most János király fiát.

— Nem tudni, mire nevelte az anyja. De jó maga ingóbb volt mindenkoron a szélben hajlongó nád-szálnál.

Berzeviczy megragadta István kezét. Hangjában fény ömlött szét.

— Te jöjj melléje tanácsszerzőnek azokkal, amiket elmédbe vettél. Igazgasd személyén keresztül Erdélyországot.

Báthory tekintete a messzeségbe foszlott. Különös fény villódzott a távolság ölén. A sejtelmek sugárzó köde és benne Katalin szemének villanása. Mintha egy lépést tett volna most kemény elszánásai, nagyra-törő álmai útján.

Elgondolkozva, némán ült ott egy darabig. Berzeviczynek csak ennyit mondott:

— Nem tudnám, itt volna-e már az ideje? Még gondolkodom.

Aztán szótlánul kiitták a borukat.

AZ EGYIK könyvtárteremben Katalinnal találta magát szemben.

Ciceró beszédeit vitte vissza és padovai társára, Dudithra emlékezett, aki nagy méltánylója volt a római orátornak.

Olyasfélét hallott Dudithról, hogy őt szemelték ki a csanádi püspökségre.

Katalin az asztal mellett állt.

Báthory gondolataiba mélyedve jóformán csak akkor vette észre, mikor már egészen mellette volt. Így megasszonyosodva, nekivirult szépségében még kíváncsabbnak találta.

De a váratlan találkozás olyan zavarba hozta, hogy Katalinnak kellett megszólítania:

— Barlangjában kell megkeresni a medvét — mosolyodott a hallgatag Báthory felé.

— A könyvek egyetlen társalkodóim mostanában, Illustrissima Regina — felelte kissé csüggedt kedvvel.

A királyné szeméből igézetesen vert a csalogató varázs.

— Pedig volnának, akik szívest társalkodnának kegyelmeddel — lehelte kedveskedően.

Majd kis szünettel hozzátette:

— De kerül bennünket.

Báthory meghajolt:

— Nem kedvezett még úgy a szerencse különös kegyelme, hogy udvarlására lehettem volna Fölségednek.

— Mert kigyelmed gáncsokat akaszt kerekeinek fordulása elé. Fut előlünk. Pediglen üzenettel is voltunk, hogy szólni kívánnánk kegyelmeddel. És íme,

már utolsó napunk is lejáróban... s még mindig nem volt rá mód.

— Mindig legnagyobb kegy, ha szavára méltat — mondta hódolattal Báthory, de hangjában riadtság érzett.

Katalin királyné átható pillantást vetett rá:

— Eddig igen ódozkodott ettől a kegytől. Nem leli kellemetes helyét itt, apámnak udvarában?

Báthory sóhajt nyomott el:

— Talán már nem is sokat időzöm itten.

A királyné szeme villant:

— Jó nyomon vagyok hát. Mert régtől tervem vagyon kegyelmeddel.

Megakadt.

Majd folytatta:

— Nem volna-e kívánsága átaljönni a mi lengyel udvarunkba. Vidámabb, mint ez a komor vár, ahol szüntelen földig lóg mindenki orra.

— Meguntam már az apródságot — vetette ellene Báthory.

— Nem annak gondoltam.

— Hanem?

— Udvarnagynak.

— A király nem esmér engem.

— Nem is a királyhoz. Királyné udvarnagyanak jönne kegyelmed, az én belső bizalmasomnak. Mindíg szabad bejárata volna hozzám.

Báthory tágranyílt szemmel bámult a királynéra. Kissé érdesen felelt:

— Miképpen juthattam akkor én eszébe? A selymes, surrogó udvari léhűtők közt tekintsen szét Illustrissima Regina, azok értenek asszonyok kedvéhez, csipkék fodrához, uszályok redőjéhez.

A királyné csak nézett rá. Nem bántotta a férfi

lassan emelkedő indulata, sőt mintha inkább még izzóbbá szította volna szemében a csábító parázslást. Szavából meleg varázs áradt:

— Nehezen ért kegyelmed. Nemcsak a királynét lenné meg Krakkóban, hanem Katrint is. Mióta megszire vagyok tőlem, sokat gondoltam rá.

— Én is — szakadt ki Báthoryból a sokáig pórázon tartott vágy. — Száz tervet is bogoztam. Talán nekem sem volt volna elérhetetlen a trón magassága. Mikor a mantuai herceg elköltözött, reménykedtem.

Katalin arca szint váltott. Hangjának mintha megint fullánkja támadt volna:

— Kegyelmed túl magasra veti szemét. És a trónra királyi ágyban születnek. De a lengyel királynak nincs örököse és ha engem híven szolgálna...

Báthory arca már lángban égett. Minden köteles hódolatról megfélekedve rekedten szakította félbe a királyné szavát:

— Soha!

— És ha én parancsolom! — csattant felé dölyfös magasságból a királyné.

— Asszonynak, bárki legyen, csak én parancsolok. Ura lehetek, kedvének kiszolgáló lakája nem. Ez a válaszem. De jobb is, ha atyjaurát, a római király fölségét kérdi meg Illustrissima. Ő talán nem is kíván örököszt a lengyel trónra.

Kiáltva szerette volna ezt mondani.

De csak fojtott indulattól rekedten rebegte.

Keze olyan erővel szorult ökölbe, hogy körme a tenyerébe csikart. Szemébe vérhullám bíbor felhője tódult, úgyhogy elhomályosult előtte minden. Lába olyan nehézre vált, hogy nem tudta emelni, pedig szeretett volna messze lenni innen.

Zúgott a füle is.

Mintha könnyű, gúnyos hang horzsolta volna.

Félig hallotta elrebbenőben a szavakat is:

— Mit kívánhat többet egy királynétól. Csak nem mehetek el fonni a szolgálói közé.

Este újra találkozott Berzeviczyvel.

Csak annyit mondott neki:

— Megviheted a hírt Györgynek. Megyek haza Somlyóra.

FORGANDÓ SZERENCSE SODRÁBAN...

I

HÉV NYÁR volt, de a Beszkidekről savanyú szél csuszamodott le. Ingerkedően lobogtatta a paripák sörényét. A völgyekben forgó táncot járt, azután nyargalvást iramodott délkeletnek. Ide látszottak onnan a máramarosi havasok. A Tatárhegy villogó fehér süvegével hetykélkedett a napverőben.

Huszt felől lovagoltak az urak. Ugyancsak pörkölte őket a nyár. De hogy Ökörmezőt elhagyták, bizony csak felkerültek a menték. Volt aki a nyakát is behúzta a prémes gallérba.

Keménykötésű, villanó szemű, ifjú vitéz lovagolt az első sorban. Karvalyorra marcona kifejezést adott arcának. Bíborviola brokátból volt a ruhája. Barna prémes mentéjét csak panyókán hordta, mint aki oda sem néz az egyre orcátlanabb szélnek, pedig ugyancsak borzolta hátraleffenő bársonysüvegének, széles boglárját.

Két egyszerűbb gúnyájú nemes poroszkált a díszes menetben. Az egyik, kis vakondszemű, tatár-csontú újra meg újra rávillantotta szemét a fiatal lovasra. Fúrta az oldalát a kíváncsiság, majd kinézte mind a két szemét, de hasztalan, nem tudott rájönni,

ki lehet. Végül nem állhatta, megszólította a mellette ügető keshedtképű lófőt:

— Ugyan öcsémuram, nem tudná kied, ki volna ott ama siheder úr abban a vidraprémes kacabajkában? Én már csak mindenkit esmérek Erdélyországban, akár a Részekben, de erről meg nem foghatom, ki fia-borja.

A keshedtképű előresandított:

— Aztat vélné-e kied, ki es ottan baktat Báthory András uram oldalában?

— Éppen azt.

— Hát senki más az, mint András uramnak tulajdon testvéröccse, Esván úr.

— Sohasem láttam — bólogatott a vakondszemű.

— Hogyan es láthatta vóna kied, mikoron es mostan tére meg távoli külsországo kból. Az közbülső, Kerestóf nevezetű máig odacsavarog.

— Ifjúnak nézem még ugyancsak.

— Huszonnégy nincsen egészben, úgy hallám.

— Nagyon es korán az élre rúgtatott.

— Egen öreg tudományokat hordoz fejében. A bécsi kerály várából csak imenten, hogy megjöve. A rendek hát úgy aránzótták, vezetné ő ezt a parádét, oszt fogadná szóval es a kerályasszonyt, meg a kicsin fejedelmet. Mert egen ékes beszédje es nagyon sok tudományán fejjül.

Az út kikanyarodott a szűk völgyből s ahogy elébük terpedt a szabad ég, a kék kárpitban két messzes, szakadozott oldalú hegypart között magas úthorpadás látszott. A két kopasz bérc gerincén egy sorjában gyérgallyú sudár fenyőgléda szomorkodott.

Most kinyúlt a fiatal levente keze a messzi úthorpadás felé. Hangja úgy kondult a szél suhogásában, mint öblös harangé:

— Az amottan a Verecke-szoros hágóútja már. Azon át léptek be őseink e hazának földjére. És itt tér meg hazájába Izabella királyné is, kicsiny fijával, mi fejedelmünkkel.

Arcán felhő borzolt végig. Lelkébe belezsondult a *Sic fata volunt* és ami szomorúságot és megaláztatást ez neki jelentett. De íme, Izabella királyné sorsa már fordult. Úgy lehet, jóra. Felkapta hát a fejét és lerázta magáról az árnyak nyűgét. Az ő süvege is magasba szállt, mint a többi uraké, hogy köszöntse hazát fogláló eleinknek szentelt útját.

Gyorsabb ügetésre fogták a lovakat és hamarost elérték a hágót. Egészen az ország határáig mentek és itt várták be a lengyel földről érkező királynét. Izabella nem soká váratott magára. Mióta a fényeskapu izenetét vette, állandóan a magyar határ közelében időzött. Lwówban várta be a küldöttséget, amely azért jött, hogy fiával együtt beszéltsa őt Erdély földjére. Ferdinánd király is beletörődött, hogy átadja a királynénak az erdélyi várakat, hiszen úgyszem tarthatta őket. Az egyesség úgy szólt, hogy az Erdéllyel határos vármegyék és azoknak erős helyei is visszajutnak a királyné birtokába.

Ezerre menő kísérettel érkezett és amikor a szoros útban megjelent, az érkezésére váró urak magasra emelték süvegüket. A tollak, boglárók, forgók lengtek a szélben, csillogtak a rájuk porló napzárporban. A nemes paripák karéjba zárkóztak, a drága ruhákba öltözött urak hajadonfőtt ültek rajtuk. A gombok, csatok és menteláncok kövei remegő szívérványokat szikráztak szét.

A karéj közepében ott állt Báthory István szemben a királyasszonnyal és amint a nagy pillanat fönségében a szomorú szemekbe nézett, egyszerre azt a megtört, rémülettől zaklatott szegény özvegyet látta

maga előtt, aki néma riadalommal állt egykor a váradi temetőben a hatalmas és irgalmatlan erejű Martinuzzi György püspökkel szemben és borzadással próbálta szemét elforgatni a kegyetlen látványtól, hogy kedvelt emberének porait kiszórták a megdúlt sírból. Most sem állhatta meg, hogy gyermekkori emlékének villanásánál bele ne forgassa beszédébe György barátot, kit az Úr haragja nyomorult vég szörnyű büntetésével sujtott, mert annyi sok hamissággal és szívbeli szomorúságok szerzésével keserítette a király-asszonyt.

Amikor idáig ért, felemelte szavát. És a szoros falai egymásnak adva a beléjük verődő hangot, megsokszorozták érces erejében.

— Ezenképpen, — mondta Báthory — a magasságokban Lakozó, félelmes jellel tett tanúságot, hogy Felséges Asszonyunk sok bajosságokat látott sorsának pártján vagyon és íme nagy kegyességgel visszavezérelte hozzánk annyi keserves szenvedések hányatatásai után. Egyebekben pedig ez a szegény haza az egymástól elszakadottság gyászos éveinek nehéz tapasztalatjaiból megszívlelheti, mennyire kárvallásos és veszedelmekkel járó maga kormányzását idegen ártó kezére adni.

A királyné szemében könny csillogott éppen úgy, mint amikor a Meszes kapunál azon a hullongó őszön a sors keserű ígéit a fa kérgébe karcolta. De ezek a könnyek most az öröm drága gyöngyei voltak.

A hágó után kissé félve vágtak neki az útnak. Ha jó ezer főre vagy talán többre is rúgott a királyné kísérete, mégis csak díszkíséret volt. Hátha Ferdinánd valamelyik felsővidéki kapitányának kedve támad, hogy sereggel állja útját az országába tartó fejedelemnek és rabságba ejti, mielőtt célba juthatna? A kötés a római királlyal nem lehetett nagy akadály

ilyen kalandnak. Ha sikerül, talán Ferdinánd csilaga megint felragyog a Királyhágón túl.

De a szultán, aki az árva János Zsigmond atyai pártfogójának mondotta magát, gondoskodott védelméről is. Alig ereszkedtek a Beszkidek alá, a máramarosí hegyek közül előbukkant Petrascu havasalföldi vajda tízezer emberével és Alexandru vajda gyalogos hadaival és moldovai lovasságával. Török csauszok vezették a jó negyvenezer főre rúgó sereget. Ennek fedezetével vonult be Izabella királyné és fia Erdély szívébe.

A védelem hát nem hiányzott, de bizony nem volt köszönet benne. A garázda mócok, vad moldován martalóc népek rettentő dúlással gázolták meg az országot. Földig égett falvak, rommá dült udvarházak, kormos templomfalak és kegyetlen nyomorúság jelezték útjukat. Végigsarcolták a Nyírséget. A Szamos és a Kraszna völgyében romboltak és gyilkoltak. Becsaptak a Szilágyságba is. Mire Báthory István hirtelen összeszedett lovasságával rájuk ment, akkorra már ott hagyták a nyomukat az ő jószágain is. Bátorban leszaggatták a templomfalakat. Feltörték a család sírboltját, kiszórták belőle a holtak tetemét, hogy megrabolják őket. Háromszáz falu állt lángokban. Véres, kegyetlen kivilágítás volt ez a bevonulás ünnepe, amelynek végén Kolozsvárt hófehér kalácsot, halaványzöld cukorborsót és hamvaskék besztercei szilvát nyújtottak át Izabella királynénak és Petrascu vajda garázda hadait is borral és kenyérrel vendégtették.

Berzeviczy Márton nem túlozta az ország siralmas állapotát. Báthory mindjárt az első bepillantásra eleget láthatott vérből, gyászból és szenvedésből.

HUSZTTÓL le egészen Gyuláig lángolt minden. Magyar emésztette a magyart. Lenn pedig készülődött és csak kedvező alkalomra várt a török.

Ferdinánd király időközben megbánta az egyességet, amelyet Izabellával kötött. Úgy gondolta, lesz ereje megtartani a Tiszán túl fekvő megyéket. Nem adta hát át a királyné kapitányainak a várakat, amint az egyességben ígérte. A királyné csekély szedett-vedett hadakat tudott csak ellenük állítani. Husztot Báthory András mindössze nyolcszáz emberrel vívta. Gyöngye erők próbálták megvenni Ecsedet és Kisvárdát is. Gyulát Mágódy Gáspár védelmezte nem sok reménységgel. Csak Várad alá vonult nagyobb ostromló sereg. Lehetett vagy háromezer főnyi. Varkoch Gáspár és Báthory György vezette ezt a sereget és jól körülzártta vele a váradi sáncokat, úgyhogy teljességgel elvágtá minden külső érintkezéstől. Fölöttébb szűkösen és kevés reménységgel tartották magukat ezek a várak és hasztalan várták Puchain felmentő hadát. De éppen olyan gyatra állapotban voltak az ostromlók is. Éhesek, szomjasok, ruhátlanok és mezítlábasok. Még a huszároknak is hiányzott a csizmájuk. Igazán szánalmas volt őket nézni. Báthory András mégis megvette velük Husztot és Ferdinánd hívei igen féltették Váradot is, azért éktelen türelmetlenséggel sürgették a segítő hadak érkezését.

Végre, nagynehezen megmozdult ez a királyi sereg. De nem Várad felmentésére, hanem az Izabella kezén lévő Szatmárt fogta ostrom alá, amelynek kapitánya ekkor az ifjú Báthory István volt. Bizony most tűnt ki, hogy a külhoni iskolákban nemcsak az ékes-szólás fortélyait tanulta meg, hanem igen megerősí-

tette magát a haditudományokban is. Rövid hónapok alatt olyan vívhatatlan várrá építette ki Szatmárt, hogy amikor 1557 nyarán Telekessy Imre tekintélyes számú hadinéppel ostrom alá fogta, hónapokig baj nélkül állt ellen minden rohamnak. És mikor sok sürgető postázás után megérkezett a felmentő erdélyi sereg, az ifjú Báthory István élére állt ennek a seregnak és nemcsak Szatmár alól verte el Telekessy hadát, hanem ügyes és szerencsés haditettekkel visszaszorította a Tiszántúlra s az erdélyi sereggel mindehütt a folyó vonalát szállta meg. Nagyvárad is elesett. Ferdinánd jobbnak látta fegyvernugvást kérni. Kötötték is valami megegyezést s ez ideig-óráig békeséget szerzett a megdúlt vármegyéknek.

Báthory István vitézségét és haditudományát nagy elismeréssel látták a királyné udvarában. Senki nem akadt az erdélyi kapitányok között, aki a tiszai hadakozásokban ilyen érdemeket és eredményeket mutathatott föl. Elismerésül a visszavívt Nagyvárad kapitányává tette őt Izabella és rábízta Szatmár védelmét is, hiszen a várat ő erősítette meg, az ő jószágain feküdt és azoknak Somlyóval, amely komoly erőségnek nem számított, egyetlen oltalmául szolgált.

György, aki ugyancsak visszakapta Ecsedet, békétlenül fogadta ezt a fejedelmi elhatározást. István érdemeinek külön jutalom járt volna. György úgy vélte, hogy az erdélyi hadak vezérletét és a fejedelmi birtokok védelmét kellett volna sógorára bízni. Hiszen bőven tanúsággal szolgált, mennyire rátermett erre. De az udvarban Balassa Menyhárt uram szava esett nagyobb súllyal a latba. Ez a kapzsi nagyúr pedig mindíg irigykedett a Báthoryak gazdagságára és hatalmára. Báthory György sem szenvedhette Menyhárt urat, aki szüntelen jószágok harácsolásán törte a fejét. Olyan kaparkodó volt, akár a telhetetlen hörcsög.

György úrnak szent hite volt, hogy Balassa egynéhány lánc földért mennyei üdvösségét is eladná. Bizony a királyné és az ifjú király sem hajthatja mellette nyugodtan álomra a fejét. Rajta is volt, hogy mindenfelé elhintse Menyhárt uram ellen a bizalmatlanság konkolyát. De az agyafúrt ember mézes-mázos szava minduntalan levette lábáról a királynét. Hiába volt minden intés, minden ellenkezés, az erdélyi hadak vezérévé Balassa Menyhártot tették meg. A Báthoryak némán összeszorították a fogukat, de ettől a perctől kezdve vigyáztatták Menyhárt uramnak minden lépését.

Ezidőtájt éppen Szatmárból tért meg Váradra Báthory István. Gondosan szemre vette az erősségeknek úgyszólván minden kövét. Az őrséget is megerősítette. És ugyanezt cselekedte most Váradon is. Ámbátor békesség volt, de nem tetszett neki sehogy a dolgok állása. Kénköszagot orrontott a levegőben. Csak nem tudta még, merre szövik-fonják a romlás hálóját. Elmondta gyanúját sógorának, Györgynek is, aki éppen látogatóban volt nála, hogy megvitassák kevéssé a sűrűn mutatkozó aggodalmas jeleket.

— Észbe nem vehetem, — mondotta csöndes esti poharazgatás közben — mi furkálhatja a német oldalát. A kötés, melyet vélünk tettünk, Ferdinándusnak kedvez, holott a mi oldalunkon volt a győzelem. De engedtünk, tisztára csak a békesség kedvéért és hogy megállítsuk a sok drága magyar vér haszontalan hullását.

— Úgy igaz, — bólintott rá György — Erdélynek terhesebb a kötés, mégis minden igyekezetével azon vagyon, hogy valamennyi cikkelyeit és kodicillusait betűig bétartsa. Csakis mert semmiképpen sem kíván békeszegést.

István ökle az asztalra koppant:

— Amazoknál meg szüntelen mozgolódást látok. Nyihelődzenek, mint a koszos malac. Mi végre?

— Ingerkedésből. Hogy valamelyikőnk az orrukra koppintson, oszt óbégathassanak, hogy mi rúgtuk föl a békességet.

István homloka ráncba szaladt. Szúrt a szeme, mintha mögéje akarna nézni valami áthatolhatatlannak. Aztán csendesen mondta:

— Valahonnan bizgathatják őket.

— Honnan? — horkant fel indulatosan György úr.

— Már sajdítom, sógor — mondta szinte súgva István, mint aki nagy titkot fakaszt ki.

György legyintett:

— Sajdítással keveset érsz. Tudhatod, gyöngö a mi szavunk az udvarnál.

— Úgy lehet, hamarost leszen bizonyságom is rája. Éppen a mai szent napon jött meg Erdélyországból egyik szaglászó portyám. Csak érkezésem nem volt még, hogy szóljak véle.

— Szólítsd ide, azon nyomban — türelmetlenkedett György. — Talán igen is megszívlelni való tudomásokat szerzett.

István kiszólt a pitvarba. Az egyik lézengő hajdút szalasztotta a hírhozóért, aki a mai nap jött meg Erdélyben jártából. Elő is került az hamarosan. Meghorgadt gerincű góbé volt. Hosszan nyakába csapzó üstöke már őszbe csavarodott. Székely harisnyájának fehér halináját becsapkodta az út sara. Fekete báránybőrsüvegét öklén perdítgette. Bizony nem volt senki más, mint Mihók, az agyafúrt somlyói udvaros. Csak kicsinyt kikezdte már az idő.

— Na Mihók, — mondta István úr — kend meg a torkod, majd könnyebben csúszik rajta a szó!

Tele kupát nyújtott az udvarosnak. Ez le sem

vette a szájáról addig, míg egyetlen csöpp volt a fe-
nekén. Azután inge gyolcsával kétfelé törülte kócos
hajuszát, a kupát meg illendően letette a nehéz tölgyfa-
asztal szélére távol az urakétól. Csak azután szólt:

— Köszönöm, alázattal.

A két úr bólintott rá. István mindjárt kérdezni
kezdte:

— Hoztál-e valamely jó hírt?

— Hírt én hozék, — mondta az udvaros ravasz
hunyorgatással — de nem nekem jó, hanem annak,
aki vevé.

— De hát ki vevé és kitől? — faggatta tovább
szolgáját Báthory.

— Nagy úr vevé még nagyobbtól. Igen nagytól.

— Ki legyen az az igen nagy úr?

— A bécsi király tulajdon személye.

— Kinek küldözget Erdélybe hírt a bécsi király?

— Úgy vélem, Balassa Menyhárt uramnak.

György úr türelmetlenül pattant fel:

— Kerítsd már rendén sorát. Ne hullasd a szót,
mint tar fa utolsó leveleit.

Mihók reszelt egyet a torkán. Aztán elkezdte:

— Ez imígyen esék. Mikor bébandukolék a fehér-
vári kapun, im csak régi esmérős botlék utamba. Pál
érsik úr házánál elegyedtünk még össze. Palóc legény
fortélyos postahordó, mündétig bévitte, amit es rája
bíztak. Egyizibe tudám, hogy alattomban jár itten.
Mondok neki: „Komé, egen lóhalálos az úrad? — Ó
rája „Helybe vaoneek!“ — „Na letophassunk akkor
kicsinység“ — bizgatom. Húzódzkodék, hogy így meg
amúgy arany üti markát, ha a postát kiadja, másik,
ha a választ megviszi. — Na — mondok — két arany
közt eltér egy kis ménesi. Tudok itten egy embersé-
ges böszörmény mérőt, aki tele csurdítja a messzejt.
Na nem kellették sokat bizgatni. A ménesi oszt meg-

ódozá szavát. Elrógyikálta, hogy vitéz generálisoktól hoz postát Balassa Menyhárt uramnak.

— Ugye megmondtam — dobbant fel István úr indulattal. — Mi volt a postában?

— Azt nem köték a palóc orrára — mondta egykedvűen Mihók.

— Mit érünk akkor az egész híradással? — békétlenkedett György uram.

— Hászen nem oktalan azt sem tudni, hogy Balassa uram német generálisokkal postázik — mondta rá István.

Közben már újra megszólalt Mihók.

— Ám én az írásos levélből jobban leolvasám, mint a palóc buta orráról.

— Te olvasni is tudsz? — álmélkodott Báthory.

— Megtanultam az úrficska mellett, — mosolyodott el a góbé — nem olyan ördögi tudomány. Egyszóval hát, a palóc gubájának béléséből elő kecmergék a posta. Csinosan egymásba hajtogatott levél akkurátosan lepecsételve. Dejszen nem kinyithatatlan lakat a pecsét sem. Vagyon nékem a csizmám szárában egy hosszúnyelű bicsakom. Vékony a tolla akár a hajamszála, hogy feltekerhetem, mint a szalagot. Oszt a borotva éle reszelő hozzáképest. Nosza nyútom én ezt a kést a parázsba, hogy a nyele tűzességit alig állom. Alá a pecsétnek. Leválik egyszeribe. Nyitva a levél. Olvashatom. Aztán a tüzes késsel megmelengetem a pecsét alját. Vissza a levélre. Megviheti a palóc gyanútalan. Küetek pedig megtudhassák, miben cselleng az ármányos fejű nagyúr.

— Nagyon várjuk már — nyomta meg a szót István úr.

— Ünnet már el nem oson — szólt a góbé és görbe hüvelykével megbökte a fejét. — Hallanák hát küetek. A levélben a főkapitány urak nagyban szuty-

tyongaták Menyhárt uramot, cselekednék ígéretihez híuen valamelyest, amivel Ferdinándus király hűségire terellené át a rendeket. Mivel azonképpen esék tudomásukra, hogy Erdélyországában igen es sajognák már, hogy a királynét és a kicsiny királyt visszakéredzették.

György úr kupája mérgesen kondult az asztalon:

— Az alávaló! — morzsolódott ki foga közül.

A góbé arca fancsali mosolyba rándult:

— Most jöve még csak ökeme fintás elméjének fortélyá. A választ emigyen mondja: mikép szívében-lelkében régtől megtére az igaz király hitire, mert emitten amúgyes gyanakvással környékezik. Idebévül semmit es nem cselekedhetik, mivelhogy igen es a körmén tartják mindétig a szemüket. Azonképpen aránzaná hát, hogy a németpártiak Gyula körül némi zavargásokat tennének. Akkoron bízvást ötet küldenék a várra. A várat oszt szemre védelmeznék, egynéhány napok teltével pedig adnák átal nekie. Ő azt már király hűségire tartaná, az egész hadat meg, ki véle kijöve, elvezetné Kassa alá. Csak még az kellenék, hogy közbül hűtestársát és kicsiny családjait es kihozhatná valamely erősebb helyre. Im így vagyon.

György és István haragos tekintete egymásba vilámlott. György kezdte.

— Rég ideje gyanakvással vagyok én erre a róka úrra. De nem hihettem, hogy ilyen álságos.

István hangjában némi gúny keseredett:

— Lám ennek vagyon itt becsülete és nyomós szava a királyasszonynál.

— Megyek egyvágtaiban a királyasszonyhoz — csattant fel György úr — és feltárom egész feneketlen hitványságát.

István sógora karjára tette kezét. Elgondolkozott keveset, csak aztán mondta nagy fontoltan:

— Nem javallom. Kis ember ez a mi góbénk egymaga tanúságnak. Egyéb bizonyságunk pedig nincsen. Még úgy mondhatnák, irigy áskálódók volnánk és szavunk hitelt nemigen lelne. Pirongató csúfság volna ez nekünk és felbolygatná Balassa uram bosszuló kedvét.

— Igazságod lehet, — mondta elgondolkozva György úr — de én mégis amondó volnék, jobb elejében üstökön fogni a gonoszt.

— A szemünket mindétig körmén tarthatjuk, ahogyan maga írta. Rácsaphatunk előbb, semhogy az ország kárát látná.

György úr csak a fejét ingatta:

— Félek, magad látod majd kárát. Szép az elmének körülményeskedése, de alkalmas ökölcsapás idejében inkább eligazítja a bajokat.

3

BALASSA Menyhárt is résen állt. Fínom szimata megorronthatott valamit, mert abbamaradtak a postajárások. Mihók hasztalan ólálkodott, egyetlen hírhor-dót sem vett észre. A gyulai finta is elmaradt. Menyhárt uram idején észbe kapta, hogy erősen vigyázzák, leintette hát jókorán a mozgolódást. Mindössze Telekessy Imre próbálkozott Munkácsnál. De itt éppen Balassa Menyhárt verte őt vissza és lerombolta azt a kis huszárvárat is, amelyet Telekessy Munkács szájában emeltetett.

A Báthoryak is kezdtek olyan belátásra térni, hogy a kapzsi nagyúr letett áruló szándékáról. Mire is lett volna nevét újabb becstelenséggel bemocskolni.

Jobban Ferdinánd király se tömhetette volna jószágokkal, javadalmakkal. A királyné mellett bízvást megtalálta kaparkodó számítását.

Hanem az 1558-ik esztendőnek őszén olyasmi történt, ami ugyancsak felkavarta a vért a jóindulatú urakban és ökölbe parancsolta a legtürelmesebb kezeket is.

A határokon már a levegőben pelyhedzett a közeli háborúság szaga és bent az országban is sűrű békétlenség bujtorgott. Izabella királyné kezdett megfélemlkezni bujdosásának siralmas éveiről meg az ígéretekéről is, amelyeket visszatérése alkalmával a rendeknek, a székeknek és a városoknak tett. Nagyon is a maga kénye-kedve szerint kormányzott. Vajdát nem nevezett ki, hanem valami Niroczki nevezetű tányérnyalójával igazgatta az uraknak és az ország népének dolgát.

Nagy volt ezért a zúgolódás. Bebek György uram megjelent a fényes Portán, hogy felpanaszolja az erdélyiek sok sérelmét. Az a hír is járta, hogy Bebek, akivel az öreg Kendy Ferenc és Kendy Antal is frigyessült, Ferdinánd vezéreivel váltogat postákat, hogy a bécsi király támogatásával fosszák meg a királynét az uralkodástól. Arról szintén vert szóbeszéd, hogy a legyeskedő Bebek egyszer bortól hevült indulatában megkörnyékezte a királyasszonyt, ám ez büszkén elutasította magától és női méltóságában megsértve kivetette kegyeiből a hatalmas főembert. Azóta hordja Bebek úr szívében a tört és dül-fül a királyné ellen, akinek romlására felesküdt.

Balassa Menyhárt színre-szemre egy követ fűjt az elégedetlenekkel. Még álnok elmével maga is bujtorgatta őket. De iziben minden mozdulásukat besúgta a fehérvári udvarnak. Csak arra nem tudott semmiféle tanúságot, hogy Bebek és frigyes hívei

csakugyan Ferdinánd vezéreivel cimborálnának. De mindenáron módot keresett romlásukra, mert tudta, hogy vesztükkel busás javaikból neki is jut némi konc.

Augusztus derekán járt az idő. A királyné fehervári kastélyának árnyasboltú toronyszobájában hűsölt, amikor az ajtónállókat félretolva rontott be hozzá Balassa Menyhárt.

— Tán kegyelmedet meg tatárok kergetik, — szól rá mosolyogva a királyné — hogy ilyenén nagy széllal nyomakodik be békés pihenő óránkon.

Balassa úr csupa riadalom volt:

— Én vagyok tatárnál ártóbb hitszegők nyomában — lihegte. — Minden perc drága, olyan közel vagy az ármányosok töre.

— Kikről szól kegyelmed? — dobbant fel a királyné.

— Ki másokról, mint amaz elvetemedett összekülvőkről, akik immár nem átallanak Asszonyunknak és királyunknak életére törni.

— Bebeket gondolja kegyelmed?

— Őt, meg a Kendyeket. Mindent tudok róluk. Hites tanúsággal.

— Mi rosszban mesterkednek megint?

— Nyomorultul el akarják veszejteni Asszonyunkat ártatlan gyermekével együtt. Bebek uram fermánt is hozott magával a Portáról.

— Nem, ezt nem hihetem. Ilyetén gonoszoknak és hitszegőknek mégsem vélném őket.

— Megvan a fermán.

— Ki látta? — szisszent fel a királyné.

— Én magam. Tulajdon két szememmel. De még sokkal gonoszabbat is tudok. Bebek uram láthatatlan ölő mérget hozott magával Isztambulból.

— Mérget? — sápadt el Izabella.

— A legrettenetesebb kotyvalékot, ki ellen nincs

segedelem és nem hagy nyomot. Talán már azóta be is lopta a palotába, azért is száguldottom ide lóhalálában.

Izabella királyné szájaszéle fakón remegett. Azután sikoltozni kezdett. Szolgálattevő asszonyait kiáltozta be. Lihegve parancsolta nekik, hogy tüstént kerítsék elő a fiát. Senki idegent közelébe ne bocsássa. Egyetlen falatot, egyetlen kortyot se nyujtsanak neki, ha nem teljes biztonsággal a tulajdon kezükből került. Amikor azonban megcsillapodott kissé, újból csak kételkedni kezdett:

— Mégsem hihetem felőlök ezt a gyalázatos szándékot. Magyar urak, keresztény lelkek.

Balassa fortélyosan rakta le a csapdákat:

— Afelől csak nem kételkedik Illustrissima, hogy Bebek uram igen nagyralátó ember.

— Úgy vagyon — bölintott a királyné.

— Én annak is tudója vagyok, hogy trónra áhítzik. Fejedelem akar lenni Erdélyben. Ki tudja, tán még király is Magyarországon. Akinek pedig ilyen nagy tervekben föl a feje, az nem ismer akadályokat.

— Bebek uram, király! — álmélkodott egy percre Izabella.

Balassa tudta, hogy amit most fog mondani, az talál. Jól kiszámította minden szó súlyát:

— Király ám, akinek még királyné is csak ágyasnak jó.

— Mit beszél kelmed! — csattant fel lángba vált arccal Izabella.

— A legalázatosabb bocsánatot esedezek, — hunyászkodott Balassa — de ez a fennhéjázó úr azzal kérkedik boros cimboráinak, hogy Asszonyunkat is megszorongatta már.

— Ezt mondta?... Ezt merészelte? — szisszent fel a királyné.

Balassa adta a restelkedőt, hogy kénytelen kimondani.

— Ezt mondta. Olykoron még csiklandósabb formában is.

— Hazudik a gyalázatos, — dobbant fel Izabella — arcátlan vakmerőséggel rágalmaz. Úgy rúgtam el magamtól, mint nyúves ebet.

— Ő másképpen mondja.

— Hát akkor lakolni fog. Törvény elé állíttatom, feleljen minden bűntevéséért.

— Ezt nem javallanám — mondta óvatosan Balassa. — Minden hájjal megkent férfiú Bebek uram. Alamuszi legények a Kendyek is. A törvényben mindent megtagadnának. És vajjontén akadna-e elégséges bizonyosságunk. Törvény előtt a tanúk is igen meg-rágják a szót. Meg illetén kényes dolgokat mégsem kellenék ország-világ szájára adni.

— Tűrnünk kell tehát némán minden gyalázatoságukat?

— Volna mód — óvatoskodott Balassa.

— Miféle mód? — kérdezte pillantásával is a királyné.

Balassa kerülővel kezdte:

— Ők is orvul, méreggel törtek felkent személyek ellen. Maguk tanítottak meg rája, hogy mink se legyünk válogatósak a fegyverekben.

— Mit tervel kegyelmed? — riadt feléje a királyné.

Balassa már nyugodtan, szinte parancsoló bizton-sággal mondta:

— Csak egy mód vagyon. Bé kell csalogatni Fehérvárra és ott elnyomni őket. Óvatlan percben viszály kerekedhet. Indulatos emberek ezek. Könnyen áll kezükben a kard. Ha oszt úgy esik, hogy a rövidebbet húzzák, ki felel azért?

— De ez orgyilkosság! — hőkölt meg Izabella.

— Isten előtt is jogos védekezés a leselkedő ellen — szentenciázta Balassa uram. Majd hozzátette: — idejében meghoztam az intő szót. Gondolkozzék Fel-séged! De, én mondom, nincsen más mód.

4

IZABELLA királyné álomtalan hánykolódott ágyában egész éjszaka. Akármennyire haragudott a folyton békétlenkedő, zabolátlan Bebekre és Kendyekre is, első hallásra egyenes lelke egész tiltakozásával lázadt fel a gyanú ellen, amelyet Balassa Menyhárt próbált elhinteni benne. Nem, ezt mégsem hihette ró-luk. De mikor Bebek kakaskodó kérdéseiről hallott, szilaj gyűlölettel lobogott fel az indulata. Megsértett asszonyisága vergődött gyilkos szégyenében. Királynőjéről merészel ilyen szennyesen szószátyárkodni ez a hitvány jobbágy! A maga parázna kívánságait fecsegi szét az ő kisebbítésére. A sarujáig sem érhet föl és úgy adja őt duhaj, bortól gerjedt cimborák számára, mint ledér szolgálót, akit homályos sarkokban tapogathat.

De hátha hazudik Balassa uram? — háborgott fel benne újra a kételkedés. Hanem ezt is hamarosan szét-fosztotta egy másik belső hang. Hiszen Bebek György csakugyan próbálta őt megkörnyékezni. Igaz, ő az első gyöngé kísérletnek megsemmisítő büszkeséggel vágta útját. De mégis csak megtörtént. Honnan tudhatná ezt Balassa uram mástól, mint magától Bebek-től, akinek visszautasított férfiasága így akar bosz-szút állni? Elég jó lábon áll Bebekkel. Színre-szemre

egy követ fúj vele. Bízna benne a békétlenek. Bizony
hor közben eljárhatott előtte a nagyralátó úr szája.
De hátha eljár máskor is, más előtt is? Holnap talán
már egész Erdély hangos lesz a szégyenétől? Muto-
gatni fognak rá a háta mögött. Ocsmány, rágalmazó
suttogással settenkednek a sarkában. Csúfondáros
sejtelmek vigyorognak feléje minden zugból. Nem,
így lehetetlen élnie. Ezt meg kell akadályozni minden-
áron. Bebeknek pusztulnia kell. És azoknak is, akik
előtt gyalázatosan hivalkodott. Kezdte már erőszakkal
is elhinni az orgyilkos tervet, csakhogy lelkiismeretét
megnyugtassa. Az ilyen hitvány rágalmazó mindenre
képes. Aki könnyedén meggyilkolja egy asszony, egy
királyné becsületét, meggyilkolhatja őt magát is.
Ki tudná, melyik gyilkosság becstelenebb és kegyet-
lenebb.

Félig már készen is volt benne az elhatározás,
hogy Balassa kezére adja Bebeket és békétlen társait.
De mégegyszer megtorpan a végső elhatározás előtt.
Akkor elméjébe villant az ifjú Báthory István. Egész
udvarában nem akad ilyen fontolt elméjű, higgadt ta-
nácsú férfi. Hátha őt kérdezné meg, mielőtt ezt a ret-
tentő felelősséget ország színe és a tulajdon lelkiisme-
rete előtt magára veszi? De éppen olyan gyorsan el-
nyomta magában ezt a szándékot, mint amilyen hir-
telen jött. Báthory előtt sem fedhetné fel őszintén a
dolgok állását. Vagy kiteregesse előtte a tulajdon szé-
gyenét? Az orgyilkos tervet Báthory sem hinné el
csak így, egyetlen vádoló pusztá szavára. Vizsgálatot
kívánna. És nem hurcolná-e a vizsgálat csakugyan
ország-világ elé megcsúfoltatását.

Rettenetes zsákutca volt ez. Hogy szabaduljon ki
belőle? Már a hajnal kékes bizsergése bőkölt be a
hólyagos ablakokon, a királyné még mindig ide-oda
dobálta magát. Szemében szúrt a kielégítetlen álom.

Halántéka vadul lüktetett. Tagjaiban csontig fázott valami zsibbatag fáradtság.

Délelőtt szédelegve járt és megtompult lelkében egyetlen akarát kerekedett felül: hallgatni és cselekedni. Balassa Menyhártnak könnyű dolga volt rávenni, hogy bízta rá Bebekéket.

Az ő ármányos kezén aztán úgy ment a dolog, mint a karikacsapás. Bebek és a két Kendy hamarost levelet kapott tőle. Barátságos beszélgetésre hívta meg őket, mert igen megszívlelni való híreket kapott a kassai főkapitánytól. Balassa uram úgy gondolta, hogy egy fiút alatt végezhetne régi vetélytársaival, a Báthoryakkal is. Igaz, őket nem szolgáltatta ki neki a királyné. De ha véletlenül belekeverednének a zavarosba, ő bizony nem felelhetne az életükért. Invitáló postát küldött hát Báthory Györgynek és Istvánnak is.

Báthory István nagy meglepetéssel vette ezt a meghívást. Mi ütött Balassa uramba, hogy egyszerre a barátság köpönyegét fordítja feléjük. Legelső gondolata az volt, hogy az álnok úr semmiképpen sem sántikál jóban. Bebek és a Kendyek buddogó békétlenségéről ő is hallott egyet-mást. Tudomással volt Balassa Menyhárt kétszínű játékaról is. Nem csodálkozott rajta. A kapzsi főember két tűzön is melengeti a maga leveskáját. Úgy mutatja, hogy az elégedetlenséghez szít, de közben mélyre fúrja magát a királyné bizalmában is. A végén aztán arra fordul, amerre erősebb a szél sodrása.

Mikor a ravasz udvaros kézen-közön kifaggatta Balassa uram postájából, hogy a Kendy uraknak is vitt hívogató üzenetet, ez megint szöveget ütött István fejébe. Balassánál nyilván a békétlenek sereglének össze tanácskozásra. Talán éppen azért ő nála, mert így legkevesebbé kelt gyanút. Most hát őt és sógorát Györgyöt is bele kívánnák vonni ebbe az összeeskü-

vésbe. Bizony ők is sok mindennel elégtelenek voltak, de megvetették a settenkedő bujkálást. Az országgyűlésen nyíltan is kiállhatnak panaszuikkal. Semmi szükségük hát rá, hogy rejtett ösvényeken osonkodjanak. Báthory István elméjében még az is megfordult, nem akarja-e Balassa törbecsalni a békétleneket. Magához gyűjti őket, azután kiadja a királynénak illő jutalomért. Ez bizvást kitelhetik alattomos lelkétől. Elhatározta hát, hogy nem megy el Fehérvárra. Györgynek is megüzente, hogy hasonlóképpen cselekedjék.

Hanem Bebek és a két Kendy gyanútlanul tett eleget frigyestársuk hívásának. A megjelölt napon megérkeztek Fehérvárra. Balassa uram nagy reverenciával fogadta őket és a palotában adott nekik szállást. Volt itt hely bőven. Castaldo megbővítette az épületet. Négy sarkára négy hatalmas kiugró bástyát rakatott és azokban vastagfalú boltozatos termeket. Balassa uram az északi sarokbástyában jelölt ki kvartélyt a vendéguraknak, szolgálkat, csatlósaitak ugyanitten lakoltatta be, de már a pinceboltozatok alá.

Estére kelve hatalmas lakomát csapott vendégei tiszteletére. A kemény asztalok roskadoztak a sokféle jótól. Balassa uram a leghíresebb hegyaljai és ménesi borokat hordatta fel. Szaporán koccantak a kupák. A hangos tor nagy zajában senki sem hallotta, hogy fegyveresek lopakodnak fel a kastély udvarán és húzódnak be az oszlopos tornácok boltjai alá.

Éjfél tájt Balassa uram búcsúzott vendégeitől. Úgy mondta, nyomban lenyugszik, mert jókorán kell a királyné udvarlására lennie. Az urak meg tovább borozgattak. Ízlett nekik a ménesi, olyan volt, mintha olvadt, mézes tüzet nyeltek volna. Jócskán felhevítette már őket a bőven csorduló ital, amikor dulakodás zaja

vert be a pitvarok felől. Bizonytalanul tápáskodtak fel. Elnehezült lábuk meg-megtántorodva vitte őket.

Künn már javában állt a hadakozás csatlósaik és néhány nekihevült vitéz között, akik mindenáron a borozgató urakhoz kíváncsiak voltak, de a csatlósok útjukat állták. Nyilván beborozott testőrök lehettek, részegségükben eltévesztették a járást és úgy gondolták, hogy a teremben az ő cimboráik devernýáznak. Amikor a pitvarba kifelé törekvő urakat megpillantották, éktelen gyalázkodásba kezdtek, hogy ilyen ágrólszakadt pöffeszkedők tilalmazzák nekik a belépést, amikor nekik magához a királyné asszonyhoz is szabad bejárásuk van. A beborozott urak is hevesen kifakadtak. Szó szót ért. Mindkét felől a bor tüzelte a nyelveket. A részeg testőrök olyan mosdatlan szájú piszkolódásokra vetemedtek, hogy az urak kardot rántottak. A csatlósokkal ők voltak túlerőben és hamarost kezdték kifelé szorítani a békebontókat. Ezeknek azonban a nyelvük kardjuknál is élesebben fogott. Az urakat elöntötte a méreg és vakon zúdultak a garázda kötözködőkre.

Kirontottak utánuk az udvarra is, ahol vaksötétség fogadta őket. A szurkos éjszakában csak a szitkozódás éktelen lármája és a kardok csattogása hallatszott. A hűvös éjjeli levegő egyszeribe felgyújtotta az urakban az addig csak bujkáló mámort. Se láttak, se hallottak már. Tántorogva, szédelő fejjel, vakon vagdalkoztak össze-vissza. Azt se látták, hogy az oszlopok mögül fegyveresek rontanak elő. Egyre nőtt a kavarodás. Lármája felverte a palota éjjeli csöndjét. Fáklyások siettek elő. Fegyveresek érkeztek, akik rendre szorították az egymásba gabalyodott duhajokat. De akkorra már Bebek uram, Kendy Ferenc és Antal meg egynéhány csatlós szolgájuk vérbefagyva, élettelen testtel feküdt az udvar kövezetén.

Még reggel is ott heverték azon dísztelenségükben és a királyné látta őket a toronyból, ahová „reggeli miséje végeztével felhágott“. A királynét úgy megillette a borzongató látvány, hogy tüstént ágynak dőlt és ettől kezdve szakadatlan betegeskedésekben sínylett egészen halála napjáig.

Erdély megdermedt a rémülettől. Sokan háborogni sem mertek, csak a Báthoryak emelték fel szavukat a Szent Mihály napján megnyílt gyűlésen. De a rendek napirendre tértek a dolog felett, pedig sejtették, hogy Balassa Menyhárt gonosz keze benne van a dologban, csak senki sem merte fennszóval mondani. Akkor azonban teljességgel megbizonyosodtak felőle, amikor rövid hetek múltán nyilvánossá vált, milyen jutalmat harcolt ki magának alávaló árulásáért az orgyilkos.

Izabella királyné a Királyhágón túl eső részek főkapitányává nevezte ki Balassát. A három legnagyobb vármegye javadalmával ajándékozta meg és székhelyéül Szatmárt jelölte ki.

Ezt már mégsem tűrhette szó nélkül Báthory István. Panaszra járult a királynéhez. Szatmár az ő jószágainak főhelye. A vár, amelyet maga költségén tataroztatott és építtetett hatalmas erősséggé, egyetlen oltalmazója nemcsak az ő birtokának, hanem az Erdélybe vezető utaknak is jeles őrhelye. Kimondta nyíltan, hogy ő a várat senkinek által nem adja, mert csak a maga meghitt emberei kezén tudja teljes biztonságban, de legkevésebbé bocsátja be oda Balassa Menyhártot, mivel őt gyöngéhitű embernek tartja, aki az első alkalommal arra az aldalra áll, ahol több jutalommal kecsegtetik.

A királyné ugyancsak védelmébe vette Balassát. Nincs neki ennél igazabb és hűségartóbb embere. A legnehezebb órákban állott mellette rendületlenül.

Azonfelül vitéz katona és nagytudományú vezér, akire még igen nagy szükség lehet. De megígérte Báthorynak, hogy Szatmár várát az ő kezén hagyja. Balassa uram az ő engedelme nélkül oda a lábát be nem teheti, csak a váron kívül a helységben tarthatja székhelyét.

Báthory István ebbe belenyugodott. Hanem azért megerősítette Szatmár őrségét, bár egyelőre békesség volt. A vár hadnagyának ugyancsak lelkére kötötte, hogy Balassát, sem pedig valamelyik emberét semmi ürüggyel a várkapun be ne bocsássa.

Igy elrendezve a dolgokat Váradra sietett, ahol nagy családi boldogság jegyében készült a Karácsony szent ünnepét megülni.

5

RÉGEN nem melengette már olyan igaz öröm István úr szívetáját. Még Szatmár miatt fortyogó bosszúságát is feledtette vele valamelyest. Karácsony előtt néhány nappal megérkezett Párizsból szívéhez ugyancsak hozzánőtt édes testvérbátyja, Kristóf, akit már hosszú évek óta nem látott. Éppen Párizsban szorítottak utoljára kezét és most nem is érhetne nagyobb boldogság, mint ez a váratlan viszontlátás.

A régi párizsi napok emlékeit elevenítgették a Karácsony meghitt csöndjében. Bár akkortájt szomorú és rideg volt Párizs. A vallási villongások már kezdték megdúlni békéjét. II. Henrik király, aki szakadatlanul Károly császárral háborúskodott, állandóan távol volt székvárosától és csak olyankor vett róla tudomást, ha súlyos fontokat kellett kipréselni zsu-

gori polgáraiból. A király távollétében fejtelenség burjánzott fel szerte. Minden pénzt megevett a hadakozás. Utcák, épületek árván rongyolódtak. Mindenfelé az elhanyagoltság siralmas szegényszaga savanyodott. Báthory felemlegette, mennyit fáztak télidőben skólák fűtetlen, földes oduiban, ahol a tudomány világossága csak gyéren pótolta a keskeny ablakréseken szűkösen bepermetező napvilágot.

— Nem sokkal azután, — beszélte Kristóf — hogy te meg Miklós Padovának vettétek utatokat, én pedig len még nem indultam Spanyolországba, megvirradt csekélyet Párizs városának is. Henrik király beléfáradt a sok haszontalan hadakozásba, hogy legalábbis otthon látna némi diadalt, fényes menetben vonult be szék-városába. 1549 nyarán volt ez. Nagyszerényen estek neki, hogy megtisztogassák az utakat és kitatarozzák a vedlett házakat erre az alkalomra. A mondott napon pedig, amelyre a király érkezését ígérte, ékes csoportok sereglettek menetbe a Grève-piacon a busa tetőjű városháza előtt. Párizsban valamennyi céhei ott voltak zászlóikkal és lobogóikkal. Gyermek falanxai özlöttek fehér és halaványkék ruhácskáiban, mint angyalok kara. Ifjú polgárfiak ültek kényestartású paripákon, színes drágakövekkel és hólyagos gyöngyökkel kivarrott ruhákban. Fehér lovakon Cupido istennek öltözött hajadonok lebegtek a szerelemnek íjával és nyílvesszőjével kezükben. A kalmárcéhek főbírája tanácsosaival félfertályt vörös, félfertályt barna köntösben, az udvari emberek és az idegen fejedelmek küldöttei skarlátszínű palástokban, legelsőbbet pedig Párizs városának főbírája aranyposztóból való díszruhában vonultak Szent Dénes utcáján végig egészen a falakon túl a Szent Lázár-kapuhoz, ahol is már a király várakozott reájuk zászlókkal ékes emelvénnyel. Itten pedig a kalmárcéhek bírája és Párizs városának

főbírája térdreborultak a király előtt és átnyújtották neki a város kulcsait. Egy azonképpen kiváló a polgárfiak közül és iskolázott, régi latin és görög írássok bölcseségeivel ékes orációval köszöntötte őt. Úgy mondotta, hogy a tudós bűvárolók szerint nem egy, hanem két Herkules lett legyen. Az egyik, aki Lybia sivatagpusztáiban szörnyetegeket öldöklött, a másik pediglen, aki Gallia földjén városokat és várakat rakott s az Azúr-tenger partján máig is fennmaradt oszlopait emelte. Ez a két régi, hősi világból való Herkules vált eggyé a király személyében.

István egész lelke Kristóf bátyjának száján csüngött. Mohó szomjúsággal itta ezt az elbeszélést. Ködös révületben, országok és személyek nélkül elevenedett meg benne ez a fenséges kép. Izabella királyné szegényes bevonulására gondolt. A sok dúlásra és vérontásra, ami akkor esett. Áhítózó vággyal viaskodott benne a kétség, vajjon lesz-e még neki is része ilyen fennkölt, királyi pompában, ahol tudományos elmék röpte és költői lelkek álmodása fogódzik egybe mives kezek ügyességével, hogy a ragyogás ünnepi köntösébe öltöztessék nagy időknék felmagasztalására a hétköznapiok szürke arculatját.

Álmodozásából a francia követ szava zavarta fel. Ez a követ együtt érkezett Kristóf bátyjával. A király küldte Párizsból Izabella királynéhoz, hogy kötést csináljon vele a császár ellen. Mert amióta Ferenc király Pávia síkján vesztes maradt Károly császárral szemben, a francia királyok minden követ megmozgattak, hogy Európában a főhatalmat és vele a császári koronát is magukhoz ragadják. Ebben a szüntelen versengésben a legcsekélyebb fűszálba is megkapaszkodtak, ha úgy sejtették, hogy támaszt ad nekik a császárnak az egész világ testén elterpeszkedő hatalma ellenében. Erdély sem volt nekik elég csekély és

elég távol, hogy reménységeik horgonyát hozzá ne kötözzék.

A franciát ünnepre, mielőtt a királyné színe elé járulhatott volna, Báthory István látta vendégül Váradon és az örült, hogy hazája nyelvén szólhat itt is sok száz mérföldre Párizstól olyan férfiakkal, akik Szent Genováva városának univerzitásán szedték elméjükbe a régieknek újra feltámadt műveltségét.

Most ő vette át Kristóf úrtól a szót, hogy tovább folytassa a bevonulási ünnep fényességének leírását.

— Emlékezhetik sieur — bókolt Kristóf felé — a toscanai mód szerint emelt diadalmi ívre, amely Szent Dénes kapujánál várta a királyt. Arannyal és ezüsttel cikornyázott pilléreit karcsú kariatidák támasztották. Merő súlytalan lebegés volt az egész, valóságos csoda, hogy le nem roskadt a tetejében álló hatalmas Herkules alatt, aki François nagy királyunknak vonásait viselte. A királynak szájából régi hagyomány szerint sárgaréz fonalak kanyarogtak ki és oda kötöztek hozzája négy majesztásos alakzatot, kik is az Egyházat, a Nemességet, az Igazságot és a Munkát ábrázolták. Ám úgy vélném, még több bámulója akadt a Ponceau-piac kútja fölött trónoló Jupiter főistennek, kezében a csapkodó villámokkal, azonképpen a Szent Jakab ispotály útján álló szörnyeteg dúvadnak, kinek nagy, otromba orrán vaskos bivalyszarv türemlett föl és faderéknyi oszlopos lábai elég erősek voltak ahhoz, hogy elbírják a fenevad hátáról felszökő obeliszkuszt. Ennek hegyébe pedig a harcok fúriáját, Bellona istenasszonyt állították oda lebegő szárnyakkal, amint éppen hüvelyébe dugja kétélű kardját a békének jelképéül.

— Az ablakok könyöklőjéről pedig — kapott a szóba Kristóf úr is — szerte drága hímű, selymes csillámú szőnyegek omlottak alá és fölöttük gyönyö-

rúséges dámák hajladoztak ki szivárványt szóró köves násfákkal és fülönföggőkkel, nehéz brokátselymekben és puha redőjű bársonyokban. Bizony, ha akkoron látod Párizst, másnemű vélekedéssel vonlál felőle.

Így adták még tovább a szót egymásnak a nagy bevonulás csodáiról, a népnek zabolátlan mulatozásairól, amelyek belefeledkeztek a következő napokba is. Dérvérte tőkékről szüretelt, aranymézű hegyaljai borok oldozgatták nyelvüket. Nagy Karácsonya volt ez Báthory Istvánnak. Sok magában való töprenkedés után boldogságtól csordult meg a szíve és lelke a multakat bogozta a jövődőkkel.

Hanem annál keservesebben esett az ocsúdás a vidám vendégeskedés gondtalan öröméből. Ünnepnapiját követő reggelen sebes posta zörgette fel. Szatmárból jött a hírhozó. Keményen meghajszolta a lovát. István úr már a szeméből se olvasott ki jó hírt, hanem arra, amit a legény közölt, mégsem volt elkészülve.

Balassa Menyhárt mégis befurakodott a féltve őrzött várba.

— Dehát miképpen eshetett ez, — fortyant rá a sóbálvány postásra szikrázó szemmel — gyámoltalan pulyák vagytok az öles falak mögött. A bor nyomott el vagy a rest buzgóság?

A legény szepegve kereste a szót:

— Ama fortélyos rókaúr túljárt eszünkön.

— Lelkére kötöttem pedig a hadnagynak, hogy legélesebb vigyázattal légyen. Hogy tette hát rajta ezt a szörnyű csúfságot?

A legény megint nekifohászkozott:

— Biz úgy igaz, hogy a szent ünnep leve kelep-céje.

— Mit beszélsz? — mordult rá Báthory.

— Úgy vagyon, ahogy mondom — erősködött a legény. — Úgy értse nagyságod, hogy odakivül a városban csak az újhitűeknek van templomuk, akit is a minorita barátoktól ragadtak el. Mikoron pedig a szent ünnep jött, az éjféli misére, meg az Kicsiny Kirisztus jászolbölcsős Betlehemjéhez sokan kéred-zettek be a várbéli egyházba, hogy lelkük idvességére tégyenek. Várnagy uram úgy vélte, nem lehet olyan pogány, hogy ezt nekik megtilalmazza. Ezenképpen oszt ünnep estén meg más napon is meghagyta a kapustrázsáknak, hogy egyesével bocsássanak be ajtatokodni vágyó jobbágyi népeket úgyszinte helység-béli míveseket és fehércselédeket.

— Szégyen, gyalázat! — hördült fel Báthory. — Asszonyok kaparintották el tőletek Szatmár várát?

— Dehogysis, — tiltakozott a legény — Balassa Menyhárt uram fortélyá vót, hogy a maga vitézeit öttöztette fel jobbágyoknak, a tejfelesebb képűeket meg fehérnépeknek ráncos szoknyákba. Oszt azoknak a korcába kötözve lopták be a kurta kardokat meg a mordályokat. Mert a férfinépet meg is tapigatták a kapustrázsák. Ám a fehércselédeknek inkább csak a mejjihez kapkodtak. A szoknyájuk alá csak mégse kandikálhattak. Oszt amikor már elégséges számmal voltak odabévíl az alakosok, csak hegyibe estek ám az őrségnek, amelyik ünnepre jóformán fegyverte-len volt. Hamarán elvégeztek velök, hol erővel, hol rémisztéssel, mert úgy hirdették, hogy Balassa főka-pitány parancsolatjából vannak itt. Hiába erősködött a várnagy, hogy itt Báthory nagysága parancsol csak, gúzsba csombékolták, oszt behányták a legmélyebb kázsamátába. Akkor már ők voltak az urak, a kaput is ők nyitották meg másnap délben Balassa uramnak, aki nagy fegyveres kísérettel jött. Én abban a ka-

varodásban suttyantam ki a kapun, hogy meghozzam a hírt a veszedelemről.

Báthory tüzet fújt szörnyű mérgében. Nem habozott egy percre sem. Azon sebtén lóra ültette a váradi őrség felét és Szatmár alá vágatott velük. A kapukat zárva találta. A strázsa nem is mutatott hajlandóságot, hogy megnyissa őket törvényes uruk előtt.

Erre üzenetet küldött be Balassa Menyhárt uramnak és figyelmeztette Izabella királyné rendeletére, hogy Szatmár várába csak az ő engedelmével teheti be a lábát. Ő pedig emez üzenetének erejével megparancsolja neki, hogy azon nyomban nyitassa meg a kapukat és hagyja el a várat minden fegyvereseivel, akiket a fejedelem akarata ellen álságos hitszegéssel lopott be oda.

Balassa uram jócskán megvárakoztatta a válaszsza. Amikor pedig Báthory a kürtöket megfúvatta a falak alatt, tulajdon személyében lépett ki a bástyára és nagyhangon hirdette meg Báthory huszárjai előtt, hogy a királyné végzése neki szél és füst, mert e naptól kezdve megtért egyetlen urához és parancsolójához Ferdinándus királyhoz és ezentúl az ő hűségére tartja a várat is. Akinek pediglen ez kedvére nem volna, annak ágyúkkal felel.

Így vált ország-világ előtt nyilvánvalóvá Balassa Menyhárt uram árulása, amelyért Bebek és a Kendyek ártatlanul kiontott vérükkel fizettek, Báthory István pedig kedves várának, Szatmárnak siralmas vesztével.

AZ IDEIG-ÓRÁIG tartó békesség ezzel fölborult.

Izabella királyné ugyan még mindig nem akart hitelt adni a Balassa uram árulásáról szállongó beszédeknek. Nem hihette, hogy valaki elpártolhasson olyan ügytől, amelyért kész volt magát orgyilkosság bűnével beszennyezni. Ennek a bűnnek keserves terhe különben gyötrelmes kínokkal nyomta lelkét. Nem volt azóta egyetlen nyugodalmas napja. Teste is együtt sorvadozott lelkével. Orvosai nem leltek semmi javasírt megfeyjthetetlen kórságára. Maga is érezte, hogy bajára nincsen gyógyulás és hogy Istentől rendelt vége nem lehet messze. De még halálos ágyán is azon gondoskodott, hogy végrendelésében Balassa Menyhártot tegye meg fiának János Zsigmondnak gyámolává. A sors, amely egész élete folyásában szüntelen megpróbáltatások elé állította, utolsó óráit sem kímélte meg a keserűségtől, hogy éppen abban kelljen csalódnia, akiben leginkább bizakodott.

Utolsó percekig tusakodott az udvarbélieknek Balassát kisebbítő beszédei ellen. Úgy kapaszkodott Balassa uram hűségébe, mintha azon a gyenge szálon tartózkodott volna már egyedül tűnni készülő élete. Csak akkor roskadt magába, amikor maga Báthory István panaszkolta fel neki a szatmári álságot.

Nem sokkal utóbb egyebeket is hallatott magáról Balassa. Igaz, hogy Izabella királyné ezt már nem hallotta. Nyár végével szokatlan erővel újult régi baja. Heveny forróságok lepték meg. Olasz orvosa, Blandrata uram tehetetlenül állt a kórsággal szemben. Az emésztő lázak szemlátomást sorvasztották a királyné testét. Már csak árnya volt önmagának. Táplálék nem fogott rajta. Hosszas alélásokban mozdulatlanul he-

vert ágyában. De egy estén pihenten ébredt, mintha váratlanul új erőre kapott volna. Szeme is tisztán csillogott. A langyos őszi estében megnyitatta ablakát és tekintete csendesen mélázott el az ég csillagos végtelenségén. Egyszerre veresfényű, csóvás csillag emelkedett fel a mennyei boltozat keleti szélén. A királyné csak nézte. Aztán hirtelen halk sikoltással a szívéhez kapott. Megint alétan hevert vánkosain. Másnap délelőtt csendesen elszállt belőle az élet. Szemét Báthory András reszkető keze fogta le.

Jobb is volt talán csendben kitérnie a bajok elől. A hadiélet megint megzajdult a Tisza és a Körös szögében. Balassa Menyhárt, hogy megmutassa, milyen jól is fog az új seprő, hadat gyűjtött, hogy sorra megrohanja és visszahódítsa a Tiszavidék várait. Akkor történt, hogy V. Károly császár mozgalmas életének sötét árnyaitól zaklatva, megülte tulajdon sírbatételét. Majd elevenen temetkezett el a sanjuste-i kolostorba, halálos terhű táj komor magánosságában. Ferdinánd fején a császári koronával most már úgy gondolta, hogy a kicsinyke Erdély még kevésbbé állhat ellene megnövekedett hatalmának.

Báthory István ebben a helyzetben azt javasolta, nem tanácsos megvárni, míg az áruló Balassa teljesen felkészülődik és a császári vezérek is megérkeznek támogatására. A tanácsot bölcsnek ítélték és a fiatal kapitány a hevenyében egybeállott erdélyi hadakkal ostrom alá fogta Kisvárdát. Érzékeny pontja volt ez Balassa uramnak, mert Kisvárdá eleste Szatmárt is veszedelemmel fenyegette. Szerencséjére a császáriak szintén ismerték a vár fontosságát s Telekessy Imre erős haddal sietett felmentésére. Báthory kénytelen volt hevenyészett és amúgy is jóval csekélyebb hadával kitérni Telekessy elől. Feladta hát Kisvárdá ostromát. De időközben egyesült az Erdélyből segítségére

küldött Németi Ferenczel és nyolcezer főre gyarapodott seregével megrohanta a hadadi várat Középszolnokban. Útni akart ezzel Balassán is, de a gyulafehérvári tanács is jónak látta a fontos vár megvétele, mert ez biztosította Erdély közvetlenebb érintkezését a Tiszavidékkel.

A megrohanás sikerült. Hadad hamarosan megadta magát és Báthory a vár szomszédságában erősen elsáncolta seregét, úgyhogy semmiféle támadástól nem kellett tartania. A bevehetetlen sáncok közül és Hadad bástyaágyúinak védelmében csak nevette Balassát, aki Sulyok Györggyel dühtől tájékozva rohant Hadad alá, de tehetetlenül torpant meg, amikor Báthory István és Németi Ferenc nagy erejét és kitűnő helyzetét látta. Báthory kemény parancssal tiltotta meg, hogy hadai a biztos sáncok közül mozduljanak. Különbösen is híradást kapott Fehérvárról, hogy Erdély felől jól felszerelt sereg közeledik. El volt tökéelve, hogy bevárja ezt a sereget. Addig döntő ütközetbe nem bocsátkozik és ha az erdélyi hadak megérkeznek, két tűz közé szorítja a császáriakat és végez az áruló Balassával.

Sajnos a szép terv éppen visszájára fordult vezértársának, Németi Ferencnek türelmetlensége és féktelen dicsőségszomja miatt.

Németi uramhoz az éjszaka leplével takaródzva sűrűn settenkedtek be a titokzatos posták. Arról hoztak neki híreket, hogy Balassa uram serege gyérszámú szedett-vedett népség. Élelem híján szűkölködő emberei szakadatlan szökdösnek a táborból és hogy itt van a legkedvezőbb pillanat az áruló megsemmisítésére. Aki táborát most megrohanja, biztos és könnyű dalt vehet rajta.

Németit előntötte a dicsőség eszeveszett sóvárgása. Égett a vágyakozástól, hogy elsőnek mérhessen

csapást a hitszegőre. Serege tisztjeinek kérkedve mutogatta a török csauszoktól szerzett selyemzsinórt, hogy azzal fogja tulajdon várának falára felkötötni az áruló Balassa Menyhártot és fiát, az ifjú Boldizsárt, aki már ott harcolt apja seregében. Báthory István intette, kérlelte, hogy semmi szín alatt a sáncok közül ne mozduljon. Se riasztás, se szép szó nem használt. Németi uram nem bírt parázsló vére szilajságával. Sajgott a homloka a babér után, amelyből most könnyűszerrel egész bokorra valót téphet.

Egyik hajnalon Báthory azon vette magát észre, hogy Németi uram már ki is kelt a sáncok közül s egy kis patakon átgázolva hadirendbe állítja népét, hogy megrohanja Balassa táborát. Mit tehetett egyebet, maga is sorakozót fúvatott, hiszen vezértársát cserben nem hagyhatta. De Németi jóformán azt sem várta meg, hogy Báthory csapatai hadirendbe álljanak. Nemrég kivívott szerencsi diadalától elkapatva, magának akarta ennek a győzelemnek egész dicsőségét is, tüstént megindult hát Balassa seregei ellen. Elkövette azonban azt a nagy hibát, hogy középütt az első vonalban a hadviselésben járatlan, puskaport még alig szagolt oláh és szász parasztokat állított fel. Maga a jobb szárnyon helyezkedett el lovasságával, hogy onnan kapja oldalba az ellenséget. Balassa óvatosan, lassú menetben vonult a támadók elé. De amint közelükbe érkezett, szempillantás alatt átlátta a helyzetet. Villámgyorsan rávetette magát a szászokra és oláhokra. Ezeket a legrövidebb idő alatt szétszórta. Azután éppen olyan hevesen fordult Németi Ferenc lovassága ellen. Itt sem tartott soká az ellenállás. Az erdélyi lovasság vezérével szégyenszemre megfutott.

Mire Báthory István hadaival a csataterre érkezett, már nemcsak Balassa és Sulyok uram győzelemtáras vitézeivel találta magát szemben, hanem vezér-

társának szerteszórt és riadtan visszaözlő seregroncsaival is. Hiába küzdött szinte emberfeletti bátorsággal, a megbomlott hadirendet helyreállítani nem tudta. Maga is több sebből vérzett és hadainak legnagyobb része szerteszéledt már, amikor a csatamezőt elhagyta.

Mellén hatalmas szakított seb tátongott. Karja is több helyen vérzett. A kantárt alighogy tartani tudta. Hadnagya, Keresztúri Kristóf, kísérte és támogatta, míg Váradra hazavergődött, ahol hosszú hetekig nyomta az ágyat. Ezekben a nehéz napokban vette a hírt, hogy Hadad is megnyitotta kapuit a győzteseknek. Balassa uram pedig a bőséges hadizsákmányból nagy kótyavetyét tartott Szatmár piacán és a dobra került prédából százezer aranyforintot vett be. Ezt a tekintélyes summát katonái között kellett volna fejenként szétosztani, de a katonák nem láttak a rengeteg aranyból, egy árva rézgaras nem sok, annyit sem.

Báthory Istvánt bekötözték a váradi borbélyok. János Zsigmond úr orvosa a nagytudományú Blandrata György küldött neki csitító javasszert, mert nehéz sebláz gyötörte. Ilyenkor hagymázos révüléseiben kusza látomások során rajzott fel régi élete. Ködszerűen, a forróság párázatától kuszán lebbent eléje Katalin alakja és lelkében lázadó makacssággal révültek fel a feszült fogadkozások, hogy minden ereje neki-vetésével elérje ezt a csábító álmoképet. De ez az álmokép messzebb volt most, mint valaha. Sosem érezte ilyen elérhetetlennek. Az ocsúdások keserű csüggedései kétségbeejtették. Úgy érezte, hogy tehetetlenül zuhan a mélységbe. Szerencséjének kereke lefelé fordult. Itt vergődött ágyában, mint vert vezér. Ha szavának idején hitelt ad az udvar, talán nem került volna idáig. De ahhoz sem volt elég ereje és tekintélye, hogy szavának érvényt szerezzen. Hamar kedvét és szárnyát

szegte, hogy mindenfelé csak fukar kapaszkodást, mohó önzést és birtokvágyat látott. Mindenki magának akart nagyobbat kanyarítani az ország véres testéből. Az urak úgy cserélgették hitüket, pártjukat, akár vedlett gúnyájukat. Kiki ottan fogott, ahol nagyobbbrész rekedt a markába.

A gálya is, amelyhez sorsát kötötte, kormánytalan, révtelen hánykódott a tajtékos vizeken. Ki tudja, mi sors vár az árva, ifjú János Zsigmondra a két fenekedő császár közt, aki mind az ő rovására szeretné hatalmát és birtokát növelni, ha olykoron nyájas bárati orcával fordul is felé. Lefelé hajlik napja a kis Erdélynek. A császáriak urai már csaknem az egész tiszaháti résznek. És ifjan alkonyulóban az ő napja is. Szédítő magasságba vágyott, fejedelmi csúcsokra, trónok tetejébe. Talán nagyravágyásáért bünteti ilyen keményen a sors.

— Sic fata volunt — gondolta és lassan hamvadtak el csüggedt lelkében a nagy álmok, amelyeknek fényes közelségéből örökre száműzte a ridegszívű végzet.

Nem is sejthette, milyen közel jár megint hozzájuk.

A CSÁSZÁR RABJA

I

A NAGY forróságok csak nem akartak végkép elmaradni. Már a mellén tépett nagy seb is szépecskén sarjadzott, azért olyik délután még mindig tikkasztó hőség verte ki Báthory Istvánt.

Teljes nyugalom kellett volna neki, de a seregestül érkező rossz hírek hamar felzaklatták, ha néha egy jobb napja kerekedett is. Bizony irgalmatlan sujtotta a hűtlen sors az ifjú fejedelem ügyét. A császáriak sorra vették vissza a Tiszavidék erősségeit. Úgy volt, hogy maholnap a Partiumból csak Bihar meg a Szilágyság marad már meg János Zsigmondnak. Néhanéha Erdély határáig kalandoztak Balassa Menyhárt és Zay uramék hadai.

Egy napon látogatót jelentettek a még mindig gyöngélkedő nagyúrnak. Sietve maga elé bocsátotta, mert úgy mondták, egyenest a fehérvári udvarból jön.

Fürge járású, mozgékony emberke lépett be hozzá. Inkább surrant, mint járt. Nesztelen volt, mint az árnyak, csak a szeméből villámlott nyugtalan az élet fekete tüze.

— Sono Giorgio Blandrata, — mondta mélyen hajbókolva — medico del Principe.

Báthoryt igen megörvendeztette, hogy a fejedelem híres talián orvosa áll előtte tulajdon személyében. Jól esett neki, hogy annyi év után ismét a kedves csengésű olasz nyelven szólhat valakivel. Biztatta a reménység is, hogy a nagytudományú orvos keze talán mégis segít majd rajta.

— Bizony igen csak elgyaláztak ezek a nyavalyás karcolások, — mondta Blandrata uramnak, akit maga mellé ültetett a medvebőrös kerevet szélére — úgy vélekedem, Fehérvárt is sokallják már, hogy ilyen hosszan nyomom az ágyat, mert bizonyost a nagyságos fejedelem szalasztotta ide kegyelmedet.

— Csakugyan ő küldött sürgős üzenettel, — bólintott az orvos — csak ne nevezné őtet kegyelmesség fejedelemnek, mivelhogy ő magát ez ország és nép választott királyának tekinti. Való igazság, hogy megválasztották, azon fejjül, hogy atyja urától a boldogemlékezetű János királytól még meg is örökölte a királyságot. Kisebbíti őt, ki csak fejedelemnek titulálja, holott ő magát a királyságban egyenlő rangbéli-nek tartja Ferdinánd úrral és csak mint császárnak, a kereszténység fejének adja meg neki az illő tiszteletet.

— Szüksége vagyon rám a királynak? — kérdezte Báthory.

— Neki is, meg Erdélyországnak is.

— De szemmel láthatja kegyelmed, hogy még mindétig forróságok csigáznak — csüggedezett Báthory.

— Illustrissime, — villant rá parancsoló tekintettel az orvos — egynéhány semmicske kardnvisszantások csak nem vágnak ki ilven derék szálfát. Fűrészek meg élesfogú balták se bírnak egykönnyen véle. Vagyon nekem egy fehér porom, keserű, mint a bostyánfalevél, de áldásos hatalmú. A római Cam-

pagna lábjaiból párázó gyilkos lázakat úgy elfújja, mint a szél. Attól hamarost talpra áll, s mindjárt útra is kelhet.

— Hová? — csapott ki Báthoryból a kíváncsiság.

— Oda, ahol jó ismerős már Illustrissime.

— Talányokban szól kegyelmed.

— Bizony talányoknál nehezebb fejtörés leszzen osztálya. Fogas kérdések környékezik majd, kiket nem lehet karddal kettőbenyesni.

— Még mindétig nem tudhatom mi szándékkal vannak vélem az udvarnál. Kegyelmed is miért kerülgeti?

— Nem kívántam sebtén sem megrémíteni, sem túlon túl megörvendeztetni. Mert ártalommal lehet mind a kettő. És semmiképpen sem tudhatom, hogyan veszi a küldetést Illustrissime.

— János Zsigmond úrnak katonája és hűséges sáfárja vagyok. Kedvéért és az ország javáért örömet megyek akárhová is.

— A király Bécsbe küldi kegyelmedet.

— A császárhoz?

— Hozzá magához, mint tulajdon személyét, minden hatalommal felruházva.

— Mi dolgom leszzen Bécsben?

— A béketrakta. A lengyel király öfelsége, aki veje a nagyhatalmú császárnak, mindennémű közbenjárásokkal elvégezte, hogy Bécsben nagytanácsba ülnek össze, ahol is meghányják-vetik nemcsak Magyarország és Erdélynek, hanem mind egyben a keleti részeknek állását és megpróbálják, hogy mindennek idvességes és tartós békét szerezzenek.

— Mink mostani siralmas állapotunkban csakis a rövidebbet húzhatjuk — kétségeskedett Báthory.

— Tartanak bizony effélettől Fehérvárt, a tanácsban is. Ám a lengyel király felsége abban a vélekedés-

ben vagyon, hogyha valaki, úgy kegyelmességed lehet a keserves erdélyi ügynek hathatós szószólója. Az ő tanácsa, hogy olyan követet küldjünk, akit ösmernek Bécsben, aki tud az udvar nyelvén és ösmeri a császári udvarnak minden fortélyát is. Sok fontos postázásában azt is tudatta öccsével, hogy kegyelmedet a császár igen kedvelte elméjének bölcs fontoltságáért, akaratának férfiúi erejéért nem különben.

Báthory halk sóhajt nyomott el.

— Úgy igaz, a császár megbecsült engem. Legelőbb is nem helyezett személyem elé holmi Balassa fajtákat. Hogy a szolgálatát elhagytam, annak más nagy sora van. Hanem az csakis tulajdonmagamra tartozik.

— Nem is firtatom, — mondta csendesesen az orvos — csak azt kívánom még szóba hozni, hogy a császárt a birodalom sok zavarodásai elszólították Bécsből. A tárgyalásokat hát fia, Maximilián főherceg intézi helyette. Igazságos, de igen csökönyös és zárkózott elméjű férfiú. Könnyű sora senkinek sem lészen véle.

A fehér por hamarost megtette a magáét. Báthory István szemlátomást erőre kapott. Megtépett testének folytonossága jóféle íratos kenetek hatásától egyszeribe helyreállt. Jó hétbe, ha telt, már megint a régi, magabíró, daliás vitéz volt.

Közben igen megkedvelte a talián orvost is, akitől iziben meglátta, hogy nemcsak a medikamentumok mestere és a testi bajlódások rejtekeibe lát be, hanem sokszor szinte egy szemvillanással áttekinti országoknak és népeknek baját is. Elméje hajlékony, mint az edzett dömöcki penge és beretvánál élesebb. Befurakszik a legkuszább szövevényekbe és biztos tapintással különbözteti el a lényeghez tartozót a fölösleges cafrangtól.

Alaposan meghányták-vetették egymásközt a követjárásnak dolgát. Báthory apróra megtudta, mely határig menne el János Zsigmond király, ha engedni akarna a császárnak. Bizony igen szorongatott helyzetben volt, nem fukarkodhatott hát sem a maga személye megalázásában, sem pedig veszteséges lemondásokban.

Még arra sem volt reménység, hogy János Zsigmond valamennyi most kezén levő birtokát megtarthassa. Talán még címeiben is csorbát kellett szenvednie. De hát alig volt ereje, amire támaszkodjék. A rendek és a szászok is megunták a sok hadakozást. A székek pedig!

A székekről éppen a legutolsó időkben, amikor az indulástól már alig néhány hét választotta el Báthoryt, megint csak rossz hírek érkeztek. A székek közt újra zavargások támadtak. Lázongások, zendülések ütötték fel a fejüket. Úgy vert a szó, hogy Balassa Menyhárt keze van a dologban. Ez a kergevérű, kapzsiságyú nagyúr bujtogatja őket.

Blandrata uramat is elhagyta bölcs béketúrása. Indulatosan tört ki:

— Istenverte, háborgó kedvű nép ez, egyebet sem tudnak, csak fortyognak szakadatlan, mint a tűzön álló fazék. Semmivel bételni nem tudnak, de négy garason hat esztendőig is elveszekecszenek. Lázadás, zendülés, csendháborítás a kenyérük.

Báthory védelmébe vette őket:

— De bátor legények ám. Vitézségre nem akad párjuk. Ha verekedők, annál szívesebben verekszenek az ellenséggel.

— A bátorságuk megvagyon, — hagyta rá Blandrata — de mit ér, ha hiányzik hozzá az ész adománya. Mert nem okosak ám. Telve az elméjük sötét, dohos babonáságokkal. Varázslók segedelmével a sátán cím-

boraságáért kereskednek. Zordon hegyeik közt úgy fészkelnek a sok rejtelmes hiedelmek, akárcsak az egykori görög Dodonában.

— Van azért nékiek magukhoz való eszek, — bizonykodott Báthory — hirtelen vált az elméjük és fortélyos kanyargókon kerül a járása.

— Mért nem használják hát jobbra az örökös csínytevéseknél?

— Használnák is, ha hagynák. Nem volna náloknál rátermettebb kalmár. A mesterségekben is megmutatkozik az értékük. De a szorgalmatos, kapaszkodó szászok elálltak már előlük minden utat. A földjük is csekély, tetejébe még ösztövé is.

— Van ahol igenis megsokszorozza a magot. Jó föld, zsíros föld az övék, de ő kemék restek — szölte tovább a székeleyeket Blandrata.

Báthory nem hagyott fel pártfogásukkal:

— Ily csekély termőföldeket nem is lehet jóra megmívelni. Keservesen sujtják őket az egyenlő terhek is. Ezeket György barát unszolására vették a nyakokba. De mostanság már az urak, de még a tehetős lófők is rendre kivonják magukat belőlük. Csak a szegény székeleyek portáit nyomják. Alig is van már egyebők jó kardjukon kívül, mint régi kiváltságaik. Csodálhatja-e kegyelmed, hogy olyan féltő gondossággal vigyázzák azokat és nem engedik senkinek elbitangolni. Ezért van közöttök minduntalan a sok zendülés.

Így is volt csakugyan. Éppen azért könnyű dolga akadt köztük a császárpárti uraknak. Ezek egyre-másra csak azzal bizgatták őket, hogyha egyszer a császár uralomra jut, menten orvosolja minden bajukat. Elég volt egy kis ígéretesóva és azon iziben lángot fogott tőle a székelv elkeseredés szalmája. Hanem amilyen hirtelen gyúlt, olyan egyszeribe hervadt

hamvába is. Kis közbecsapás azonmód szétverhette ezt a gyengén fogó réti tüzet.

Így történt most is. János Zsigmond hamarost leverte a zendülést. De ezúttal nem érte be azzal, hogy a kiváltságokat szedte el, most a földjüktől is megfosztotta azokat, akiket lázadás bűnében talált. Nagyon sok szegény székely keveredett ezért jobbágy-sorba s az elégedetlenség zsarátnoka tovább sínylődött köztük az elnyomás hamuja alatt.

Hanem, hogy most már legalább Erdélyben helyreállt a nyugalom, a követség is mehetett Bécsbe.

Báthory István nehéz szívvel, szorongó érzések közt, de egy szebb világ viszontlátásának örömeivel indult útnak.

2

BÉCS az emlékek ódonzamatú italával részegítette. A Szent István-dóm tornyának csúcsán napfénylobogót lengetett elébe a Kahlenberggről lebukfencező szél. A Vöröstorony alatt csavargó kis utcákban fehérbóbitás lányok nevettek rá a sütőboltokból. Elnézegette a Miasszonyunk templomának furcsa bóbitás tornyát. A sáncárok vén bástyái közt és a Burg viharvert falai alatt érezte, milyen fiatal, mennyi akarat és cselekvés feszül benne. Tudta, hogy utolsó lehelletéig védelmezni fogja Erdély ügyét.

A tanács összeült és Báthory szemtől-szemben állt Maximilián főherceggel. Útést érzett a szíve táján. Az ausztriai főherceg megnyúlt merev arcának keménységből Katrin szempárja szelídült felé. Percre zavarba hozta. De a régi becsvágy egyszeribe fölébe

kerekedett ennek a múltó elfogódottságnak. Ezzel a szempárral szemben régi fogadalma köti őt. Megmutatja, hogy nincs benne semmi gyöngeség, hogy egyenlőrangú és erejű ellenfél lesz. Akarata kemény erejével pótolja, ami mögüle várakban, hadakban, országok és népek sokaságában hiányzik.

Pedig egyszeribe tudta, milyen nehéz dolga lesz. A főherceg és a tanácsbéli urak fennhéjázó magasságból kezdték a tanácsot. Inkább csak változhatatlan parancsokat próbáltak adni, nem is föltételeket meghatározni.

— A fejedelem mindenkinek előtte elesméri a mi urunknak és császárunknak csorbíthatatlan jogát az egész Magyarországra, amelynek Erdély csak egyik része. Eme részt pedig Őnagysága csakis a törvényes magyar király kegyelméből és elnézéséből birtokolja és az ő nevében és hűségére kormányozza.

Báthory tüstént felemelte szavát:

— Az én uram épp azonképpen választott királya Magyarországnak és részeinek, miképpen Ferdinandus császár. Lehet, mostan elszegődött mellőle kicsinység a hadifortuna, ám ez az ő megválasztatásán és jussolt királyi méltóságán mit sem változtat.

Nosza végevárhatatlan perpatvar kerekedett ebből a királyi címnek joga, a választatás törvényes volta körül. Mikor napok multával nagynehezen kikecmergetek belőle, de úgy, hogy dűlőre vinni mégsem tudták, rákeríthették végre a sort a területi kívánságokra. Itt vált csak nyilvánvalóvá, milyen telhetetlen a bécsi udvar. Mind hija nélkül magának követelte az erdélyi Részeket várastul, jószágostul. Sőt még bévül Erdélyországban is gúzszt akart vetni János Zsigmondnak kezére-lábára.

Báthory kereken megtagadta ezeknek a halálos kívánságoknak a teljesítését:

— Ha császár úr felségének hadai bévül tipor-
nának Erdély szívében, — mondta éles hangon —
akkor is csak kapzsi telhetetlenség szabhatna ilyen
fojtogató feltételeket. Ám de Erdély még áll. Hitem
szerint vívhatatlan sziklavár és Király uram védel-
mezni is kívánja, amíg szusszanásnyi lélekzet szorul
belé. Nem hallgathatom el azt sem, hogy a Magos
Porta, uram hú frigyes társa sem engedné Erdélyt
császár úr koncának ebek harmincadjára. De uram
igaz keresztény érülettel éppen a keresztények rom-
lását, magyarok vérének hullását kívánná kímélni,
nem a pogány diadalát segíni, annak okáért és azzal
a föltétellel, hogy császár úr felsége neki legkisebb
leányát mátkául jelöli és hitestársul adja, készséggel
mégyen el az engedelem szélső határáig, ha eleibe is
emberséges és elfogadható kívánságokat terjesztenek.

Soká húzódott még a vita, de dűlőre nem jutott.
Báthory érezte, hogyha a császári követeléseknek en-
gednek, Erdély sorsát örökre megpecsételik. Ő pedig
mindenáron meg akarta őrizni, legalább bizonyos mér-
tékgig ennek a földnek különállását. János Zsigmond
és tanácsa minden hatalmat ráruháztak, mégis azzal
vált meg a tanácstól, hogy a súlyos föltételeket maga
lelkiismerete szerint el nem vállalhatja, tudatnia kell
azokat urával és királyával. Időt akart ezzel nyerni,
de figyelmeztetni is kívánta az erdélyi tanácsurakat,
miket forralnak Bécsben, hogy az ellenállásra és az
ország erősítésére felkészülhessenek. Maximilián fő-
herceg és tanácsosai nem látták át Báthory szándé-
kának valódi célját. Maguk is úgy érezték, hogy a
szabott föltételek fölöttébb súlyosak, még a legtelje-
sebb hatalommal fölruházott követ sem vállalhatja
értük a felelősséget. Beleegyeztek hát a halasztásba.

Báthory postája elindult Erdélybe. Ő maga nehéz
szívvel várakozott a császárvárosban. Kedves emlé-

keinek langyos verőjét a gond sötét fellegei árnyalták most. A jövőre aggodalmas kétséggel rajzolódtott elebe. Sok magabauullott tőprenges utan úgy határozott, hogy Minokot, az agyarurt gőpet titkos postával boesatja isztambuiba. Eopen a postaban aprora feltarta Erdély helyzetének minden siraimat és szorongatottsagat s megtudakolta, milyen támogatásra számíthat Janos Zsigmond a Magas Portán.

A válasz Erdélyből érkezett meg hamarabb. Isztambuli postájáról még azt sem tudta Báthory, eljutott-e oda, ahová rendelte. Azt semmiképpen sem szerette volna, ha avatatlan kezekbe kerül, lettek legyen azok akár erdélyi kezek is.

Efelől különben megnyugvást szerzett neki az erdélyi válasz, amelyet maga Blandrata György uram hozott. János Zsigmond őt küldte tulajdon személyében, hogy Báthory Istvánval ketten próbálják Erdély nehéz sorát valamiképpen jóra igazítani. De reménység erre csak igen vékonyan akadt. Báthory tudta, hogy a főherceg, akit még hírénel is makacsabbnak ismert meg, aligha is fog lényegbe vágót engedni a már kinyilvánított kívánságokból. Azoknak teljesítését elfogadni pedig annyi lett volna, mint Erdély torkára tenni a kést. Nekik is olyan feltételeket kellett hát kieszközölniök, amelyek látszat szerint a császár javát szolgálnák, de jogainak érvényesítését mégis elodáznák valamelyest.

— Időt kell nyernünk mindenáron, — mondta Báthory — mert az idő élet.

— Úgy igaz, — bólogatott az olasz — csak attól félek kicsinység, hogy a mi életünk idejét igenis rövidre szabták a fonályníró párkák.

Báthory elgondolkozva nézett rá:

— Azt válaszolja meg nékem kegyelmed, de mint

a gyógyító tudományok mestere, milyen erőben tudja urunkat.

— Hát az igazsággal szólván, csenevész cserje. Tüdeje szipákol, miként a fújtató, ki rejtett léket kapott — mondta csüggedezően az orvos.

Báthory arcán is felhő húzott át:

— Bizony nagy baj, de vajjon tudják ezt Bécsben is?

— Alighanem igen, hiszen fürkészőik mindétig ott settenkednek.

— Némiképpen még javunkra is lehet a dolog — lélekzett föl Báthory. — Most még csak azt válszolja meg kegyelmed, vélekedés szerint számíthat-e utódra János Zsigmond úr?

— Gyenge testi állapotjától éppenséggel számíthat. De jövődőknek tudója én nem vagyok, hiszen a mi urunk még mátkaságban sem jár senkivel.

— Azon ugyan nem nehéz segíteni. De úgy vélné kegyelmed is nemde, hogy reményesebb tekintettel nézhetnének a jövődők elé, ha János Zsigmond úr daliás, bővérű férfiúsággal hivalkodhatnék?

— Úgy, úgy — helyeselt Blandrata. Aztán egyszerre világosság kezdett derengeni benne. Szinte felriadt elporoszkáló gondolataiból: — Mit forral magában kegyelmességed?

Báthory szava már megint keményen csengett.

— Bízsa csak rám, orvos uram. Úgy vélném, tudom már, mivel álljak legközelebb a béketanács elé.

A tanácsot hamarost egybeszólították, mihelyest híre ment, hogy a követ választ vett Fehérvárról. A tanácsban azután Báthory István úr egészen új javaslattal lepte meg az egybeseregletteket. Mindenekelőtt arra kérte a főherceget, mérsékelné valamelyest követeléseit, mivel azoknak az ő ura János Zsigmond, Magyarország, Erdély és a Részek választott királya

eleget nem tehet. Nem engednék ezt neki országa rendjei, székei és városai sem. De mindezeken felül nincsen is semmi szüksége illetően kegyetlen feltételeknek. Ő ura nevében és teljes felhatalmazásával olyan minden előnyökben bővelkedő ajánlatot teszen most, amely mindenféleképpen és a dolgoknak bármilyen fordulásánál is megbizonyosítja Császár felségének mind Magyarországra, mind Erdélyre való jogait.

Maximilián főherceg rebbenéstelen szemének mély kék tavát kíváncsiság borzolta.

Báthory felemelte szavát:

— Kötelezi magát az én igémmel uram és királyom, János Zsigmond, hogyha netalán fiutód nélkül haláloznék el, minden uralkodási joga Erdéllyel és a Részekkel egyetemben a felséges Ausztriai házra szálljon. Egyebekben pedig újból a legszorosabb rokoni szálakkal kívánja magát a Császár fenséges családjához fűzni. Újból megismétli kérését, hogy neki Johanna főhercegnőt mátkául és hitestársul adnák. Ha netalán hát Isten kegyelme fiutóddal ajándékozná meg őt, Erdélyben és a Részekben akkor is a Habsburg-ház sarja uralkodnék és a magyar országoknak eleve való egysége biztosítva volna.

Csak azt kérte még Báthory, hogyha illetően formán megegyezés eshetnék, tartsák azt egyelőre titoknak leplében, mert nem volna kíváncsatos, ha a Porta időnek előtte tudomást szerezne róla.

Megmozdult most a tanács egyszeribe. Új volt a javaslat és nem is oktalan. Ha kissé elodázva is, de mindenben elismerte és biztosította a császár vitatott jogait. Számos tanácsbéli amellet volt, hogy el kell fogadni és a kedvéért lehet egyet és mást engedni. Végül azonban a főherceg makacsságán újra megfeneklett a megegyezés ügye. Ő nyomban mindent ki

akart csikarni, amit a kedvező helyzet ezidőszerint kezére játszott. Hajszálnyit sem engedett a követelésekből. Kapva kapott azon, amit Báthory ajánlott, sőt ezt maga sorozta be a békefeltételek közé megtétezve azzal, hogy az erdélyi várak kapitányai már most tegyék le az esküt a császár hűségére.

Báthory felcsattant. Hiszen ez visszaélés volt az ő engesztelődést és békét egyengető ajánlatával. Méltányosság helyett még szigorúbb és terhesebb feltételeket szegeztek neki. Ő ezeket el nem fogadhatja, ha már az előző követeléseket kénytelen volt visszautasítani és magának fejedelmi urának személyes döntése alá bocsátani a dolgot.

Ezzel oszlott szét a tanács. Báthory nem tudta mire vélni a dolgot. Átláttak volna tán tervén, hogy az ajánlat csak ürügy volt az időnyerésre. Aligha. Az okosság mindenkép azt parancsolta volna, hogy fogadják el az ő ajánlatát. Ha a főherceg mégsem tette, olyan hatalomnak birtokában tudhatta magát, amiről neki sejtelme sem volt.

Változtatni azonban mindezen nem lehetett. Egybe foglalta hát apróra a történeteket csak úgy, mint saját vélekedését a dolgokról és Blandrata urammal elküldötte Fehérvárra. Hátha ott okosabbak lesznek nálánál?

Azután várta a választ. De hasztalan. János Zsigmond urat olyan igen megdöbbengették a szigorú feltételek, hogy még a rendekkel sem merte tudatni őket. Maga legmeghittebb embereivel sokat töprengett azon, mitévő legyen, de mind egy meggyőződéssel arra jutottak, hogy ezekre a feltételekre felelni sem lehet. Sok huzavona után mégis posta indult Bécsbe azzal az üzenettel, hogy Báthory István mivelhogy minden jószándéka hiábavalónak bizonyult, térjen vissza Fehérvárra.

Közben megérkezett Bécsbe Mihók, az udvaros góbé is. Megjárta a fényes Isztambult. Vetett egy siralmas pillantást a Jedikulára is, amelynek hét tornya alatt sok szegény magyar rab sorvadozott. Addig járt, addig kilincselte és fortélyoskodott, amíg bejutott a nagyvezírhez, akinek válaszát meg is hozta. Az írás tele volt bátorítással és bőséges ígérettel: csak tartson ki Erdély körömszakadtáig, el ne kótyavetyélje magát a bécsi vásáron, mert a fényesábrázatú Padisah mint tulajdon ágyékából szakadt magzatát szereti az ifjú királyt és hamarost olyan szorongattatására lésszen a császárnak, hogy János Zsigmondot nemcsak Erdélyországnak, hanem a magyarok egész országának is urává teheti.

— Attól őrizze meg az Úr kegyelme az én uramat — fohászkodott magában Báthory. Hanem a tanács másik részét, hogy a legvégsőkéig ki kell tartani, jónak látta. Igazában nem is lehet mást cselekedni.

Mielőtt búcsút vett volna Bécsből, utolsó kihallgatást kért a főhercegtől.

A hideg kék szemek fagyos merevséggel szegeződtek rá.

Báthory bejelentette, hogy ura szólítására távozik Bécsből, de még egyszer megismétli ajánlatát, amellyel a tanács utolsó ülésében előhozakodott.

A főherceg közömbös felsőbbbséggel mondta:

— Nem mi kérjük a békét, hanem a fejedelem. Mi a föltételeket megszabtuk, rajta áll, vagyon-e készsége azoknak betöltésére?

Báthory úgy érezte, fejébe tódul a vér. De kemény akarattal nyugalmat erőszakolt magára. Mégis érzett a hangjában valami fojtott remegés és a keze is önkéntelenül ökölbeszorult, mikor mondta:

— Enmagunk mégsem csukhatjuk magunkra a koporsófedeleket. Talán nem is vagyunk még egészen

halottak. Úgy lehet Bécs is hamarost hírét veheti ennek.

Mikor a Burg kapujában a tündöklő napvilág fogadta, csakugyan az volt az érzése, mintha nehéz levegőjű sírboltból lépett volna ki.

3

FEHÉRVÁRT az orra vére folyt mindeneknek, amikor Báthory István megérkezett.

Tanácsstalanságot, fejvesztettséget látott, amerre nézett. Mintha Erdély végórája ütött volna.

Ő maga annál tüzesebb, annál tettere később volt, mennél nagyobb csüggedés fogadta. Egyenként öntött lelket mindenkibe. Serkentő harsona volt a szava. Szinte holttetemekben bizsergette meg az élet kerengését.

— Ha valaha, úgy mostan kell tanúsítanunk, hogy vagyon még vér az erünkben, pattanó erő karunk izmában. Bécs nagy magabiztosságában úgy véli, hogy már a földön heverünk. Ha kardunkat mostanság szemébe villantjuk, belekáprázik a pusztá megdöbbenésbe. Rettegés borzongatja meg, hogy sírjából hazakelt lélek kísérti.

Végigjárta az egész Erdélyt. Esekedett a szászoknak. Lóra tüzesítette a székelveket. A tiszaháti megyékben is összehoronált egynéhány zászlóalj lovast. Mindenütt foganatja volt a szavának. Bizony, nem telt sok időbe, igen jóra való számú sereg jött ki az erdélyi hegyek közül a tiszai síkságra. Balassa Menyhárt és Zay Ferenc uraimék, akik a még le nem járt fegyverszünetre nem sok ügyet vetve az erdélyi széleket pisz-

kálgatták, nem akartak hinni a szemüknek. Mi történt, hát Erdélynek még serege van?

Mégjobban meregették a szemüket, amikor 1564 augusztusában hírül vették, hogy Báthory István maga is kibújt némi lovas kísérettel Várad biztos falai közül és az erdélyi sereg élére állott. Talán éppen Báthory maga gondoskodott róla, hogy ez a hír menél előbb a fülükbe jusson.

Mi szándékkal lehet vajjon Báthory uram? — törték a fejüket és szaglászóikkal figyeltették a sereg mozdulatait. De bizony nemigen tudtak rájönni a vezér igazi szándékára. Először úgy mutatkozott, hogy Tokaj ellen készülődik Báthory serege. Aztán egész váratlanul arról vettek hírt, hogy Zsákát rohanták meg. Vívták egy darabig, aztán megint nagy hirtelen felhagytak az ostrommal.

— Úgy pedzeném, — mondta Zay vezértársának — hogy Báthory uram Hadadra kacsintgat.

— Az én váramra — horkant fel Balassa.

— Biz azt kerülgeti, úgy látom. Egyebekben is kegyelmedre fenekedik legádázabban.

— Abból pedig nem eszik ökeme, — pattogott Balassa Menyhárt — vagy örökre belevásik a foga.

Az éjjeli portyák elkaptak egy sanda nézésű góbét. Alighanem Báthorynak valami csellengő szaglászója volt. Kicsit megcsigázták és fukaron hullajtott szavakban kisdétkézték belőle, hogy Báthory István csakugyan a hadadi csorbát készül kiköszörölni. Azt is elkottyantotta a székely, hogy Hadad után északnak akar kanyarodni a vezér.

Nosza Balassának és Zaynak se kellett több. Egerszeriben Hadad alatt termettek. Megerősítették minden gyenge pontját, megrakták őrséggel, ellátták minden szükséges élelemmel és hadiszerrel. Azután a ki-

rályi sereg is északnak kanyarodott és mindenütt az erdélyi határszélen haladt fölfelé de úgy, hogy az erdélyi sereg mozdulatait szakadatlan szemmel tarthassa.

Báthory azonban túljárt mindkettőjük eszén. Sok ide-oda való járása csak arra volt jó, hogy teljességgel tévedésbe ejtse őket. Miközben most már az ő nyomait lesve haladtak északnak, Báthory István nagy titokban alkut kezdett a szatmáriakkal, akik fölöttébb megunták már Balassa Menyhárt harácsoló uraságát és mindenáron szabadulni kívántak tőle. Szeptember első napjaiban Báthory seregének egy része szép csendesen lekanyarodott Szatmár alá és eléggé megközelítette a várat, de Balassa és Zay nem is sejtették. Hadi erejük véne jó messzire járt onnan egész az erdélyi határszélen. Balassa Menyhárt olyan nyugton érezte magát Báthory felől, hogy szertelen kapzsiságát se tudta türtőztetni, hadai egy részével megszállotta a tokaaji és mádi hegyeket és ő szüretelt le a szerencsétlen gazdák helyett. Balassa uram kádjaiban forrott már a bor és csípős szaga eláradt az egész vidéken, amikor az erdélyi vezér alig jó napi járóföldre volt csak Szatmártól. A szatmáriak arról is híradással voltak régi uruknak, hogy a várat csak igen csekélyszámú fegyveres őrzi és hadianyag dolgában is ugyan vékonyan vannak. Báthory hát egész éjszakai gyors meneteléssel a vár alatt termett és egyszerre három oldalról rohanta meg. A német zsoldosokat, akik ellenállni próbáltak, egy szálíg kardélre hányta és újra birtokába vette kedves várát, amelyet néhány évnek előtte olyan rút hitszegéssel ragadott el tőle Balassa Menyhárt.

A hadizsákmány drágább volt, mint Báthory gondolta. A rajtaütéssel elfoglalt várban ott rekedt Balassa Menyhárt felesége is gyermekeivel. A győztes vezér három megerősített helyet kért érettük cse-

rébe Balassától. De ez nem volt hajlandó elfogadni a feltételeket.

— A várakat úgyis elveszem — üzente neki Báthory és Erdélybe kísértette Balassa Menyhárt családját.

A bécsi udvarban óriási riadalmat keltett Szatmár elestének híre. Igaz, az a néhány kurta és kemény szó, amit Báthory búcsúzáskor mondott, olyanformán hangzott, mint a fenyegetés. De ki hitte volna, hogy ez a horgas pillantású magyar ilyen hamar be is váltsa, amit csak nagyhangú kérdésnek tartottak? Nagyon sajogtak Szatmár elestét. A tiszamenti erősített helyek közt Szatmár volt a legjelentősebb. Az utóbbi évek eseményei kétségtávol meggyőzték a bécsi udvart arról, hogy akié Szatmár, az föltétlen ura az egész környező területnek. Most egyszerre ők siettek békét ajánlani János Zsigmondnak. Mi több, magát a fényes Kaput és a lengyel királyt is megkérték közbenjárásra.

Báthory egy napon maga is postát kapott Krakkóból. Női írás volt a levélen és a hajtást lefogó bíborszínű viaszon kettős címer ékeskedett. Katalin maga írt neki. Dicsérte a győzelmes vezért, de okosságához folyamodott. Itt van a legalkalmasabb pillanat, hogy Erdély hasznos békét köthessen. Biztosította őt apjának, a császárnak különös kegyéről és jóindulatáról. A tulajdon érzelmeiről hallgatott. De mintha Báthory egy-egy szó gyöngéd fordulásából szíve melegét érezte volna a büszkeség jégkérge alatt.

Az ő szíve nem lágyult meg. A levél arra volt csak jó neki, hogy elárulja, miképpen környékezik János Zsigmond királyt, amíg ő a harc mezején távol van tőle. Percig se tétozott. Menten gyorspostát szalasztott urához, kérte és intette, hogy ne hallgasson semmi kérésre és unszólásra. Most kezé-

ben a döntő pillanat, még sokkal több és súlyosabb zálogát is szerezheti a kedvező békességnak.

János Zsigmond hallgatott rá. Most csakugyan a fegyverek döntésére bízta a Részeknek már hosszú évek óta vitás ügyét. És az erdélyi sereg Báthory vezetésével győzedelmesen haladt előre. Mindenütt szerencse kísérte fegyvereit és mire a tél beállt, rendre visszafoglalta a Tisza két partján fekvő területeket fel egészen Kassáig.

A hideg igen mutogatta már fogát és mivel a harcok is megfogytak, nem volt mi melegítse a jórészt szellős gúnyákban, vásott csizmákban vitézkedő hadakat. Hadisarc is csak vékonyan fogott már ekkorára, a kiélt vidékek is csínyján eresztettek. Egyre fel-felütötte hát a zúgolódás a fejét emitt is, amott is a táborban. Szerte véres háborodások támadtak. Békés falvakat dúltak meg az éhes és rakoncátlan katonák, amit a vezér keményen torolt meg. Ez még inkább szította az elkeseredés tüzét és a lelkek indulatát nem lehetett az ellenség rovására elpárologtatni. A fegyelem mindjobban bomladozott a tétlenségre hárhoztott hadakban.

Báthory sűrű postákat menesztett Fehérvárra. Az elmaradt zsoldot és a szükséges élelmet sürgette. De bizony nem sok foganattal. Falra hányt borsó maradt az a tanácsa is, hogy ne engedjék a győzedelmes sereget szétmálladozni, hanem osszák el, rakják meg vele a várakat és ott teletessék ki. Így az erősített helyeknek is kellő őrsege lesz, ha netán megrohannák őket. Ha pedig tavaszra új haddal jönne a császár valamelyik vezére, készen várná itt a katona, csak elő kellene a várakból parancsolni. Közben pedig tanácsos volna Erdélyben tartaléksereget állítani, mert bizonyosra vehető, hogy Bécs a jövő esztendőben mindenáron ki akarja majd köszörülni a csorbát.

De hol vette volna Fehérvár a pénzt a tétlen katonák zsoldjára és élelmére. Az uraknak még az álla is leesett a csodálkozástól a tanácsban. Csak nem hisz-lalják tán télen át semmire seregestül az ingyenélőket? Széledjenek csak haza, hogyha nyílik az idő, ásó-kapa otthon találja őket. Ha a császár mégis haddal találna jönni, még mindig idejében lóra ültethetik őket. Kardot és muskétát nyomhatnak a kezükbe.

Hiába erősködött, kért, fenyegetődzött Báthory, mire a nagy havak leestek és a fagy keményre döntette az utak hátát, már azon vette magát észre, hogy szerteszéledt mellőle a sereg. Csak egynéhány húséges hajdú maradt a zászlói alatt. Most már hiába csatázott volna a fehérvári tanáccsal. Legfeljebb még-egyszer figyelmeztette őket a leselkedő nagy veszedelemre. Aztán megtért ő is Váradra.

De nem sokáig pihenhette a hadviselés fáradalmait. Hamarosan főbenjáró feladata akadt megint. János Zsigmond Isztambulba küldte, hogy próbálja ott rábírní a szultánt, támadná meg tavasz nyíltával ő is a császárt, akinek hadait a Tisza mellett most oly igen megszorongatták az ő győzelmes hadai.

Báthory István nem szívesen vállalta ezt a követtséget. Tudta milyen pusztulásával jár országnak és népének, ha török hadak vonulása tiporja meg. De nem ellenkezhetett. Ha ő nem megy, mást küldenek és inkább bízott magában, hogy talán jobbra végzi a dolgokat a magas Portánál. Bizakodott abban is, hogy a török aligha bocsátkozik be mostanság tartósabb hadi műveletekbe. Beéri azzal, ha a széleken itt-ott beszólitják a villongó felek és lemorzsolhat egy-egy darabkát a maradékország egyre apadó karéjából.

A tavasz már az Aranyzarv mellett találta. Káprázott a régi, hatalmas Bizánc megmaradt szépségein. Szomorúan símogatta meg szemével a Hagia Szófia

kupolája fölött tündöklő félholdat. A szűk sikátorok nyüzsgő szennyében mintha a rothadás szagai ütöték volna meg az orrát. De még inkább erről beszéltek neki azok a bársonyos illatok, amelyek a Szeráj kertjei felől ereszkedtek az Aranyszarv széles fényhímekkel meghányt, kék vizére. Édes arany alkonyat fürdette alabástrom testét a kékvérű habokban. Hullámhinták hátán színes vitorlák hatalmas pillangói lebbentek. Bárkák nyomán iráni szőnyegek szivárványa lengett uszálynak. A búcsúzó fény bronztetőkön szikrázott. És messze bóbítafák remegő smaragd bokrétaí fölött már kezdett emelkedni a hold parázsló, óriás lámpása.

A szerájkertekből andalító zene gyöngyözött. Báthory elképzelte a kemény harcok fiát, a világverő Szulejmánt a lantpengetők, pihegő, táncos testek sápadt elefántcsontja közt, habzó fátylak édes bűvöletében. De hát Szulejmán már aggastyán. Évei számálva vannak. Bágyadt tekintetének talán utolsó pihentető vánkosai ezek a tikkadt szépségek. De jön utána az ifjú utód és a többiek. Lesz-e erejük ellenállni ennyi varázsnak? Érezte, hogy az ég, a zenére csobbanó víz, a lombok zöld zuhataga, a partok virághímes smaragdja a megejtő párák bódulatát lehelik. Ez a város kéjes lehelletével elernyeszti a lelkeket, megőrli az izmok pattanó rugalmasságát. Aki idejön szilaj erejű úrnak, görbedt gerincű szolgává szelődül.

A Jedikula csipkés tornyainak árnyéka remegett a fodrozódó vízben. Mintha magyar könnyek árja folyt volna a tövében. A gazdag ajándékokra gondolt, amelyekkel a nagyvezír és a pasák kapzsiságának kellett kedveskednie. Fogatlan ígéretek vénasszonybeszédét kapta érték cserébe. Igaz, a szultán személye elé is járulhatott. A bágyadt szemekben fény gyúlt, amikor a legutolsó hadjárat gyors eredményeit mondotta el

neki. Feje nem egyszer bólintott helyeslőn és még mindig sötéten villanó tekintete nem egyszer jóakarattal és meglegeződéssel hullott rá Báthoryra. Hanem hát egyenes választ ő sem adott.

Pedig mire Erdélybe visszaérkezett, már az lett volna a legjobb, ha vele jönnek a szultán seregei is. Gyász és kétségbeesés fogadta mindenfelé. Amint előre megmondotta, alighogy a tavasz jól nekimelegegett, már a Tiszamentét dúlták a császári hadak.

Bécsben rettentő riadalom fogadta Báthory gyors előnyomulását. Annál súlyosabb pillanatban érte ez a vereség a Habsburg-házat, mert időközben Ferdinánd király és császár elköltözött az élők sorából s a császári székekben és a magyar trónon is fia, Maximilián követte őt, de az új király tekintélyét a tiszamenti nagy vereség az ország keleti részeiben egészen leszorította. Mindez nagy elhatározásokra késztette a bécsi udvart. Amilyen gyorsan csak lehetett, nagy pénzáldozatokkal új csapatokat toboroztak és a tekintélyes sereg élére a tapasztalatokban gazdag, babérral övezett Schwendi Lázárt állították. Az új vezér kihasználta az alkalmat, hogy Báthory István seregei téli szállásra széledtek. Villámgyorsan a Tiszánál temett, átcsapott a folyón és egymásután vette meg a magukra hagyott erősségeket. Elfoglalta Szatmárt is. Még ki se telt a tél, máris úgyszólván kezében volt mindaz, amit a császár az előző év őszén elveszített. Csak Várad tartotta magát és Schwendi hadai olyan hatalmas lendülettel törtek előre, hogy Gyulafehérvárt remegve lesték, mikor árasztja el velük magát Erdélyt is.

Mint szabadítót fogadták ebben a szorongatott helyzetben az Isztambulból érkező Báthoryt és János Zsigmond azon melegeiben a győztes császári vezér táborába küldötte, hogy akár a legsúlyosabb áron is,

gyors fegyvernyugvást kössön és szabadítsa meg Erdélyt a hadak dúlásától.

Báthory mély keseredéssel állt ott a visszafoglalt Szatmár falai alatt, amelyek közé alig néhány hónappal ezelőtt győzelmesen vonult be. Ha rá hallgatnak, mindez nem fordulhatott volna ilyen gyászosra. Az alku sem volt könnyű a diadalmas vezérrel. János Zsigmond kénytelen-kelletlen átengedett minden területet Erdélyen kívül Maximiliánnak az egy Bihar kivételével, de erről is elismerte, hogy Magyarországhoz tartozik. Kijelentette azt, amit Báthory a bécsi tanácskozások során vállalni nem akart, hogy Erdély is hűséggel tartozik a korona iránt, amire valamennyi erdélyi vár kapitányának hitet kell tennie.

A gyulafehérvári udvar nem tehetett egyebet, elfogadta ezeket a feltételeket. De mivel a szatmári megegyezés csak ideiglenes fegyvernyugvást biztosított, a végleges békepontokat a császár maga kívánta megvitatni bécsi tanácsában és ide kérte János Zsigmond követeit is a béke megkötésére.

A fejedelem megint az ügyének védelmében már kipróbált Báthory Istvánt küldte Bécsbe. A követnek egyetlen megbízása volt, mindenáron meghosszabbítani Erdély életét és ez volt az ő legforróbb kívánsága is. A fejedelem titkon abban is reménykedett, hogy követe ügyességének sikerül valamit enyhíteni a szatmári megegyezés összeroppantó tervén. Ugyanaz időtt, hogy Báthory Bécsbe elindult, könyörgő szószólókat szalasztott a Portára is, hogy tudtára adja, milyen nagy veszteségek érték rövid hónapok leforgása alatt s ha nem kap sürgős segítséget, véresen hanyatlik alá Erdély szerencsétlen csillaga.

MAJUS illatozta körül s fűrtözte tele fehér virággal a fákat, mire Báthory Bécsbe ért.

Nem sietett. Ólomsúly akaszkodott szívére, lábára. Lassan fogyott előtte az út. Szántszándékkal tolt ki a pillanatot, amikor szentől-szembe kell állnia a császárral és a fennhéjázó bécsi tanácsurakkal, akik markukban érezték már a prédát és nem is igen voltak hajlandók kiengedni.

Hainburg tájékán járhatott már, nemsokára feltűnően voltak Bécs tornyai, amikor nagy lelkenedezve beérte János Zsigmond kengyelfutó postája. Mit akarhat tőle a fehértvári udvar, hogy ilyen lóhalálában küld utána? Mégis megemberelte volna magát Erdély? Kiáll a határhegyek hatalmas sáncaira, hogy megvédelmezze istenadta sziklavárát? Ez lett volna leginkább kedvére. Olyan sebesen tért volna meg ebből a keserves küldetésből, mint ahogyan a futár a nyomába jött.

De nagy meglepetésére egészen más volt a postában. Bécsbe kellett mennie mégis, ám nem a megalázó feltételekkel, koldus kushadással engedményeket kikönyörögni a szófogadást ígérő, rakoncátlan kis Erdélynek. Szinte előre látta a bécsi udvar elképedését. Ezek hunyászkodó kérvényező, jámbor fejbólintót várnak, aki hajbókoló mosollyal nyeli le a keserű kodicillusokat. Nem is álmodják, hogy az a Báthory állhat eléjük, aki nemrég a Tiszántúlra kergette vert hadaikat.

Hogy eshetett ez a nagy változás? Mi öntött egyszerre kitartást és oroszlánbátorságot a csüggedt Erdélybe?

Bizony megtörtént a csoda. A tavasz kedvezőre

fordította a szelek járását. János Zsigmond követsége megjárta Isztambult. Az agg Szulejmán kemény indulata még egyszer fellángolt. Vérbeborult szemmel hallgatta az erdélyi küldött siralmas beszámolóját. Hangjában olyan erő harsant, mint amikor a csaták robaját kiáltotta túl:

— Üzenem a hitetlenek urának, hogy utolsó rögg visszaadja, amit hitszegő árulással elragadott, vagy mire a hold fordul, Bécs falait törik a zarbuzánjaim. És úgy zúgom pozdorjává a hitvány sárfészkét, amiképpen egy az Úr, Allah és Mohamed az ő prófétája.

— Meg is maradt első indulatának fellángolásánál a Fényesábrázatú? — faggatta Báthory a hírhozót.

— Semmiben nem másította kimondott szavát — erősködött a küldött. — Urunk követét azzal bocsátotta haza, hogy tépjék ronggyá a szatmári kötést és törekedjenek egészen más belátásra téríteni a császárt, akihez maga is feddő üzenettel lépzen, hogy Erdélynek és a Részeknek megcsorbitását úgy tekintené, mint az ő jogos haragjának vakmerő kihívását, amire csakis haddal válaszolhatna.

Báthory István most már könnyebbült szívvel lépte át Bécs kapuját és kedves ifjú emlékeinek színeivel aggatta tele az ódon falak komorságát. De a zöldbe és virágaborult hegyek is a szüntelen újuló ifjúság mosolyát küldték a vénülő város felé. Űde illatok füstölőivel processziózták végig a dohos sikátorokat, s a zsenge naparany úgy öntötte el a ragyásfalú házak köveit, mint a tavaszi folyók nekiszabadult áradása.

Csak a Burgban volt mindig nyirkos félhomály. De a tanácsterem hólyagos ablakainak mélytűzű színeit megcstromolta a szilajkedvű nap és vérszínű, violaparázsú foltok gyémántjai robbantak a terem hűvös

márványkockáin, az asztal komor posztóján és lángra gyújtották egy-egy falikép bement, barna színeit.

A császár kimérten, meredt vonásainak rebbenéstelen közönyével fogadta Báthoryt. Néhány udvarias szót intézett hozzá, aztán nyomban átengedte őt tanácsurainak. Maga főbenjáróbb ügyek intézésére sietett. Hiszen itt egyébről nem eshet szó, csak a megszigorított szatmári egyesség változatlan elfogadásáról. Készen volt minden cikkekbe foglalva, ékes kalligráfiába téve, csak alá kellett írni és a pecsétet rányomni. Mire volna jó ilyen formásokhoz a császár jelenléte?

Hanem, amint Báthory előre látta, csakugyan egy kis meglepetés következett. Az egyik tanácsúr nagy hadarva végigolvasta a békepontokat, amelyeket úgysis mindenki ismert. Báthory rebbenéstelen arccal hallgatta. Csak a végén emelte fel hangját a tanácsúr. Itt némi eltérés következett a szatmári egyességtől. A császár nemcsak azt kívánta, hogy az erdélyi várak kapitányai felesküdjenek az ő hűségére, hanem, hogy az országnak négy fontos erősségébe a saját őrségét és kapitányait rakhassa be.

Hogy ezt elmondta, megint az előző egyhangú mormolással kezdett volna bele a záróformások olvasásába. De Báthory hirtelen félbeszakította:

— Hasztalan volna, hogy tovább fárasztaná magát kegyelmed, mert az én uram, emezt a kívánságot semmiképpen sem teljesítheti.

— Nem fogadja el az utolsó pontozatot? — kérdezte egy nagyszakállú tanácsúr, aki asztalfejtől ült, hogy a tanácsot vezesse.

— Nem — mondta kurtán és keményen Báthory. A szakállas ökle az asztalra koppant:

— Akkor meg nem állhatnak az elsőbben való

pontozatok sem, — mondta érdesen — a békesség egészben egy. Lealkuvásnak módja nincsen.

Báthoryt nem hozta ki sodrából ez a parancsolgató hang. Szavából kemény nyugalom áradt:

— Nem is kívánok alkuvást. Uram az elsőbben való pontozatokat sem fogadja el.

Morajlás zúgott el az asztal fölött. A szakállas tanácsúr úgy meredt Báthoryra, mintha nem jól halotta volna, amit mondott.

— De hiszen ez már kötött szó, a szatmári meg egyezés — mondotta méltatlankodóan.

Báthory közbevágott.

— Időre-órára szól, hogy a megfáradt hadak nyugváshoz jussanak. Erővel kényszerítették ránk. Ma már másképpen fordult, fejünket magunk szántából bárd alá nem hajtjuk.

— Akkor majd dákossal törik be hadaink. Elárasztjuk egész Erdélyt.

— Erő ellen erőt vetünk.

A szakállas tanácsúr zavarodottan kapkodta fejét. Nem tudta mire vélni a dolgot. Ugratni akarja őket ez a magyar. Bolondját próbálja járatni velük. Hiszen az utóbbi hetekben semmi nem változott. Erdély kiszolgáltatva hevert a győzelmes Schwendi lábánál. Ez a morc úr talán téli álmot pihent, mint a medve és olyatén hiedelemben van, hogy őszi harcai után ő áll diadalmasan Bécs kapujában. Szavában álmélkodás birkózott a háborodással:

— Nyomorék elmém meg nem foghatja kegyelmedének szökeelő járását. Mi szándékkal is vagyon hát ura voltaképpen?

— Azt tüstént meghallja kegyelmetek — felelte Báthory és most egyszerre átható érce támadt a hangjának. — Az én uram azt követeli, hogy Schwendi Lázár hadai sebtén hagyják el mindazokat a várakat és

területeket, ahová a legutóbb szerzett békesség rút megszegésével álnokul betolakodtak. Ha majd császár úr rendelkezései az Erdélyhez tartozó Részeket egészen a Tisza folyásáig megtisztították és mind a két fél a maga területén állván szabadkezet nyer, akkor mint egyenlő jogú és rangú felek hozzájárulhatnak a békeponozatok méltányos latolgatásához.

A tanácsurak felugráltak. Báthory szava, mint kartács csapott le közéjük. Ezt igazán nem várta senki. Egymás felé hadonászva, nagy zsongással tanakodtak. Négyen-öten is kiáltoztak egyszerre Báthory felé. De ez csak állt a helyén rendületlenül. Se szavaknak, se kalimpáló tagoknak kavargó ostroma nem tudta más elhatározás felé terelni.

Aznap eredménytelen oszlott szét a tanácskozás. És ugyanilyen meddő maradt a vita a következő napokban is. Báthory állt rendületlenül azon a helyen, ahol elsőbbit lábát megvetette. Nem mozdult egy tapodtat sem, se előre, se hátra. A császár is próbálta környékezni előbb rábeszélő síma szóval, azután burkolt fenyegetésekkel. Nem volt foganatja.

Akkor kitűzték a napot az utolsó tanácskozásra. Báthorynak egyheti időhatárt adtak, hogy vessen magával számot és vegye jól fontolóra a dolgokat.

Ez alatt az idő alatt magas vendége érkezett a császári várnak. Megjött Katalin lengyel királyné, hogy először köszöntse császári bátyját.

A királyné kegyesen őt is kihallgatással tisztelte meg. Értésére adatta, hogy fontos üzenetet hozott neki Zsigmond Ágost királytól, aki maga is jószándékkal akar közbenjárni öccse javára sógoránál.

Báthory István hát a sors különös rendelkezéséből megint csak szemtől-szembe állt Katalinnal. A királyné asszonyi szépségének teljében virágzott ki. Szemének kékje sötéttüzű opállá izzott. Tekintetének

varázsa kevert édes mérget a szavába. Rábeszélőn kérlelte Báthoryt, hogy ne feszítse túl a húrt. Már csak ő tartja vissza bátyját, hogy erőszakos lépésre ne ragadtassa magát. De fogytán a türelme, mert ingerli ez a makacs és érthetetlen ellenállás. János Zsigmondnak is csak az lehet érdeke, hogy kímélje csekély erőit, amelyek csak összeroppanhatnak, ha a császárság ropant hatalmával merészkednék őket összemérni.

A követ szívét azonban a mézes asszonyi szó és a búvölő szemek varázsa sem lágyította meg. Csökönyösen horgonyozta le magát ahhoz, amit az első tanácskozásban kimondott. Magyarázatot nem fűzött fölöttébb érthetetlen magatartásához. Titokzatosságba burkolta és mivel ismeretlen erőket sejtetett szilárd-sága mögött, kissé félelmessé is tette. Ez a különös viselkedés kezdte kihozni sodrából Katalint is. Asszonyi kíváncsisága égett a vágytól, hogy a férfi hallgatásba burkolt titkainak mélyére lásson. Ravasz kérdésekkel környékezte, hízelkedő beszéddel próbálta elszólásra bírni. De most mutatkozott meg, milyen fegyelmezett bölcseséggel, az elmének milyen biztos fordulataival tud minden kelepceből villámgyorsan kisiklani Báthory, akinek megátalkodott merevsége eleintén vasfejűségnek látszott.

Végül a királyné is belefáradt a küzdelembe. Észrevehetően neheztelt Báthoryra, és a férfi érezte, hogy most ismét elszalasztotta talán az utolsó alkalmat, hogy Katalin kegyeit megnyerje. De a kihallgatás véget ért. Katalin a régi büszkeséggel nyujtotta csókra a kezét. Tekintete már hideg azúrfényű volt. Csak mikor az ajtóban Báthory még egyszer visszafordult, akkor rémlett úgy neki, mintha a hideg kékség alatt fájdalomnak, vágynak és csalódottságnak fojtott tüze bíborlott volna át egy röpké pillanatra.

AZNAP utolszor gyűltek tanácsba, hogy dűlőre vigyék az erdélyi béke dolgát. Nyomott hangulat ült a termen az ékes aranycirádák alatt. Mi lesz, ha ma sem enged a makacs magyar. A császár türelme elfogyott. A tanácsurak érezték, hogy a dolog nem maradhat a régiben. Mindenki valami váratlan fordulatot sejtett.

Báthory is a szokottnál elfogódottabban lépett a terembe. Előző este már lefekvéshez készülődött, amikor halk koppanás nesztét hallotta ajtaján. Ki lehet ez a kései látogató? Félrehúzta a reteszt és nesztelen megnyitotta az ajtót. Karcsú lányalak surrant be rajta. Fejét és egész alakját egészen beburkolta a bő redőkben omló tarka spanyol kendő. Arcából alig látszott valami. Alighanem valamelyik Burgbeli dáma szolgálatteltevő kisasszonya lehetett.

Báthory tanácstalanul állt vele szemben. De nem sok ideig törhette a fejét azon, mitévő legyen most. A kendő redői közül ideges kis fehér kéz nyúlt ki s gyorsan egy cédulát csúsztatott a kezébe. Aztán hirtelen sarkon fordult s mire Báthory föleszmélt, már be is csapódott mögötte az ajtó.

A levél ott szorongott tétova kezében. Ki küldhette ezt a levélkét? És miért? Miért ilyen késő órán és ilyen kalandos körülmények közt? Báthory szeme kíváncsian tapogatta a papír finom hajtását. Habozott, vajjon felbontsa-e. Ujja fázott tőle, hogy érintse és megtörje a rózsaszín pecsétet. Legjobb volna, ha olvasatlanul elrejtene valami hozzá nem férhető helyen. Csak nem szerelmi postát küld neki valami unatkozó dáma? Ez se jól választotta meg az időt rá. Kissé elkésett az üzenetével. Holnap ilyenkor ő már

messze jár Bécestől, jóformán választ se adhat a levélre. Aztán hirtelen felvillant a fejében valami. Talán a másnapi béketraktáchoz lehet valamelyes közé a levélnek. Valami titkos megérzése bizonyosra mondta ezt benne. Határozott mozdulattal tépte föl a levelet. Már olvasta is két gyertyája szűkös világánál. Aszsonyírás volt. Mindössze egynéhány sor.

Ne várja meg kegyelmed a tanácsot. Szedje sátorfáját. Menjen titokban. Még ma. Holnap már ne leljék Bécsben. Veszedelem környékezi itten. Fogadja meg a tanácsát annak, aki igaz jó szándékkal van kegyelmedhez.

Miféle veszedelem? — döbönt fel Báthory. — Hogy érhetné őt, János Zsigmond választott király személyét ebben a tanácsban bármiféle baj is! Cselt gyanított. Valaki meg akarja ugrasztani a tanács elől, hogy ezzel is ártson Erdély ügyének. De ha csakugyan veszedelem van, akkor meg éppen nem mehet. Hogy ő gyáván megfusson bármiféle veszedelem elől holmi kis asszonyi riogatásra, vagy ha még szemtől-szembe ágaskodnék is véle a veszedelem. Volt, nincs ez az intés. Pillanatig se gondolta, hogy a tanácsát megfogadja. Már tépdeste is szét apró foszlányokra a levélkét és kiszórta a langyos tavaszi éjszakába a megnyitott ablakon.

A fehér foszlányok, mint játékos hópihék kavargtak a jószagú májusi szélben.

És most itt volt a tanácsban. A hosszúszakállú tanácsúr az asztalfőn utoljára ünnepélyesen szólította, hogy ura János Zsigmond nevében fogadja el a béke pontozatait, amelyek közül a császár igaz szándékának tolmácsolására kihagyták az erdélyi kapitányok hűségesküjének kodicillusát.

A tanácsurak biztosra vették, hogy ennyi engedékenységnak igazán nem állhat ellen a követ. Erdély függelem nélkül János Zsigmondé marad. A vert fejelelem józan belátással ilyen békére sem számíthatott. Ezt bizonyára csak rokonának, Zsigmond Ágost lengyel királynak, a császár vejének köszönhette.

Báthory arcáról azonban nem sok jót olvastak. De a szava még vonásainál is keményebben és békélenebbül beszélt:

— Kegyelmes tanácsuraim, fájdalmasan esik szívemnek, hogy Császár úr felségének atyafiságos indulatját az én uramhoz hasonlatosképpen vissza nem szolgálhatom. De kényszerűségben vagyok megállni azt, amit már kimondtam. Addig a békepontozatokról én uraimékkal csak szót nem is válthatok, hamig Császár felsége ki nem nyilvánítja másíthatatlan szóval, hogy a jogtalan elfoglalt területeket az én uramnak hatalmába visszabocsátja.

A nagyszakállú arca egyre váltotta színét, amíg Báthory szólt. Hogy az utolsó szót is kimondta, szinte sötét violaszínre festette a pulykaméreg.

— Ez az utolsó szava kegyelmednek? — süvöltötte Báthory felé.

— Nem első ízben mondom el mostan. Minek ismételném.

A szakállas szava most végigharsant a termen:

— Akkor én kegyelmedet mint árulót a császár parancsából elfogom. Fegyverek közé állítom, mert gonosz praktikával gátjául szegődik országok békeségének.

Közben a terem megnyílt ajtóin állig fegyverzett landsknechtek tolongtak be és fenyegetően közeledtek az asztalhoz. Báthory kardot rántott és a meztelen pengét maga elé tartva, szava dörgőn szállt végig a megzajdult termen:

— Kezet ne merészeljen rám emelni senki. Én itt János Zsigmond király személye vagyok.

— Kegyelmed árulója urának, — harsogott vissza a hosszúszakállú. — Parancsa ellen cselekszik.

— Írásba téve vettem, miket szóljak és mely előterjesztést tegyek eme magas tanácsban.

— Mutassa kegyelmed írásait!

— Csak a békesség okáért cselekszem — mondta Báthory. Benyúlt tarsolyába és előszedte az írásba foglalt megbízatást.

A tanácsúr szemügre vette az írást.

Időbe telt, míg a szakállas szeme keresztülszántott a betűsorokon. Mikor végzett az olvasással s felütötte fejét az írásból, már újra haragosas villámlott a tekintete. Indulatosan rázta a pergament Báthory felé.

— Nem ezt az írást véltem — rikácsolta. — Ezt csak a mi megtévesztésünkre bökte elébünk kegyelmed. A titkos utasításokat kérem.

— Mást nem mutathatok, egyéb írást kezemhez senki nem adott — mondta szárazan Báthory.

A szakállas felemelte kezét:

— Akkor foglyunk marad kegyelmed. Ez a császár parancsa.

Báthorynak villant a kardja. De amint a falhoz ugrott, hogy a hátát fedezze, marcona kezek ragadták meg. Testek sokasodtak köréje. Valaki kicsavarta kezéből a kardot. Dörgő csizmák topogtak mellette. Parancsszót hallott és az embersűrű mozdult, magával sodorva őt, ki a teremből, folyosók csikorgó kőkockáin át. Az indulat elfátyolozta szemét. Agyában tompa kábulat zsibongott. Bizonytalanul érezte, hogy ragadják ismeretlen cél felé. Csak akkor eszmélt magára, amikor már egyedül volt egy meszelt falú szűk szobában. Az ablakokat sűrű vasrudak rostozták. Az ajtóhoz ugrott. Megráza teljes erejéből, nem engedett.

Rab volt. És az maradt sokáig.

János Zsigmond felháborodottan tiltakozott személyének ilyenén megcsúfolása ellen. Nem használt semmit. Szulejmán haragja mennydörgött és villámlott. De Isztambul messze volt és Bécs tudta, hogy a szultán még nem áll hadra készen.

Báthory eleintén toporzékolt, de életet öntött belé a remény, hogy jogtalan fogsága nem tarthat soká. Hanem amikor már hosszú hónapok teltek el változatlanul, emésztő kétség kezdett erőt venni rajta.

Végre valami jóakarató, ismeretlen befolyás kieszközölte neki az engedelmet, hogy olvashasson. A könyvtárt megnyitották neki. Báthory beletemetkezett a könyvekbe. Ez enyhített valamelyest nehéz sorsán és korának legpallérozottabb elméjű főurává nevelte.

A következő év tavaszán az udvar Prágába költözött. A rab Báthoryt is magukkal vitték.

Nagysokára, amikor már nem is várta, mégis ütött a szabadulás órája. A császár 1567 nyarán sürgős követséget akart Adrinápolyba küldeni, ahol már fenyegető haddal szállt táborba a szultán. A követség halaszthatatlan volt, de a budai pasa kijelentette, hogy nem ad addig menlevelet a császári követeknek, míg a minden népjog ellenére rabságban tartott Báthory István szabadságát vissza nem kapta.

Ekkor, másfél évi keserves raboskodás után megnyílt végre a prágai börtön ajtaja. A szultán ereje nyitotta meg, nem a császár embersége.

Báthory tudta már, mit várhat a császártól. Mikor újra szabad levegőt szívhatott, első fohászkodása azért szállott, vajha ezt ő még egyszer visszafizethetné Maximiliánnak.

AZ ÚT TETŐNEK INDUL...

I

ABBAN az időben véresen kelt Erdélyben a csil-
lag és szomorúság komor fellegei közt hanyatlott le.

Így tapasztalta Báthory István is, hogy hosszú
fogságából hazájába megtérhetett. Amerre csak for-
dult, minden tájékról keserű panaszkodások szava
vert hozzá. A székely székek megcsigázott, agyonsa-
nyargatott népe lázadozott. Földjeik, erdeik sovány
élése alig adott falatot. Munkájuk ott rekedt szű-
kös völgyeikben. A tehetős szászokkal nem állották
a versengést. Ha véletlenül drága fuvarokkal meg-
szerzett vásáros portékájuknak kelete lehetett volna,
sose tudhatták, mikor ugrasztja szét a sokadalmat
és harácsolja el a portékát, meg a pénzt is valamelyik
harácsoló hajlandóságú nagyúr, vagy a szüntelen
könnyű prédákért portyázó török. Azt se tudhatta
soha senki, ugyan ki is szüretel majd le a szőlőjében.
A nagy kinnal termővé tört földet aratás előtt tiporta
meg a hadak járása, pörkölte fel rabló gyujtogatá-
sokból elszabadult facér szikra. A határszéleken hol
hívásra, hol anélkül csapott be hódoltatni a török.
Mert nem egyszer esett úgy is, hogy maga a lakosság
szólított be egy-egy készséges agát, ha megúnta már,

hogy három úrnak is izzadja az egynek is keserves adót. Kegyetlen úr volt a török. A templomba is bekötötte a lovát, ha úgy esett. Az emésztő láng is hirtelen felcsapott a nyomában. Ha kedve kerekedett, egybeterelte és elhajtotta a java erőben mutatkozó síhedereket messze szolgaságba. De az adót csak egyszer kívánta. Nem bolygatta senkinek se hite, se egyéb felekezete dolgát. Sarcolni nem éppen kesztyűs kézzel sarcolt a német, meg a spanyol zsoldos sem. Ahol a török hódoltatott, ott legalább az éhenkopp zsoldosoknak nem volt szabad járásuk. Így töredezett le apránként, csekély morzsalékokban a megmaradt ország széle, amelybe mind mélyebben kanyarított bele a telhetetlen török.

Ki védelmezte volna meg szegény országot és még nyomorultabb népét? A császár védelmétől jobban reszkettek, mint az ellenséges garázdálkodástól. A császári hadak uraskodása csak addig tartott, míg a török nagyobb erővel rájuk nem csapott. Kétszer élték ki, kétszer dúlták végig a megnyomorított vidékeket, egyszer előre, egyszer hátramentükben. Amit véletlenül még otffelejtettek, azt felböngészte, írmagját is kisarcolta a nyomukban tóduló spáhi meg janicsár. Erdély lett volna az egyetlen oltalom. De a fejedelem olyan volt, mint imbolygó árnyék. Magával tehetetlen, gyámol nélkül tengő-lengő. Puha báb kapzsi tanácsurain kezében, akik csak arra lestek, mi módon gyarapítsák a maguk jószágát, országnak és népének kárára. Két úrnak kegyét hajhászta egyszerre valamennyi. Az adományozó és könnyűszerrel szípolozható fejedelmét — akkor már úgy szólították a szultán okmánya szerint, amelyben kihirdette és megerősítette, hogy Erdély szabadon, válasszon magának fejedelmet — meg a császáráét, aki már most Erdély jövődő urának számított. A fejedelmet árul-

ták a császárnak és a császárral rémíszttgették a fejedelmet és mindkettőnek nevében és rovására nyúlták a népet. Sorvadozó, suvadt parasztok hangos siralmától zengett az ország egyik végétől a másikig.

Ugyancsak a balsors útjára fordultak azóta, hogy Báthory vezérsége visszaszerezte a fejedelemnek a Magyarországi Részek birtokát, de hamarosan tapasztaltania kellett azt is, milyen gyökerében megváltoztak a dolgok fogsága idején az udvarnál is.

Elhatározta, hogy a tengersok országos siralom elcsitítására tanácsot ül a fiatal fejedelemmel. Megtudakolja szándékát, erőit, kilátásait s megpróbálja kiemelni a bajok kátyújából az ország megrekedt szekerét. Mihelyest Váradot valamelyest rendbe tette, ellátogatott Fehérvárra, már csak az illendőség kedvéért is, hogy visszaadja a fejedelemnek a követi hatalmat s elszámoljon bécsi sáfárkodásáról és tapasztalásairól.

Hanem az udvarnál hamarost rá kellett eszmélnie, hogy híre-hamva alig maradt itt az ő hajdani nagy tekintélyének. Azelőtt tárva-nyitva volt előtte minden, most unos-untalan csukott ajtókbá ütközött. Kótyonfitty úrficskák, újdonsült apródok, téntásujjú kancellisták csak úgy félvállról beszélgettek vele. Aki csak holmi apró cafrangú, udvari tisztet, vagy rangot hordozott, olyan magas lóról nézett le rá, hogy alig győzött felkapaszkodni hozzá a tekintetével.

Ahogy fehérvári szállására megérkezett, azon melegeben szalasztotta Mihókot, az udvarost Csáky udvarmester uramhoz, hogy bejelentse neki érkezését a császár rabságából és bébocsáttatást kérjen a fejedelemhez.

Mihókon is megmutatkozott már a kor. Nyurga gerince meggörbödött. Halántékán ezüstösbe tarkált a meggyérült haj. Báránybőr süvege még az az első

lehetett, amelyet a nagyságos vajda nehéz óráján viselt, mert torzsáig kopott fekete barkája.

Báthory türelmetlenül várta vissza. Sehogy se tetszett neki a góbé megnyúlt ábrázata, amelyről előre leolvasta a csalódást.

— Megszontyolodtál a főméltóságú udvarnál, Mihók — morcant rá a kelletlenül befelé ódalgó udvarosra.

— Egen ordasszajú vén úrsilbak ama Csáky hoppmester — mondta villámló pillantással a góbé. — Jól belémgerebenezek garázda szava.

Báthory indulattal dobbant fel:

— Nem tudta tán, hogy én küldtelek?

— Tudni ugyan hogy tudá. Mivel olyasféleképpen szóla, ha az császárnál nem uná el a várást kegyelmed, maradhassék itten es türelemmel.

— Nem izente óráját, mikor kíván vélem szólani a fejedelem nagysága — ágaskodott a szapora lobbánás a váradi kapitányban. Még a képe is karma-zsinba borult egyszeriben.

Az udvaros góbé szája csúfolódón fittyedt el:

— Nem ám esztendejét se. Rám ripakodék, ne háborgatnánk a fejedelmet sýnlődő kórságában. Talán biz üdőnek előtte kívánnók sírba súvasztani.

— Beteg a fejedelem?

— Úgy mondá ama parittyaszavú nagyúr. Emlegeté, hogy fájások szaggatják a halántékát. Hidegrázással elegyes forróság futkoz mindenegy tagjában végtellességig.

— Ország nyavalyájához fejedelem kórsága! Hát híres orvosdoktora, Blandrata uram sem tud segíteni rajta?

— Egen segélgeti. Mivel eljövet békukkanték a kert palánkján. Nagy forróság csigázhatta a fejedelem nagyságos személyét, mert folyvást híves borok-

kal hűtözte magát az árnyékos lugosban. Dévaj cimborák es sündörgének körülte és úgy hallám, a hangos jókedv többet szakadozék ki gégáján, mint fájás a halántékában.

Báthory körül sötétre vált a világ. De kemény akarattal gyúrte vissza a kilobbanni kész tüzet. Kurtán csak ezt kérdezte:

— Imígyen volt?

— Szemernyit sem másképp — adta vissza a szót az udvaros.

— Jól vagyon. Elmehetsz! — bocsátotta el szolgáját. Maga pedig mélyen elmerült gondolataiba.

Másnapra egészen elcsitította magában a háborúgást. Talán Mihók tapodott valamiképpen a rigolyás Csáky fájós inára. Maga próbálta meg a dolgát eligazítani.

Mézes-mázos volt a vén udvarmester beszéde. Szerelmetes ecsémnek titulálta őt. Összehordott hetet-havat. De mindez csak kibúvó volt. Tegnap kicsinység jobb napja volt a fejedelemnek. Ezért nem merték derűs óráit országos gondokkal megsetétíteni. De most újfent megeste a bújkáló kórság. Isten csak a mondhatója, mikor léssen jobbulás nehéz állapotjában.

Báthory hát próbált béketúrússal várakozni János Zsigmond egészségének jobb fordulására. De bizony hiába. Mikor újra megkísérelte, hogy közelébe férközhessen, azzal utasították el, hogy a fejedelem jóteköny vizek gyógyító hatalmához folyamodott és a havasok aljában fakadó pokolsár hévségét használja kinzó szaggasztásai ellen. Máskor megint más kifogást mondtak. Volt, hogy szemeláttára lovagolt ki a fejedelem és Báthory, mintha véletlen esnék, köszöntötte és kíséretéhez állt. De ilyenkor úgy körül rezgették és pillanatra nem tágitottak mellőle minden-

féle udvari tényérnyalók, hogy egyetlen értelmesebb szót sem válthatott vele. A fejedelem ugyan napot és órát is ígért neki, amikor kedvükre kibeszélhetik magukat, de amikor Báthory a palotába ment, már jött elébe nagy sajnálkozásokkal és mentegetődző kibúvókkal valamelyik szolgálattevő kamarás, hogy így az illustrissimus princeps meg amúgy, de váratlan befurakodott, halaszthatatlan ügyek teljességgel lehetetlenne teszik, hogy a megbeszélte tanácskozásnak most módját ejtsék. Legközelebbre már biztos órát ígért a fejedelem. Ám amikor jött a találkozás ideje, megint csak új kifogás került elő és a tanácskozásból megint nem lett semmi.

A harmadik határnapon Báthory nem is ment már a palotába. Tudta jól, hogy személye kiesett a fejedelem gráciájából. Vak lett volna, ha nem látja, hogy János Zsigmond valósággal menekül előle. Kerüli a vele való találkozást. Elzárkózik előle, vagy mások zárják el. Csak azt nem tudta, miért. De nem is törte rajta fejét. Büszkeségét vérig sértette, hogy őt, aki első ember volt a fejedelem után Erdélyben, győzedelmes vezére, személyét megtestesítő követe és első tanácsura a fejedelemnek, itt most kuncogó apródok, pöffeszkedő kamarások csúfjára egyre-másra kitessékeljék a fejedelem előszobájából. Forrott benne az indulat. Elhatározta, hogy tájékára sem teszi többé a lábát az udvarnak, amíg nem üt az óra, hogy az ország nagy szükségében megint csak szólítani fogják. Érezte, hogy ez előbb-utóbb elkövetkezik.

Most el se köszönt senkitől. Lóra ültette kíséretét és ment haza Váradra, ahol elzárkózott a világtól, úgyhogy alig is látták, hírét sem hallották semerre. Hanem azért nem ült tétlenül. Voltak bizodalmas hívei szerte az országban. Azokhoz titkos postákat vitt Mihók, a furfangos elméjű, nagy ala-

kosságokra kész udvaros, hogy éber szemmel figyeljenek mindent és ha valamelyes szokatlant tapasztalnának, siessenek nyomban megjelenteni. Azután magához kérte bátyját, Kristófot, hogy tőle tudakolja meg, mi oka lehet az ő raboskodása idején esett gyökeres fordulásoknak.

Kristóf úr hamarost Váradon termett. Somlyóról jött, nem messziről. Sejtette már, mennyire főbe kólinthatta öccsét, amiket Fehérvárt tapasztalt. Bizonyos volt benne, hogy most emésztő viharzás háborg lelkeben. Még jóformán az útiport se verte le magáról, már ott ült az elkomorult nézésű István mellett és kezdte őt beavatni az udvari állapotokba.

— Bízvást álmélkodhattál, kedves öcsém, — mondotta minden részletre kiterjedő igyekezettel — mindazokon, amik ottan nagy megütközéssé lehettek. Mert úgy vagyon, hogy még a levegő is, amit magukba szívunk, egészen másfajtajú, mint volt a te rabságodnak előtte. Szabadság és egyenesség, gondolatnak és szónak egyigaz kimondása volt akkor rendjén. Ma színeskedő és kornyadozó alakoskodás járja. Az igazságot kiebrudalták, mert hamisságokon csüng mindenkinék szíve, elméje és csak maga tarsolyának kincssel töltözése mindenekfölötti igyekezete. Bizony Istennek nem tetsző és országnak kártevő erkölcsök ezek.

— De maga a fejedelem is! — vágott közbe Bathory István. — Az ő személyében is alakosságot és színeskedést kellett tapasztalnom.

— A fejedelem, — sóhajtott Kristóf úr — nem a maga szándéka szerint cselekszik. Kemény és kárteköny akarát kerítette hatalmába gyöngeségét.

— Csak talán nem Csáky uram, az udvarmester? — csodálkozott István úr. — Hiszen jómaga sem valami kemény legény a talpán.

— Csáky uram — legyintett Kristóf. — Ő is csak nálánál erősebbnek engedelmes bábja.

— Mégis úgy tapasztaltam, ő vetette untalan gátját, hogy a fejedelem őnagyságával csak egyszer is bizalmasabb szót válthassak.

— A gát ő volt, de más a gátvető. Örözik a fedelmet, mint hímestojást, de legkiváltképpen arra van gondjuk, hogy te ne férközhess valamelyes módon Őnagysága közelébe, kedves öcsém. Tőled féltik legfőképpen.

— Hát ki légyen ez a homályban bujdosó, rejtekből intézkedő? — fortyogott indulatosan István úr.

— Esmért az ő személye igenis, — magyarázta Kristóf úr — csak te nem lehetsz tudomással róla, mivelhogy azokban az időkben férközött bé Fejedelem Őnagysága kegyeibe, amikor te Bécsben és Prágában raboskodtál. Mostanság meg azért nem láttatik az udvarnál, mert megest némi rosszaságokban kujtorog valahol az ország szélén.

— Csak nem Balassa Menyhárt uram támadt fel új testesülésben? — vetette oda keserűn István úr.

— Százszorta rosszabb Balassa uram őkegyelménél. Ő éppen hogy telhetetlen harácsoló volt, de emezt szertelen hatalmaskodás kívánsága fűti, maga alá szeretne gyűrti mindeneket.

— Ilyest nem is tudnék minden esmért magyar és szász urak között — gondolkozott el Báthory István.

Kristóf szomorúan mosolyodott el:

— Ezt nem esmérheted. Két esztendőnek előtte világon való voltáról se igen tudott senki sem. De ez a kurtácska időhatár elégséges volt nékie, hogy legmagasabbra kapaszkodják, hivatalt, méltóságot, bőséges birtokokat és parancsoló hatalmat kaparintson magának. Mostanság Kornyi Békessy Gáspár néven

hívatja magát. Ám ez nem születésétől fogvást való, igazi neve. Mivelhogy vére szerint tán nem is magyar őkeme, de még csak nem is szász. Úgy mondanák, hogy Krassó-Szörényből húzódott be Erdélyországba. Apja-anya, úgyszintén minden ükei földhöz ragadt, bocskoros olajok voltak. Őt magát akkortájt még csak Bekecs nevezeten szólították. Máig is így hívják azt a kurta, se mente, se dolmány, prémes zekét, kit az ő nyomdokán kerekítettek itten módiba.

— Hogy furakodott bé ilyenén igen a fejedelem kegyelmébe? — tudakolta István úr.

— Ki volna megmondhatója? Elsőntén Perényi uram szógalatjában sürgölődött. Akkoron Békés Gáspárnak mondta magát és nem vót a török barátság-nak tüzesebb szószólója nálánál. De nem mondhatnék egyebet Perényi uramról sem. Ő testálta azután a Fejedeleme Őnagyságára, kinek nádszál természetjét tüstént a maga fúvásának sodrába gyepőzte Békés uram. János Zsigmond úr szusszantásnyit se merne rugódní nélkül. Egyebekben máig is úgy hántorgatja itten személyének nagy fontosságát ez a Békessy, mint aki fő-főbizodalmasa a hatalmas szultánnak és esküdt ellensége a legcsekélyebb hajlandóságnak is a király hűségére. Ám sehogyan sincsen ínyemre ez a hangos, nagy fogadkozás. Jutott is már fülemhez, hogy őkegyelme egy követ fúj a császár szándékával. Titkos posták járás-keleséről is tudnak. Olyanformán rebesgetik, hogy Békessy uram Erdélyt árulgatja a bécsi udvarnak azon az áron, hogy fejébe nyomhassa a vajdasüveget, ha János Zsigmond urat elszólítaná e földi sorból az Úr akaratja.

— Mégis beteges hát a Fejedeleme Őnagysága? — rebbent fel melázásából István úr. — Hogy legutolsóbbat láttam volna, szép csattanó pirosság festette két orcáját.

— A halál rózsái — bölintott Kristóf úr. — Bizony, csak hálni jár belé a lélek. Blandrata uram sűrű tudománya is tehetetlen az ő nagy bajával. Nem sok idejét vesztegeti hát az orvoslásra, hanem mind azon vagyon csak, hogy amaz átkozott, Isten egy fiát tagadó, áriánus eretnekséget plántálgassa szerte az országban. Békessy uram is, aki nemrégiben még a görög vallásnak híve volt, majd a reformált hithez szegődött, mostan megest fordított egyet a köpenyegen és ezidőkben már maga is az áriánusság eretnek ösvényén jár. Ezért tartja olyan igen nagy becsületben Blandrata uram és Őnagysága kegyeiben is mozgathatatlan támasztékja.

Báthory István egyre komorabb arccal hallgatta bátyját. Bizony semmi jóval nem biztatott a dolgoknak új fordulása. A fejedelem a sír szélén. A hatalom lelkiismeretlen, törtető kalandor kezében, — mert erős hite volt, hogy Békessy Gáspár kész mindent kockára vetni, hogy nagyot nyerjen, de bukása biztos romlásba rántja magával az országot is, népét is. Kétfelől ugrásra kész prédaleső: török és német! Szív és fortélyos bölcsesség kellett hozzá, hogy ezt a két rontó áradatot egymással fékezhesse a maroknyi magyarság gátja. Békessy uram kész volt mind a két áradat erejét egyszerre neki zúdítni a gátnak, csak hogy őt magát mennél magasabbra vessék az egymásba torlódó, felcsattanó hullámok.

Hirtelen sóhaj szakadt ki belőle, mélyről, mintha legtitkosabb gondolata tört volna magának önkéntelen utat:

— Latba kell vetnünk, ami erőnk és tehetségünk csak vagyon, hogy e szertelen szándék mohó sodrának útját elálljuk.

Kristóf úr feje csüggedten bókolt alá:

— Kemény az útszélre hullott patkó, — mondotta

példázó bölcseséggel — de mit is árthat a nyeregben terpeszkedőnek?

István szemében végsőt lobbant a csüggedő lemondás:

— Akkoron pedig sírját ássák Erdélyországnak és úgy lehet, elégséges lészen ez a sír minden magyarok utolsó hantjának is.

2

EGYETLEN siralmas jajdulás volt egész Erdély a Királyhágótól Brassóig.

Ütött a független fejedelemség végórája, nem sok kétség lehetett már efelől. Pedig 1566-ban a szultán atnáméjában is elismerte az országot önálló választó fejedelemségnek. Ünnepestes szóval erősítette meg, hogy a három nemzet szabadon, minden befolyás nélkül választhat utódot János Zsigmondnak, ha ez el találna halálozni. Csak azt kötötte ki, hogy a választáshoz szükséges a Magas Porta megerősítése is. De magát a választást semmiképpen befolyásolni nem kívánta. A következő évben 1567 tavaszán a gyulafehérvári országgyűlés törvénybe is iktatta a szabad fejedelemválasztást.

De nem sokkal azután olyan dolgok estek, hogy kétséges volt, nem akarja-e vajjon a szultán sorsára hagyni Erdélyt vagy nem parancsolja-e be hódító hadait a dúló tatár hordákkal együtt a szorosokon, hogy mégse engedje oda ezt a földet a császár olcsó prédájának.

Fejvesztetten szédelgett az udvar. A tanácsbéliék összedugták fejüket, de a legármányosabb elméjük

se tudtak kisütni semmi okosat. Udvarházakban, várak, kastélyok termeiben mindenütt a bizonytalan jövődőről sustorgott a beszéd. Várad kapitányánál is egybesereglettek azok az urak, akiknek régtől fogva szálla volt már Békessy Gáspár. A fejedelem lépést sem tett Békessy nélkül. Most aztán olyan lépésre szánta el magát, igaz, hogy Békessy uram bujtotgatására, amit jobb lett volna soha meg nem tennie. Ettől az elhamarkodott lépéstől fájt éppen egész Erdélyország feje.

Váradon, Báthory kapitánynál feszült várakozásban ültek együtt az urak. Utolsó megbeszélésre jöttek össze, mert nem tudhatták, melyik órában fogják körül a császár hadai a várat, amelyet Erdély kulcsának tekintettek. Úgy volt, hogy még az éjszaka szedik a sátorfájukat. Idején el akarták érni a maguk kastélyát, hogy a szükséges védelemre felkészüljenek.

Forgách Ferenc püspök ült az asztalfőn kinn a vár egyik nyitott verandáján a langyos tavaszi estben. A Körösön túlról odaborongtak a Királyhágó bércsei. És Bánfi Pál uram nem egyszer arrafelé rezzentette pillantását. Szeretett volna tán túlra lenni már a hágón, Hunyad várának magas falai mögött. Gyulai Mihály is igen nyugtalannak látszott, Báthory Kristóf arcát mély gondok redői árktolták. Csak István kapitány kemény vonásain nem eredt semmiféle nyoma megriadásnak vagy bizonytalanságnak.

De a szavak a tekinteteknél is ingerültebben csatáztak egymással.

— Hogy is bakkanhatott bé a fejedelem illetén hebehurgyaságba? — recsegte Gyulai Mihály rezes hangja s a mondat végére cinkupájának szélével kondította oda a pontot.

— Négy lába vagy biz a lónak is, — vélekedett

útszéli okossággal Bánfi uram — mégis botlik olyik, ha akár síma útban.

Forgách Ferenc szakállát gereblyézve mondta fontolt szóval és megvető mosolyt villantott hozzá lefittyedt szájaszéle:

— Tündökletes elméjű tanácsbéli segítője kergette bele. De hogyan is gondolhatta, hogy Békessy uram ne tudná a Fényes Kapu szándékát vagy hogy éppenséggel annak akarata ellen és bosszantására cselekedjék!

Báthory István hangja, mint mélyen zengő érc kondult:

— Kinek csak csekély tekintete is vagyon a világ folyásáról a mi szűk határainkon túlban is, nyilván láthatta, hogy a töröknek mostan nincsen inyére semmiféle hadviselés. Sürgető postát is küldtem az udvarba, amikor a készülődéseknek nesztét vettem, hogy esztelenség hadra kelni a császár ellen, mert erejénél vagyon és a török nem mozdulhat.

Kristóf hozzátette:

— Magam is szelíd rábeszélő szóval próbáltam rávenni a fejedelmet, másítaná meg tervét, amely csakis botor vagy ártó szándékú elmében foganhatott. Akkor, mint a gyilkos kardvas, úgy vágott belém Békessy uram pillantása. Gőgös fuvalkodással vetette felém a szót mint sunnyogó eb felé a korbács nyelét, hogyha valaki, ő csak esméri a szultán szándékát. Bízzák csak rá, most ütött az órája, hogy János Zsigmond úr egész Magyarországnak ura legyen.

Forgách Ferenc szólalt ismét. Belerezgett a szakálla is keserű hahotájába:

— Na ugyan jól eltalálta a szultán szíve szándékát. Tajtékzott a nagyúr, amikor hírét kapta, hogy a fejedelem hadai megindultak. Ha Békessy uram kezeügyébe kerül, menten négy fertályba hasíttatja.

Gyulai uram is erősítgette mindezt.

Nála vett szállást a spahi aga, aki kengyelfutónál sebesebben hozta Isztambulból a nagyúr parancsát, hogy menten álljon meg a had, különben ő maga veri pozdorjává.

— Bizony elkésett a parancsolat, akármilyen fene sietséggel nyargaltak is véle — vágta rá Bánfi.

— Ugyan úgy-e? — vetette közbe gúnyosan Gyulai — talán máris Bécset fenyegették Békessy uram vitéz hadai?

— Fenyegették ám az erdélyi szorosokat — vágta rá csípősen Forgách. — A császári kapitányok akkorra már úgy megszalasztották az erdélyi hadakat, hogy maga a vezér csak Fogarason állt meg.

— Nem tréfaság ez — keseredett neki Báthory Kristóf. — Ki tudná már most, mi sorja lesz ennek a sokat próbált földnek? Egyetlen támaszunk, a török elfordult tőlünk. A fejedelem nagy félemedéssel tekint az elkövetkező napok elé, Békessy uram pedig...

Nem fejezhette be a mondatot. Akkor már kondult István úr harangszava és olyan kemény erő volt a hangjában, mint magabiztos orákulumban:

— Békessy uram tudja mit csinál. Jól előre látta ő mindezeket. Kellett neki ez a próbáltatás. Malmára zúdítja a vizet ez a kapkodó tanácsstalanság. Úgy vegyék elméjükbe kegyelmetek, hogy hamarost iramodik Bécsbe és olyan békességet esdekel ki, hogy belésszakad az ország, de ő maga busásan jussol belőle tán nem is igen távoli jövőendőben.

Az urak kardjukhoz kapkodtak. Fenekedő szavak esküdtek Békessy fejére. De olyan volt az egész, mint a szelíd este homályába beléhamvadó pernyetűz.

Aztán szétrebbentek, kiki a maga házatája felé.

Kisvártatva már jött is a híre, hogy Kornyi

Békessy Gáspár Bécsnek vette útját. A császár elé készült, hogy megegyezzen vele a békesség dolgában.

3

BÉKESSY hosszú hónapok eltelével érkezett haza Fehérvárra. Addig kínpadra feszítve nyögött az egész ország.

Bizonytalanság és türelmetlenség pernyedezett mindenfelé. A fejedelem elzárkózott minden bejárás elől. Békessy uram szigorú tilalmat tett, hogy senkit közelébe ne bocsássanak és hogy visszatéréséig még légy sorsa felől se határozzon.

Közben mégis határoznia kellett a fejedelemnek és tanácsának mégpedig ugyancsak főbenjáró dologban. A Magas Porta valamiképpen nesztét vette, hogy Erdély fejedelme követet küldött a császárhoz. Nem telt sok időbe, Békessy uram el sem érte talán még Bécs városát, Isztambulból már ott volt a nagyvezér csausza és hozta a szultán fermánját. Atyai jóssággal fordult ebben a fényesábrázatú padisah kedves fiához és jóakarattal ajánlotta figyelmébe, őrizkednék a bécsi udvar praktikáitól. Különösképpen attól óvta, hogy a császár családjából vagy atyafiságából keressen aszszonyt. Ha házasodni akar, szerez ő neki feleséget a francia, a dán vagy a svéd királyi házból. A levél azzal végződött, hogy mivel biztos tudomása van arról, mikép amaz átkozott kutyahitű Békessy Bécsbe indult a fejedelem megbízásából, kívánja, hogy tüstént adják értésére, mi oka lehet annak a szokatlan követjárásnak.

Fehérvárott nagy riadalom támadt. Mit válaszol-

janak? Senki sem sejthette, nem tud-e a Magas Porta többet, mint amennyit levele elárul. A követjárást el nem tagadhatták. Nagy fejtörés után azt válaszolták, hogy a fejedelem a sok határsértés miatt akar a császárnál panaszt emelni.

A válasz elment. Ügylátszik azonban a szultán nem érte be ennyivel, mert nem sokkal azután a lengyel királyhoz is intő levelet küldött és elég kemény szavakkal próbálta lelkére kötni, hogy tartsa vissza öccsét minden meggondolatlan lépéstől.

Nincs mit csodálni rajta ilyenformán, hogy a követség egész tartama alatt nehéz lidércnyomás ült meg Erdélyországot. Végre hosszú, kínos várakozás után mégis csak hazatért Békessy, a gyötrelmes bizonytalanságot azonban még lesújtóbb kétség váltotta fel. Nem sok szivárgott ki a békeföltételekből, de az is elég volt arra, hogy kegyetlen markolással szorongassa a szíveket. Ez a béke már most gúzsba kötötte Erdélyt, a fejedelem halála után pedig örökidőkre a császári ház szolgaságára adta volna. Békessy uram először Prágában, majd utóbb Speyerben tanácskozott Maximilián tanácsosaival. Ide tették át a tanácskozásokat, mert összeült a birodalmi gyűlés és ha szüksége mutatkozott, mindjárt megkérdezhették a császár szándékát, nem kellett futárok küldözésével az időt vesztegetni. Így is jó esztendőbe tartott, amíg a békepontok nagynehezen kikerekedtek. Az erdélyi urak ugyan váltig vitatták, hogy azt a békét, amit Békessy hazahozott, egy nap alatt is nyakukba parancsolhatta volna a császár. Ki tudja hát, mit fúrt-faragott, mit főzött és módolt ki ilyen tenger időkig a bécsi tanács Erdély követével.

Am akármilyen történt is, annyi szent, hogy Békessy uram belebetegedett. Az ágyat nyomta keserves nyögések közt. Hanem azért a száanalom nem sok könnyet

hullatott érte. A tanácsbeli urakat azonban odakéreték betegágyához, hiszen a békeponatok elfogadását nem lehetett halasztani.

A nagyúr pufók arcát meghúzta keveset a betegség. Sűrű, bozontos szemöldöke, torzonborz hosszúszálú harcsabajusza, rendetlenül nyírt haja szinte ijesztővé tette ábrázatát. Fejét vánkossokkal póckolták fel, úgy mondta el szapora szóval a követjárás történetét Béctől Prágáig, onnan Speyerig. Szóba hozta azt is, milyen segedelmére volt Zsigmond Ágost lengyel király, aki magát a nagytekintélyű poznani püspököt küldötte el Prágába, hogy a béke megkötése érdekében közbejárjon.

Nagy furfanggal csúrte-csavarta a szót. Csak éppen a feltételekre nem akart sort keríteni. Az urak nem győzték kívánni, míg szavának lassan és körülményesen kanyargó folyása odáig ér. Forgách püspök türelmét veszítve kiáltott közbe.

— A pontozatokat mondja már kigyelmed!

A többiek karban zúgták rá:

— Annak okáért jövénk itt egybe. Azokat kívánjuk hallani!

Mit volt mit tenni, ki kellett teregetni a speyeri béke föltételeit, amelyeknél kegyetlenebbekkel, megálázóbbakkal nem tért még vissza Bécsből erdélyi követ. Azok a pontozatok, amelyeket Schwendi Lázár győzelme után Báthorynak felkínáltak, korántsem voltak ennyire szigorúak. De a feketeleves még a végén következett.

Amikor BéCESSY uram úgy látta, hogy az urak lelke már eléggé beletörődött a sok pirongató szégyenítésbe, szavát halkra fogva, mint akit a sok beszéd ebben a kórságos állapotban igen megfárasztott, csaknem sűgva mondta a tanácsnak:

— Végezetül pediglen azt is kívánja a császár,

hogy a fejedelemnek valamennyi tanácsbelije ünnepélyes esküszóval fogadja meg, hogy eme pontozatoknak mindegyikét utolsó betűig megtartják és azoknak megtartására legfőbb gondjuk lesz.

— Soha! — csattant fel egy hang a tanácsurak közül.

Báthory István lángoló arca elárulta, hogy ő volt!

Békessy szúrósan nézett rá apró sündisznó szemével:

— Akkor Erdélyország sírját ássa meg kapitány uram — vetette oda kurtán.

Báthoryból lángolt az indulat:

— Aki ilyen föltételeket elfogad, az a sírásója népnek és országnak.

— Áruló beszél így — heveskedett Békessy.

Báthory arca egy tűzláng volt. Egész teste remegett. Forgách Ferenc és Bánfi uram ugrottak melléje, hogy csitítsák, akár le is fogják, ha kell. Vihar feszült a levegőben. De néhány pillanatba telt csak, Báthory legyőzte magában a háborgást. És miközben arcának karmazsin lángolása lassanként lohadt, már megcsitultabb szóval mondta.

— Úgy lehet, kegyelmed árulónak nevezi azt, aki maga szabadságát árulta, aki személyének becsületjét és nyugodalmát vetette vásárra, csak hogy illeten kártévó és orcapirongató pontozatokkal megtérnie ne kellessék. Ha így vagy, én csakugyan áruló vagyok. És most, ha már kegyelmed szemében ilyen alanti az én becsületem, készen vagyok eskümet is áruba bocsátani a császárnak.

Az urak döbbenetn meredtek rá. Mi történt? Az indulat meghibbantotta volna ennek a bölcs férfiúnak elméjét? De Báthory rendületlenül folytatta:

— Amiképpen mondom és kegyelmed hallá. Alkuvást ajánlok a császárnak. Én letésem az esküt és

fogadást vállalok a pontozatok megtartására akkor, ha a császár visszaadja nékem Szatmár várát, amelyet békesség idején, esküvése ellenére álnok cselvetéssel foglaltak el.

Értették már az urak, mit akar Báthory. Nyilvánvaló volt, hogy a császár ebbe a föltételbe soha beleegyezését nem adja. A fordulatos elméjű tanácsúrnak hát ez a szándéka, hogy késleltesse a béke megkötését. Forgách Ferenc uram egyben Báthory mellett fogott és szintén feltételhez kötötte esküvését. A többi tanácsbélit azonban szépszóval, ígérekkel, miegyébb csalafintaságokkal rávette Békessy az esküre, Báthory Istvánt és Forgách Ferencet pedig kirekesztette a fejedelemmel a tanácsból. Azután, hogy hirtelen a betegsége is alábbhagyott, a fejedelem aláírásával és az esküvésekről szóló hites tanúságlevéllel nagy sebtén, még télvíz idején útnak indították Prágába, hogy átadja a császárnak az így megerősített békelevelet.

Ez bizony nem ment olyan könnyedén. Békessy váltig oldózkodott, hogy vigye most már a kész levelet más követ a császárhoz. Ő maga a tűz mellett akart melegedni. Láta már, hogy kemény ellenfelei vannak Erdélyben, akik átlátnak a tervein. Aggodalommal szemlélte a fejedelem gyenge lábon álló egészségét. Félt, hogyha távollétében halálozna el, könnyűszerrel elüthetik mindattól, amit már gondosan kipécézett magának.

A fejedelem nagy kérésére azonban végül mégis csak beleegyezett, hogy útnak ered. De Fehérvárott az udvarnál otthagya öccsét, Lázárt, hogy erősen ügyelje az uraknak minden rebbenését és az első gyanús jelről nyomban értesítse.

Országgyűlést nem hívtak össze. Annyi bátorsága már nem volt sem Békessy uramnak, sem az egész tanácsnak, hogy a speyeri béketrakta megszégyenítő

feltételeit a három nemzet megerősítése alá terjeszszék. Nem merészelték ezt megcselekedni már azért sem, nehogy valamiképpen a szultánnak is tudomására jusson ez a háta mögött, sőt egyenesen akarata és nyílt tilalma ellenére kötött béke, amely János Zsigmond utód nélkül való elhalálozása esetére minden feltétel nélkül kiszolgáltatta Erdélyt a császárnak és kimondotta végleges visszacsatolását a magyar Koronához. A császárnak magának is az volt a kívánsága, hogy a szerződés titokban maradjon.

Főtt is ezért eleget a fejük a tanácsuraknak s nehéz szívvel várták Békessy uram híradását. Nem ülték el a suttogások sem, hogy Békessy uram a maga pecsenyéjét sütögeti sűrű sürgölődései közben a császári udvarnál. Nem is csináltak már sok titkot belőle, hogy a vakmerő és szerencsés törtető a maga vajdaságának tapossa ki a kész utat a fejedelem halála esetére. Bizony az urak is belefáradtak már a szüntelen torzsalkodásba és kezdték engedelmesen meghajtani fejüket, hogy ez a keménytérdű lovas beleigazítsa számukba a kormányzó zabolát.

Ekkor azonban olyasmi történt, ami egyszerre keresztülhúzta Békessy Gáspár uram minden jól előkészített számítását és egészen másképpen fordította Erdélyország immár pecsételtnek mutakozó sorsát.

A speyeri békét 1571 március 10-én írták alá Prágában. Negyednapra, március 14-én, a halál váratlanul elragadta a mindig gyengélkedő János Zsigmond fejedelmet.

Zápolya János nagyratörő nemzetsége maradék nélkül enyészett el.

A FEJEDELEM halott volt.

De sokan inkább Erdély temetésére készültek.

A gyulafehérvári udvar kamarásai tanácstalanul állottak a meglepetés első pillanatában. Csáki Mihály is magatehetetlen bámulta ura kihűlt tetemét. Nem volt az udvarnál teremtet lélek, akiben szemernyi akarat vagy biztos elhatározás lakozott volna. Mindenki kettős bizonytalanság között vergődött. Vajjon, ha a császár hírt vesz a fejedelem haláláról, amely mintha csak csattanónak következett volna a speyeri békelevél minden pontozatának beteljesítésére, kívánni fogja-e a szerződés szigorú megtartását vagy lesz-e ereje hozzá, ha Erdély vonakodást mutatna. Másfelől arra is gondoltak, állja-e a szultán, amit fermánjában ígért, hogy szabad fejedelemválasztást enged Erdélynek, vagy ha a speyeri szerződés híre mégis eljut hozzá, haragjában nem rohanja-e meg az országot és nem teszi-e olyan hódolt szandzsákká, mint a megszállott magyarországi részeket?

Ki tudhatott volna felelni ezekre a kérdésekre? És kihez fordulhattak volna utat mutató, megnyugvást adó bölcs tanácsért? Békessy Gáspár oda volt Prágában, bizony nem éppen kis futamodásnyira Fehérvártól. Báthory István sértődötten és jogosan Várad bástyafalai mögé zárkózott. Kristóf úr Somlyót őrizte és az öccsét ért mellőzést a maga háttérbeszorításának is tartotta. A nagy tehetetlenségben és tanácstalan zavarban Csáki uramnak támadt az első, mégis elhatározásnak számító gondolata. Úgy vélte, legjobb lesz egyideig titokban tartani a fejedelem halálát, nehogy túlkorán vehessék hírét azok, akik esetleg maguk hasznára néznék és azok sem, akik ennek a tudomás-

nak birtokában az országnak okozhatnák kárát. Számított Csáki uram arra is, hogy az idő életet ad, még akkor is, ha halálról van szó. Egynéhány napi haladékokat akart, mert reménye volt, hogy majd csak történik közben olyasmi, amire már biztosabb elhatározást építhet.

Hanem akármennyire titkolódtak, akármilyen tilalmak szigorú pecsétjével zárták körül a palotát, a nagy esemény híre mégis kiszivárgott. Jóformán harmadnapra se telt, a szemfüles Mihók, akinek füle, mintha szünet nélkül az ország legtávolabb zugainak minden hangját hallgatta volna, már ezzel költötte fel urát.

A váradi kapitány úgy ugrott ki ágyából, mintha ostromló hadak ágyúja pukkant volna váratlanul a falak alján.

— Meghalt a fejedelem? — kiáltotta és érzett szavában a kételkedés.

— Azonképpen mondanák — bölintott egykedvűen Mihók.

— Miképpen hihetném el? — tanakodott szinte csak magában Báthory.

— Ne higgyék kied, csakes két teremtet szemének. Eredjen oda, nézze meg.

— Odamenjek?

— Mégpedig üstöllést.

A kapitány homloka redőkbe szaladt. De nem soká meredt maga elé töprengő tétovaságban. Már ugrott is a mosakodó tálhoz. És miközben a gyöngyöző hús víz az álom tompultságát verdeste szeméből, már nemcsak a keze járt egyre szaporábban, hanem az elméje is.

A furfangos góbénak igeza volt. Fehérvárra kellett mennie. Mégpedig tüstént, percet sem szabad késnie! Miért? Mi dolga ottan? Nem tudott volna magának számot adni róla pontosan. De valami homályos

és mégis kényszerítő parancs ereje zúgott benne. Titkos hang, talán a sors rejtelmes szava. A sic fata volunt embernél hatalmasabb, ellentmondást rejtelmes érthetlenségében sem tűrő akarata. És ahogy ez az ige felzsongott benne, egyszerre megmozdult lelkében a rég eltemetettnek hitt szálak különös kapcsolata Katalin benne hamvadó emlékéhez. De mi köze János Zsigmond halálának ahhoz, hogy ő valamikor a bécsi Burg ódonillatú könyvtártermeiben és a mantuai palota tükröző márványai közt, ciprusok és görcsös olajfák halovány árnyában beletemetkezett két haragoskék szem tengermély kútjába és hogy a két szem gögös pillantásának, megalázó ígézetének sebét rejtve, maga előtt is megtagadva szüntelen szívében hordozza. Zavarosan kóvályogtak benne mindezek a magyarázhatatlan összefüggések, csak egy ötlött benne mind határozottabb és félreismerhetetlenebb formát, az, hogy idejében és habozás nélkül cselekedje azt, amit sorsa vár tőle. Sok olvasásából, nagy emberek életéből azt a tanulságot szűrte le, hogy a siker titka az, ha kellő pillanatban üstökön tudjuk ragadni a sorsot. De ez csak úgy eshet, ha tépelődés, fontolgtatás nélkül követjük az öntudatlan belső hang unszólását. Csak akkor tudjuk nagyra igazítani sorsunkat, ha hagyjuk, hogy a sors maga cselekedjék belőlünk.

Közben már magára kapkodta ruháit is. Mikor kardjáért nyúlt, beleütközött Mihókba. Csak akkor vette észre, hogy az udvaros még egyre ott áll.

— Te mit tátod itt a szádat? — förmedt rá a pislogó góbéra.

— Várom, hogy kúdene — mondta kurtán Mihók. Báthorynak hirtelen villant az elméje.

— Küldelek is... Nyargalj lóhalálában Somlyóra.

— Oda minek?

— Tudomására adod a hírt Kristóf bátyámnak. Azt is megmondod nékie, hogy mit se vesztegelve teremjen Fehérvárott.

A fejedelem halálhíre úgylátszik másfelé is megtalálta titkos útját, ámbátor a szolgálattevők a tanácsbéli urak parancsához híven igyekeztek úgy végezni mindent a halott körül, hogy a dolog ki ne szivárogjon, de mire Báthory István Gyulafehérvárra érkezett, már mások is egybegyűltek ott Erdély különböző részeiből. Kristóf úr is hamarosan megérkezett, Báthory Istvánnal együtt jött Forgách Ferenc váradi püspök, mert a kapitány nyomban tudomására adta a főbenjáró eseményt. Más urak is érkeztek, akik nem nézték jószemmel Békessy hatalmaskodását. Ám azok a tanácsbéliek, akik úgy vélekedtek, hogy bármiképpen forduljon is, a fejedelmi székbe csakis Békessy ülhet majd be, híven kitartottak a távollevő mellett.

Mivel az országtanács tagjai csaknem kivétel nélkül együtt voltak már, Báthory István azt kívánta, üljenek egybe és tegyék meg a fejedelem halála folytán országszerte szükséges végzéseket. A halált soká titkolni úgysem lehet. Máris több szivárgott ki róla, mint kellett. Imitt-amott nyugtalanság emeli már fejét. A bizonytalanság, az egymásnak ellentmondó hírek még félelmesebb zavarodást keltenek, mintha a fejedelem haláláról azon nyomban mindenek tudomást vettek volna. Nincsen hát helye a halogatásnak. Az ország javára kívánatos csak az lehet, hogy a fejedelmi szék soká üresen ne maradjon és erős kormányzó kéz ragadja meg a gyámoltalan ország gyeplőjét.

Egynémely tanácsbéliek serényen helyeseltek, mások azonban, főképpen Csáki uram közvetlen környezete tétován tekintgettek jobbra-balra. Báthorynak úgy rémlett, hogy néma, de annál jelentősegebb pillanatokat is váltanak egymással, mint akiknek közös

titkuk van, de még korainak tartják, hogy be nem avatott előtt fölfedezzék. Bornemissza uram dörmögött csak olyasfélét, hogy be kell várni Prágából Békessy uramat, aki a speyeri kötés megerősítését hozza a császártól, mivelhogy az dönti el az utód kérdését.

Báthory Kristóf szenvedélyesen felcsattant:

— A speyeri kötés minékünk nem törvényünk. Az ország nemzetjei soha helyben nem hagyták, magukénak el nem esmérték, még csak színét sem látták.

— A tanácsurak felesküdték rája — dörrent közbe Csáki Mihály.

Forgách Ferenc indulatosan vágott az asztalra:

— Jómagam soha. És Báthory főkapitány uram sem. Szóljon kegyelmed, főkapitány uram!

Báthory István csendesesen emelkedett székéből. Szavát higgadt fontoltsággal szemelgette:

— Amondó volnék, tegyük meg minden rendelést nyomban, ami csak a fejedelem árva trónszékének gyors bétöltéséhez kelletik, mivelhogy sok kártékony zavarodásoktól szabadítjuk ezzel országunkat. A speyeri kötést mink törvényerejűnek nem tekinthetjük, bennünket tehát semmi sem köt, hiszen boldogult fejedelem urunk sem hagyott testámentumot.

Amikor idáig ért, látta, hogy Csáki és Bornemissza tekintete összevillan. Hirtelen világosság lángolt fel benne is. Itt a titok, amit ezek a rókaúrak előttük rejtegetnek. Szava egyszerre magasabbra szökött és élesebbre vált:

— Vagy talán vagyom testámentom? — szögezte a kérdést szúrós tekintetével együtt egyenesen Csáki Mihálynak.

A főudvarmester keményen visszanézett rá és csak egyetlen, gúnyos csengésű szóval felelt:

— Vagyon.

Éktelen kavarodás támadt erre a szóra. A tanács-

urak felugráltak székből. Legtöbbjüket villámcsapásként érte ez a közlés. Sejtelmük sem volt róla, hogy a fejedelem testámentumot tett volna. Soha ilyen szándékáról nem szólt senkinek. Hiszen olyan fiatal volt még, hogyan is járt volna az esze halálon, testámentumon. Mindenki értezte, hogyha csakugyan van végső rendelete a fejedelemnek, úgy azt csak Békessy uram ármányos elméje hízelkedte vagy erőszakolta ki belőle.

Gyulai uram arcát egészen szederjesre festette a nagy indulat. Görcsösen markolászta a kardját és a hegyével türelmetlenül bökdöste a pádimentumot:

— Árulás! — rikácsolta rekedten. — A halódó kezének jegyével erősítették meg a maguk ármányos praktikáit.

— Hamisság az egész végintézet — dörögte szenvedélyesen Forgách püspök.

Csáki uram ravasz mosolygást törült kétfelé bajuszában. Felemelkedett az asztal végén. Szava határozottan csengett.

— Hogy hamis-e a végintézet, tulajdon szemével láthatja meg kegyelmetek. Esmérik urunk kezének vonását, megítélhetik tulajdon magától származék-e vagy hamisságos falzifikátum. Egyebekben hiteles tanúságtevő személyek is megerősítik valóságát. Kiednek Gyulai uram csupán csak annyit felelek, hogy a testámentum jó öt esztendőknél előtte kelt Brassó városában, amikor ott mulatott János Zsigmond úr.

— Akkor úgy hírlett, súlyos kórság verte le lábáról — vágta oda vádoló keserűséggel Forgách.

Csáki se hagyta magát:

— Öt esztendőknél teltek el azóta, és a fejedelem biztos kézzel intézte országja sorát, ki merésznél hát állítani, hogy amikor testámentumát tette, nem volt ép elméjének és szabad akaratjának birtokában. Egye-

bekben országos gyűlés is engedelmet adott a fejedelem testámentumára.

— Kit hívtak meg rá? Engem nem! — kiáltotta keményen Báthory István.

— Emlékezem már, — mordult fel Bánfi Pál — de akkor is sokunk ellenzette a testámentumot. Nem is tudnám, megszületett-e az engedelem.

Csákit semmi sem hozta ki nyugalmából:

— Bizza csak rám kegyelmed — mondta fölényesen. — Semmit sem mulasztottunk, hogy a végintézet törvény szerint megállhasson.

Közben már türelmetlen kiáltások zúgolódtak:

— Lássuk a testámentumot! Tulajdon szemünkkel kívánjuk tekinteni.

— Nincsen semmi gátja — mondta nyugodtan Csáki. — Nyomban emide hozom kegyelmetek elébe.

Már indult is a fejedelem belső szobája felé. Egy-néhány tanácsúr nyomon követte. Szemük előtt kellett az írást elővennie a fejedelem levelesládájából, amelyet fortélyos lakatok zártak. Öt nagy pecsét viasza fogta össze a nagy pergamen levelet. Csáki uram sorra megmutatta a pecsétek érintetlenségét. Azután előttük sorra feltörte a pecséteket és kimért szóval olvasni kezdte a testámentumot.

Most hüledezett csak az uraknak egy része, amikor sorra kezdték észbevenni a testámentum pontozatait. Körmönfont huncutsággal volt az megszerkesztve, kenetes szavak és cikornyás floskulusok útvesztőjében bujkált benne Békessy uramnak legfőbb java és egynémely pártjabélié, akiknek szintén cseppent-csurrant valami. Színre-szemre hagyott a fejedelem valamelyes javakat megemlékezésül atvai barátjának és pártfogójának, a szultánnak. Ugyancsak anyja testvérének, egyetlen rokonának Zsigmond Ágost lengyel királynak, akinek atyjáé mellett nevét

is viselte. Ám maguknak kettejüknek sokkal több jusszt íratnak be Békeyssy és Csáki uram. Husztot és a hozzája tartozó uradalmakat avagy ezeknek váltságában 30.000 aranyat maguknak köteleztettek. Megtétették magukat a végintézet végrehajtóinak és a különféle kodicillusokkal főképpen azon mesterkedtek, hogy a fejedelmi kincseken felül a legfőbb hatalmat is magukhoz rántsák. Rajtuk kívül testámentumos uraknak nevezette meg a végrendelés Hajmássy Kristófot. Nizsovszkit, aki még Izabella királynéval jött ki Lengyelországból és Bornemissza uramat is.

Nagy volt a zúdulás az urak közt a testámentum hallatára. Kis híján, hogy ölre nem mentek egymással. Mint fullánkos darazsak rajzottak össze-vissza a mérges szavak. Bátor nem sok értelme volt, mert a testámentumos urak részben már előre foganatosították a végintézetet és már jókorán beültek a nekik hagyott várakba.

Elsőbbet Báthory István térítette őket a józan belátás útjára, megértetve velük, hogyha testámentum van is, az országot fejetlenség zűrzavarában nem tarthatják. Biztos kézbe kell tehát tenni mielőbb a kormányhatalmat.

Valamennyien belátták ezt, csak Hajmássy Kristóf ellenkezett:

— Bé kell várnunk Békeyssy főkamarás uram érkezését. Hátha netalán maga Maximilián császár tulajdon személye kíván beülni Erdély trónjába.

— Nem kell a császár! Semmis a speyeri kötés — kiáltozták jobbról-balról.

Bánfi Pál dörgedelmes hangja harsant végig a gyülekezeten:

— Szabad fejedelemválasztást akarunk. A szultán is megbizonyosította jussunkat hozzá.

Hajmássy Kristófnak erre is megvolt az ellen-
vetése:

— Nem tudná talán Kegyelmed, hogy a nagy Szulejmán késő aggságában örök álmra hűnyta szemét. Ki tudhatná, vajjon utódja, Szelim, állja-e még, amit ő ígért?

A helyes utat megint Báthory István tanácsa lelte meg.

— Ne tanakodjunk itt azokon, amiket amúgy sem tudhatunk. Hanem sürgős követségben hozzuk tudomására a szultánnak, hogy a fejedelem Önagsága váratlan sietséggel elhalálozott azonképpen, hogy helyének betöltésére nagy elődjének ígéretében bízva a kényszerűt meg tettük. Ne felejtkezzünk meg az ígéretéről sem, hogy az összeülő országgyűlésnek első gondja leszen a köteles adót neki megküldeni. De küldjünk követet Maximilián császárhoz is, tudatni véle a fejedelem halálát és a közelebbi választást is.

Ezt nem lehetett ellenezni. Hozzájárultak hát valamennyien. Csak mikor a prágai követségre került a sor, akkor bújt ki a szög a zsákból, hogy Csáki és Hajmássy mihelyest a fejedelem haláláról tudomást szereztek, legelső kötelességüknek ismerték, hogy gyorsfutárt küldjenek a hírrel Békessy főkamaráshoz. Ezt nem hallgathatták el. De azt már nem kötötték a gyülekezet orrára, mit vitt a kengyelfutó posta a császár udvarába. Levelükben tudniillik az állott, hogy Békessy uram közölje röviden a császárral a halálhírt, aztán semmi egyébbel nem törődve, siessen haza lóhalálában. Hajmássy Kristóf éppen azért próbálta halogatni az intézkedéseket, mert remélte, hogy Békessy Gáspár rövid napokon belül megjön és vagy olyan híreket hoz, amelyek talán fölöslegessé is teszik a választást vagy ő maga veheti kezébe a dolgok intézését.

A hatalmas Báthoryak és párthíveik azonban sarkukra álltak és azt legalább elérték, hogy a fejedelemválasztásnál a törvény ereje szerezhessen magának érvényt, ne Békessy uram kénye-kedve. Azt is keresztülvítették, hogy még ebben a tanácsban kitűzték a fejedelemválasztó országgyűlés napját május 17-re Gyulafehérvárra. Hogy megkönnyítsék a dolgot és ne okozzanak nagyobb felzúdulást az egyébként is nyugtalan országban, úgy határoztak, hogy a rendek ne fejenként gyakorolják a választást, hanem követeket küldjenek a választó országgyűlésbe, minden megye, a magyarországi Részek megyéi is, úgyszintén a székelv székek is tíz-tíz követtel és a főispánnal meg a királybíróval képviseltessék magukat, a szász városok pedig hat-hat követtel és királybírájukkal vegyenek részt a gyűlésen.

A gyűlést nyomban meghirdették és Erdélyország mint rajzó kaptár zsendült meg tőle. A gyűlésre csak a képviselőket hívták meg, de a rendek mind hangos szóval egymást unszoló és meggyőzni vágyó hévvel adtak megnyilvánulást szándékuknak. A székelv székek körében egyre általánosabbá vált a háborgás, amiért nem hívták meg őket. Elszéledt a híre a titkos speyeri kötésnek is és a szabadságukat, kiváltságaiakat féltő rendek és székek tudni sem akartak arról, hogy Erdélyt a császár uralma alatt Magyarországhoz kapcsolják. Kóstitolták már Izabella királyné kapkodó kormányzása idején a császár uraságát, nem kértek belőle. Olyat kerestek hát a tekintélyes urak között, aki nem részes a speyeri kötésben. Hamarosan híre futamodott annak is, hogy Báthory István keményen megtagadta az eskütételt a speyeri pontokra. Az sem maradt titokban, hogy bécsi és prágai fogsága óta nem éppen barátságos indulat fűti a császár ellen, alig hihető hát, hogy megválasztása esetén engedelmes

bábjává szegődne a császári hatalomnak, amit a speyeri kötés szerzőjéről, Békessy Gáspárról aligha tételezhettek volna fel. Ha valaki szabad fejedelemnek számíthatott Erdélyben, az csakis Báthory István lehetett. Így történt, hogy jöllehet a fejedelem végintézete szerint a választásig a testámentumos urak kormányozták Erdélyt, akik mind a császár hívei voltak és így Békessy pártján állottak, az ország hangulata kezdett mind erősebben és erősebben Báthory István felé fordulni.

Mire május virágos pompáját síkon-halmon elöntötte, Báthory István nevétől volt hangos Erdély.

5

MIKOR Békessy Prágában a sebes postától János Zsigmond fejedelem halálának hírére meghallotta, szinte a megsemmisülés érzésével roskadt össze.

Percekig nem jött szó a szájára. Megállott még a gondolata is.

Nem a részvét megdöbbenése volt ez. Békessy uram inkább sóvárogva várta a fejedelem halálát. De semmiesetre sem várta ilyen hamar.

Amint kissé magához tért és a gondolatai is kezdtek visszazökkenni a maguk kerékvágásába, egyszerre megint lehetetlen vágy vált úrrá benne.

Az volt a kívánsága, vajha szárnya nőhetne hirtelen, erősebb és hatalmasabb, mint a sasnak, olyan, mint ősi, regebeli roppant madárnak, sötét és izmos szárnya, akár hatalmas fekete felleg, hogy szállhatna rónákon, folyókon, hegyeken, országokon át és akadályokat nem ismerve, idők és terek gátjától nem

kötve, fáradalmak béklyójától nem csigázva, mint a szél, olyan sebesen teremhetne otthon. Talán még így is késő lenne. Még így sem érkeznek idejében. Talán már most úgy áll, hogy nem pótolhatja, amit elmulasztott.

Éles szaggatás hasított lábába. Ez egyszerre lerántotta a szárnyaló magasságokból a földre. Repülni szeretne? Hiszen még lóra sem ülhet. Hónapok óta poklok kínjával gyötri a köszvény. Ebben a percben érezte igazán kegyetlen összetörtségét.

De a harcot nem adta fel. Otthon kell lennie, meg kell térnie Erdélybe, amilyen gyorsan csak tud. Lehet, hogy lassúbb lesz az út, mint szeretné, hiszen vágyát talán csak a gondolat sebessége elégíthetné ki. De legalább itt nem szabad időt vesztegetnie. A császárnak is nagy érdeke, hogy ő mielőbb Gyulafehérvárra érkezzék. Igen, a császár minden módot és eszközt megad majd neki, hogy útját, amennyire csak lehet, siettethesse. Értesíteni kell hát legelőször is a császárt.

Maximilián faarcán is életet dobogtatott át egy percre a nagy meglepetés. Korábban is jött, mint kellett volna és talán éppen most a legrosszabbkor. A császár kiárkolt, merev szeme üvegesen akadt fel valami láthatatlan ponton, mintha abból akarna tanácsot, okos elhatározást meríteni. De úgy látszott a percekig faggatott, láthatatlan orákulum sem tudott neki egyebet súgni annál, amivel végül Békessyt elbocsátotta. Megvallotta neki nyíltan, hogy nincs most ereje a speyeri szerződés foganatosítására. Se pénze, se katonája elég, hogy Erdélyt megtartani és védelmezni tudja. De kegyesen megígérte hívének, hogy császári levelet írat neki kancelláriájával, melyben hathatósan lelkére köti az erdélyi rendeknek és székeknél, hogy János Zsigmond fejedelmi székébe

senki mást ne ültessenek. Békeyssy pedig a maga személye részéről erős fogadással ígérte, hogy hozzá teljes hűségben a fejedelmi titulus mellett is, mint az ő küldött vajdája kormányozza majd az erdélyi nemzeteket.

A császárnak is ugyanaz volt különben a kívánsága, mint magának Békeyssy Gáspárnak, hogy a főkamარás mennél hamarosabban Erdély földjére lépjen, még mielőtt ott a dolgok állása mindkettőjük kárára elmérgesednék.

Mivel Békeyssyt hónapok óta gyötrő szaggasztókkal kínoztta a császár, a császár hát legjobb rúgós, párnás hintószekerét rendelte ki neki s mindenfelé gyors futárokkal állíttatott útjában váltott fogatokat, hogy amennyire csak lehet, semmi se késleltesse érkezését. Pedig akkor sem ő, sem Békeyssy nem tudta még, hogy Fehérvárt már a választógyűlés napját is kitűzték. Egyben átadta neki a levelet is az erdélyi rendekhez. Ebben a levélben atyai jósággal, de a hatalom tekintélyével is intette őket, hogy neki tartozó hűségüket megőrizték és az országnak jólétéről legigazabb szándékkal gondoskodjanak. Kinyilvánította benne azt is, hogy Erdély trónját elfoglalni nem kívánja. Megengedi a fejedelmválasztást, de elvárja a rendektől, hogy csakis olyan személyt válasszanak, aki az ő jogainak istápjja lesz és hűségére felesküdni nem vonakodik. Ezenkívül még egy másik bizalmas levelet is adott Békeyssynek. Ez tulajdon kezeírása volt s az ország legtekintélyesebb uraihoz, elsősorban a tanácsbélielkhez intézte és hathatós szavakkal ajánlotta nekik Békeyssy Gáspárt János Zsigmond utódjául.

Erdély közben nagy mozgolódással készült a választásra. Báthory István párthívei sokasodtak, ami fölöttébb haragította a másik párton lévőket. Zavardásoktól lehetett hát tartani. Békétlenség háborította

a székely székeket is. Ezek között minduntalan véres zendülések ütötték fel fejüket. Az izgatottság nőttön-nőtt, amint Békessy uram közeledésének híre kelt és úgy lehet, hogy előre küldött postái is hintgették már a széthúzás és zavarkeltés magvát.

Tenni kellett valamit, hogy az elharapódzó nyugalanság belső háborúsággá ne erősödjék. Egybegyűlt hát a tanács Fehérvárt. Itt az ország nyugalmanak biztosítására kétezer lovasból és ötszáz gyalogosból álló sereget állítottak fel és úgy rendelkeztek, hogy az a sereg Tordánál táborozzon, vezérévé pedig az akkor már jócskán meggyarapodott Báthory-pártiak többsége Báthory Kristófot tette meg. Az ő bölcse mérsékletében és igazságosságában még az ellenpártiak is megbíztak. Így Kristóf úr, ha névleg nem is, de a kezébe letett hatalomnál fogva valóságos helytartója volt Erdélyországnak a választás megtörténteig.

A tanács után Bánfi, Forgách és Gyulai Mihály, velük az udvari testőrség vezére, Sásai uram, felkeresték fehérvári palotájában Báthory Istvánt, hogy vele egynémely alkalmas tennivalókat megtanakodjanak. Az egybegyűltek nevében Gyulai Mihály vette fel a szót:

— A Mindenható kegyelme ímé megengedi nekünk, — fordult Báthory Istvánhoz — hogy kegyelmed vitéz és tudományos személyében a legalkalmasabbat és legméltóbbat ültessük országunk kormányja mellé. Mert immáron az egész ország java kegyelmedet kívánja fejedelemnek.

— Békessy Gáspár uramról vajjon megfelejtkeznék kegyelmeitek? — vágta rá gyorsan Báthory István és ravaszkan el is mosolyodott hozzá.

Gyulai szeme villant:

— Éppenséggel nem. Inkább, hogy egyenest azért

sereglettünk volna most ide. Tudja-e kegyelmed, hogy Békessy már Szilágy határában jár?

— Tudom.

— És mi szándékkal vagyon kegyelmed?

Báthory furcsán hökkent rá a kérdezőre:

— Mi szándékkal? Semminémű szándékom nekem ennek okáért nem lehet.

Gyulai uram furcsán bandzsított felé, mint aki nem is akarja hinni, hogy nem értik, mire céloz. Úgy gondolta hát, hogy csekélyet világosabban szól:

— Békessy kegyelmed uradalmán utazik által.

— Az a legrövidebb útja. Márpedig úgy vélekedem, hogy őkegyelme igen csak igyekszik.

— És kegyelmed ezt ölbe tett kézzel szemléli!

— Mi egyebet tehetnék?

Gyulait elöntötte az indulat.

— Hát állja útját, vessen gáncsot neki, ejtse rabságba, hogy soha ide ne érkezhessen. A tulajdon földjén csak úr tán kegyelmed.

Báthoryt elöntötte az indulat:

— Minek néz engem, Gyulai uram, — csattant fel — útonálló haramiának?

— Ha Békessy volna kegyelmed helyébe, percig se tétovázna. Akkor kegyelmed Erdélyországba lábát bé nem tenné.

— Ne vessen engem senki egybe Békessyvel. Felelőlem cselekedhetik ő, ahogyan kedvétől telik. De nekem megvagyon a magam úri törvénye, aki makulányi foltot sem tűr becsületemen. Soha még keresztül szalmát sem teszek Békessy uram útjába.

De akkor már a többi úr is mind köréje sűrűsödött és úgy unszolták, serkentették, hogy az ország békességének, Erdély javának kedvére volna, ha Békessy uram útjában valamiképpen elakadna. Jól esmért az ő ármányos elméje és erőszakos természetje.

Kártékony felforgatásokat tesz országszerte, ha egyszer megveti itt valahol a lábát.

Forgách püspök azt is felvetette, hogyha Báthory úri erkölce nem kívánná birtokán háborítani az átutazót, ő majd kicsap Váradból és az ő dolga lesz, hogy háborúság, vérontás és gonosz mesterkedések nélkül essék meg a választás.

Báthory István arca lángszínt váltott. Szava keményen dördült, mint másíthatatlan parancsolat:

— Aki az én uradalma határába lép, bárki legyen, nékem vendégem és oltalmamban áll. Magam gondoskodom felőle, hogy hajaszála se görbülhessen.

Nem is mondott egyebet. Köszöntötte az urakat. Félórába sem telt, már nyeregben ült kíséretével és nyargalt Somlyó felé.

Úgy mondják, uradalma határáig ment az érkező Békessy elé. Amikor ez hintájából Báthory Istvánt lovas vitézeivel az úton megpillantotta, olyan fehér lett, mint a fal. Azt hitte, ütött a végórája és átkozta kurta pillantású esztelenségét, hogy így belefutott legnagyobb ellenfele csapdájába. Már arra gondolt, hogy rákap az egyik rudas lóra és visszafordul. De mit ért volna a fáradt lóval. Meddig jutott volna nyavalyás lával, nyilallásos derekával. Nem volt más választása, mint megadni magát kényre-kegyre.

Báthory és lovasai már egészen közelébe értek. Békessy mélyet fohászkodott.

De milyen nagy volt az ámulata, mikor látta, hogy Báthory mint szíves vendéglátó köszönti. Somlyó várába is meghívta pihenőre. A főkamrás úgy gondolta, itt lesz a verem. De Báthory István itt is kivételes szívességgel bánt vele. Úri szállást, fejedelmi ellátást adott neki, majd mikor az utas kellőképpen megnyújtóztatta fáradt tagjait és felüdítette magát, pihent fogatokat rendelt neki s személyesen kísérte

el fegyveres hadai élén uradalma széléig, ahol már hívei vártak az érkező főkamarasra.

Legbensőbb pártja erősen neheztelt ezért Báthory Istvánra. Oktalan nagylelkűségnek tartotta. Hanem szerte a nemzetekben igen megnőtt érte a becsülete.

Pedig amint Bánfi és Forgách uraimék helyesen sejtették, Békessy Gáspárra kár volt ennyi nemes és nagylelkű bánást vesztegetni. Nem vette ő azt semmibe. Alig tette be a lábát Erdély földjére, azt se várta, hogy Fehérvárra megérkezzék, megtett válogatás nélkül mindent, amit szabad ugyan, bár nem éppen illendőséges, vagy éppen tilalmas is, csakhogy a fejedelmi széket megkaparintassa.

Mindeneket előtt sorra fölkereste azokat a főrangbélieket, akiket híveinek tudott, elsősorban a testámentomos urakat. Sorra megmutogatta nekik Maximilián császár tulajdon kezével írt ajánló levelét és biztatta őket, hogy a császár és király hűségére foglalják el mindazokat a várakat és kastélyokat, amelyeket még nem tartanak kezükben. Ő maga is nyomban megszállotta és jól megerősítette Fogaras várát. Azután Fehérvárra kérette az országtanács tagjait és felolvastatta előttük a császár másik leiratát és alattomban értésükre adta azt is, hogy hatalmas pártfogójának sajátkezű írását hordozza tarsolyában. De nagy meglepetésére hirtelen zúgás-mozgás támadt a tanácsban. A császár leiratát nem is fogadta el, csak a négy testámentomos úr, Csáki, Hajmássy, Nizsovszki és Bornemissza, meg egy névtelen szász tanácsbéli, talán éppen Fogaras követe. A többiek igen furcsállották, hogy Maximilián egyfelől beleegyezik a szabad választásba, egyben pedig nyomatékosan tudomásukra hozott kívánságával mindjárt ki is szeretné nevezni a fejedelmet.

A próbálkozás visszafelé sült el. Kifelé rossz vért

szült, hogy a császár a maga emberét így rá akarja tukmálni az ország nyakára. Békessy látta már, hogy csakugyan vesztére volt a késedelem és igen rosszul áll a szénája. Végső elkeseredésében még kapzsi lelkén is erőt vett. Úgy gondolta, hogy pénzzel talán még fordíthatna a dolgok állásán. Megnyitotta hát kissé összeharácsolt kincseinek zsilipjét és az arany nesztelen járással elindult szerte Erdélyországban minden tájak felé a lelkek vásárára. Mindenekelőtt a székelyek közé küldött bujtogatókat, akiknek sikerült is a szakadatlan háborgó székelyeket az ő pártjára fordítani. Titkos postákat bocsátott az ország határán kívül a török sereg vezéréhez, meg a moldovai vajdához, hogy jó pénzért fegyveres segítséget nyújtson neki. Azonkívül is mindent megtett kérés-könyörgéssel, ahol pedig lehetett, fenyegetéssel, hogy pártját szaporíthassa.

Jól tudta, hogy a Magas Porta kegyét eljátszotta. Mégis, mivel jól ismerte Isztambult és a padisah udvarát, úgy gondolta, hogy a csengő arany ott is megteszi a magáét. Egyik bizalmasát kincsekkel és ajándékokkal megrakodva még Bécsből elküldötte Isztambulba bizonyos Benkner Márk erdélyi szászhoz, aki hamispénz csinálásának okából kénytelen volt hazájából elszökni. Nemsokára hitét is elhagyta és mint renegát, Ahmát bég néven a Fényes Kapu egyik tolmácsa volt. A levélben, melyet hozzája intézett, arra kérte őt Békessy, „tegyen meg javára minden műelkedést, mert amit ő és kedves atyjafiai ővele műelnek, azt maguk javára műelik“. Hanem se postának, se kincsnek nem sok foganatja volt. Szelim szultán elküldte már akkor fermánját Erdélybe és ebben Báthory Istvánt ajánlotta a rendek figyelmébe. De Báthory és párthívei úgy határoztak, hogy nem olvastatják fel ezt a fermánt a választás előtt. Úgy gon-

dolták, nem szülne jó vért, ha az volna a látszata, mintha ők meg a szultán kívánságával kívánnák befolyásolni a lelkeket és gátolni a választás szabadságát.

A választásra hirdetett országgyűlés napja erősen közeledett. Sokan a meghívott főrangúak és követek közül kezdtek már gyülekezni Fehérvárra, de Békessy uram pártja még sehogyan sem állott. A bujtogatás és a szépen csengő aranyak csak a zavarodást növelték. Attól lehetett tartani, hogy még mielőtt a választógyűlés összeülne, véres belső háborúság tör ki, amelyben gyöngé lesz Báthory Kristóf Tordánál táborozó őrserege. A Báthory-párton állók hát egyre-másra küldözték oda zászlóikat, úgyhogy az őrsereg hamarosan tízezer főre szaporodott és már elég tekintélyes volt akár a legnagyobb zendülés megfékezésére.

Békessy úgy gondolta, hogy fegyverekkel szemben neki is fegyverre kell támaszkodnia. Az volt a terve, hogy a fehérvári testőrsereget kenyerezi le. Ha ezeket a maga hűségére megnyerheti, talán még az is sikerül, hogy be sem bocsátja Báthory Istvánt és párthíveit a várkastélyba. Magához kérte hát a testőrsereg két vezérlő kapitányát, Sásai Jánost és Vadász Mihályt.

Nagy tiszteletadással és mézes-mázos beszédekkel fogadta és mindenáron arra igyekezett rávenni őket, hogy az egész testőrző sereggel álljanak ő mellé és ha kell, fegyveres ellenszegüléssel akadályozzák meg Báthory István választását.

Az őszbecsavarodott Sásai János felelt neki:

— Mi hivatalosak személyönk szerint a fejedelm-tételbe nem vagyunk. De esküvésünk kötöz, hogy mindennémű zavarodásokban a rendnek őrizői legyünk! Minket tehátalan a rendnek megbontására senkifia ne abajgassék.

Békessy uram a hálájukra próbált hivatkozni:

— De hiszen én tétettelek benneteket tisztí pócra szép kövér hópéz salláriumával. Nekem köszönheti mindkettőtök, hogy kapitányai vagytok a testőrzők úri seregének, most mégis ellenembe fogtok.

— Mi nem fogunk kied ellen, csak az igazságnak mellette. Mi fejedelmi kontyot senki fejébe nem vágunk. De senkit nem vágunk fejbe se, hogy kied a kontyot könnyedén fölcsap hassa. Haggya ott a fogát, azhol azt fente.

Vadász Mihály még hozzátette:

— Itt vagyon a konc, nyelje bé, ki bírja. De vé-
lünk a gégáját ne kenegettesse.

Békessy hamiskásan hunyorgott feléjük:

— Ne is ti kenegessetek. Megkenegetem én a tarsolyotok bélését jó csuszamos arannyal. Hogyan is kívánnám én ezt csak úgy Isten nevében. Lesz arany, amennyi kell! A legényeknek is. Ha meg én ülök a fejedelmi székbe, várakban, uradalmakban válogathatok.

Mondta volna még tovább is, de észrevette, hogy Sásai uram arcán már szederjes foltokban ütközik a felfelé tóduló indulat hangja. Vadász keze meg olyat csattant kardja markolatán, hogy zaja elnémította az ő szavát.

A következő pillanatban emelt hangon mondta Vadász Mihály:

— Ne folytassa kegyelmed, mert a kardom nem tekinti ha suhént, oszt úgy lepottyan a feje, ahogyan öreg fejedelmi konty se húzza le.

Sásai uram hápogva szedte a levégőt szörnyű felzúdulásában. De szó a száján ki nem jött.

Hanem erre a beszédre Békessy Gáspárt is elöntötte a pulykaméreg. Lilába színesedett a nyaka és halántékán kéken dagadtak ki az erek.

— Hitvány, háládatlan kapcanép, — ordította — így merészeltetek beszélni vélem! Egy évnek előtte pizszenni se mertetek, ha csak árnyékom láttátok.

Akkor Sásai uram kardja már kinn volt hüvelyéből.

De Békessyé is kiszállt a magáéból. És száján is egyre dőlt a becsmérő kiáltozás. Hogy gyávák, ketten jönnek egyre. Közben a falnak hátrált és úgy próbált kettő ellen védekezni. De Sásai és Vadász is meggondolták a dolgot. Visszataszították a hüvelyébe kardjukat és megvető pillantást mérve a pulykavörösen hadonászó Békessyre, kimentek a szobából.

Nem telt bele egy jó óra, már újra ott volt náluk Békessy követe.

A főkamrás levelet küldött nekik tele alázkodó mosakodással, engedelemkéréssel. Hogy így elsodorta az indulat ereje, úgy eszt vette az éktelen méreg. Hiszen ők tudhatják leginkább, milyen atyafiságos érzelmekkel volt mindig is hozzájuk. Ne tekintsek hát és bocsássák meg neki, amit csak az eszeveszett indulat szólott az ő szájával és szerencsétlenség őt még a mai estelen, mert szeretné előttük szívét őszintén kiönteni és akkor reménykedéssel vagyon, miképpen ők is más vélekedéssel lesznek felőle és ügye felől is.

Sásai és Vadász uramék összedugták a fejüket. Mitévők legyenek most? Nem tetszett nekik ez a hirtelen pálfordulás. Gyanúpörrel éltek, hogy Békessy titkon forralhat ellenük valamit. Talán éppen azért szeretné őket még az esteli órákban magához édesgetni. Jól meghányva-vetve hát a dolgot, úgy határoztak, hogy eleget tesznek a hívásnak, de arra is jó előre gondjuk lesz, hogy holmi ármányosan vetett törbe bele ne essenek.

Erőteljes kíséretet rendeltek hát maguknak és úgy intézték, hogy ez a kíséret szerteszéledve lassacskán lopakodjék utánuk a sötétség leple alatt, hogy Békessy uram emberei ne igen vehessék észre. Ők maguk is keveset későbbre tették érkezésüket a főkamaráshoz.

Gyanújuk nem csalt. Alig tették be lábukat Békessy uram szállásának pitvarába, jobbról-balról is állig fegyverzett pribékek rohanták meg őket. Számítottak rá. Villámgyorsan kardot rántottak ők is és sietve hátráltak az ajtó felé, még mielőtt az orgyilkosok útjukat állhatták volna. Mikor aztán a tornáccon voltak, Sásai uram éleset fütytyentett. Egyszeriben testőrökkel telt meg mögöttük a térség. Bizony nem lett volna ajánlatos csak ujjal is illetni őket. A fegyveres pribékek nyomtalanul elpárologtak onnan izibe, mintha föld nyelte volna el őket.

Sásai és Vadász se csaptak nagy zajt. Szép csendesen beüzentek Békessy uramnak, hogyha kedves az élete, még az éjszaka hagyja el a várkastélyt. Sásai János pedig nyomban útrakelt Tordára, hogy tudtul adja Báthory Kristófnak Békessy uram mesterkedéseit a testőrség erejének megkaparintására.

Néhány nap múlva Kristóf úr megindult tízezer emberével Tordáról Tövis felé.

7

A TERMET szinte szétvetette az indulatok feszültsége.

Sikoltott valaki?

Mindjárt utána villanások cikáztak a falakon és

a mennyezeten. Kardok szálltak ki hüvelyükből. Szitkok robajlottak bele a gőzös forróságba. Öklök rázódtak a nekivörösödött fejek fölött.

— Nem állunk a császár cselédjének! — ordította valahol hátul a sűrűben egy öblös hang.

De a szenvedelem már sodorta előre a hadonászó pengéket, oda, ahol Békessy főkamrás állott és tanácstalanul meredt bele a feléje kavarodó viharba. Maga se gondolta volna, hogy ilyen ellenkezésre talál, amikor azt követelte, hogy halasszák el a fejedelm-választást. A megboldogult fejedelem az utolsó frigykötésben Maximiliánnak engedte Erdélyt, a rendek és a székek nem mívelhetnek egyebet, mint felesküsznek most az ő nevére és rábízzák, hogy határozzon belátása szerint.

A vihar felberzengett már, mihelyt a speyeri kötetést említette.

— Nem esmérünk ilyen frigyet — morajdult fel a terem.

— Fejedelem Önagysága bennünköt kényére el nem adhatott. Hátunk mögött el nem kufárolhatott a császárnak — kiáltottak bele mindenfelől az általános zúgásba.

Békessy még nem adta meg magát.

— A speyeri kötés annak rendje-módja szerint megpecsételődött — kiáltotta vissza.

— Hitvány pecsét. Országos gyűlés, rendek és székek tanácsa nem ütötte rá.

— Csakis, mert nagyságos urunk halála közbul szóla — dörögte Békessy. Aztán még jobban felemelte szavát és szinte már rikácsolásba fúlón mondta: — Félderúgni frigyszegés, beste eskürontás.

— Beste vagy magad! Császár tányérnyaló ebje! — üvöltötte felé a hirtelen indulatú Bánfi Pál.

Az ő kardja ugrott ki elsőnek. És a többi nyomon

követte. Valóságos karderdő mozdult Békcsey felé. Most az ő párthívei is észbekaptak. Vont szablyával sereglettek vezérük köré. Mint két ellenséges csapat fordult egymással szembe a választógyűlés. De a Békcsey-pártiak szemmelátható kisebbségben voltak.

Csáki Mihály udvarmester ugrott utoljára a két egymásra csapkodó had közé:

— Csak nem áttallának kietek testvér magyar vért ontani! — kiáltotta és széttárta két karját. De hogy egyik marka a meztelen pengét szorongatta, olyan volt, mint valami suta, félszárú kereszt.

— Testvére a falánk nádi farkasnak! — kiáltozták át Csáki uramhoz és a dühödt roham abban a szempillantásban el is lódította az útból. Visszanyomta Békcsey gyérszámú hívei közé, akik remegve várták sorsukat.

Úgy látszott, már nincs segítség, felkoncolja őket az okatlanul feltámasztott harag. Már egymásra rontottak a pengék, már szikrát pattogott az acél, a kavargó sűrűségben véres fő bukott le a dobogó csizmák közé, amikor váratlanul dörgő hang nyomta maga alá a kavarodás csattogó zajgását:

— Vissza a kardot. Atyafivér ne mocskolja Erdély fejedelmi székét.

És a hang nyomában, Báthory István, épségére mit se vetve, tört az ádázul egymásba kapaszkodott szablyák közé. Villámlott az ő kardja is. Kemény csapásai alatt ellenállni nem tudón hanyatlott alá egy-néhány fenekedő penge. Egyszeribe mögéje kerekedtek legbizalmasabb hívei is. Lassacsán beékelődtek a két ellenséges tábor közé és nagynehezen szétválasztották őket.

Kissé megcsitult a háborgás.

Akkor egyszerre megint előkerült Csáki Mihály uram és sok csűrész-csavarással szaporázva a szót, azt

javallta, halasztának el másnapra a gyűlést, mivel-hogy ez a keseredett állapot sehogyan sem alkalmas békességes tanácskozásra.

Erre mind a két félen hajlandóság mutatkozott. De a Báthoryaknak és legbizodalmasabb híveinek mégis őrizniök kellett a Békessy-párt elvonulását, mert bizony könnyen bántódásuk eshetett volna, úgy nekitüzesedtek ellenükbe az indulatok.

Másnap erősebb reménykedéssel gyülekeztek, de végezni megint csak semmit nem tudtak. Ugyanígy esett harmadnapon is. Amikor már sikerült volna valamelyes megegyezést jóra végezni, minduntalan fel-emelkedett Békessynek egyik párthíve, leginkább a tekintélyes testamentomos urak közül, vagy a szász székek egyik követe és valami közbevetéssel ismét megbontotta a lassadán életre vajúdott békességet. Legfőképpen Csáki uram cselekedte ezt igen leleményes elmével. A Báthory-pártiak már kezdtek átlátni a szítán. Az első nagy összetűzést is Csáki Mihály idézte fel és azóta is mindig csak az ő közelségéből kerültek ki, akik ravasz mesterkedéssel elhintették az ellenkezés konkolyát.

Egyik napon Békessy hívei úgy gondolták, hogy a császár hatalmának súlyával mégis előhozakodhatnak, ha tudták is, milyen vörösposztó sok nyakas erdélyi szemében Maximilián pártfogása. Csak néhány napoknak előtte kerekedett véres vihar a speyeri kötés pusztá felhánytorgatására. Mégis úgy vélték, hogy a lihább lelkűek nem merészkednek nyíltan szembeszegülni a császár kinyilvánított kívánságának. Lesz tán, aki olyanformán tekinti a dolgot, hogy nem a császár parancsára hunyászkodik, hanem kedvére tesz a nagy potesztású bécsi úrnak. Valamikor meghozhatja még ez a gyümölcsét.

Csáki Mihály uram fogta hát magát és messze-

hangzó szóval felolvasta a császár tulajdon kezeírását, melyikben nyomatékosan és nyájas jóakarattal kötötte az urak lelkére kedvelt hívének, Békessy Gáspár főkamarásnak választását.

Hanem a kavarodás megint csak nem maradt el. Zengtek a bolthajtások a szilaj kiáltások ostromától. Az indulat úgy csapkodott, mint a nekibőszült tenger. A siketítő zsvajgást Bánfi Pál szenvedelmes szava gyúrte maga alá.

— Császári szónk minékünk is vagyon, ha csak az kell, — ordította — Szelim se kisebb úr, mint Maximilián.

Valamit kiáltozott még hátrafelé. Csoda, hogy a rettentő zajgásban valaki is értelmét vette. De egyszerre csak látszott a terem közepén sűrűdő tülekedésben, hogy hozzák a piros bársonyzsákot, benne a fényesábrázatú padisah fermánját, hogy Báthory István ajánlásával vágjanak vissza Békessyére. De utolsó pillanatban, még mielőtt a zsák pecsétjét megtörték volna, odatévedt pillantásuk, ahol magas székekben ült a három Báthory. Olyan volt az arcuk, mintha márványba vésték volna. Egyetlen izmuk sem rendült. Csak a szemükből sugárzott parancsoló tiltás. És az urak észbekaptak. Hiszen megegyeztek abban, hogy a fermánt nem hozzák elő. Báthory István azt akarta, hogy nyomás nélkül szerezzen magának érvényt a közakarat. Szó nélkül visszavitték a zsákot és Békessy akkor abba a hitbe ringatta magát, hogy ellenfelei meghátráltak és talán még felülkerekedhet.

Közben egyre szorongatóbb hírei érkeztek a szélföldi zendülésnek. Egész falvak állottak már fegyverbe. Csapatok verődtek egybe. Csak vezér kellett, aki vezesse őket. Talán éppen erre a vezérre vártak Békessyék. Kisebb csapatok be is szállingóztak Fehérvárra és Békessy emberei szemlátomást szaporodtak.

Világos volt, hogy Csáki és a többi testámentomos urak praktikái csak az időt akarták elhúzni Békessy érdekében. Erre hát Forgách, Bánfi és a többiek is sarkukra álltak erősen eltökélve, hogyha török-szakad, rövid napokon belül dűlőre viszik a fejedelmválasztást.

Május 25-ik napjára tűzték ki a választógyűlést. Ezen a napon a testőrség már jókor reggel felvonult a várba, hogy itt fogadja a főurak gyülekező zászlóit és ha kell, a rendet is megoltalmazza. A nemesség a székesegyházba sereglett, a főrangbéliek pedig egymásután meneteltek fel a várkastélyba, magukkal vivén zászlós kíséretüket is.

Szép mutatós rendben haladtak föl sujtásos, prémes, csótáros díszükben a zászlók. Szívdobbantó látványt adtak a deli vitézek, marcona hadfiak s az alattuk táncoló, fényesre csutakolt paripák. Az utakon nagy számmal csődült egybe a bámész népség, amely ezen a napon biztosra vette már az új fejedelem megválasztását.

A választásból azonban megint csak nem lett semmi. A főrangbéliek csaknem valamennyien bevonultak már a várba, amikor megérkezett Békessy uram is kíséretével. Ám az ő zászlója sokkal számosabb volt minden előzőnél. Valóságos kis sereg következte. De csak a kapu közeléig jutott vele, mert egyszerre kinyomakodott a kapukon az őrség egy része, legelől a testőrzőkből válogatott vitézek élén Vadász Mihály kapitány.

Vadász Mihály vont karddal dobbant Békessy elé. Szava egyet villámlott a szemével:

— Ide bé nem lép kegyelmed tapodást sem emilyen sok számú hadakkal.

— Mások is bévivék zászlóikat — vágott vissza Békessy.

— Mások zászlója csekély vót, ippeg hogy dísznek való.

— Rangbéli voltom szerént is több és nagyobb illet engem, mint mást.

— Más ám csak rangját hozá bé.

— Hát én mit? — horkant fel Békessy és kezdte már elönteni a pulykaméreg.

Vadász uram halkabbra vette a szót, hogy csak Békessy hallhatta jól, de a fojtott szavakban nagy indulat sustorgott:

— Kied bujkáló gonosz szándékját es. Egymagán beléphet, de orvgyilkolókat magával bé nem lophet.

— Mondja kigyelmed nyilvánossággal vádját ellenem, vagy egyben ketté hasintom itt — kiáltotta méregtől elkékvülve Békessy.

— Tudja jól, mely műelkedését mondom. Sásai uram es tudója minden álságos törvetésének. Okosabb, ha lapint, nem kiáttatja világga csúfságos szégyenét.

És Békessy uram hallgatott. Emberei nem tudták mire vélni a várbeli fegyveres népnek ezt a különös magaviseletét, de Békessy Gáspárnak körülményesen megfejtette azt gonosz lelkiismerete. A szemben álló csapatok, amelyeket vezéreik osztozása közben az elenséges indulat és a harci tűz egyre jobban fűtött, olyan fenyegető állást vettek egymással szemben, hogy hajszálon függött a vérengzés. Megint Báthory István higgadt elméjének és vasakarátának kellett rendet teremteni. Hanem aznapon megint szó sem eshetett már a választásról.

Különben is nagy félemedéssel volt egész Fehérvár, hogy mégsem kerülhetik el az atyafiháborúságot. Tele volt rémülettel a város, hogy a zendülő székelyek seregbe verődtek és megindultak Fehérvárnak. Elérkezett hát az ideje a végső cselekedetnek. Gyulai

Mihály még az éjszaka folyamán Tövisre nyargalt és megvitte a híreket Báthory Kristófnak.

Kristóf úrnak már amúgy is fogytán volt a türelme. Régen jól látta, hogy Békessyék és a császárpárt fortélyos praktikákkal húzzák-halasztják a választógyűlést, hogy időt nyerjenek. Készen állt egész seregével és mihelyt Gyulai uramtól a szállingó hírekről tudomást kapott, nyomban Gyulafehérvárra indult hadaival.

Megérkezését azonban nem várták be a rendek, hanem sebtében megejtették a választást. Békessy és pártja elveszítette minden reménységét. Nem akarta hát pattanásig feszíteni a húrt. Inkább beleegyezett színre-szemre a nagy többség akaratába. Így május 26-ik napján a főrangbéliek a várban, a nemesség és a székek követei pedig a székesegyházban egyakarattal Báthory István váradi kapitányt, hatalmas nemzetsége legjelesebb sarját emelték Erdély fejedelmi székébe.

Mire Báthory Kristóf hadának előőrsei Gyulafehérvárra érkeztek és a fontosabb pontokat megszállották, örömmámorban úszott már az egész város. Utcákon, tereken, szívekben és szájakon, mint a beteljesedett vágy és bizakodó reménység könnyebbült kiáltása kelt és járt körül mindent betöltő zengéssel Báthory István neve.

8

BÍBOROS párázások festették bele az öröm jegyét az éjszakába.

Fáklyák rőt kígyói fontak piros pántlikát a sötétség hajába. Nagy máglyák parázlottak. A tereken

ökröket sütöttek a népnek. Átalagokban, gönci hor-dókban állt a zamatos bor. A palota ablakai fénytől gyulladtan csillogtak ki a sűrűdő homályba. Ott már estebédhez készülődtek azok, akik a bő ebéd torkig töltő, zsíros tora után még egyre új ingereket kí-vántak.

Délelőtt már megtörtént a fejedelem köszöntése. Szemkápráztató pompa áradt el az egyszerű terme-ken. Az urak mind új ünneplő díszüket öltötték ma-gukra. Nehéz brokátok, omlatag bársonyok, fényes tafotaselymek mezői, szikráztak a csatok, láncok, díszgombok, bunkós pitykék aranyba, ezüstbe fog-lalt kövei. Boglárók, tűzékek hosszú kócsagszálai remegtek. Barna sastollak alján borzolódt a hab-pihe. Volt akinek hatalmas forgótolla a hátáig ha-jolva kunkorodott fel, mintha uszályt hordana a kucsma is. Nem volt két egyforma köntös. Akadtak csúcsos süvegek oldalt kérkedő tollakkal, bársony kucsmáknak vállig hullott a fittyenője. Rövid dolmá-nyok feszültek dúsan prémezett, arany- és skófum-sujtásos menték mellett. Rókamál, hiúzmál, nyest szegett minden dolmányt, mentét, amelyek közül nem egy igazi londoni posztóból készült. A zöld karazia-köpönyegeket farkasháttal prémezték. Kezdődött már a lengyel módi, bokát verő, kissé magyarosra igazí-tott kaftán, mellén és két oldalt felhasított alján is sűrű zsinórozással. A török díszruhák is nyomot hagy-tak a magyar öltözködésen. Lebernyegforma palástok hátát színes keleti hímzés furcsa kacskaringóival von-ták tele. A kaftánokat karmazsin kamukából szabták remekbe és kék bagaziával bélelték ki. Virított min-denféle szín százféle árnyalatvan. A vörösnek min-den fajtája halvány testszíntől és halkan rózsálló hajnalszíntől a haragos mély bíborig, közbül a kar-mazsin, skarlát, gránátszín, meggyszín és borvörös

valamennyi árnyalatával. Tenger- és pázsitzöld mellett szürkés olajzöldek és smaragdszínek pompáztak. Azután következtek a kékék és lilák, zafír- és levendulakékek, páva- és azúrkék változatok, mályvapirosak, violák és püspökszínek.

Hát még a szépasszonyok és lepke lányok serege arannyal, ezüsttel átszőtt selyemtafota szoknyákban, rótt aranyba csillanó, bársony hacokákban. Szederjes, sárgás, rózsálló májszínek tarkállottak össze-vissza. De a legpompázóbb ékességet gazdagon hímzett, ragyogókkal kiveret, pillangós patyolat és selyem kötények adták a női öltözetnek. Fénylettek az aranyos, gyöngyös, türkizes párták, a hajba tűzött tündöklő koronák a lányok fején s az asszonyokén az arany, ezüst paszományszalagokból varrt főkötők. Sokan lengelesen arany- és csipkeszegélyű, két oldalt a vállról hosszan lelógó patyolatkendővel csavarták körül fejüket. Sudártermetű asszonyok délcegen viselték a hatyúprémes subát vagy a gyöngé bárány bőréből készült kozsokot. Gyönyörűségesek voltak az asszonynepek bársonyos szattyánbőrökből török módra készült, színes, csatos cipellőcskéi, a pántlikás megmagasított sarkú, bécsi lábbelik, amelyek utóbbi időben szintén módira kaptak.

Vadonatúj köntös ékeskedett a fejedelem daliás termetén is. Budai János uram, Báthory István régi, jeles szabómestere készítette remekbe, akit más főurak is szívesen foglalkoztattak volna, de csak kevesen bírták megfizetni. Violás, ezüsttel áttört atillája megfeszült dombos mellén. Nyusztal bélelt és nyusztal szegélyezett skarlátszín mente ékeskedett a vállán, fején bársonysüveg, fekete tollforgóval. Oldalára legszebb kardját kötötte. Dömöcki acéljába a sárkányfogas Báthory-címert edzették be a fegyverkovácsok, a kard tokja a tenger ádáz ragadozó fejének, a félelmetes

cápanak bőréből készült, ezüsttel és arannyal kiverve, tekert markolatjának végén nagy veres gránátkő tüzelt.

Az üdvözlők rangjuk, tisztük és tekintélyük sorjában járultak a fejedelem elé. Legelsőbbet jött a papság, azután a kancellár következett, majd a főispánok és a kapitányok. A székelyeket a királybírák képviselték, a szászokat megbízott követek. Azután a főurak következtek koruk és személyük súlya szerint való rendben. De nem maradtak el a köznemesek sem. Ki a maga személyében jött, ki egész csoportok nevében. De mindenki csakúgy roskadozott az ajándékoktól, drága arany és ezüst marháktól. Egymást igyekeztek fölülmúlni az aranyozott ezüstkupákkal, ékesmívű óncsészekkel. Igazi ötvösremekeket hordtak garmadába.

Az ékes dámák is ugyan forgolódtak a fejedelem körül. Nagy nyájaskodással, maguk kelletésével vetették körül suhogó selyemrokolyáikban. Soknak szívében ott motozott a titkos kívánság, vajha a fejedelem őt választaná ki hitestársául. Megpróbálkoztak hát az asszonyi búbáj minden fintájával, mert nemcsak a magas rang csábította őket, hanem Báthory István személyének daliás férfiasága is. Túl volt már a fejedelem a szélhajti fiatalságon, de bölcs higgadtságán átfeszült az ifjan maradt rugalmasság. Asszony nem is álmodhatott volna külön férjet. De Báthory István, akit különben is fukarszavú embernek ismertek, még ridegebbnek mutatta magát az asszonynéppel szemben. A legtakarosabbat alig méltatta tekintetére. Egyik-másiknak vetett éppen egy-két közömbös szót. Szemmelátható volt, hogy ki akar térni kedveskedéseik elől, pedig az epekedő és gyújtó pillantásoknak ugyancsak sűrűbogú hálója röpködött feléje. Különben ismerték már asszonykerülő természetét. Úgy gon-

dólták, tán külső országokban való bolygása közben babonázta meg valami ismeretlen szép szempár. Mégis abban reménykedtek, hogy akad ellenállhatatlan, új ígézet, amely megtöri ezt a nehéz varázst. E pillanat azonban még nem érkezett el. Báthory keresztültört a horgas tekintetek kivetett törein és már ott volt az urak között, akik a terem három sarkában felállított asztaloknál az áldomással delektálták magukat. Nehéz ezüsttálakon, szépmívű szebeni meg ánglius óntányérkon garmadába halmozva álltak itt a finom sonkakaréjok és más füstölt húsok, hófehér és rózsás húsú hideg halszeletek, vékonyra metszett szalonnafalatok, porhanyós tepertyós pogácsák, piros hátú, mandulaszeletekkel hintett kürtös kalácsok, vastagon csíkozott, szalagos fánkok és ínycsiklandó mézes sütemények. Nem volt híjával a sokféle ital sem, nehéz és mézes hegyaljai borok, tüzes gyorokiak s a borokon kívül rózsólisók, jószagú, cukros, konty alá való liktáriumok, amelyből a fehérnépek is szívesen szopogattak az arannyal futatott kelyhű ónpoharakból. Nagy, tornyosfedelű kupákban illatozott a székelýföldről került fenyővíz. Erős kelete volt a jóféle hunyadmegyei égett bornak és a csillogó, rejtett tűzű diópálinka után senki sem állta meg csettintés nélkül. Nemes úrfiak és kisasszonykák mindenféle jóval megrakott tálcákat herdoztak körül és szíves szavakkal, dévaj és pajkos tréfálgatások közt kínálgatták a jó falatokat.

Az áldomástól felfűszerezett kedvvel ültek ebédhez, akiket déli lakomán is ott marasztott a fejedelmi vendéglátás. Se vége, se hossza nem volt a fogásoknak. Túljártak már a huszadik tál ételen is, amellyel sorra remekelt a Báthoryak messze földön híres szakácsa és még mindig nem akart végeszakadni az ételsornak. Utolsónak még az apró édességek, cukrozott gyümölcsök, nagyszemű, görög aszalt szőlők és színes

cukorzománcokkal ékes mézesbábok előtt, gyönyörű pácolt páva került az asztalra hatalmas ezüsttálon, a fejedelmi madár aranyba, bronzba, kékbe, zöldbe játszó tollaival díszítve.

Alkonyatba hajlott, mire asztalt bontottak. Kicsit szellőztek a kertben és már nemsokára kezdődött a vacsora. Azért mégis öreg este lett, mire újra fölterítették és megrakták az asztalokat végig nehéz karos gyertyatartókkal. Meggyújtogatták a sápatag viaszgyertyákat a mennyezetről lógó, láncos gyertyatartókban is. Ennél a lakománál azonban a déli dús torozás után már csak kevesen tartottak ki, a fejedelem legmeghittebb hívei s a lakomák és torok ismert nagybendőjű hősei és a megrögzött borisszák. Az estében már csak piszkáltak az ételben, legfeljebb néhány fűszeres falattal adtak új meg új ingert elrestült étvágyuknak, de annál szaporábban öntözgették a boroknak ugyancsak derekasan megvetett ágját.

A lakoma derekán járhattak. A mázatlan korsók-ból rég elfogyott az étvágycsinálónak odakészített ürmös. Már a malacsülnél tartottak, de még nem győztek kifogyni a csuka dícséretéből, amelyet lengyel módra vöröshagymás boroslében sütve készített el a szakács és mazsolaszőlővel, szerecsendióval és pirított petrezselyemmel tálalt fel. Ők másodszor is megöntözték aranyszín ménesivel. A malacra mádi bort hörpintettek, a vajsín kappanra pedig feketébe csillanó fanyar vöröset. Azután viza került az asztalra és az udvarosok kristálykancsókban sötét topázszín, édes hegyaljit hordtak fel.

Ekkor felállt az öreg Apafi György. Színültig töltött hegyaljaival egy hatalmas kupát. Furcsa jelenség volt, amint ott állt a páraudvaros gyertyalángok sápatag fényében. Hosszú gerincét kissé meggörbítette az öregség. Rengeteg feje meg-megbakkant ösztövére

nyakán, mintha tulajdon terhe vagy a sír közelsége huzogálná már lefelé. Piszkos szürke hajcsimbókjai közt olyan volt ráncos pergamen arca, mint elvásott kötésű könyv, amelybe sok bölcsesség szorult, de már senki sem kíváncsi rá. Hosszú, vékonyélű orra, amely szinte áttetsző volt, két fekete nyílása körül vértől duzzadt szederjessé és hangos szipogásokkal szedte az akadozó lélekzetet.

Kezében a kupa jobban reszketett hangjánál:

— A lángadozó erősség, ki ebben a tűzborban lakzik, nagyra neveli bennőnk a virtust meg a férfúi kedvet. Kívánom, hogy ami új fejedelmőnk ereje ezenképpen nevelhesse nagyra kicsiny Erdélszágunkat.

A szó vége már a borban bugyborékol, amelyből nagyokat kortyolt az öreg. Szinte látni lehetett, hogyan csorog le gégéjén a bor. Aztán a szomszédjának adta a kupát. Körbe járt az édes aszú az asztalnál, ki nagyobb, ki kisebbet kortyintott belőle a fejedelem egészségére.

Utoljára Báthory István markolta meg a kupa fülét. Kemény rántással emelte föl, hogy egy kevés kiloccsant belőle a damaszt abroszra. A nagyúr mélytűzű szeme meglobbant. De nem a bor visszfénye volt ez, hanem valami nagy belső hévségé, amely egyszerre az arcáig tódult és a szeme ablakán csapta ki a bévüi tomboló tűzvész világát.

— Mindétig nagyokra sóvárkodtam, — mondta szilárd szóval — de Erdélyt, ki kicsiny ugyan térségre, ám Isten kegyelme is erős várnak építette, csak ugyan nevelhetem nagyra, ha kigyelmetek is mind megpróbálják nagyra váltani, ami kicsinységet csak tudnak benne.

Szájához emelte a kupát és ami bor volt benne, fenéki kiitta. Azután egyetlen korty se ment le a torkán.

A tüzes italtól magasra szökkent a kedv. Pohárnokok serényen kínáltak megint újféle bort, csiklandozó muskotály illatút, nehéz, mézsűrű görög bort is, aminőt a lengyelek tartottak nagy becsben. Egyszer csak eltűntek a pohárnokok, de hamarost visszakerültek fényes ezüstmelencéket tartva rózsaoajillatú mosdóvízzel, karjukon pedig puha fehér törülköszkenőkkel. Akkor felállt Báthory István fejedelem és belekezdett az asztaláldásba. Az urak utána zörömbölték, kiki a maga hite szerint. A pohárnokok pedig körbejártak a mosdótálakkal. Mindenki megmártotta kezét, volt aki meg is dörzsölte bennök az ujjait, azután szárazra itatta a keszkenő puha gyolcsával.

A lakomának azonban nem szakadt vége. Az urak visszatelepedtek az asztalhoz. Csak egynéhány gyengébb legény botladozott az ajtó felé, hogy hűvöset keressen elködösödő fejének. Most nyílt az ajtó a tálaló mellett és különös frissítő, fűszeres illat csapkodta szét a nehéz borpárákat. A török módi feketelevest hozták apró, arannyal futtatott bélésű óncszékben. Gőzölt a forró ital és már a gőze is tisztította az agyak pállott homályát. Utána új kelete támadt a dióbélizű kesernyés nádi másolásoknak.

A beszéd zagyva zsongásába hirtelen édes zengés szüremkedett be. Észre se veték, hogy nyílt egy szomszédos szoba ajtaja és török síposok muzsikája kezdte cifrázni a cincsengőkkel csipkézett, gyorsan pattogó ütemeket. Mikor a sípok abbahagyták, mögöttük nyitrettyük alól mélézött elő a mélyen bűgő kesergő s a szelíd, álmataag hallgató, amely egyszerre tüzes talpalávalóba csapott át. A lakomázók fiatalabbja felserkent és egymásba kapaszkodva kezdte rakni a táncot ezüst-sarkantyúk pengetésével cifrázva ki az ütemét.

Dali vigadozás volt, mégsem igen tetszett.

— Esőtlen föld szikkadt szomjúhodása ez — kiál-

totta a tüzesvérű Kendi Ferenc. — Asszonynépet nekünk!

— Fehérszemély dukál a tánchoz — hujjáltak a nekiszilajult urak. Tompa István hegyesre fent bajszát sodorintva, a fejével intette magához az egyik udvarost. Furcsa hírek szállingóztak erről a Tompáról. Javakorában járt már, de tudták róla, hogy mohó kedvvel csüng az asszonyi bájakon. Beszélték róla, hogy a kúriája kertjében, százados fák alá rejtve mindenféle keleti káprázatokkal, suhogó selyemkárpitokkal felcicomázott kertiháza bujkál, amelyben török urak módjára rableányokat tart kedvtelésére. Mikor látták, hogy az egyik udvarossal sugdolózik és kulcsokat is ad neki, körbe felcsillantak a szemek. Hanem iziben észrevették azt is, hogy a fejedelem feláll és szótlanul kimegy a mulatozók közül.

Azt hitték eleintén, hűtőzni ment ki. De hogy hiába vártak, az öreg Apafi megszólalt:

— A fejedelem meg itten hagyta bennőnköt.

— Visszatérülhet még, hisz éjjelen túl alig vónánk — vélte Kendy Ferenc.

Tompa uram csak a fejét ingatta.

— Ne es várják keemetek, az asszonyok elől riadott meg.

— Úgy igaz, — erősítette Gyulai uram — nem állhatja a fehérnépet. Aképpen hallani, hogy a sanyargó barátok kevesb tartózkodással élnek.

— Nem kell neki asszony? — álmélkodott öreg Apafi György.

— Kell biz annak, — vágott rá Bánfi Pál — nem olyan nyámnyila legény. Azaz, hogy egy kéne nékie, de ez meg túlságos magasságban vagyon. Mert mondják, hogy Mantovában babonázták meg a szívét talián banyák vajákos praktikájával. Belekeveredett testes-

tül-lelkestül a császárlányba. Azontúl még csak rá se tudja vetni a szemét más asszonyszemélyre.

— Nem jól tudja keemed, — kapott a szavába Tompa István — egészen más sorja vagyon a fejedelem bajának.

— Hát akkor monddad te öcsém, miképpen vagyon — zörrent rá az öreg Apafi György.

— Tisztára így esett ez, — mondta most Tompa uram Bánfi felé fordulva — én ugyan ifjabb vagyok keemednél...

Itt megakadt a szava, mert a fiatalság az asztal végén jelentőségteljes krákogásba kezdett. De Tompa István nem zavartatta magát sokáig. Villámló tekintettel parancsolta rendre a berzenkedő ifjúságot, azután sodorintott egyet a bajszán és már mondta is tovább.

— Úgy igaz a, hogy ifjabb vagyok, de szavahihető vénebbektől hallám a történetet a fejedelem isztambuli viselt dógáról.

— No szójjad mán sebtében, — nógatta öreg Apafi uram — a kíváncsi várás csak úgy furkálja ódalomat.

— Hát úgy vót, — kezdte Tompa uram — hogy amikor Báthory István követi tisztnben jára Isztambulban, néminemű dógokban igen kedvére találta cselekedni a szultánnak, ki is nagy tetszésében azt ígérte neki, kérhet, amit szeme-szája kíván, esküvéssel fogadja, hogy meg nem tagadja tőle. És Báthory uram nem kívánt ajándékul drága arany meg ezüst marhákat, hanem csak arra kérte a szultánt, mutatná meg neki egyszer, egyetlen szempillantásra csak legkedveltebb rabnójét, a gyönyörűséges Fatimát, mert ennek szépségéről csudákat halla, ahol csak megfordult a törökök székvárosában. A szultán arca egyik színt a másikra váltotta. Falfehérből egyszerre lángvörös lett. Kérlelte Báthoryt, állana el ettől a kívánságtól. Ám

keemetek legjobb tudói, miképpen igen csökönyös akarat keménykedik emmi fejedelmünkben. Nem is engedett hát semmiképpen. Akkor a nagyúr sűrű megszomorkodással hajtotta le fejét, de ígéretét meg nem másította. Kézen vezette Báthory uramat, — no igen, akkor még csak az vót — Fatima szobájának küszöbéig. Aztán félrerebbentett egy kínai selyemkárpitot és íme ott ült bűvöletes szépsége tiündöklő igézetével, dagadó pehelykereveten a gyönyörűséges Fatima. Görrög leány volt. Arca, mint a metszett alabástrom, szeme, mint a titokzatos méhű éjszaka. Haja kékbe villámló fekete. A két szemöldöke vékony fekete csikja egymásba ért. Néma fejbólintással fogadta a magyar vitéz köszöntését. De Báthory úgy látta, valami szörnyű megdöbbenés villant a szemében. A kárpit azután visszahullott és Báthory akadozó szavak nagy hálálkodásával köszönte meg a szultánnak, amiért ebben a paradicsomi gyönyörűségben részeltette és csak annyit mondott még neki, hogy egész világgraszoló hatalmáért nem irigykedik rája, csupán csak ezért a legdrágább kincséért. A szultán hátramaradott kissé és Báthory előre botorkált a homályos folyosón. Egyszerre tompa nesz ütötte meg a fejét. Mintha pisztolylövést fogott volna fel a kárpitok, szóttések süppeteg lágyága. Megfordult. Néhány lépést tett előre. Már jött is szemközt dült arccal a szultán. Megragadta Báthory karját. Keze reszketett. A másikkal félrehúzte a kárpitot, amely a szépséges Fatima kerevetét rejtette. És a lángoló keleti takaró bársonyán ott hevert a kedvelt rableány alabástrom teste élettelenül, csak a keble haván buzgott fel kicsiny piros forrás.

— Íme, — szólott a szultán szomorodott szóval — kértelek, állanál el kívánságodtól. Egyetlen tekintet megölte, ami legékesebb volt Allah minden földi ékességei közt.

— Hát ezekért nem tud a mi urónk asszonyszemélyre pillantani.

Öreg Apafi György a fejét csóválta:

— Miféle javas hodzsától hallád eme füllentős napkeleti regét? Mivelhogy csakis azok közül ragaszthatták rája a mi fejedelmünkre.

— Hanem azért csak szépséges regölés vót, hát ihatunk rá — javallta a mindig szomjas Kendy és kortyolta is bő nyeldeséssel az italt.

A kupák összezsengtek.

Most nyílt az ajtó és az udvaros szolga nyomán belépett egy fátylakba burkolt nőalak, utána még néhány.

Az udvaros Tompa uramhoz állott és jelentést mondott neki. Sugdosva mondotta. A közel ülők csak a végéből kaptak el ennyit:

— Ponyvás szekeren hozám őket.

Tompa uram jóváhagyóan bólintott. Aztán a fátylasok felé intett. Mire az első kezdte magáról lehámozgatni a bugyolát. Lenge patyolat ingben állt ott. Összenőtt szemöldökének acélba villanó feketesége alatt olyan fehér volt az arca, mint a havasok tetejének vakító süvege. Ráfeledkeztek az urak és úgy rémlett nekik, mintha a szultán háremében megelevenedett Fatima maga lebbent volna elébük.

A török síposok meg az oláh csimpolyások hal-kan bizsergető muzsikát zendítettek. A többi fehér lányról is lehámlott a fátyol. Már táncba kezdtek a zene részeg ütemére. Hab karjuk kígyózva tekergett, derekuk ringott, hajladozott, mint zsenge nádszál a szélben, dobálták harmatgyenge lábszárukat, amely jócskán ki-kivillant az ingük hasítékján.

Az urak még jobban megmámorosodtak a testeknek ettől a tejfehér illatától. Nekiszilajultan kiáltottak a táncoslányokra. Szemükben lángot gyújtott a

gerjedelem. A kupák élével pengették a tánc ütemét az asztalok döngő lapján. Volt aki felugrált, hogy magához ragadjon egy patyolat cselédet és vele rúgja az eszeveszett tűzű bokázót.

Végül részeg, ordító, duhaj kavargásban örvénylett az egész terem.

De a fejedelem már nem hallotta. Messze járt az ivók kedvétől. Egy-két ajtó becsukódott mögötte, mire belső kamarájába ért.

Megnyújtóztatta fáradt tagjait a heverő medvéhőrn. De szelleme éberebb volt, mint akármikor is. Végiggondolta mindazokat, amik János Zsigmond fejedelem halála óta estek véle. Micsoda kiszámíthatatlan játéka a véletlennek! Vagy talán valamely láthatatlan és titkosan intézkedő Hatalom jól kitervelt akarata? Alig néhány hónapoknak előtte még kegyvesztett volt. Áskálódó, irigy törtetés tolta félre a fejedelem közelségéből. Kitérták a fejedelem kedvéből. És a fejedelem ifjú volt. Előtte még hosszú, számos évekre számot tartó élet, amely az övét bátorsággal sírba tehetné. És íme váratlan sietséggel az ifjú fejedelemnek történik halála. Egyben megfordul a világ. Ő, aki tegnapon még kitagadott volt, mára kelve maga ül a fejedelmi székben. Övé az ország és a hatalom. De vajjon csakugyan az övé-e? És ha az övé is szemre, megtarthatja-e kézben erőnek teljességével?

Elméje röpdösött nyugtalan szaladozással. Látások iramodtak eleibe. Olyan volt most neki, mintha ott állana Padova piacán a kupolás dóm árnyában és megint a holdas Gattamelata-szoborral beszélgetne. Mennyit is osztakozott véle hosszú éjszakákon néma párbeszédekben. Ami akkor elérhetetlen álmodásnak tetszett, az ímé valóságba vált. Most ő tartja az Istentől a nagyobb ország várának, ótalmának rakott kicsiny Erdélyt. Tudja-e úgy intézni majd, hogy bé

is töltse eme nagy sorát, kire rendelteték. Sok hibázásoknak és vétkeknek utána lépzen-e benne erő és türelem, hogy a lelkeket alanti-kushadozásukból jónak fásasztón kapaszkodó ösvényére feltámogassa és fel-emelje emez elesett országot is. Beteljesíti-e mindazokat, amikkel a saspillantású ércvitéznek fogadkozott.

Felsajdult benne hirtelenjében az a sejtés is, hátha mindezeket az ő akarata kormányozta idáig. És most a mantovai búcsúzkodás fájó és szégyennel teljes, mégis olyan édesen sajgató óráján látta magát. Hogy ágaskodott benne akkor az alázott gög és már előbben is nem egyszer. Hogy sarkallta, csigázta csüggeteg akaratját, törjön kíméletlenül, mindent legázolón a magasba, fel oda, ahol a büszke császárlány áll, akitől szédítő mélységek szakasztják el. Akkor úgy vette elméjébe, hogyha csodálatosképpen szárnya feslene, akkor sem tudná magát azokra a tetőkre feldobni. Mégis akarta szertelen lángú szívének kiszakadó megfeszítésével. Meg akarta mutatni azért is. Megbizonyosítani a valóság cáfolhatatlan tanúságtételével Katalinnak, hogy a maga erejéből odáig tud csapni a földnek szintjéről, ahol ő lebeg, a földi hatalmasságnak Istent közelítő magasságába.

Talán már nincsen is alatta sokkal. A trón csak trón, ha aranya fukarabb fényű is, ha zsámolyának kevesb is a garádicsa. És néki most trónja van. Ennek a trónnak a magasságából már elérhetné a kezét, amelyért eleddig hasztalan nyúlt volna. János Zsigmond úr se volt több, mégis Habsburg hercegnőt kéretett nem is egy ízben hitvesül.

De Katalin!

Bizony érezte, nagyon is elragadta a hév.

Katalin már más hitvese. A földi magasságok-

nak kettős csúcsa emeli. Császárléány és királyné maga is. Lengyelországnak trónusán ül.

Most újra gonosz incselkedés kezdett vele játszódni.

A lengyel király, Zsigmond Ágost már nem ifjú ember. Java korán túlhan jár. János Zsigmond mennyivel szegényebb volt években. És hol van mostan?

Miért ne érhetné el ő a lengyel trónt is, ha már a fejedelmi székbe telepedett.

Elverte ezt a csalafinta, magaáztató sóvárgást. De elméje akaratlanul megint beléje botladozott. Milyen cédán is kínálkozott neki sokszor a vak sors. Elrántotta előle hirtelen, amit már magáénak tudott, aztán nagy hirtelenséggel megint elébe vágta. Sic fata volunt — ismételte újra a már annyiszor számára tola-kodó szólást.

Fátum! Vaksors. Férfiú magát néki kényre-kegyre ki nem szolgáltathatja — berzenkedett benne a rátar-tósság.

Hanem egy szándék szüntelen ott furkált a lelke mélyén. Katalin legyen az első, aki megtudja, hogy elindult a feléje kapaszkodó ösvényen. Nemcsak hogy elindult, hanem már nincsen is túlontúl messzire tőle. Katalin tudja meg először. Még pediglen tőle magától.

A kívánság nem engedett nyugovást neki. A maga metszette lúdtollak ott állottak a kalamárisban. És a fejedelem az éjszaka csendességében az altató mécses vörhenyes udvarban pislákoló lángjánál lassan róni kezdte a papírra szép egyformára kerekített betűit.

— *Illustrissima Domina Regina* — így kezdette a hódolatteljes episztolát.

Eleinte, mintha reszketett volna a keze. De mire
a végére ért, már kemény, határozott vonásokkal ka-
nyarította oda:

Stephanus Báthory de Somlyó
Princeps Transylvaniae

AZ ÁRNYÉK TESTET ÖLT

I

BÁTHORY csak árnyékfejedelem volt. Maga se tagadhatta ezt, mikor alaposan számot vetett magával.

Kristóf tízezer embere még seregben állt s Békessy és pártos hívei nem is merészelhettek addig mozgolódni, amíg ez a sereg a fejedelem mögött állott. De meddig áll vajjon ottan. Meddig lehet a földjeikre vágyakozókat egybetartani vagy a vitézi mester-ségbelieket zsolddal győzni.

A várak javarészből a testámentomos urak és az ő híveik kezében voltak. Báthory uram nemigen tudta visszakapja-e őket szépszerével. Legalább is erőst kétségkedett benne. Azt is előre sejtette, hogy Békessy, ha most színre-szemre belé is egyesült a választásba, hiszen mi egyebet cselekedhetett volna, előbb-utóbb rezgélődni fog, hogy amit imenten elszalasztott, hamarost visszakaparinthassa. Egyelőre csak a székely székekben dült a nyugtalanság, mert Orbai és Balásfi nem szűnt meg szítani közöttük a békétlenséget.

A fejedelemnek hát résen kellett állni és minden fortélyát egybevetni, hogy ennyi acsarkodó ólálkodások közepette meg tudjon maradni ott, ahová a pillanatok ereje vetette föl.

Legelsőbbet is a testámentomos urakat kérte magához. Csáki Mihály, aki vége felé már csak foghegyről fogta Békessy uram pártolását, örömet engedett a fejedelmi hívásnak. Hajmássy Kristóf rokoni szálak is fűzték a fejedelemhez. Keveset bizalmatlanul is szemlélte Békessy hatalmának erős nevedését. Ellátogatott hát ő is a fejedelemhez. Békessy nem jött. Mindjárt a választás után visszahúzódott Fogaras várába. Erős vár volt ez. Nagy sziklahegyek, teméntelen rengetegek tették vívhatatlanná. Békessy uram sietett hirtelenében mindennemű erősítésekkel még inkább megtámogatni.

A fejedelem nyájas barátsággal fogadta főrangú vendégeit. Szépen cirkalmazott beszédekkel udvarolta körül őket. Azután jó ménesi borral kínálta, mint kedves és bizalmas atyafiakat szokás. Hajmássy uramnak fel is emlegette az atyafiságos szálakat kettőjük nemzetségei közt.

Mikor a bor már megennyhítette valamelyest a régebről lett nehezteléseket, Báthory István, huzakodás nélkül rákerült a dologra.

— Annak okáért kérttem kegyelmeteket, — mondotta csendes szóval — mivelhogy békességet kívánék tenni. Békességet nem magamnak, aki nyugalmat nem esmérek, hamíg mindeneket rendjén nem tudok, hanem legelsőbbet az országnak. Hamisság híján való engesztelést mindazokkal, kik vélem szemben állottak. Sajnálom azért is, hogy Békessy uram duzzogásnak adta fejét.

— Fájnak nékie a rajta lött gyalázatok — mondta Hajmássy Kristóf.

Báthory elmosolyodott:

— Hát éppenséggel őkegyelme se tett nagy kíméletet vélem. De én mindenfelen megbocsátást hird-

tek. Ehhöz kérném imé a jószándékú segélést kegyelmetektől.

— A jószándékban bennünk nincs heányosság — hümmögte a bajsza alatt Csáki Mihály.

— Mivel, teszem azt, — folytatta a fejedelem — kegyelmed ellen is, Csáki uram, nagy zúgolódás legyen a bódogult fejedelem kincsejének miatta.

— Én el nem kacsmaréntottam senki fija kincseit, — dörrent bele a fejedelem szavába Csáki — hazudság és rágalomszó minden ilyenén beszéd.

— Dehogyan is hántorgatom én fel kegyelmednek, — sietett nyugtatni őt Báthory — ilyesről vagy egyéb effélékről nincsen is szó, csak annak okáért legyen zúgolódás, hogy számodást nem tett még kegyelmed. De váltig mondom, hogy ráér a számodás.

— Hát számodás a lehet, — mondta most már csendesültebben Csáki — de idő kell mind árkusba vetni a sok numerusokat.

Báthory tudta már, hogy érzékeny helyre tapintott és hogy Csáki uram kezd puhulni. Ütötte hát a vasat, míg meleg:

— Én csak nyugovást kívánnék mindenkben. Teszem, vegyék aztat is jól észbe kegyelmetek, hogy távol legyen tőlem az ország szétszakajtságának kedve. Csak nincsen az a hitük felőlem, hogy én hagynám cserben a királyt és a kereszténység dógát? Király hűségire tartom én Erdélyországot és készen állok hűségemet hittel pecsételni, amiképpen a speyeri kötésbe téve legyen.

— Illendőséges szándék, igazságos szó — bólogtatt rá Hajmássy Kristóf.

A fejedelem el akart oszlatni minden kétséget:

— Bízvást tekinthet engem Maximilán úr hűtes vajdájának. Esküvést veszek én hűségire minden kapitányomtól és katonámtól. Az ő nevében és az ő ja-

vára tészem gondviselésit Erdélynek, mint rámbizatott tartománynak. Csakis annak okáért szerzettem fáradozást kegyelmeteknek, hogy emez istenes szándékom felől bizonyosítsák meg császár felségit.

— Kegyelmed készen vagyon ország színe előtt esküvést állani? — kérdezte Hajmássy.

— Nem ország színe előtt, — ingatta fejét Báthory István — csak titokban, de kegyelmetek kezébe, akik a császárnak hívséges bizodalmasai. Hiszen legjobb tudói, hogy a töröknek neszt sem szabad kapnia mindezekről. És tudom, mostanság a császár sem szeretne hadba kelni véle.

— Úgy igaz — helyeselt Csáki. — Minden szava aranyigazság Nagyságodnak.

Kezdték már érteni egymást. Öreg éjszaka lett, még mindig tanácskoztak. Meghányták-vetették együtt az eskü pontjait.

A két testámentomos úr hamarost híradással volt Bécsbe. Maximiliánnak se volt éppen kedve ellenére a dolgoknak ilyen fordulása. Úgy gondolta, Báthoryban tán inkább meg is bízhatik, mint Békessyben. Még örült, hogy Erdély így magától ölébe hull, amikor úgysem tudna fegyveres erővel érvényt szerezni a speyeri szerződésnek.

Bizalmas embereivel sietett is nyélbe üttetni a dolgokat. És Báthory István Erdély megválasztott fejedelme, amint maga is hangoztatta, senkitől nem kénytetett szabad akaratából letette hűségére bizalmas hívei kezébe az esküt. Szigorúak voltak ennek az eskünek pontjai, még több volt bennök, mint amit a speyeri kötés követelt. Báthory nemcsak azt fogadta meg benne, hogy törvényes urának ismeri el Maximilián császárt és törvényes utódjait, barátjainak tekintti az ő barátjait és ellenségeinek ellenségeit, hanem még arra is készséget vállalt, hogy Maximilián

úrnak, avagy bármely törvényes utódjának kívánságára lemond vajdai tisztéről és az országot úgy, amiképpen kapta, a rája bízott várakkal és jószágokkal, minden vonakodás nélkül urának visszaszolgáltatják.

Szigorú titok pecsétje alatt történt az eskü. Mégis kiszivárgott a híre. Mindenki sejtett valamit. Senki nem tudott bizonyosat. De ez a bizonytalanság csak annál nyugtalanítóbb volt. A Báthoryak pártjában széltől álló urak, főképpen a kisebb nemesség háborgott, hogy uruk eladta magát a császárnak. Újont nyakukba varrta a speyeri kötést, amelytől pedig leginkább öldözkodni akartak.

Az elégedetlenség nőttön-nőtt. A zúgolódás olyan hangosan emelintgette fejét, hogy már nyílt zavargásoktól féltek. Zendülőfélben voltak a megháborított székelyek is. Forgách Ferenc püspök és Báthory Kristóf úr riadtan keresték meg a fejedelmet, hogy értécsére adják az ország zavarodott állapotját és valamelyes nyugtató szót is vegyenek tőle.

— Nekiberzenkedett az egész ország, — kezdte a szót Forgách — de még a Részek nemessége is, mert ugyan vélik tudni, mikép Nagyságod a speyerinél is keményebb kötést tett a testámentomosokkal.

Báthory nagy nyugodalommal fogadta a riadt urakat.

— Igaz a hír, — mondta — de kártévő, ha megszire futamodik. Nagy bajt tenne, ha Isztambulig is elérne.

— Miért is kötöztet meg hát kezedet esküvéssel, kedves ecsém? — aggzkodott Kristóf úr.

— Úgy biz akkoron Békeffy uramot is fejedelemtnek tehattuk vóna — tódította a szót Forgách. — Te Nagyságodban éppen a császár ellenit kedveltük. Most meg lám...

Csüggedten ejtette le két kezét és utána hullajtotta lankadt pillantását is.

A fejedelem tekintete azonban csupa bizakodás volt.

— Békességet akartam, azért esküdtem. Békesség kell az országnak mindenkifelett.

— De békétlenség lett belőle.

— Nyugtassa el tekegyelmeitek és értsen okos szót, hogy másokkal is értethessen.

— Hadd hallanók hát, — mordult Forgách — bátorsággal nem leszen könnyű ebbe a kárhozatos cselekedetbe jóratévő hasznót magyarázni — hitetlenkedett.

Báthory megint mosolyt sodorintott szét a bajsza közt és vegyest eresztette a szóval:

— Olyan tudományokkal rakott fej, mint tekegyelmedé, püspök uram, könnyen értelmébe fogja, ami világos bévül, csakis kívülről tekintve mutatkozik fortélyosnak. Kell-é mondanom, hogy nincsen erőm a császár ellenében.

— De a császárnak sincsen Nagyságod ellen.

— Itten vagynak a testámentomos urak, akik hozzája húznak. Ők tartanak kezükben minden jobb erősséget.

— Váradot kivéve.

— Várad egymagán csekély erő. Mimagunknak kell béülnünk a többi várba is. Mivelhogy felesküdtünk a császárra, a testámentomos urak nem vonakodhatnak visszajuttatni őket. Maga a császár parancsolatja rendeli nekik.

— Tehetős argumentum — bókolta rá Forgách uram.

— Egyéb is vagyon. Nemcsak a várakat sajgom én vissza, de megcsitítani kívánnám, ha csekély időre

is a testámentomos urak meg a többi velök szítók ártalmas lelkét.

— Azt mire édes ecsém, bizodalmokba igazán soha is bé nem férközhetsz — kétségeskedett Kristóf úr.

— Nékem bizodalmam magamban vagyok — mondta büszkeséggel a fejedelem — meg az én hívéimben. Itten csak azt vettem célba, hogy amazoknak ne legyen semmi ravasz takaródzások, hogy ellenem pártot fogjanak és az országot atyafiháború sirlmasságába taszintsák.

— Isten óvjon testvérharc dúlásától — sóhajtotta kegyesen Forgách püspök.

— Éppenséggel még nem is azt venném legsujtatóbb rosszba, — szólt elgondolkozón a fejedelem — hanem, hogy ezzel menten kaput tárnánk a török bécsapásának. Mivel azon nyomban itt teremne a moldovai basa ótalmamra spahijaival, tatár haramiaival. Szófiában meg még százezer török vigyáz reánk ezen fejjül. Pedig Isten kegyelme örözzön meg török ótalmazásától. Halálharangját kongatná meg ez sok bajba tött, kicsiny országunknak.

— Értem, értem már — pusmogta maga eleibe Kristóf úr, majd kicsit a fejedelem felé emelte a hangját. — Nehéz környülállásokkal küszködöl ecsém.

— Héntán lengek, kedves bátyám, — mondta rá István úr — hun emide lódulok, hun amoda, mindétig úgyan, hogy középütt is elégséges számmal leszködnek rá, mikor pottyannék le a héntáru.

— Csak amaz utolsó pontozatot ne tudnám, — békétlenkedett még mindig Forgách püspök — aki ahhoz is juszt enged a császárnak, hogy elcsapja Nagyságodat, mint cselédet, ha még ideje ki sem tellett.

— Messze vagyok ide Bécs városa, — legyintett Báthory — nem tehénkedik ránk olyan nyomással,

minként a török. A császár ráhagyatkozik jussára, mink meg emitten cselekedhetünk magunk feje után.

— Lassadán meg le is farigcsálunk egyet és mást amazokból a bővön engedett jussokból — tódította Kristóf úr.

— Úgy engedje Isten is — fohászkodott fel a fejedelem. — Messziben két hatalmas császár is áltatja magát, hogy övé a kicsiny Erdély, de nagy bizodalommal vagyok, hogy egyiké sem lészen.

2

A VÁRAK átadása nehezen ment, de legalább nemigen háborogtak a testámentomos urak. Báthory fejedelem tulajdon párthívei is megcsitultak. Titkos kezek nyugtathatták meg őket. Az is kedvükre volt, hogy a fejedelem egyre-másra küldte a bölcös és cáfolhatatlan érvekkel megtámogatott kérelmező episztolákat a császárhoz. Ezekben egyre-másra lemorzsolgattott valamit hűségesküjének kényelmetlen és szigorú pontozataiból.

Mindenekelőtt arra kérte Maximiliánt, engedné el kegyesen esküvésének azt a súlyosan megbéklyózó végezeti cikkelyét, amelynek értelme szerint, köteles a császár-királynak csupán egyetlen szavára is vajdai tisztét a kezén lévő jószágokkal, várakkal egyetemben visszaengedni. Ő nem ellenzette emezt a krudélis pontot sem, mivelhogy semmiképpen sem akarta a békeséges egyezés útját hátráltatni, de magának a fölséges császárnak belátásba kell vennie, miképpen ez a feltevétel a lehetetlenséggel határos. Vajjon ki tud nyugodalmas és érdemet tevő munkát végezni, ha feje felett

szakadatlan bizonytalanság Damokles kardját kell egyetlen hajszálon éreznie. Lám, sokkalta kevésbé fontosabb tisztelet bétöltők sem tudnák feladatjukat jóra végezni, ha érezniök kelletik, hogy maradásuk felsőbb hatalom pillanatnyi kénye-kedvéen múlhat. Az urak indulatjával nem kívánt hadakozni, de most a császár bölcs belátásához szívest igazítja magát.

Kisvártatva megint más kérelme volt. Arra ösztökölte a császárt, adna neki valamelyes címet, amely arra vallana, hogy a magyarországi Részek kormányzása is tisztében vagyon. Az, hogy ötet vajdának titulálják, csakis erdélyi tisztének bizonyosága. Javallná éppen a császár és Magyarország hasznára, hogy fűzőnék még ehhez a Részek Ura titulust avagy más ilyenformát. Furfangos és jólhangzó értelmét tudta adni ennek a kérésének is. A török, aki árgusszemekkel ólálkodik minden lépésére és nyugtalan gyanakvásokkal settenkedik sarkába, előbb-utóbb megorrontja, hogy a vajda titulus csakis Erdélyt fogja, úgy véli hát, hogy inkább az ő kezére jussanak a gazdátlan Részek, mint a császárára, siet hát azokat elfoglalni. Márpedig mindenképpen sokkal alkalmasabb, ha ő parancsol a Részek fölött és azokat a császár hűségére tartja.

De a valóságban csak maszlag volt ez a riasztgatás a törökkel. Nem a török ellen kellett a cím. A Porta nem törődött a titulusokkal. De a fejedelemnek arra volt jó, hogy öregbítse tekintélyét az urakkal szemben.

Párthívei azonban kezdték átlátni a fejedelem fondorlatos bölcseségű útjait és megnyugvással tekintették hatalmának lassú gyarapodását. Csak Csáki Mihály volt udvarmester megszámloltatását követelték makacs kitartással. De ez minduntalan kibújt a számadás alól. A fejedelem engedte. Nem akart ezzel a

ravaszelméjű, szívós nagyúrral tengelyt akasztani. A császárral sem akart ezért ujjat húzni. Mert Maximilián újra meg újra óvást tett, hogy az ő hívét, Csáki uramat, oktalan zaklassák.

Csak a székely székek felől fenyegetett még vesze-delem. De a székelyeknek volt is okuk a keseredésre. Amikor János Zsigmond utolsó zendülésüket leverte, számos jogukban és kiváltságos jussukban megcsor-bította őket. Főképpen sajogták, hogy törvény vilá-gos szava ellen idegen urakat telepítettek be székely székbeli birtokokba. Ezek nyúzták, csigázták a félig már jobbagysorba nyomorodott székelyeket.

A fejedelem maga ment le a székelyek közé. Nem hadierővel, hogy megbéklyózza és még keményebb bi-lincsekbe verje őket. Csekély kísérettel csak, békés szándékkal, hogy orvoslást tegyen végre sokat panaszh-lott bajaikon. Kézdiszéken kezdte a sort. Öreg haris-nyás székelyek járultak elébe, napégett kemény arcok, mintha olajszín fába metszették volna őket. A bárány-bőrsüvegek alól hosszan lógtak le őszhecsavarodott, nyvítottvégű varkocsaik. Szenvedés ekéje barázdálta bő-rüket. Nélkülözés, sovány falat éhkoppja hervadozott elő szemükből.

Síránkozó sumákolással kecmergett elő belőlük a félénk panasz. A fiatalja lázongóbb kedvű volt. Dacos szavának szilaj tekintet csóvája gyujtott alá.

Erőscsontú fiatal székely legény penderült ki a fejedelem elé. Kemény inai megfeszültek a leösztvé-redett, kiszikkadt testen. A szeme villámlott. Nagy sebbel-lobbal parittyázta ki magát a nyüzsgő sokaság-ból, de aztán tétován torpant meg a fejedelem és a környező urak színe előtt.

— Panaszod vagyon? — szólt rá Báthory. — Beszélj!

— Hátha tán a torkomra forrasztik a szót —

húzódott a legény. — Végén karóval gyugják bé számot, de alólról.

— Bátran szólhatsz — nyugtatta a fejedelem. — Nem leszen bántódásod.

— Csak mer hogy ki kódus, emitten latorszám vészik.

— Szólalj csak biztonsággal — bátorította a fejedelem. — Mi a neved?

— Borbély Balázs.

— Mi volna mesterséged?

— Födönfutó, erdőkön tekergő, vetett moslékot szemelgető. Pedig földjeim vannak, zsíros televény földjeim a Székelykő tövében.

— Akkoron miért nem túrod szorgalmatost földjeid? Koma tán tenéked a dolog?

— Túrnam én vakulásig. Forgatnám a szablyát es, ha ország veszedelme szóléntana. De Te Nagyságodnak mihaszna székbírái istentelen hamisságikban kitudnának engem igaz jussomból.

Felhorkantak erre a beszédre az urak a fejedelem kíséretében. Az egybesereglett királybírák és szék-bírák csoportja is megzajdult. Baljós tekintetek dár-dáztak a legényre, akinek szemébe félemedés kezdett zavarodni. Keze önkéntelen tarkójához kapott, mintha késő bánattal tenne magának néma szemrehányást, hogy most ugyan eljárt a szája. De a fejedelem már emelintette botját. Pillantása keményen körülsöpört. Attól egyszeribe csend támadt megint.

Báthory most a legényhez fordult:

— Mondjad, miképpen esett! Semmitől se félj.

A legény tekintete körülóvakodott. Köszörült egyet a torkán, de hogy a fejedelem szeméből is bátorítást vett, elkezdte:

— Az úgy, hogy szülőapámat Borbély Ádámot béráncigálák valamelyes fenekedésbe, mivelhogy nem

győzők már türelemmel a sok sanyargásokat. Csescszopók éhen gebedtek, mer annyik mellye nem eriszte téjt. Az idegen uraságok portáján meg tivornyákba tékozolák a sok éteket. Dagadt bendőjű részögök okádásig falák teli magokat. Nékiek meg kopog a szemök a csigázó koplalástól. Tetejébe termettek hát némi tivornyáknak, oszt a meghaséntott bendőkből szedék ki a fölössel megzabált eledelt. De az én apám nem méne közübevük, mivel jámbor keresztény vót, ki es mindétig azzal türtőzé magát, hogy az Úr Jézusnak szent személye rendelé a böjtülést. Mikoron azonban az kártévőket megszoríták, békeveredék ő es, mivel az hangoskodó egybeszaladásokon őtet is ottan szemlélék némi hamisságos tanúk.

— Apádat is halálítélettel sujtották a székülők — vágott közbe a fejedelem. — Ez lett a vége.

— Karót rendeltek beléje. Nagy kín tetejébe még eme gyalázatot akarák tenni rajta, szabad lófő székeljen.

— Hát mégsem tették?

— Az királybéró nagy kegyességgel úgy engedé, hogy fejét vennék el minden földjeivel egyben.

— Így lettél te földönfutó.

— Én így! De apám bajaival kivelágosodék ám az istentelen hamisság. Mer mind, akik véle béráltattak, megvallák az ő ártatlanságát, miért is az Nagyságos Fejedelem véle kegyelmet teve. Életét és jószágját nékie meghagyá. Az hamis béró pedig csak későbbet szóla a kegyelemről, amikor apám feje meg törzsöke kettőbe vala, földjei meg szanaszét kallódának idegen kezekön.

A vedlett, toprongyos székelységből mint vihar szele morajlott fel a zúdulás erre a beszédre:

— Igyen vagyon — morajlották. — Mások bajá-

ban is ilyen esék. Hamisság súvaszt bennünköt. Igazságot tégy nekünk, Fejedelem!

A fejedelem botját emelintette. A zajgás megcsitult.

— Így esett csakugyan, amiképpen eme legény mondja?

Ifjú székbíró vált ki a többiek csoportjából:

— Nem egy ízben esett így.

— Rakoncátlan, izgága nép ez, békételen mással és önmagával — emelte fel szavát egy hosszúszakállú, apró, ravaszszemű királybíró.

— Mert nyugtalanná és bizodalmatlanná tévé a sok igaztalan sanyargatás — vágott vissza az ifjabb.

— Hát ezentúl igazság legyen! Így akarom — dörgött a fejedelem szava. Azután Borbély Balázshoz fordult: — Apádnak életét már meg nem adhatom. De tenéked minden vót jószágaidat visszarendelem, akárkinek jutottak is kezére, lenne bár az tulajdon vérszerént való testvérem.

A hosszú szál székely térdre roskadt. Meghomályosodott szemén könny csillanása vetett új fényt:

— Tehátlan nem húzat karóba — rebegte. — Én már azt se bántam vóna, csakes hogy kiönthetém egyszer a szívemen nyomakodó nagy terhet.

— Igaz bírák tesznek bele birtokodba — mondta jóssággal Báthory István.

— Ember lészek hát megintelen, — ujjongott fel a legény — nem erdőkben loppal sustorgó vad, medve, ordas osztályosa.

A fejedelem tekintete kedvvel pihent meg a jókötésű székelyen. Valamit súgott a gondolata.

— Gyöhetsz hozzám belső udvaros vitéznek, ha kedved tartja, — mondta biztatón a legénynek — ha vagyon mátkád, az beülhet jószágodba. Neked pedig megvirradhat még csillagod. Felcsapnál?

A legény nem akart hinni a fülének. Bizodalma nem tért még egészen vissza. Csak bámult a fejedelemre tétova elereszkedéssel.

Báthory még egyszer megbiztatta:

— Vagyon nékem egy öreg udvaros góbém, Mihók bátyó, tanultam tőle olyatén bölcseségeket, minőköt nem oktatnak híres külhoni univerzitásokon. Kipallérozhatja a te elmédet is. Csak kezdi már kezdeni a vénség. Felcsapnál támaszjának.

Akkor már állott a legény. Melle domborult, szeme parázslón égett.

— Felcsapok — szakadt ki száján a kiáltás.

Többet nem tudott mondani. Sok sanyarúságtól megcsigázott erői cserben hagyták. Arca földszínűre vált, szeme felakadt. És amilyen hosszú, úgy vágódott volna végig a fejedelem előtt, ha a testőrző vitézek karba nem kapják.

— Erősítő ételt és italt neki, ha magához tér — rendelkezett Blandrata orvos, aki maga tapogatta végig az eszméletlent. A fejedelem pedig emelt hangon kezdett szólni, hogy végig mindenki hallhatta a megsűrűdött sokaságban.

— Ímé szemmel láthatjátok, miképpen igazságot kívánok tenni mindenkinek. Deákjaim egybe írnak mindent panaszt. Akinek bántása esett, kárpótlásban lészen része. Bátran kiöntheti szívét minden egyes, bosszúállástól ne tartson. Egybeszólítom rendeknek, székeknek, városoknak országos gyűlését és törvénybe tételtem, hogy bírák végezése ellen egyenest a fejedelem székéig vihesse kiki feljebb ügyét-baját. De tőletek is nyugodalmat és békességet kívánok, mert ország dolgát csakis így vihetjük jóra. Így akarom.

Nagy álmélkodással fogadták beszédét a székelemek, akik soha még ilyenén fejedelmi szót nem hallottak. Híre futamodott hirtelenjében ennek a széki

beszédnek és amerre a fejedelmet útja vitte, Désen, Szent Györgyön, Vásárhelyt, Csíkban, Rettegen, Bánfuhunyadon már megenyhültebb lelkek fogadták.

Télire már rend és nyugalom volt a székekben mindenütt.

3

A LEVÉLRE, amelyben megválasztását tudatta Katalin királynéval, nem kapott választ Báthory István.

Később olyan hírek érkeztek Krakkóból, hogy Zsigmond Ágost királyt nehéz kórság gyötri. A királynét hát családi gondok kötötték. Úgy lehet, némi kérkedést is látott a levélben és ez megsebzette túlon-túl érzékeny büszkeségét. Vagy talán végképpen ki is törülte már őt emlékezetéből és közömbös volt neki ez a választás.

Báthory remegő szívvel várta eleintén Katalin levelét, de hogy nem jött, lassanként elhamvadt benne a várakozás kínja. Nem is igen törte már a fejét a válasz elmaradásának okán sem. De a lengyel király betegségének híre meghökkentette. Eszébe jutott, milyen feszülten gondolt erre a betegségre akkor, amikor a levelet Katalinnak megírta és elküldötte. Most valami homályos sejtés kezdett motozni bensejében. Összefüggést keresett a maga félig vágyakozó elgondolása és a betegség közt. Hátha ennek a sóvárgásnak feszült ereje hatolt át téren és időn és rejtelmes hatalommal ez kényszerítette a királyra a kórságot? Micsoda furcsa egymásba kuszáltsága ez láthatatlan akaratoknak? Milyen félelmes, néma, szemmel nem ér-

zékelhető viadala a sorsnak és a lelkében gerjedező félig öntudatlan szándokoknak? A sors untalan akadályokat gördít útjába, de amit erősen, habár csak ösztönei önkéntelenségével kíván, az beteljesedik a sors ellenkezésével szemben is. Vagy a sors kormányozza észrevétlenül vágyait, akaratát és szándékait? Nem tudta volna megfejtetni ezt a nagy talányt. De áskálódó, töprengtető sejtelve egyre ott nyugtalanzkodott lelke legmélyén.

Aztán ezt a tépelődést is kiverték fejéből az országos gondok. Békessy urammal sehogyan sem tudott dülőre jutni. Nagynehezen rendet teremtett az országban. A testámentomos urak elcsendesedtek, a székelység megcsitult, zendülő kedvét lefoglalta az igazságkeresés, a régi jussok kipiszkálása. Csak Békessy uram nem törött be. Ez a nyakas úr megfészkelte magát Fogaras várában, hadnagyai pedig a szomszédos kisebb erősségeket tartották és fittyet hánytak a fejedelem tekintélyének.

Békessyt ki kellett valamiképpen mozditani Fogaras várából. Hadat vezessen ellene? Milyen okkal? Sértett fejedelmi büszkeségének megbosszulására? Maga indítsa el a belső háborúságot, amelytől annyira irtózott? Meghányta-vetette a dolgot legmeghittebb embereivel, Kristóf úrral, Forgách püspökkel, Tompa Istvánnal. Mindjárt az első tanácskozáskor jó helyt fogta meg a kérdést. Nem adódna-e módja pört akasztani Békessy nyakába? Azt kellene firtatni, miképpen szerezte a főkamარás, kinek semmi jószágjai Erdély földjén nem voltak, ezt az ugyancsak testes uradalmat.

Tompa István hamar végére járt a dolognak. A vár a hozzája tartozó jószágokkal Majláth István birtoka volt. Erről a Majláthról pedig köztudomású, hogy kétszínű viselkedése miatt a szultán igen felbőszült ellene. Elfogatta és a Héttoronyba záratta. Ottan

is pusztult el keserves rabságban. Mikor Majláth uram a török rabságába került, a vár ura még gyermek-sorban lévő fia, Majláth Gábor lett. Azt kellett hát kitudakolni, miképpen jutott Majláth Gábor birtoklásából Békessy uraméba Fogaras?

Tompa István tüstént kiismerte magát:

— Az öreg Kendeffy Malomvízből bizvást tudója mindezeknek, — mivelhogy Majláth-atyafiság. Emlékezetöm mondaná, hogy sok huzakodással vót es valamely osztályos dóguk Békessy urammal.

A fejedelem meghívta hát magához Kendeffyt, aki nagy tisztességnak vette ezt és a télire viszonzásul medvevadászatra invitálta magához a fejedelmet és biztos ígéretet vett tőle, hogy a vadászatról nem is marad el. Közben emlékezésből, régi levelekből kibogozták a fogarasi uradalom sorsát. Még az 1566-ik esztendőbe nyúltak vissza a szálak, amikorón váratlanul hír terjedt el, hogy a szultán ifjú Majláth Gábor kiadatását követeli a választott királytól. Majláth Gábor kapkodott fűhöz-fához, miképpen segíthetne magán, hogy életén kívül jószágát is megmenthesse. Ekkor bukkant föl, mint mentőangyal Békessy uram. Azt adta neki tanácsba, bocsátaná vásárba Fogarast 30.000 forintokért János Zsigmondnak, ő pedig kieszközli Maximilián császárnál, hogy Morvaországba szökhessen, odáig nem ér már el a szultán karja. Majláth Gábort nagy sietségre ösztökélték a meg nem szűnő híresztelések. Békessy uram is szorongatta, hogy addig üsse a fejedelemtől a vasat, míg meleg. Egykettőre megkötötték hát a vásárt. Majláth Gábor elhagyta az országot és mivel egy esztendőn belül senki a vásárt meg nem támadta, a fejedelem kedvelt hívének, Békessy Gáspárnak adományozta a várat uradalmastul.

— Akkoriban esett ez, hogy én Prágában rabos-

koztam, — mondotta a fejedelem — csak azt furcsálom, miképpen a Majláth-atyafiság semmi szót nem emelte eme szép darab földekért.

— Majláth Gábor vásárba vethette, jogos birtoka volt, annak adta, kinek akarja — jelentette ki Kendeffy uram.

— Az erdélyi juss szerént nem éppeg így vagyon. Úgy kívánja a törvény, hogy mielőtt valaki jószágját vásárra vetné, elsőbbit tulajdon véreit kínálja vele, nehogy az családi birtokokat idegen kézre játszhasák. Vajjon megcselekedte-e ezt Majláth Gábor?

— Tudója ennek nem vagyok — szolt elgondolkozva Kendeffy.

— Én olyasmiket hallék, — kottyant bele Tompa uram — mintha esett vóna illeten mulasztás a nagy sietségben. A Majláth-atyafiság egy része zúgolódék es ezen. De a fejedelemmel szemben megcsendesedtek.

— Akkoron ennek kell hamarjában végére járni — mondta Báthory.

Úgy is történt. A levelek közt nem volt ott a hites tanúságtétel, hogy a fogarasi uradalomnak szigorúan meghagyott, atyafiságos odakínálása a vásár előtt megtörtént volna. Báthory Istvánnak erős fegyvere volt hát Békessy ellen.

Élt is a fegyverrel. Annál könnyebben tehette, mert elhalt bátyjának, Andrásnak felesége, Margit, Majláth-lány volt. Most hát ez a Majláth Margit üzenetetett Békessy Gáspárnak, hogy a fogarasi uradalmat, az érette kifizetett áron, 30.000 forintokért bocsássa vissza az ő jogos birtokába.

Békessy hallani sem akart erről. Alkudozásba kezdett. Mindenekelőtt azt próbálta vitatni, hogy János Zsigmond választott király 40.000 forintokat számolt le Majláth Gábornak az uradalmakért, csakis a kontraktusba tétettek harmincezet. Más udvarbéli em-

berek, akiknek a jószág vásárában részök volt, úgy mondták a fejedelemnek, hogy igazában csak húsz-
ezret adtak Majláth Gábornak, aki utoljára, hogy
írháját mentül sietősebben elhordhassa, már nem el-
lenkezett. Békessy uram hát dupláját szeretné fogni
a vásáron.

Az bizonyos, hogy Békessy mindenképpen egyez-
kedni próbált. Báthory András jó embereivel környé-
kezte özvegyét, Margitot, állana el a jószág követe-
lésétől. De hogy onnan kedvező választ nem kapott,
öreg Apaí Györgyöt szalasztotta a fejedelemhez. A
büszke derék hát kicsinyt hajlott már. De Báthory
azt akarta, hogy nyilvánvalón ország színe előtt tegye
ezt. Úgy adja tanúságát, hogy Báthory fejedelemségét
elismeri. Azért, amikoron öreg Apaí György Békessy
uram kívánságát elébe tárta, a fejedelem így vála-
szolt neki.

— Minek okából kűdöz Békessy uram követet,
miként ha két ellenséges fejedelem hadakozása esnék
imitten. Törvény elejbe való perdolog ez, ne követet
küldjön hát, aki ügyében igazságtévő végezést kíván,
hanem miképpen országnak bármelyik alattvalója,
adjon annak rendje-módja szerint való folyamodást
az ország vajdájához, tégyen neki igazat törvény ér-
telmében.

Öreg Apaí a tarkóját vakarta:

— Gáspár másképpen vélé eztet. Úgy kívánta
sógorasszonyoddal szőrmentén kettejök között elsimo-
gatni a göröngyösét.

A fejedelem nem rebbent nyugalmából:

— Békessy uram se több, mint bármely főrang-
béli. Mért törnénk nékie külön ösvényeket. Küldje
a folyamodást, dolgát becsületté eligazítjuk.

— Jól vagyon, — dörmögött öreg Apaí György —

megtudatom véle, de nincs bizakodásom ilyen békességhez.

Békessy nem is küldött folyamodást. Hallani sem akart róla. Pedig Báthory István akkor talán ezzel is beéri. Nem kívánt egyebet, csakhogy Békessy nyilvánvaló elismerését tegye valamely cselekedetében az ő vajdaságának.

Mivel a megyegyezés így füstbe ment, Majláth Margit törvénybe szólította Békessyt és Fogaras visszabocsátását követelte tőle. De Békessy nem állt törvény elé. Megírta most már a folyamodást. De nem a vajdához, hanem magához a császárhoz Bécsbe. Mert úgy mondotta, magának a vajdának pöre ez, aki pedig tulajdon ügyében porlekedő és végező bíró is egyszemélyben nem lehet. A fejedelem erre úgy végzett, hogy figyelmet nem téve Békessy kerülő útjára, amelyen tüstént a legfejűl való instanciás szék elejbe akarta terelni dolgát, annak elvégzését az országgyűlés bölcsesége elé adta.

Őszbe csavarodott már az idő, amikor a fejedelem végre sok dolgában ráérőt szakíthatott magának és lerándult Malomvízre medvehajtásra, pedig Kendeffy uram többször sürgetőst hívogatta. Tágas, bőség jólétében duskáló udvarház volt Malomvíz a sűrű vadonoktól gyapjas havas aljában. Az erdők lombja már aranyba csillant. Itt-ott bíborba mélyedő foltok árnyalták. Nagy tarjagos fellegek bakacsinja alatt véres sebek hasadtak a hegyoldalakba. A lombok messze mélységében siratós bánattal sóhajtatott a szél.

Kendeffy uram nagy lépésekkel igyekezett le a tornác lépcsőjén, mikor a fejedelem rúgós hintó szerkeréről szállott. Fenn az ámbituson takaros báránybőrös bekecsben szép sudár lány várakozott. Dereka még a vastagon bélelt ködmönkében is igézete-

sen karcsú, két sötétlángú szeme a márványhomlok boltja alatt, mint két fekete csillag tejszínű égen.

— A leányom, Anikó — mutatta be a fejedelemnek Kendeffy úr. — Viseljed jól gondját a Nagyságos Fejedelemtnek, — fordult azután lányához — nehogy bármelyekben is szükséget szenvedjen.

Báthory István kezet adott a leánynak. Férfias, kemény szorítás adta vissza az övét, de mintha a szem tüzes villanása lágyan, melegen megpárásodott volna. Egy pillanatra megadón símult bele a fejedelem kémlelő tekintetébe, aztán szemérmes riadással vergődött vissza a lesütött pillák bársonyos árnyába.

Anikó vezette be a fejedelmet kamarájába. Volt a járásában valami a nemes vadak acélos hajlékonyságából. És mégis mintha a szelíd odaadásnak ígéretes udvarában járt volna.

A kamarában levendula- és zsályaszagot lehelltek a veretes ládák és a gerendát verdeső tornyos szekrények. De a mosdózó medence vizébe drága mosszuli rózszaesszenciát csöppentett egy gondoskodó, gyöngéd női kéz.

— Pihentesse meg magát Nagyságod a fáradtságos utazástól — csendült Báthory elé nyájasan a lány szava.

— Ne titulsozz engem, hugám. Atyafiságos bárárt volnék én itt, nem fejedelem. Szólíts csak István bátyónak.

— Nem illet bátyó név ilyen dali vitézt — súgta a lány és pír festette arcát.

— Ugyan nó, hiszen akár apád lehetnék.

— Azt nem szeretném! — kottyantotta el magát a lány. De mire Báthory szólhatott volna hozzá, már lángbaborult orcával futott ki a kamarából.

A fejedelem jól érezte magát az erdei magányosságban. A választás fáradalmai, az országos gondok

megsokasodott munkája után kedvére volt ez a pihentető csendesség. Meghagyta udvarában, hogy amíg itten mulatja magát, semmivel se háborítsák. Postáját se bocsássák utána. Nem is hozott magával senkit, csak új udvaros vitézét, a fiatal Borbély Balázst.

A vadászat megkezdődött a rozsdás havasalji erdőkben. Báthory meglepetve látta, hogy Anikó is mindig velük tart. Lovon jött a vadászok között. Az állásokban íjjal, hajító dárdával, élesre fent késsel várta a rengeteg veszedelmes nagy vadjait.

— Ej hugám, — mondta neki évődön — nem emilyen patyolat kis kézbe illő az a vadkan mészároló kés.

Anikó száján édesen melegedett a mosoly, de a szeme tüzesen villant:

— Egyedülvaló gyermeke vagyok apámuramnak. Megtanultam a fiúmulatságot is. De nem tanultam ki azokból se, amiket asszonynak tudnia illik.

A fejedelem szeme megállt rajta. Igaza volt ennek a lánynak. Soha még kemény, fiús szilajságnak és gyöngéd, bársonypuha nőiségnek ilyen egybeforradását nem látta. Micsoda asszony válnék ebből! Karolása úgy szorítana, mint az acélpánt, mégis lágy és jószagú volna, mint a rózsaszirm. Katalin jutott eszébe. Abban tán nagyobb volt az odaadás ígérete. De Katalin még válaszára sem méltatta őt.

Most újra meg akarta mustrázni a lányt. Ahogy ráemelte szemét, látta, hogy annak tekintete valami belső hévség parázslásával tapad rá. Mikor ez a tekintet az övével találkozott, a lány riadtan kapta le róla a szemét. A lova is megugrott, ahogy kezében meg-rándult a kantárszár. De mikor az erdő faóriásainak mohos oszlopai közt ügettek, a lány megint csak mellé szegődött.

A fejedelem maga sem vette észre, hogyan vált

úrrá rajta hirtelen régi kedvtelése. Akárcsak gyermekkorában, megint úgy szeretett egymagán csörtetni az erdő csendjén. El-elmaradt a társaságtól. Maga verte fel a legsűrűbb bozótosok rejtekét. Este sokszor tüskétől meghasogatva, ágtól megtépve, sárosan, véresen tért meg vadásztársaihoz.

Szökése nem sikerült mindig. Egyszerre csak ott volt mögötte a lány, amikor egészen egyedül sejtette magát. Anikó hát vigyázza az ő lépteit! Miért? Szíve hajlandóságát követi-e, vagy apja parancsolatjából ügyel rá, hogy el ne tévedjen az ismeretlen rengetegben?

Egy felhős délutánon is messzire elportyázott vadásztársaitól. Alig hallatszott már az oláh hajtók rikoltozása. Csak az áthatolhatatlan sűrűségből vert hozzá száraz gallyak tördelésének pattogó zaja. Vadnak kellett ott bujkálnia. Éppen szállani akart lováról, hogy valamelyik vastag faderék mellett jó állást vegyen, amikor ütemesen zörrent mögötte az avar és Anikó lovas alakja vált ki a homályból.

— Szép testőrzőt rendelt ki nékem apádurad — szólította meg enyelegve a fejedelem.

A lány elmosolyodott:

— Bizonyos-é benne, hogy csak apámuram ki-rendelt őrizője vagyok? — De mintha bánta volna már, hogy ez a kérdés is kiszaladt a száján, hozzátette: — Ám úgy igaz, hogy veszedelmes az itt járás-kelés. Szakadékos, rossz hely ez itten, telve medve-barlangokkal. Térülne vissza Nagyságod.

— Mondottam már, hogy neked István bátyó.

— Hát legyen kedvére, István... — A lánynak hirtelen torkán akadt a szó. A bátyót nem tudta ki-mondani. Helyette megint pirosság öntötte el.

Báthory éppen valami dévajtságot akart vissza-vágni, amikor közelükben reccsent az ág. Tompa

puffanás hallatszott a sűrűből, aztán megint letördelt száraz ágak pattogása.

A lány hátráltatta a lovát. Leugrott róla. Arca hirtelen megsápadt:

— Medve — mondta és nagysietve egy faághoz hurkolta a kantárszárat.

A fejedelem is leszállt a nyeregből. Figyeltek. A neszek elhaltak, körülük csend ült a sűrűségben.

— Tán másfelé vette útját? — mondta halk szóval a fejedelem.

Anikó előbbre lépett és a sűrűségbe fúrta tekintetét.

Hirtelen szétvált a bozótos s egy medve nagy busa barna feje bukkant elő csaknem egészen a lány előtt. Meghajszolhatták már, mert lihegve fújtatott és a szeme tüzelt. Egyenesen Anikónak tartott.

A lány riadalmában élesre fent lándzsáját feszítette maga elé és a medve, amely szinte vakon törtetett előre, belevágta a fejét.

Visszahőkölt. De a fájdalom még jobban bősztette. Két lábra állt és hatalmas mancsát csapásra emelve léptetett előre. Megtermett anyaállat volt. Kócos bundáján rőt foltokban csapzott össze irhája szőre. Szája körül is vörös csimbókokba csapzott össze. Ez a medve már vért kóstolt, s a vérmedvénel nincs veszedelmesebb. Életre-halálra harcol.

A lány szinte magáról feledkezett rémülettel hátrált. De ösztönösen is tudta, mit kell tennie. Félkézzel a lándzsát feszítette maga meg a medve közé. A másikkal kését igyekezett övéből kiszabadítani. A fa alatt rémséget érezve kapált, nyerített a lóva.

A medve már majdnem beérte a lányt. Csak a lándzsa hossza volt köztük. Anikó arcába érezte az állat forró páráját és ez még inkább megzavarta.

Mindaz, ami eddig történt, pillanatok műve volt.

De neki kivárhatatlanul hosszúnak, szinte örökkévalóságnak tetszett. Most, abban a percben, amikor az állat vad fényben lángoló szemét közelről magán érezte, mintha valami megtérült, valami eddig megkötözött elszabadult volna benne. Az elkerülhetetlen vég a tompa félelemből a rémületnek végtelenbe szárnyaló elragadtatásába emelte. Szinte hősiességgé magasztosult benne ez a szertelen rémület, szinte sodorta már iszonyatos ellenfelével szemben. Kése magasra villant öklében s hegyének szikrázó fényét vonzotta a rásúlyosuló szemek lángolásának varázsa. De egyszerre valami sötét furakodott a két fény közé.

Báthory volt, aki szilaj erővel dobta magát a medve elé, hogy a lányt fedezze. Balkarját oltalmazón tartotta feje fölé. Jobbja kemény markolással szorította a vadásztőrt. A vérmedve mancsa az ő karjára csapott le. Hallatszott a tépett ködmön hasadozó ujjának recsenése és a bőrfoszlányok közül vér permetezett az avarra. De a fejedelem kése is ellenállhatatlan erővel döfött és markolatig szaladt a bozontos mellbe. A medve hátratántorodott, aztán előre vetette magát. Zavarosra vált szeméből lihegőn lángolt ki a sebzettség kínjának torlásra kész mohósága. Száján tajték csurrant. Két otromba mancsát felfelé tárta, mintha láthatatlan erő segítségét esdené nagy harcában. Akkor temérdek teste egész súlyával rázuhant a fejedelemre és ledöntötte lábáról.

De Báthory a válságos pillanatokban is ura maradt akaratának. Ökle acélos erővel rántotta vissza kését és a medve mázsás terhe alatt is döfködött. A nagy test vonaglón dobálta magát. A két küzdő egyetlen gubancban hemperedett a zörgő avarba. Báthory arcát rejtette a medve karmai elől. Próbált felülkerülni. Ha karja csapásra szabadulhatott, döfött késével, ahová éppen a véletlen ereje vezette kar-

ját. Meddig tarthatott ez a kétségbeesett viaskodás? Nem tudta. Csak azt érezte, hogy a medve ereje szemlátomást lankad. Dühös morgása ziháló hörgésbe fült. Azután nagyot bődült, teste görcsösen megvonaglott és ernyedten fordult le a férfiről, akinek arcába forró vérpermet hullott. Elboruló szeme csak valami bíborsugarat látott felszökni, aztán elhomályosult előtte minden.

Mikor eszmélete ébredezett, látta, hogy Anikó hajol fölébe. Fáradtnak érezte magát. Mintha minden csontját mozsártörőben porhanyították volna meg. Szeme a medvét kereste. Ott hevert a nagy dögtest nem messze tőle. Nyakából eredt el a vörös vértócsa, amely egészen átitatta a vastag avart.

Báthory csak nézte értetlenül:

— Úgy vagyon emlékezetemben, — szólalt meg egyszerre s látta, hogy villan hangjára örömben a lány pillantása — hogy én eme baromállatnak nyakához nem férközhettem, mégis onnét vérezik.

— Én döftem nyakszirtjébe a lándzsát, — mondta Anikó — mikoron nagy rémületemből feleszmélkedtem. Jó helyt érte a vas, de ez már csak kegyelem-döfés volt.

— Neked köszönöm hát, hugám, az életemet — mosolyodott felé a fejedelem.

— Hol volnék én már, ha Nagyságod testivel nem tartóztatja ezt a dühödt fenevadat.

— De te vetted életét, bátor kis vadász!

— Vannak ám szívetájékán is olyan döfések, hogy egy is elegendő lett volna neki. De hogyan is vet-hette fejedelem létire életét ilyen vakmerőn kockára.

— A fejedelem felel minden alattvalója életéért. Tiéd pedig, hugám, igencsak hajszálon csimmedt.

— Inkább az én életem százszor, mint ország uráé, három nemzetek bizodalmaé.

— No nem esett bennem nagyobb kár.

— De ugyan helybenhagyta ez a bestia. Vérzik minden tájékon.

— Hitvány karistolások mindössze — legyintett Báthory.

— Mégis sebtén bé kellene kötözni, mert mocsok hullhat a sebbe, akkor meg készen a veszedelem. De hát itt nincsen semmi kötöző gyolcs.

— Malomvízig aligha is találsz, hugám.

Anikó elgondolkozott.

— Vagyon ide nem messzire egy kicsiny vadászház. Ottan bízvást lelek némi gyolcsokat és keszkenőket. Híves forrásvizet is a sebek tisztogatására. Odamenjünk elsőbbet. Imilyen véresen, sárosan csak nem bocsáthatom hazáig világcsúfjára. Hiszen emberi ábrázat alig vagyon rajta.

— Jó, menjünk! — hagyta rá a fejedelem.

Lóra ültek. A lány mutatta, hol kereste is az utat. Mert hirtelen elsötétedett köröttük, mintha haringos, mély borulás vont a volna be az eget. De ezt a sűrűn álló fáktól nem láthatták.

A vadászház nem volt messze. Anikó talált mindent, ami sebápoláshoz kellett. Járt a keze szorgalmatosan. Bekötözte a fejedelem karját, lábát. Megöltögette még zekéjének tátongó szakadásait is.

Közben egész feketére borult az ég. Késett őszi vihar nyargalt föl a havas alá. Harsogott már a szél. Nekiszilajult rohamokkal taszigálta a fatöncökből ácsolt házat, hogy recsegett-ropogott belé minden eresztéke.

— Isten kísértése lenne mostan útnak eredni, — mondta Anikó, mikor látta, hogy a fejedelem az idő állását vizsgálja — ártó, szakadékos, vízmosásos hely ez. Az éktelen sötétségben ösvényt se lelhetnénk.

— De itt ketten egymagunk éjszaka sorára csak mégsem maradhatnánk. A világ szája.

Anikó olyan pillantást vetett a fejedelemre, hogy annak a vére önkéntelen felparázslott tőle:

— Mit bánom én világnak száját, mikor ez itten az én egész világom, életem és idvességem. Mert életem és mindenem a magáé. Enakaratomból odaszántam lelkem minden esengő rezdülésével, de a mai napon vérével vallotta magáénak, életét vetette érette vásárba. Most hát cselekedhetik vele kényére. Magához magasztalhatja, azután elvetheti megint a porba. Én csak ezért a percért éltem. Ezért imádkoztam. Ezt fogom áldani holtomig.

A fejedelem csak állt ott és forró szédületben hallgatta ezt a részegült beszédet. Előtte, mint kigyuladt fáklya, égett a lány. Testének izzása átsütött a ruhán. Kinn nagyokat bődült a vihar.

Báthory úgy érezte, valami forró szél sodorja a lány felé. Lebírhatatlan erő béklyózta a medve vaszorításánál keményebben. A lány kívánsága húzta magához. Közelről érezte a lány perzselő pihegését. Már tárult a karja felé. Egy perc és tudta, hogy nem ura többé magának. De ebben a legvégső pillanatban akarata mégis úrrá lett önmagán. Tapodtat se tovább, parancsolta lázadó vérenek. Elméje túlszállt már a bódulat mélységén. Az ébredés keserűségét érezte szájában. Nem ránthatja magával a leányt. Nem taszíthatja becstelenségbe. Hiszen törvényes asszonyává, fejedelemnévé tehetné. Volna-e méltóbb, arravalóbb, mint ez a csupa puha kívánság, csupa kemény erő asszony. De ő már másra tette fel az életét. Ezért küzdött eddig és lépésről-lépésre közeledett hozzá. Igaz, megcsalhatja ez a távoli cél, lehet, hogy foszló délibábot hajszol. Lehet, hogy szétermed az egész maga tornyozta légvár. Mégis kitart mellette. Meg-

hágja érte a legmagasabb, a végső tetőt. Akkor pedig egy-két mámoros perc öröméért nem vetheti életfogytaig szégyen és keserűség vermébe ezt a kedves, drága lányt.

Gyöngéden eltolta magától.

A hangjában egész nagy éberségének meleg jó-sága melegedett.

— Köszönöm, hugám, ezt a drága, kincses aján-dékot. De nem vehetem el. A fejedelem nem játszhat azzal, ami valamikor féltve őrzött, legszentségesebb kincse lészen egyik jó vitézének.

Már nem nézett a lányra. Ment, amerre az ajtót sejtette.

Mikor megtárta az ajtót, hideget sodort be a házat dőngető vihar. A héj alatt nyugtalanul nyerítettek a lovak.

Báthory arra tartott. Nem akart ügyet vetni a házból utána szüremelő halk sírásra.

A szilaj szél megsöpörte az eget. Világosodott. De már nem lehetett messze az alkonyat kezdete.

Nyeregbe hágott és megindult a háztól lefelé kigyózó ösvényen. Mire az összeboruló fák közé érkezett, lódobogást hallott maga mögött. Anikó jött utána. Szelíd és szűzi bájú volt megint. Az ő lelkében is megcsitult a vihar.

Másnap udvarosok lehozták a nagy medvét, a vadászat legszebb zsákmányát. Harmadnap pedig útnak indult a fejedelem Fehérvár felé.

Otthon olyan hír várta, amely lelke mélyéig megremegtette.

Zsigmond Ágost lengyel király meghalt.

Katalin másodszor is özvegységre jutott.

BÁTHORY Istvánt nem sokáig hagyta nyugton ez a hír. A céda sors megint elébe bocsátotta a kísértő káprázatokat.

Katalin másodszor is elvesztette férjét. Most megint szabad az út, amelyről még a kilátástalanság kétséges napjaiban sem engedte letérni valami megfejthetetlen, vak reménykedés.

Megfordult most fejében az is, ne nyujtsa-e ki kezét a lengyel korona után. Meghőköltette ez a gondolat. Az egyik trónuson sem ül még biztosan és már a másik tetejébe kívánna hágni. Aztán másik megdőlés kerekedett felül benne. Ha beáll a lengyel trónvárományosok közé, minden bizonnyal szembe kerül Maximiliánnal, aki minden követ megmozgat majd, hogy a Habsburgok roppant birodalmához csatolja ezt a hatalmas országot is. Ha nincs a török meg a francia, kétszájú, falánk sasa már rég felfalta volna Európát.

A lengyel korona talán közelebb emelné Katalinhoz, de bátyjának haragja elütné a réven attól, amit megnyert a vámon. Hisz így is uralkodó fejedelem ő. Tudja ezt a császár, ha Bécsben csak a kisebbitő vajda titulussal próbálja is önmagát áltatni. Mért ne vehetné hát hitvesül a Habsburg főherceglányt. János Zsigmondnak nem egyszer megígérték a főhercegnő hitvest, pedig a császár őt sem ismerte el királynak. Hatalma nem volt több az övénél. Hát mért ne kérhetné ő is ugyanazt, amit elődjétől sem tagadtak meg.

Sok töprengés után elhatározta magát. Bölcs okokkal, nyilvánvaló igazságokkal megtámogatott folyamodást küldött a császárhoz és nőül kérte benne Katalin királyné kezét. Elérkezett tehát oda, ahová eljutni igazán sose remélhette. Mert ha szívében élt

is valami homályos sóvárgás, voltaképpen már Mantovában lemondott róla. Most itt állt élete legsóvárgottabb pillanata előtt. De a kegyetlen sors megint csak megcsillogtatta előtte a boldog beteljesülés álmát, aztán újra durva kézzel szaggatta azt széjjel.

Bécsből a válasz eleget váratott magára, de amikor megjött, nemcsak fájdalmat okozott Báthorynak, hanem igen gondolkozóba ejtette.

Maximilián császár, mint házának feje, megtagadta Báthory István kérését, de nem azért, mert keveselte az erdélyi fejedelmet. Mégcsak annak vitatásába sem bocsátkozott, hogy Báthory István csak vajda és nem fejedelem, tehát a császár hivatalbéli embere, akinek rangja nem érhet fel egy császáraleányig. Nem, egészen más volt az ok, amelybe belekapaszkodva a császári kancellária a kérelmet teljesíthetetlennek mondotta. És éppen ez ütött szöget Báthory fejébe.

A császári kancellária nagyon rövid szavakba foglalta az elutasítás okát. Nem teljesíthető a folyamodás tárgya, — írta cikornyás latinsággal — annak okáért, mivel kérelmezőnek somlyói jószágai nem hajtának annyi jövedelmet, hogy abból császári házból származó főhercegnőt rangját megillető módon eltartani lehessen.

Mit jelentsen ez, tűnődött el Báthory s ahogy a rideg sorok rejtett értelmére rádöbrent, lassanként kezdte az indulat is előnteni. A szavaknak csakugyan furcsa értelmezésük is lehetett. Hiszen a császárlány kezét nem a somlyói főúr kérte, hanem az erdélyi fejedelem. Báthory annak tudta magát és úgy vélte, az is marad holta napjáig. Mért emlegeti hát a császári kancellária a somlyói birtokot. Bécsben talán már nem tekintik őt fejedelemnek, csak somlyói ura-

ságnak? Vagy úgy sejtik, hogy hamarost nem lesz már csak az egyik, úgy fordulhat, mégpedig az utóbbi.

Nagyon biztosnak érezte már magát székében és talán észre sem vette, hogy ármánykodó titkos kezek ássák alatta a vermet. És Bécsben már tudják ezt. Vagy lehet, hogy éppen Bécs fortélyja van benne a dologban? Békessy uram keze Fogarasról messzire elérhet és annak is igen kipallérozott tudója, miképpen kell titkos ösvényeken, rejtegető árnyékban settenkedni. Amíg ő jámbor pereskedéssel próbálja hódolásra kényszeríteni, addig ez talán már annyira vitte furfangjával, hogy a trónt készül alóla kirántani.

Tudta, hogy itt gyorsan kell cselekedni. Magához kérte legjobb, legbizodalmasabb híveit titkos tanácsba. A hívás csak atyafiságos mulatságra szólt, hogy senki lélek szimatot ne fogjon. Bánfi Pált, Forgách püspököt, Tompa Istvánt és Tompa Ferencet kérte magához. De előbb fiatal udvaros testőrözójét, Borbély Balázst leszalasztotta a székely székek közé, hogy tekintsen ott keveset széjjel, nem mutatkoznak-e megint valamelyes gyanús mozgolódások.

Mire az urak egybesereglettek, Borbély Balázs már meg is jött a hírekkel. A fejedelem ezekkel fogadta tanácsurait. Csalódottság keseredett a szavában, mikor mondta:

— A székely székek között, kiket nemrégiben jómagam csitítottam meg, ismét békételenség vagyon. Úgy vettem hírül, hogy Andrászi Péter uram zargatja őket bujtorgató szóval.

Tompa Ferenc felfigyelt az Andrászi névre.

— Jól hallám, Andrászi Pétert nevezte Nagyságod.

— Ugyanőt magát.

— Csak azért, mert tudnivaló, miképpen Andrászi

uram árva lépést sem teszen derekas salláriumok híján.

— Úgy vagyon, megfizették — dördült bele indulatosan Forgách püspök. — BéCESSY uram veszteget.

— Kegyelmedet mindétig csak BéCESSY rémiszti. Maga viszi az el inkább a kincset, semhogy kiadja.

— Nem a magáét adja, — vágott vissza Forgách — eltulajdonította a bódogult fejedelem kincseit. Megsarcolhatja a császárt is.

— A császártól summák ide bé nem osonhatnak, — mondotta csendes szóval a fejedelem — a határokat és ösvényeket mindenütt jól vigyázzuk. Pedig bizonyos tanúságom vagyon, hogy a székelyek között eszméretlen származású pénzek forganak.

— Mondottam úgy-é, — bólogatott Tompa Ferenc — nincs is másképpen, ha AndrÁssI Péter keze vagyon a dologban.

— De honnét suttyan a buddogó arany, ha nem BéCESSYtől? — maradt makacson a maga vesszőparipáján Forgách püspök.

— Végére kell járni, — dörrent oda Bánfi Pál — végére mindenáron. El kell állni minden utat és ösvényt, ki külsországból Erdélybe, legfőképpen pedig Fogaras várába vezet. Magam sem vélem BéCESSY uramot amolyan ártatlan báránynak.

Sok sustorgás után úgy határoztak, hogy nagy éberséggel kell ügyelni mindent, mert a veszedelem tán nagyobb, mint sejténék. Báthory megint öreg Mihók fortélyos elméjéhez folyamodott. A vén góbénak jó segedelme is volt, az ifjú Borbély Balázs. De más kémlelőket is szerte eregettek, főképpen Fogaras tájékára. Az urak is azzal széledtek szerte, hogy a maga tájékát kiki erősen vigyázza.

A nagy igyekezetnek hamarost láttatja is lett.

Postáknak egész seregét csípték el. Kitűnt, hogy Békessy szakadatlan levelezésben állott a császári udvarral és Rueber kassai kapitánnyal. Maximiliántól felhatalmazást kapott, hogy a kassai kapitány segítségével Magyarországon és a Részekben hadakat gyűjthessen Fogaras és Huszt megvédelmezésére, ha Báthory vajda azoknak birtokától meg akarná fosztani. Békessy a maga részéről mindenféle rágalmakkal és szemenszedett valótlanságokkal igyekezett a császárnál Báthory személyét befeketíteni, hogy a király parancsolatjaival mit sem törődik, ahelyett, hogy azokat engedelmesen teljesítené, csak ámitó szóval tartja a királyt, mert titokban azon mesterkedik, hogy Erdélyt Magyarországtól végképpen elszakítsa. A király hát megbízást adott Békessynek, hogy minden igyekezetével tartsa meg Erdélyt a királyi hűségében, ha kell, attól se igen tartózkodjék, hogy egynémely befolyásos főuraknak illő summákkal is kedvet szerezzen ehhez.

A summákról csakugyan szó volt a levelekben. De honnét veszi Békessy uram ezeket a summákat. Ez egyelőre titok maradt, mert eleddig egyetlen olyan postát sem sikerült elfogni, amely pénzt is hozott volna. Pedig hogy a császári kancellária pénzzel is segítette Békessyt, elvitathatatlan bizonyosság volt, hiszen némely levelek a summák nagyságát és rendeltetését is világosan megmondották.

Hanem hát ennek a rejtélynek is hamarosan nyitjára jöttek és csak most tűnt ki, milyen fortélyos praktikákat mesterkedett ki Békessy uram ármányos elméje.

Egy napon az ifjú Borbély Balázsnak sikerült elfognia bizonyos Földvári István Bécsből küldött postáját. Hamarost kiderült, hogy ez a Földvári állandó bizalmasa volt Békessynek a bécsi udvarnál. Elfo-

gott leveléből apróra kitűnt, milyen fondorlatosan eszelték ki a pénz láthatatlan küldésének módját.

„Hogy semmiképpen meg ne fogyatkozzék,
— írta levelében Földvári István — summa pénzt akart ő Felsége Nagyságod kezéhez küldeni, azt tulajdon csak Nagyságod industriájára és hűségére adni, miképpen kelljen abból a hűvekkel is cselekedni az ő felsége javára, jövődre az ő felsége hűségére kötelezendőknek is kinek-kinek az ő nivolta szerént, mit kelljen és akarjon abból distribuálni, hogy a hívségben bizodalmasan megtartassanak; jóllehet ez summa pénznek küldésében ez bántása láttatik ő felségének, hogy annak titkon bevitele nem lehetne, hanem kívánja ezt ő felsége kegyelmesen a te Nagyságodtól, hogy annyi summát, amennyit ő felsége arra rendelni végezett, kit megnevez ő felsége írásában, ugyanottan az (Magyarországon megvenni szándékozott) Vereskő árából tennéje le és erogálnája Nagyságod, kiben ő felsége assecuratoria levelében felel és megbiztatja Nagyságodat, hogy annyi számú summát letészen itt ő felsége minden fogyatkozás nélkül a vár árába.“

Hosszan kacskaringózott tovább a levél mindenfelé, csak felében kimondott utasításokkal okosítva Békessy uramat, mitévő legyen, hogy fogyatkozás nélkül szövődjék a háló a fejedelem ellen. Megbiztatta őt, hogy a fogarasi per dolgában se féljen semmit, ha a vajda nem is akarna becsületet adni a felséges király parancsának, akinél az ügy végső apellátán vagyon. Majd emígyen folytatja egészen becsmérőn a fejedelem személyét illetőleg:

„Te Nagyságod totis viribus és minden módon resistáljon minden engedelem nélkül. Ehhez az ő felsége kegyelmes segítségére is mindjárt succurrál, ki az idő alatt Rueber urammal praesto leszzen. A vajda magát csak szolgálai határban tartsa, mert meg vagy az neki határozva, menyire kelljen neki nyújtózni.“

Arra is biztatást adott a levél, hogy a megígért summát a király esztendőnként megismétli, csak a főfőnépeket igyekezzék Békessy rekvirálni, de mentől titkosban lehet.

Nagy felzúdulás fogadta ezt a postát. Íme, nyílt összeesküvés és árulás bűnében leledzik Békessy uram. Az urak vérmesebbje tüstént erővel akart rája menni és ítélőszék elé vonszolni. De a fejedelem nyugalmat intett. Sok meghánytorgatás után az ő kívánsága szerint határoztak. Visszajuttatják a levelet Békessyhez, hadd tudja magát biztonságban. Hátha így még egyebeknek is nyomára jöhetnek.

Hanem Békessy is megorronthatott valamit, mert a következő posták egyikében már fenyegetődzik a császár, hogy Báthory vajda érezni fogja kezének súlyát, amiért az ő leveleit feltartóztatni merészkedett. Még egy utolsó postát azonban sikerült elcsípni és ezzel be is telt a pohár. Ez a levél burkoltan célozgatott Szent Lukács terminusára, amelyre a vajda semmi szerrel nem készül, de Békessy uram már jó fundamentumon vagy.

Mi lehet ez a Szent Lukács terminusa, tünődtek rajta az urak. A kalendárium október hava 18-ik napjának mutatta, de hogy mi készül erre a napra, az nem világlott ki sem ebből, sem az előző levelekből.

Hamarost meghozta erre a homályra is a világgosságot ifjú Borbély Balázs a székelyek földjéről.

A fejedelem megbízottja azzal a riadalmas hírrel tért meg, hogy a háborodás tüzeiben ég az egész székelység. Andrászi Péter uram és bizonyos Radák László titokban mindenkinek fegyvereket és élelmet osztogatnak. Az a parancsolat, hogy készen álljanak és Szent Lukács napjára, ha nékik jelet tesznek, habozás nélkül induljanak Fehérvár ellen.

Most már világos volt. Békessy nyílt lázadást készített elő. Ő maga Fogarasról indult volna, a zendülő székelység Tordából és a Marosszék felől. Talán Rueber is benyomul a Részekbe és így három felől támadják egyszerre a fejedelmet.

Szinte reménytelennek látszott a helyzet. De Báthoryt most sem hagyta cserben hideg, gondolkozó nyugalma. Egy volt csak a bizonyos, hogy nem szabad bevárni Szent Lukács napját. Fődolognak tartotta, hogy óvatosan és a törvényességnek látszatával járjon el.

Mindenekelőtt megkezdte hát, amennyire lehetett, zajtalanul a hadak gyűjtését. Aztán egybeszólította az országgyűlést. Békessyt is meghívta rá, mintha mi sem történt volna. Közben pedig követet küldött a Portára is, hogy megtudakolja, nem elleneznék-e Békessy megfenyítését.

Az országgyűlésben magasra csapott az indulatok hulláma. Az ellenzék kardra ment, mikor Békessy hívei pártfogoltjuk érdekében szót emeltek. A fejedelem nem győzte őket csitítani. Hon árulójának, ország átalkodott ellenének mondták Békessyt és meg nem szűntek őt szidalmazni. Követelték, hogy tüstént haddal menjenek rá és szorítsák a fejedelmi tekintély tiszteletére. Báthory csak igazságos és törvényes ítéletet kívánt ellenében és a gyűlés meg is hozta a végzést, hogy Békessy köteles Fogaras várát és a véle

járó uradalmakat a megajánlott 30.000 forintokért Majláth Margitnak visszaadni. Békeyssy megtagadta az engedelmességet az országgyűlés rendelkezésének és ki-jelentette, hogy fegyverrel is ellenáll.

Közben megjött a válasz a Portától is. A Fényes kapu nem ellenezte a fejedelem szándékát, inkább arról bizonyosította meg őt, hogy Békeyssy megfenyítésével kedves dolgot teszen. Báthory azt is kifürkészte, hogy ugyanekkor Békeyssy követe is Isztambulban járt és ura nevében kettős adót ígért, a nagyvezírnek, 50.000 aranyat, ha őt teszik meg fejedelemnek. De Báthory követe megmutogatta a Portán ennek az ármányos úrnak Maximilián császárral váltott egész levelezését és így könnyű volt átlátni a kétszínű játékon.

A cselekvés órája hát ütött. Báthory tudta, hogy nem szabad most már percet sem késnie. Tüstént elindította hát hadát Fogaras ellen losonci Bánfi Pál vezérletével, melléjük adta a testőrző sereggel Sása Jánost és Vadász Mihályt, akiknek szintén régi számadásuk volt Békeyssy Gáspárral. A sereg nyomban Fogaras alatt termett. Körülzárta és ostrom alá fogta a várat.

Békeyssy váratlanul érte a támadás. Arra számított, hogy hamarost ő lesz a támadó fél és embereit előreküldötte már rejtek gyülekezőhelyekre, hogy a meghatározott napon mennél gyorsabban rajtaütessen a fejedelem csekély erőin. Arra sem számított, hogy Báthory rövid idő alatt ilyen erős hadat toborozhat össze. Csak ült Fogarasban kincsein, mint fiókáit féltő kotlós és most beszorult a kelepcebe, ahonnan szálló madár sem juthatott ki és így nem küldhetett üzenetet híveinek. Ezeket egyébként is megrémítette a váratlan fordulat. Akik kisebb csapatokban verődtek össze, jobbnak látták szerteszéledni.

A többiek is inkább óvatos türelemmel lesték, mire is végződik majd utolsóban a dolog.

Az ostrom hevesen indult. A fejedelem bömbölő torkú mozsárágyúi százfontos mérges golyókkal törték a falakat. A tetőkre gyújtó csóvák röpködtek és amerre rés támadt, vagy ahol az emésztő tűzveszelem kavarodást támasztott, ott nyomban rohamra lendültek az ostromló hadak. Hamarosán ráeszméltek, hogy a vár, amelyet mindenki vívhatatlannak tartott, sokáig ellen nem állhat. Élés dolgában sem voltak valami vastagon. Az ifjú Gyulai Pál, aki a védelmet igazgatta, őszintén megmondotta ezt az ostrom ötödik napján összehívott tanácsban.

Békessy bátor ember volt, most mégis reszketve várta a gyászos véget. Talán inkább az indulat és az elkeseredés reszketett benne, mint a félelem. Íme, nagy furfanggal kimódolt mindent, egészen bizonyosnak látszott már, hogy letaszíthatja trónjáról gyűlölt ellenfelét és most kénytelen lesz magát és minden kincseit kényre-kegyre kiszolgáltatni neki. Szavát nem lehetett venni. Töprengőn járt fel és alá a földalatti boltozatos teremben, ahová a nehéz golyóbisok be nem törhettek. Törte valamin a fejét kegyetlen vajúdással. De semmi okosat nem tudott kitalálni. Tehetetlenül szorongott a maga ásta veremben. Közben az ostromlók már a külső várkerületet hatalmukba is vették.

Egy estén, amikor megint súlyos gondoktól megroskadva ült pántos ládái közt, lépések csikordulását hallotta a pincegádor lépcsőjén. Leghívebb embere, ifjú Gyulai Pál tekintett be hozzá.

Eleven elméjű, nemes szándékú ifjú ember volt ez a Gyulai Pál, éppen olyan tudós, mint vitéz. Bátorsága családi osztálya volt, bölcs tudomásait pedig külhoni iskolákon, nevezetes univerzitásokon szerezte, ahol Békessy uram bőkezűsége neveltette. Bé-

kessy tudta is, hogy minden más emberénél jobban megbízhatik ebben az egyben.

Tüstént úgy érezte most is, hogy Gyulai a szabadulás reménységét hozza neki, ha a szó, amivel mondókáját kezdte, nem is éppen arra vallott.

— Gáspár bátyám, — kezdte Gyulai — rosszba ne vegye tőlem, de szólanom kell. Az ostromlókat sokáig nem tartóztathatjuk.

— Jómagam is ebben a vélekedésben vagyok, — nyögött Békessy — éppen ennek okáért tör olyan igen a gond. Magam személyét én nem félténém. De nem viselhetném el, hogy eme sok drága kincsek préda kezekbe jussanak.

— Éppen ebben jöttem volna.

— Tudnád, hová bújassuk biztosságosan a kincseket, mert én hiába kutattam ilyen rejteket. Ha békeverednek a várba, feltúrnak ezek minden tapodtnyi helyet.

— Nem is a várban kell nekik rejteket adni.

— Hol hát?

— A falakon kívül, ahol senki nem keresi.

— Osztán oda ki vinné őket az ostromgyűrűn keresztül? — keseredett fel Békessy, még el is mosolyodott rá, olyan lehetetlennek találta a gondolatot.

De Gyulai nyugodt maradt:

— Ki? — ismételte meg Békessy kérdését. — Hát ki más, mint kegyelmed tulajdon maga.

— Én-e?

— Csakis kegyelmed. Avagy rá merne-e ebben bátorsággal másra hagyatkozni?

— Ebben igazságod vagy. De hogy férközzék ki innen teremtetett lélek? Nem mondanád-e meg aztat is?

— Azért jöttem. Sokat törtem rajta fejemet. Mostan kimódoltam végre.

— Hát monddjad akkor!

És Gyulai mondta:

— Kegyelmed magához veszen a kincsekből amennyit csak elbír. Annyi lesz az, hogy akár két-három ekkora várat is vásárolhat belőle, ne sajnálja hát odahagyni ezt a kőrakást.

— Ezzel még nem vagyok kível a falon.

— Annak is sora jön. Mink sok erővel, még nagyobb lármával kirohanást teszünk. Odacsődítjük az ostromlók egész figyelmét. Azalatt pedig kegyelmed másfelen alakos köntösben kisurran a várból és béveszi magát az irdatlan rengetegbe. Soha nyomát nem lelik, csak olyan embert vigyen magával, aki esméretében vagyon az vadonat rejtekútjainak. Hát nem jó a plánumom?

— Jó, de milyen nagyon jó! — ugrott fel Békessy, mint aki lidércnyomás alól szabadult. Magához ölelte Gyulai Pált. Szabadítójának, megváltójának nevezte. Csakugyan úgy jött ez a terv, mint a megváltás, hiszen mindent inkább vállalt volna már, mint ezt a tehetetlen, gyáva, egyhelyt való tipródást.

Azután minden Gyulai terve szerint ment végbe. Egy sötét, esőszakadós őszi estén éktelen hangossággal kicsaptak a védők az ostromlókra. Úgy látszott, minden erejüket megfeszítik, hogy a szorítógyűrűt által törhessék. A vezérek közöttük sejtették Békessyt is. Bizonytalán ez a végső próbálkozása, hogy kincseivel kivágja magát. Odanyomták hát minden erejüket, hogy a futamodásnak útját vegyék.

Közben Békessy uram elkészült a menekülésre. Oláh pakulárnak öltözködött. Tüszőjét teletömökölte arannyal. Halinanadrágját is arannyal bélelte ki. Mellére erős gyolcszacskókban gyémántokat és drága hóllyagos gyöngyöket akasztott. Kicsiny Gábor fiát

Gyulai Pál uram gondjaiba bízta. Azután a tájéknak minden zegét-zugát ismerő Rácz István kíséretében a vár ellenkező felén kisurran a sötétség leple alatt. A vitézek, ha látták is őket, ügyet sem vetettek a két hitvány pakulárra. Túlfelen annál éktelenebb zajjal csattogott a harc. De hamarost halkulni kezdett a zaj. Majd egészen elült, mikorra ők is bevetették magukat a rengetegbe.

Gyulai Pál hadnagy társaival: Sarvasági Miklóssal és Móré Gáspárral tizenkilenc napig tartotta fenn az ostromlót. Akkor a zsoldosok megunták, hogy haszontalan kockáztassák életüket és azzal a feltétellel, hogy szabalon vonulhatnak el, feladták a várat.

A diadalmas vezért azonban nagy csalódás várta. Békeffy Gáspárt hiába keresték a megvett Fogarasban és hasonlóképpen nyoma veszett kincseinek is. Éktelen haragra gerjedt ezen Bánfi Pál uram és Gyulai Pált a szökés elősegítésének és a kincsek elrejtésének gyanúja miatt, a vár feladásának feltételei ellenére börtönbe záratta. De ezzel bizony nem tudta Békeffy uramat kézrekeríteni és bottal üthette a kincsek nyomát is.

A fejedelem azután Medgyesre hívta egybe az országgyűlést és itt a rendek október 18-án, Szent Lukács napján, tehát éppen azon a napon, amelyre Békeffy a támadást tervezte, bűnösnek mondotta ki a szökevényt az államnak békéje és nyugalma ellen és teljes hatalmat adott a fejedelemnek megbüntetésére és pártos híveinek kiirtására.

A FEJEDELEM lekísérte Báthory András özvegyét Fogarasra, amelyet eddig Petrisevich Kozma gondjaiban hagyott. Maga akart ügyelni a vár megerősítésére, mert ezt a főbenjáró munkát asszonyra nem bízhatta.

Amíg Fogarasban mulatott, a környező, dús rengetegek igen megáhitatták vele régi kedvtelését, a vadászatot. Az ember nemjárta, vad bozótokban nyüzsgött a veszedelmes dúvad. Farkas, vaddisznó, hiúz és medve is volt bőven és Báthoryt éppen ez a küzdelmes vadászat csábította. A harc hevületét pótolta ez neki. Izmait védte a rozsdásodástól. Bő lélekzetet adott szabadon táguló mellének, mozgást és egészséges megfáradást tagjainak. Ha a sáncmunkákat jó mederben tudta, kora hajnalt bevette magát az erdőbe és kora napszállatokban sűrű sötétet tért meg. A hó és dér is megezte már a martokat. Fagyos derce csikorgott csizmája alatt. A havasokról savanyú szél ereszkedett alá a lejtőkön és zúgatta keserves morajlással a fenyveket.

Báthory ezeket a kemény, fagyok éles körmével hasogató hónapokat szerette. Míg vadak csapását kajtatta, vagy jó állásokba húzódva a közeledő vad neszére várt, gondolatai soha nem pihentek a magános némaságban. Ilyenkor tudta legjobban meghányi-vetni magában országnak dolgait, amelyek sokszor igen súlyos gondokkal tetézték meg vállát. Az arcába vágó szél tisztította és serkentette gondolatait. Az erdő csendje súgott neki. A köréje kerekedő roppant végtelenség, a százados faóriások hatalmas léte olyan magasságokba emelte lelkét és elméjét, ahová köz-

napok lármájában, a megszokott környezet nyűgölődései közt el nem érhetett.

Azért nem is igen vitt magával kíséretet a fejedelem ezekre a vadászportyákra. Mire is lett volna? Bátorságos volt itt a járás. A vadak ellen fegyverére, karja erejére és bátorságára bízta magát. Ellenség nem kódorgott ezeken a jól megtisztogatott tájakon. Báthory hát csak egy meghitt testőrözőjét vagy kedvesebb csatlósát vitte magával. Azt is azért, hogy segítsen neki csapást lelni, sűrűt meghajtani. Ha már a lesen megállapodott, ezt a kísérőt is távolabb hagyta, hogy egyedülvalóságnak örvendhessen.

Egyik estén, hogy a reggeli vadásatról rendelkezett, Borbély Balázs, akinek éber szemét semmi el nem kerülte, figyelmeztető szóval lépett hozzá. Űgymondotta, hogy gyanús csatangolókat látott az erdőn. Mintha ólálkodók kujtorogtak volna azokban a csapásokban, amelyeket Ő Nagysága előző napokban megtapodott.

A fejedelem nem hallgatott rá. Legyintett. A vadászat volt egyetlen dolga, amiben nem kedvelte a túlságos fontolgatást. Másnap hajnaltájt megint csak egy szál kísérőjével vágott neki a rengetegnek.

Soká járták az erdőt, míg vaddisznó csapására bukkantak. Mintha csak valaki előttük járt volna itt és elriasztotta volna a vadat. Meglelték a fészket is a harasztban, ahol az állat pihent. Talán nem húzóddhatott messzire. Közel sűrűn akadtak tölgyek. Azoknak a makkján rágódhatott valahol. Nyomát kiáltó túráások is mutatkoztak. A fejedelem hát lesbe állt, csatlósa pedig nekiiramodott, hogy hangos hujjázással, rikoltozással próbálja felriogatni a vadat.

Jócskán eltávolodhatott, mert nem hallatszott már se óbégatása, se csörtetése. A fejedelem magára ma-

radt és kényelmesen besüppedt a jótékony csend vánkossai közé. Csak a szeme figyelt éberén előre.

Sokáig állt így szemre feszülten, a vadászok óvatossá mozdulatlanságával. De gondolatai nyugtalan kalandoztak messze tájakon. Lengyelországban most tusáztak a rendek, kit válasszanak királyukká. Főrangbélieliek és főpapok élesen fordultak szembe a kismemesekkel, a litvánok acsarkodtak a borusszokra. Maximilián pénzzel dolgozott, hogy fiának, Ernest főhercegnek szerezze meg a trónt. De a francia Henrik útjának egyengetője, a mézes beszédű de Montluc püspök se sajnálta az aranyat. Hatalmas kiskirályok, a Radziwill hercegek, a Laskiak és a Zborowskiak hadakoztak egymással és a lenézett mezei hadakkal, amelyek csak lengyel vérbeli király választása mellett kardoskodtak. Báthory lelkében felgerjedt a zúgóldás önmaga ellen. Miért is nem állott a küzdő felek közé. Lengyelországból eleget megbiztatták rá. Blandrata, a jószimatú talián, akit ő is orvosának hagyott, nem ítélte egészen hiábavalónak a próbálkozást. Talán Katalin is más szemmel nézett volna rá, ha az erdélyi fejedelmi bot mellé kezébe ragadhatta volna a lengyel kormánypalcát. Valamikor egy szurtos vén banya nagy fényességet és hatalmat jövendőlt neki. A kis erdélyi trón lett volna ez a hatalom? Eddig úgyszólván a trón nem is volt az övé. Csak most kezd az lenni. A hatalmat pedig neki kell megteremtenie. De lesz-e ereje és érkezése? Nagy belső ellenségétől szabadult. De Békessynek kívül sem leszen nyugta. A császár is lángot fúj ellene, hogy Erdélyt így karmaiból kisiklani látja. A császár pedig veszedelmes ellenség, csak a török tartóztatja. De a török még veszedelmesebb barát. Ha a lengyel korona övé lehetne, erőt mutathatna mindegyikkel szemben. Segítője lehetne a kétfelől sarcolt, kimecgerelt Magyarországnak. Lajos

király három tengerekkel határos, nagy birodalmát építhetné meg újra. Miért is kellett légyen annak megbomlani — sóhajtott magában. És már felelt is rá: asszonykirályok gyöngesége. Kapkodó hajladozás minden szelek járására. A nagy király nem hagyott képmény férfisarjadékokban dús házat. Néki arra kellene igyekeznie, hogy házát erőssé, naggyá, dús terebélyűvé emelje. Itt megint Katalin felé osonkodott a gondolatja. De mindjárt keserű szemrehányásokat is tett magának. Nincs benne férfiúi magabizakodás és büszkeség, hogy nem tud menekülni ettől a búbájtól, amely annyi keserűséget, annyi aláztatást szerzett már neki. Ám éppen ezek sarkalták célja felé. Ha mégis megkaphatná a császárlány kezét, az végső győzedelme lenne. És ez a győzelem ölébe hullhatott volna a lengyel koronával. De mit tűnődik mindezekén, már amúgy is elkésett vele.

Hirtelen felrebbent gondolataiból. Zördült előtte a cserjés sűrű. De mintha oldalt is neszek keltek volna. Gallyak pattanása, avar csörgése. Fegyveréhez kapott. Már egészen közel volt a nesz. Feszülten várta, hogy a vad kióvakodik a bozótosból. De nagy meglepetésére nem vad, hanem ember toppant elébe. Nem is egy. Oldalról, hátulról emberek nyomakodtak elő. Jól felfegyverzett vitézek.

Az egyik, aki legifjabbnak tetszett közöttük, odalépett a fejedelem elé. A többiek körben fegyverüket emelték.

— Régen kajtatjuk te kegyelmedért a rengeteget, most kezünkre adta a jószerencse.

— Kezetekre még nem, — mondotta méltósággal a fejedelem — fegyver vagyon nálam. Életem nem olcsó, akárhányan jöttök is hegyembe. Harcolni a dúvadakkal is kell.

— Ne olyan fennyen szólaljón vélünk te kegyel-

med! — szólt önérzetesen a büszketartású fiatal vitéz is.

— Úgyan szólok, ahogyan haramiákkal szokás, kik lesből törnek óvatlanra. Békessy bujkáló portyái vagytok úgy-é?

— Az elválik majdan, kik vónánk. Ám te kegyelmed is megválogathatná szavát, amíg észbe nem vette, mért is keressük.

— Nem jóban jár az, aki titkon surrogva hatodmagával lep meg egyet.

— Ha egymagam jövők, te kegyelmed vélem szót nem áll. De emígyen kénytethetjük.

— Erőszakkal jöttök mégis?

— Csak ha kegyelmed nem engedne.

— Kik vagytok hát és mi dolgotok velem?

— Dógom éppenséggel csak nékem vagyon te kegyelmeddel, én pedig Hajmássy Ádám vagyok.

— A testámentomos Hajmássy atyafisége?

— Tulajdon annak fia.

— Mégis ellenségem vagy hát?

— Mégpedig halálos. Egyőnk sok ennek a fődnek. Avagy te kegyelmed, avagy én.

— Összeesküvést tettetek ellenembe?

— Csakis én magam esküdtem kegyelmed életére. De nem orvul kívánom elvenni. Igazságos párviadalban magamét is kockára vetve. Ezek csupán tanúságnak vannak itten.

— De hát mi bajod vélem? Soha nem láttalak, neved is alig tudom. Mit vétettem neked?

— Ami legdrágább kincsem vala nékem, attól rablott meg!

— Elméd fogyatkozott meg? Vagy nem tudod, kivel szólasz. Soha semmi közöm véled nem volt. De hogyan is rabolhatná meg fejedelem alattvalóíát?

— Csak lassadán! Arról is tüstént szót ejtek.

Tagadná-e kegyelmed, hogy esméri Kendeffy Anna leányzót, a malomvízi udvarházból?

— Miért is tagadnám. Kedves vendéglátó gazdám és hívem gyermeke. Takaros, szép személy.

— Hát eme Kendeffy Anna nékem már félig-meddig elkendőzött mátkám volt. És az is marad, ha te kegyelmed rútul meg nem rabol tőle.

— Mi engemet illet, tiéd lehet ma is és mindétig. Én magamat ti dógotokba bé nem ártottam.

— Én másképpen tudom.

— Szavamba pedig kételkedni ne merészkedj, — csapott kardjára a fejedelem — olyan az, mint a Szentírás.

— Én úgy vevém hírét, — hajtotta makacsul tovább a magáét Hajmássy Ádám — hogy kegyelmed naphosszat véle bújta az erdőket vadászatnak ürügyén. Egy estét véle is töltött egyedül a havasalji magános vadászházban, honnan is mindketten dúltan tértek meg.

— Vérmedvével harcoltam meg akkoron és az a gyenge lány is különb bátorságú volt sok próbált férfinál. Más közöttünk nem esett.

— Mért mondta hát föl nekem Annám a mátkaságot? Mért üzentette nyomban akkoron, hogy már mást vett szívébe, amiért is az én hűtesem soha nem lesz és úgy lehet, ezt csak nékem vigasztalóul mondta, talán másé sem.

A fejedelemben lassan világosság gyúlt. Eddig bosszantotta ez a hetykeszavú ifjúember. Most kezdte érteni és szólni is.

— Nem okos ésszel szemléled a dolgokat, — próbálta most vigasztalni az előtte állót — tán rossz nyomon tapodhatsz. Jányoknak gyakorta támad akaratos kedvük. Ámítják magukat és játszanak mások-

kal. Ne vess rá nagy ügyet. Bízd az időhöz. Csak kicsiny türelem kell.

— Szófia beszéd — heveskedett tovább a fiatal Hajmássy. — Tudom, hogy akit Anna örökkéig valón szívébe vett, te kegyelmed, senki más. De ha te kegyelmed nem leszen, akkor újfent megüresedik szíve. Vagy ha nem, úgy vesszek el én, mivelhogy így tovább élni nem kívánok.

Báthory hosszan nézett a fiatal férfira. Láтта, hogy nagy belső vívódás megy végbe benne. A férfi szemlélte benne a férfit, akinek akaratlanul is a legnagyobb gyötrelmet szerezte. Sokáig nem vette le róla a szemét. Aztán csendesen megszólalt:

— Én megvívok véled, ha mindenképpen kívánod. De sajnálnám fiatal élted vesztét és talán enyimet is megsínylené Erdélyország, hasznát pedig senki nem látná, akármelyikünk vesztének is.

Így fűzte a fejedelem bölcsen a szót, majd arra kérte az ifjú Hajmássyt, küldené távolabbra társait, hogy elmondhassa igaz szóval, mi is esett közte és Kendeffy Anna közt ama véres medvelesen és ami kettőjükön túl senki másra nem tartozik.

Azután bölcs, megnyugtató magyarázatokkal megértette a fiatal legénnyel, hogy ő Kendeffy Annát ujjal sem illette, neki semmi biztatást nem adott. Nem lenne szívének fájdalmasabb semmi annál, hogy ilyen szép, lelkes leányzót a maga kedvének áldozva szégyenben hagyjon. Hitvesévé pedig nem tehetné, mert ő is őriz régtől fogvást szívének rejtekén egy képet. Mint férfi szólt a férfinak és szinte jól esett a maga szíve terhén is könnyíteni. Hajmássy Ádám egyre növekvő figyelemmel hallgatta. Most eszmélt rá, milyen esztelen indulat fűtötte a fejedelem ellen. Hiszen ha jól fontolóra vette, arany volt annak minden szava és ha az ő dolga Annával valamikép még jóra fordulhat,

— pedig ahogyan most látta, már bizodalma is volt ehhez — az csakis olyatén formán lehet, amint azt a fejedelem bölcs szava tanácsolta. Mert a fejedelem végül is odatérült, ahonnan egyszer már elindult.

— Csak azt javaslom tenéked mégegyszer is, — mondta szelíd rábeszéléssel — engedj időt a leányzónak, rakhasson türelemírt a szívére. Ha hirtelen háborgása megfogyatkozik, maga is másképpen látja baját és okos ésszel, jó szívvel esméri meg, igaz társát, bánatja vigaszát hol keresse. Magam is igyekezettel lészek, hogy szívéhez szólhassak és véle megértessem, hogy a te hív ragaszkodásodban lelhetné meg, ami nyugodalmas boldogsághoz segélheti.

— Ezt te kegyelmed megcselekedné érettem?

— Szívesörömet, amit a körülállások hozzája kedvező fordulást vesznek. Mert tudod, nem alkalmas a házba ajtóstul bérontani.

— Mivel háláljam meg ezt kegyelmednek? — áradt most a fejedelem felé lelke csordultig tele reménységével a fiatal vitéz.

— Ne nékem, országnak háláld azzal, hogy jó hites ura leszel mátkádnak és magadhoz hasonlatos derék vitézekkel ajándékozod meg Erdélyt, mert ugyancsak rászorult igaz emberekre.

— Hát igaz embernek esmért meg Nagyságod?

— Igaz embernek, másképpen nem is szóltam volna így véled.

— Akkor nem fogadna bé udvarába?

— Testőrző hadnagyom lehetsz, ha úgy esik kedved. Akár mingyárást is vélem tarthatsz. De mit szól majd atyádurad?

— Nem fenekedik már ő sem olyan erősen. De én méginkább Nagyságodhoz fordítom.

— Az országnak csak javára lesz, ha megfogyatkozik a széthúzás — mondta a fejedelem. — Egy vad-

kant elszalajtottam miattatok, de nincs érette harágom, mert vadkan helyett, fiatal gépárd futott bé hálomba. Isten hozott!

Kezét nyújtotta az ifjú vitéznek, aki majdnem csókkal hajolt az atyai szorítás felé. Azután kiáltott a kíséretében lévőkhöz, akik közben kissé elszéledtek. Mikor mind együtt voltak, közre fogták a fejedelmet és úgy indultak véle Fogaras felé.

A lovak lépésben haladtak. Az őszi erdő csendje megillette mindnyájukat.

Kisvártatva mégis megszólalt Hajmássy Ádám:

— Nem szeretem véka alá rejteni, ami szívemen fekszik. Volna még egy óhajtásom.

— Csak ki vele, hadnagy uram.

— Nagyságod vezére, Bánfi Pál, nehéz rabságba vetette az én kenyerespajtásomat, Gyulai Pált.

A fejedelem arca elkomorult:

— Megérdemelte — mondta érdesen. — Ő segélte szökni Békessy Gáspárt és elrejtette rablott kincseit.

— Ha tette, nem hamisságból tette. Apátlan-
anyátlan árva volt. Békessy uram szülője helyett
szülője lett. Úgy neveltette, mint tulajdon véréét. Híres
univerzitásokon oskoláztatta. Rút háládatlanság, ha
másképpen fizet neki.

A fejedelem elgondolkozott. Mélyen tekintett a
fiatalember nemes hévtől csillogó szemébe. Aztán nyugodt szóval mondta.

— Gyulai Pál dolgát megvizsgálom. Némiké igazságot teszek. Ne mondhasa senki, hogy Báthorytól azért túrt valaki, mert a háládatosság parancsa szerint cselekedett.

Az erdő ritkulni kezdett körülük. A tisztás vidékhez közeledtek.

Egyszerre csak nagy csattogással, éktelen dér-

durral jól felfegyverzett lovasok élén toppan elébük Borbély Balázs. Kezében vont szablya, orcáján harag tüze. Már messziről kiáltozott a kis csapat felé.

— Hé beste pribékjei, imhol! csak megcsíptelek bennetök!

A riadalomra Hajmássy sem maradt adós. Szablyát vont hirtelen ő is legényeivel együtt.

Ez még inkább felingerelte Borbély Balázst. Ordított, ahogy a torkán fért:

— Ne mocconjatok, ha életötök kedves. És elbocsássátok mingyárast fejedelőm Őnagyságát, akit csalfa fortéllyal elkeréttetők.

Azzal, amennyire a fák engedték, méregtől tüzelve nyargalt neki legényeivel a fejedelmet környezőkhöz.

Báthory tisztán látta már az egészet. A hűséges székely, aki napok óta vigyázta útjait az erdőn, abban a hiedelemben volt, hogy gyanúja bevált és valami bujkáló martalóccsapat csakugyan elkapta a fejedelmet.

Mikor a nekivörösödött legény már egészen közeliükbe érkezett, mosolygón léptetett elébe.

— Ne tüzelj Balázs, — mondta neki — látod, épségben minden hajamszála. Oszd nem is engem ragadtak el, hanem hát az a csoda esett, hogy egy ember kapott el egész csapatot. Hogy vót, ne firtasd. De itten vagyon emez ifjú vitéz, Hajmássy Ádám úr. Indulsz véle és prezentáld őt nevemben Vadász Mihály kapitány uramnak: mától fogvást a testőrzők hadnagya.

Borbély Balázs kedve szemlátomást megkókadt. Azt hitte, nagy vitézi cselekedetet kanyarít ki a fejedelem szabadításával, és íme most szertefoszlott az egész szép légvár.

De a fejedelem biztatón veregetett a vállára:

— Ne búsulj, Balázs. Nem felejttem én a szándékot se.

A legény arca felragyogott. Tisztelón emelte szablyáját és azt cselekedte Hajmássy Ádám is.

Azután elindultak legényeikkel mind a ketten, hogy Vadász Mihály uramat megkeressék.

Egynéhány nap elmultával aztán dúltarcú úr kért sürgetős bebocsátást kíséretével Fogaras várába.

Egyenest a fejedelem elé akart menni. Báthory, aki hallotta, milyen nyugtalanul, szinte háborodottan viselkedik, nyomban maga elé bocsátotta. Nagyon meglepődött, amikor a váratlan vendégben Hajmássy Kristófra ismert.

— Mi járatban, kedves atyámfia? — fordult feléje a fejedelem.

— Könyörögni jöttem, Nagyságodhoz, — erőszakolta ki száján a szót egész testében remegőn Hajmássy — ha ugyan még nem késő.

— Nem venném észbe, miért kellene kegyelmednek előttem könyörögnie? — adta elébe a szót nyugalommal Báthory.

Hajmássy meggyötört orcáján most harag indulata szántott végig. Keményen visszanyomta:

— Nincs ideje és helye alakos szemfogatásnak. Igaz, én ellene voltam Nagyságodnak, de görbe utat, alattomban tett gáncsot sosem kerestem. Nagyságodtól is nyílt szót várok, amikor az apa könyörög gyermekéért. Rút cselekedet volt, elősmérem, amibe őtet heves indulatja ragadta, de félig gyermek még. Légyen Nagyságod most az egyszer hozzája nagy lélekkel! Legalább életének kegyelmezzen, olyan ifjú még és egyedülvaló gyermekem.

Báthory ámulattal nézett rá:

— Nem érthetem kegyelmed beszédjét. A gyereknek egyetlen hajaszála se görbült.

Hajmássy nem tudta, higgyen-e a fejedelemnek, vagy se. Szava akadozott:

— Úgy vettem hírét, hogy lest vetett Nagyságodnak. Nem tőlem tanulta. De rajta vesztett. Ő került rabságba. Azután Nagyságod belső vitéze Fehérvárra hurcolta, hol is nem tudom, él-e, hal-e még.

A fejedelem arca már kiderült:

— Él bizony. Mégpedig vígan él. Testőrzőim legifjabb hadnagya. Ne is becsmérelje kegyelmed ná cselekedetét. Nem vetett ő lest nékem. Férfi vetett kesztyűt a férfinak férfiügyben. De békésen megértettük egymást.

Hajmássy csak bámult maga elé tágranyílt szemmel. Mikor aztán az egészet apróra megértette, közelebb lépett a fejedelemhez. Két öklével széttörülte szeméből a pillái alá furakodó könnyeket. Aztán a fejedelem elé tárta két karját.

— Kedves ecsém... — többet nem tudott mondani. De akkor már ölelte a fejedelem is. És a két régi ellenfél igaz atyafiságos csókot váltott.

Amikor Csáki Mihály a fejedelem és Hajmássy Kristóf megbékélésének hírét vette, fejébe tódult minden vére a nagy felindulástól, hanyattvágódott és elhagyta eszmélete. Magához térítették nagynehezen. De ágynak esett, féloldalt bénultan, nyelvét is alighogy mozgatni tudta. Néhány nap multával magához szólította az Úr. Meghalt, mielőtt a rendek megszámozták volna.

Hajmássy uram pedig, hogy hűségének és barátságának próbáját állja, hadat vitt Huszt ellen. Ez a vár egyedül tartotta még magát Békessy hűségén, de rövid ostrom után behódolt a fejedelemnek.

Báthory Istvánnak nem volt több ellenfele. Mint független fejedelem, győzedelmesen ült a kis Erdély trónján.

VÉRREL VIRÁGOZNAK A MEZŐK...

I

BÁTHORY csillaga magasan járt és egyedül világolt már a kicsiny Erdély egén.

De nyugat felől újra sötét felleg tarajlott neki a kissé megborult égnek. Haragosan borult észak felől is.

A császár minden követ megmozgatott, se pénzt, se ígéretet, se erőszakos nyomást nem sajnált, hogy Ernest fiának szerezze meg a lengyel koronát. De nehéz dolga volt, akármilyen pártot vásárolt is magának, akármennyien rettegték is hatalmát, a lengyelek olyan ösztönös gyűlölettel viseltettek a németek ellen, hogy minden igyekezete kudarcot vallott. Sok huzavona után eldőlt a kocka, a lengyelek a francia király testvéröccsét, a boszorkány hírében álló Caterina di Medici fiát, Henri herceget választották meg királyuknak. Így attól a veszedelemtől szabadult meg Erdély, hogy valóságos harapófogóba szorítsa a Habsburgok birodalma. Dél felől, meg nyugat felől úgyis ott volt a nem kevésbé veszedelmes pártfogó, a török. Az is elég gondot adott Báthorynak, hogy Békessyt nem sikerült kincseivel együtt kézrekeríteni. Nagyon jól tudta, hogy ez a nyugtalan ember percre meg nem

szűnik ellene bujtogatni a császárt és akivel csak lehet, összeesküvéseket szőni az ő megbuktatására.

Egyelőre nyugalom volt még és a fejedelem ezt az időt igyekezett használni, hogy magát megerősítse és ahol lehet, barátokat szerezzen Erdélynek és trónjának. Régi padovai diáktársát, a parázsselméjű Berzeviczy Mártont a pápához küldte követségbe. Nemcsak pártfogását és jóindulatát kérte a Szentatyának, hanem azért is folyamodott hozzá, hogy Forgách Ferenc váradi püspököt, aki nemzetségének utolsó sarja volt, mentse fel a papi nőtlenység alól és hogy legyen segítségére az erdélyi püspökség felállításában.

Mert a fejedelem szomorodott szívvel látta, miként fogatkozik az ő tulajdon hite Erdélyországban és éppen a püspökség bölcs pásztorkodásától várta, hogy az ingadozókat megerősítse hitükben, a megtántorodottakat pedig visszatérítse. Nem akart a fejedelem vallási villongásokat. Inkább örömmel töltötte el, hogy míg Európaszerte tomboltak már a vallási háborúságok és tenger vér ömlött ki miattuk, a kicsiny Erdély volt talán az egyetlen, ahol annyira-amennyire békességben éltek egymással a felekezetek. Mikor fejedelemmé megválasztották, a tordai gyűlésben ő is esküvel fogadta meg, hogy a három erdélyi vallásnak: katolikusnak, protestánsnak és áriánusnak szabad gyakorlását fenntartja és megvédelmezi. Bár utóbbi időkben nehéz harcokat kellett állnia mindenfelé, hogy esküjét tartsa és pártatlan állását megőrizze.

Bátyja, Kristóf, aki igen buzgó volt vallásában, gyakorta tett szemrehányást neki, hogy mostoha tulajdon hitével szemben és nem istápolja eléggé a katolikusokat. Ilyenkor a fejedelem a vallásüldöző fejedelmek példáját tartotta bátyja elé. Fél Európát véres harcokba kergették már ezek. Mi lenne Erdélyből, ha német és török veszedelem mellett, egyéb belső szét-

húzások és pártos viszályok után még a felekezetek is hajbakapnának.

De Kristóf urat nem egykönnyen hallgattatta el. Mért csak a fejedelem tartózkodik oly igen finnyásan az üldözéstől? Nézné meg, hogy a katolikusoknak mennyi üldöztetést és erőszakot kell állniuk a türelmetlen protestánsoktól. Példája neki is volt bőven. Emlékeztette a fejedelmet Petrovich Péterre, aki rendre elszedte a papok birtokait és amelyik ellenszögült poroszlóinak, annak fejbúbján, a pilis helyén bőrét nyúzatta le. Százhegyi Lázár András uram pedig maga kaszabolta össze Gyergyóban az oltárokat, a szentképeket máglyán égette el, az egyházi ruhákból meg mentét szabatott magának és a családjának. Sok helyt a durva nép meggyújtja és felprédálja a kolostorokat és azt mondja, légyen inkább a töröké, sem hogy a barátok lakozzanak benne. A templomgyűjtőgatások is napirenden vannak.

Báthory István nem tagadta, hogy mindezek megtörténtek, de az is igaz, csak szórványosan. Arról sem lehet tenni, hogy ahol a hívek és a papok elhagyták a templomokat, ott azt a más hiten lévők vették birtokukba. Így legalább továbbra is Istennek tiszteletére szolgálnak. Ha valahol igazságtalan erőszakot lát, annak ő útját állja, nyugtatta meg bátyját. De szerinte a hitet csak szelíd oktatással és nemes példaadással lehet terjeszteni, mert ahol másképpen cselekedtek és a fejedelmek tűzzel-vassal próbálták alattvalóikra ráerőszakolni, ott vértenger áradt el a földön és kegyetlen kínok osztályosaivá tették az embereket. Gondoljon csak bátyja a párizsi máglyákra, amelyeket annyi borzalommal szemléltek együtt a Grève-piacon. Bizony, legforróbb óhajta volna, hogy Erdély az egyetlen katolikus vallásban forradjon össze. Egyengetni is kívánja ennek útját bölcs térítéssel, amiért is

igen óhajtaná betelepíteni Jézus Urunk társaságát, de erőszakkal megbontani a békét nem kívánja.

Ebbe Kristóf úr is belenyugodott, hiszen átlátta, hogy a fejedelem, ha a józan okosság szavára hallgat, másképpen nem cselekedhetik. De azért neki is, a fejedelemnek is nagy gondot okozott az unitárius vallás gyors terjedése. Szociniánusoknak is nevezték őket, mert az olasz földről jött Fausto Socini terjesztette ezt a vallást, amely tulajdonképpen a régi áriánizmusnak újjáéledése volt. Tagadták ezek a Szentháromságot és Krisztus istenségét, csak az egyszemélyben való Istenben hittek, ezért eleintén unitáriusoknak is hívták őket. E hitnek a lutheri hitről áttért Davidis Ferenc prédikátor volt főterjesztője, meg Blandrata György uram, a fejedelem orvosa. Fehérvárt nagy disputát is rendeztek a többi felekezet hittudósaival. Úgy mondják, a disputában alul maradtak, hanem azért a vallás rohamosan terjedt. A főrangbéli emberek közül legtöbben hozzászegődtek, jóllehet más vallásbeliek Krisztus megtagadása miatt nem is tartották őket keresztényeknek. Unitárius volt Békessy uram, Hajmássy Kristóf, sőt orvosának hatása alatt maga János Zsigmond fejedelem is híveik közé szegődött.

Báthory fejedelem sokat forgatta elméjében, miképpen akadályozhatná meg ennek a Krisztus-tagadó eretnekségnek rohamos terjedését. Már arra is gondolt, hogy kitaszítja őket Erdélyből. De ezt nem látta célravezetőnek. Meg is mondta Kristófnak, miért.

— Ha én az áriánusok tudományának sötét üszkét Erdélyországnak határszélein túlra hajétom, úgy az tüzes szikráit egész Európában széjjelpattogatja és amely üszög itt csendesen magában emésztődött és kárt nem tett, majd akkor osztán mindenfelé tűzbe-lángba borítja egész Európát. Az áriánizmus értelme az én vigyázatlan és gondatlan kegyességem

által ne terjedjen hát kijebb, hanem maradjon meg itt egy csomóban jó vigyázat alatt.

Ebben a dologban is üzenetet küldött a fejedelem Berzeviczyvel a Szentatyának. Ígérte az Egyház védelmét, de megjelentette azt is, hogy ez az eretnokség húsz esztendő alatt olyan mély gyökeret vert Erdélyben, hogy aki ellenében erőszakot próbálna tenni, csak véres és végzetes háborúságokat támasztana.

Rómában kegyesen fogadták a fejedelem követését. A pápa biztosította pártfogásáról és jóindulatról Báthoryt, kéréseit teljesítette. Magát Berzeviczyt személyében is annyira megkedvelte, hogy lutheránus létére aransarkantyús vitézévé nevezte ki.

Nemsokára másik követséget is küldött Erdély fejedelme, mégpedig az új lengyel királyhoz, aki nagy fénnel vonul be Krakába és káprázatos pompájú udvartartásának a Wawelben hamar híre szállt mindenfelé. Erre a követségre Forgách Ferenc váradi püspököt szemelte ki a fejedelem, mert tudta, milyen esküdt ellensége németnek, töröknek egyaránt.

Forgách Ferenc hatalmas arányú, apróra kidolgozott tervet vitt a lengyel királynak. Nem kevesebb volt ebben a tervben, mint Európa megszabadítása a legnagyobb veszedelemtől, a töröktől. A császárra, aki szüntelen a Habsburg-ház hatalmának terjesztésével és óriási birodalma belső bajaival van elfoglalva, nem lehet ebben számítani. De fogjon össze Lengyelország Erdéllyel, béküljön ki a moszkovita cárral, Ivánnal, akinek kemény kezéről borzongató hírek szálltak már akkor mindenfelé. Így Franciaország erejével és a pápa segítségével támogatva, meggyőzhetik a törököt és örökre kikergethetik Európából a kereszténység legnagyobb ellenségét.

Henrik király nagy érdeklődéssel fogadta a tervet, de sokkal léháb volt annál, semhogy komolyan

gondolt volna arra, hogy valóra váltsa. A lengyeleknek pedig a moszkovita cárral való szövetség nem volt akkor ínyökre. Ők legnagyobb ellenségüket Ivánban látták, aki Livóniára és Litvániára áhítozott, nem a törökben, aki békében hagyta őket.

Különben a fejedelem nemsokára szemtanútól hallhatta, milyen világraszóló ünnepek közepette foglalta el trónját a franciák messze földjéről érkezett Valois herceg. Egyik estén ugyanis különös vendéget kapott a róla elnevezett Olasz-utcában lakozó Blandrata orvos. Sátoroszekérről vedlett, havasi prém-subába öltözött jövevény kászálódott le. De a báránybőrsüveg alól úrias arc vizsgálódott elő. Az is különösnek tetszett, hogy az idegen, jóllehet öltözete havasi pakulárra vallott, kukkot sem tudott oláhul, hanem valami ismeretlen nyelven tudakolta Blandrata orvosdoktor uramat. Helyette inkább Mihók bá, a fejedelem öreg góbé udvarosa szólott. Vajjon mióta olyan nagy urak az oláh bocskorosok, hogy a fejedelem belső embere kísérgeti őket? — tündődött magában Blandrata uram kulcsárja. Az is megszúrta a kulcsár orrát, hogy a szekérből, a szalma közül nehéz pántos ládákat emelgetnek le. Azután tarka, sávolyos moldován kendőkbe csavargatva valami asszonyszemély is kászálódott le a szekér saroglyájából. Az orcája kellemetesen látszott, de ez is igen különös nyelven szölogatta a prémesbekecsest, az meg csak igen akadozva feleltetett neki.

Benn Blandrata doktornál azután minden kiderült. A sátoroszekér bizony nem holmi közönséges oláh parasztot hozott, mert a paraszti viseletű ember senki más nem volt, mint Zborowski Sámuel, a hatalmas lengyel főúr, aki életét mentve szökött Lengyelországból, hogy itt keressen menedéket Erdély fejedelmének vitézi udvarában. Blandrata uramat ismerte még

Lengyelből, ahol az olasz orvos Izabella királyné kíséretében járt. Őt kereste meg hát elsőbbit is Fehérvárott, lenne szószólója a fejedelemnél, hogy ez fogadná jószándékú kegyelmébe őt hontalan bolygó számkivetésében szülőhazájából, hová meg nem térhet, mivel halált tettek ott a fejére.

Blandrata hajlékot adott a menekültnek és már másnap reggel szokásos látogatása alkalmával beajánlotta a fejedelemnek messze földről jött látogatóját. Báthory hallotta már hírét a Zborowskiak gazdagságának és hatalmának. Fúrta is kicsit az oldalát, mi hibát cselekedhetett ez a nagybefolyású főrangbéli, hogy ilyen sebtén és alakos öltözetben kellett felszednie a sátorfáját. De szeretett volna egyetmást eleven szemtanú szájából hallani a lengyelek új királyáról és még más egyebekről is, főképpen pedig arról, hogyan találja magát a finnyás udvari szokások közt nevelt francia herceg a nyersebb szokású, kemény erkölcsű lengyel nemesek között. Azért hamarosan módját ejtette, hogy hosszasan elbeszélgethessen a jövővénnyel. Először rangjához illő fogadtatásban részesítette. Zborowski rókamálás bekecsben, szederjes színű dolmányban és karmazsin posztónadrágban járult elébe a bársonnyal kárpitozott teremben, ahol a fejedelem az idegen követeket fogadni szokta. Rövid szavakban elmondotta ügyes-bajos dolgát. Báthory kegyesen hallgatta meg, udvari bejárójának tette meg és Blandrata uramnál rendelt neki szállást és eltartást. Azután meghívta magához estebédre is, hogy vele a lengyelországi dolgokról elbeszélgessen.

Olajsűrű, mézédés, mádi aszúbort bontatott aznap este a fejedelem, mert Blandratától tudta, hogy a lengyel urak főképpen azt kedvelik. Cipóbél, méz, bors, szegfűszeg, szerecsendióvirág, meg mazsola főtt a lengyel borlevesben, mazsolás tóteléke volt a csukának

és a jóféle füstöltszalonna hálójában pirosra sült tik is igen ízlett a vendégnek. De nyelvét leginkább a bor tüze oldotta meg. Kérdést se igen várt, amikor észrevette, mily örömet hallja a fejedelem mindazokat, amik a lengyel trón dolgát és a krakkói udvar szokásait illetik.

— Boldogult Bona királyasszonyunk is kedvelte a finom módot, Zigmunt királyunk második hitvese, a Habsburgok világbiró házából sem volt éppenséggel ágrólszakadt, de alig is hihetném, miképpen volna Nagyságodnak meggondolása affelől, milyen pompával jött közibénk Henrik úr trónjának elfoglalására.

— Kristóf bátyámtól hallottam egyet-mást amazokról a tündökletes cécékről, melyeket a te királyotok apjának Párizsba történt bémenetele alkalmával csaptak — mondta Báthory.

— Bizony, hazulról hozta magával királyunk a pompának és a messzire mutatkozó fényességnek kedvét, — folytatta Zborowski — de teméntelen aranyakat is hozott, amelyeket semmiképpen sem kímélt, két marokkal hullajtotta szanaszét úton-útfélen. Nehéz arannyal átmunkált brokátokba öltözött, arany-ezüst éktől roskadó vitézek követték. Éppenséggel magunk sem volnánk megvetői drága köntösöknek, csatoknak és szikrázó boglároknak, de csak szánkat tátottuk ámulatunkban a frantzuz ékességein. Mert délceg dámák is érkeztek Henrik úr kíséretében, kik úgy csillogtak, mint kényes, pipiske léptű pávák. Még könnyű erkölcsű személyek is szabadultak nyomukba, akik nemigen fukarkodtak a csókkal. Ámbátor a rangos dámák se kötötték nagyon pórázra erkölcsüket. Udvari lakomák után hasított szoknyákban rakták a táncot, szilaj kedvükben olyakat rúgództak, hogy térdig, combig ki-kivillant mezítelen fehér lábuk. Ilyenkor a mi asszonyaink majd föld alá süllyedtek

a nagy pironkodástól. De hát ki emelhetett szót a király belső emberei ellen, vagy ki nézhetett rájuk görbe szemmel?

— Talán te kegyelmed is holmi ilyen észveszejtő dáma miatt akasztott tengelyt a przemysli várnagy úrral? — tudakolta a fejedelem.

— Nem fájt az én fejem a dámák mián, — mondta a bortól már kissé meghangosodott szaporasággal Zborowski — az egyik frantzuz lovagtól elkaparintottam némi kis lenge fehérszemélyt. Olyan volt a haja, mintha a naptól lopta volna a fényét, akár ama jóféle dukátok, kiket a tarsolyomból előcsalogatott. De éltem is vele világom kandi tekintetektől rejtve. Nem esett miatta semmi torzsalkodásom. A várnagy úrral vitézi tornán akaszzkodtunk össze. Ez meg úgy esett, hogy a koronázás után nagy harci játékokat, kopjás tornákat kívánt meg az új király, mert szerette volna összemérni frantzuz lovagjait a mi vitézeinkkel. A sorompók között azután mi is kitettünk magunkért. Magam is kétszáz lovas vitézt kapattam nyeregbe, talpig tündöklő acélpáncélban mind, ahogy ugyan csőrömpöltek mögöttem, mint megannyi haragos égből hullott villám. A király sátoros emelvénye előtt aztán földbe döftem kopjám, hogy a tornára kisereglett urak közül bármelyikkel is szívesen török lándzsát. De árva kopjám csak magánost szégyenkezett ottan, senki nem jött, aki vélem viaskodni kívánt volna.

— Miért cselekedték ezt kegyelmeddel? — szodálkozott Báthory.

Zborowski melle nekifeszült:

— Jobbadán magam sem tudnám, de egyéb aligha lehet, csak hogy féltek a karom, meg a kopjám fűréségétől. De hát én már belé is hagytakoztam, hogy nem viaskodhatok ezen a fényes tornán és éppen azon voltam, hogy megint kirántsam kopjám a földből,

amikor csak elémbé penderül Tenczynski grófnak egy nyurga horvát soldosa és kérkedő orcátlansággal szölongat engem párviaskodásra. Nemes úr létemre csak nem állhattam ki világcsúfjára közemberrel. Elöntött a méreg és kemény szóval fakadtam ki a soldos katona gazdája ellen. Erre ott termett Tenczynski gróf is és néminemű gúnyos szavakat röppentett felém. Ez végképpen felkavarta bennem az epét. Lángoló arccal ugrattam a gróf elébe és gyávaságnak mondtam csúfságos cselekedetét. Ezt ám ő sem állhatta. Abban a szempillanatban kinn is volt már a kardja, de az enyém is. Összezsaptunk és irgalmatlan kaszabolni kezdtük egymást. A király már a palota ablakából látta ezt a véres marakodást és integetett, amint mondják, nagy serényen, hogy hagyjuk abba. De mink se láttunk, se hallottunk rémséges fúriánkban. Ekkor, hogy a király kívánságának is érvényességet szerezzen és minket is szétválasszon, nehogy valamiképpen még súlyos kárt tegyünk egymás személyében, közben furakodott csak úgy pusztá kézzel Wapowski uram, a przemysli várnagy. Jót akart mind a kettőnknek, de én vak dühömben nem fogtam fel szándékának való mivoltát. Igaz, ura sem voltam már jóformán karomnak, csak vagdalkoztam átabotában. Közben úgy találtam a szegény várnagy fejére sujtani, hogy az menten vérbeborultan rogyott össze. A vér láttára valóságos csata indult az én vitézeim, meg Tenczynski soldosai közt. A horvát hajdemákok még lődözni is kezdettek, úgyhogy a krakkói várnagy hadi népének kellett közöttük rendet tennie. De Tenczynski gróf azon véresen a király elébe hurcolta Wapowski várnagyot, hogy igazságot és véres bosszút követeljen a rajta esett erőszakért.

— Imé, ha az indulatok vaksága erőt vészen az elme bölcс tartózkodásán — példálódzott a fejedelem,

Zborowski kezdett elérzékenyülni:

— Bizony, Nagyságos jó uram, szántam-bántam már én is magamban keservesen, hogy veszekedett hévségem így gonosz kártevésbe rántott. Wapowski mindig igaz jóbarátom, hívséges emberem volt. De már ami történt, meg nem másíthattam. Sőt még éppenséggel rosszabbra is térült a dolog. A várnagy harmadnapon beléhalt sebébe. Tenczynski és a pártjabeliek gyilkolással egyetemben felségsértéssel vádoltak, mivel a király színe előtt, sőt határozott intésével dacolva cselekedtem véres erőszakot. Testvéreim mindent megpróbáltak, hogy némiképpen enyhítsék nehéz helyzetemet. De nem sokra mehetek, bár a király is hajlamosnak mutatkozott némi elnézésre, hiszen trónját javarészt a mi buzgólkodásunknak köszönhette. Hanem hát a szenátusban a Tenczynskieknak erős volt a pártjuk. Bátyám, aki nagytekintélyű udvari marsall, a pápa nunciusát, Monsignore Lareót is fölkereste, hogy szólana javamra a királynál, de a nuncius kemény szóval elutasította, mert nem pártolhat lutheriánus eretneket, — mivelhogy én testvéreim közül magam az ágostai hiten vagyok — amiért egy ártatlan katolikus hívét nyilvánvaló erőszaktétellel legyilkolta. Nem volt hát mentség. Legenyhébb büntetés volt, hogy életem fogytáig tartó száműzetéssel és minden jószágaim konfiskálásával sujtottak, mégpediglen azzal a szentenciával, hogyha bármikor Lengyelország földjén érnének, azon nyomban fejem vétessék.

Zborowski azután hosszasan elmondta a fejedelemnek, hogy bujkált egy darabig félreeső udvarházában. De ellenségei kikémlelték, úgymint menekülnie kellett. Sárosba jött át, de itt meg Wapowski atyafisága ütött rajta. Az egész felső vidék nem volt bátorságos neki, azért barátai tanácsára elhatározta,

hogy Erdélyben keres menedéket. Ez a kis ország elég messze van, idáig nem ér el a Tenczynskiek és a Wapowskiak keze. Husztnak vette hát útját és innen Somlyóra érkezett. A fejedelem udvarosa kísérté azután Fehérvárra.

Zborowski uram közben sűrűn hajtogatta a bort. Egyre jobban elérzékenyült. Utolsó szavait már könyvek közt mondja:

— Sorsúzótt, földönfutó vált belőlem, Nagyságos uram, de hordoznám türelemmel a terhet, amit a kegyetlen végzet a vállamra rakott, csak ne tudnám föld alatt atyafiságos jó hívet, a szegény Wapowskit, akit furdaló lelkiösméretem nem egy ízben keservest megkönnyeztetett már vélem. De meg is fogadtam erősen, hogy elmémet vaksággal verni nem engedem, úgy segéljen engem a Mindenható, ha te Nagyságodnak is tetszenék engemet megsegélni, hogy most hányatott életem kezeiben legyen.

A fejedelem pillantása nehéz súllyal hullott a kókadozó fejű Zborowskira. De szavában elnéző engedelem melegedett.

— Rakoncátlan vérű fajta a lengyel is, miképpen a magyar. Effélék sajnálatost nálunk is megfordulnak és én nem ítélek keményebben tettedért, mint látom, magadat is megítéled. Úgy vélem egyebekben, tulajdon károd erős okulásod lészen, azért udvaromban, akár egyéb sorsverte bujdosóknak is, menedéket kívánok néked adni. Éljen itten kedvedre, amíg kedvezőbb sors fordulást nem hoz napjaidba.

Zborowskinak a borverte csapáson szívéig szaladt a kegyes fejedelmi szó. Csukló zokogással kornyadt le az asztalra. Szava sűrű szipogások közt töredezett elő:

— Isten fizesse Nagyságod hozzám való jóságát.

Jöhet még idő, hogy magam is leróhatom érette hálámat. Bár úgy engedné a sors.

A fejedelem felállt. Az ő lába is érezte a nem szokott, nehéz bor erejét. De Zborowski uram már nem tudott magától felemelkedni. Blandrata orvos karolt hóna alá és az egyik cselédszolga segítségével kitámogatta az elnehezedett fejű urat.

2

BÁTHORY maga is úgy érezte, hogy jót tenne egy kis friss levegő. Fejébe csapta kisebb süvegét és kilépett a palota tornácára. Szép, tiszta holdsütés volt, hivogató a csend. Lement az udvarra, onnan ki a palota kapuján át a térre. Az őrség váltig csodálkozott, mi dolga kívül a fejedelemnek ilyen késett órán. De nem firtathatta. A fejedelemnek pedig kedvére volt ez a magánosság. Kellett a lábának ez a kis jártatás. Régi emlékei zsongták körül. A holdsütötte tér Padovát juttatta eszébe. Aztán hogy a házak szűk, sötét sikátorába ért, egyszerre olyan volt neki, mintha a párizsi zeg-zugos utcákon járna megint Miklós bátyjával. Csak épp itt a szentek fülkéi előtt nem pislácoltak mecsek. Legtöbb falfülkéből kiverték a szent képmásokat, mert a házak lakói javarészt Krisztus-tagadó áriánusok voltak. Az eretnekek a párizsi máglyákat idézték emlékébe. Szinte azt várta, hogy egy fordulónál itt is lángoló fahasábok fénye csap a szemébe s meggyötört eretnekek kínja üvölt felé, akárcsak Párizsban.

Majd a földbe gyökeredzett a lába, amikor francia szó ütötte meg a fülét.

— Notre Seigneur et Notre Dame Auxiliatrice, un revenant!

Miféle boszorkányság ez? Álmodik talán? Ki szólítja őt Fehérvárott francia nyelven? Mert csak nem ragadta valami sátáni bűbáj a gondolatai nyomán hirtelen Párizsba?

Arra pillantott, amerről a hang jött. Az egyik kapugádorban fehér jelenés állott. Aranyszőke hajú lány. A házat is megismerte. Blandrata orvosé volt, ahol az ifjú lengyel vitéz lakott. Ez talán az a lenge fehérszemélyecske, akiről Zborowski uram szólott neki. A hang nem jöhetett mástól, csak tőle, mert rajta kívül lélek sem volt más az utcán. De most másodszor is megszólalt a lány:

— Quelle ressemblance!

— A qui dois-je ressembler? — lépett elébe a fejedelem.

A lányt kissé meglepte a francia válasz, de nem jött zavarba.

— A un jeune écolier de Paris — csicseregte. — Vous vous ressemblez comme deux gouttes d'eaux.

A beszélgetés megindult.

A fejedelem elmondta, hogy csakugyan volt diák Párizsban. A lány pedig szaporán eleredt szóval mesélte neki, hogy szakasztott mása volt, csak kevésbé fiatalosabb külsejű az a diák, aki gyakorta megfordult bizonyos Micloch nevezetű barátjával abban a rossz hírű házban, amelyben ő akkortájt raboskodott. Zárkózott, komor nézésű diák volt az, szavát alig lehetett venni. Ha a többiek ittak is, az mindig józan maradt.

— Én voltam az a diák — mondta csendesén Báthory.

— Te voltál — ámult fel rá tágranyílt szemmel a lány. — Csakugyan te voltál! Most már látom. Ó,

milyen ostoba és vak voltál akkor, hogy észre se vetted, mennyire veszködtem érted. Az életem adtam volna, ha csak egyszer megcsókolsz. De te olyan voltál, mint a száraz fa, érzéstelen, nem fogtál tüzet, akárhogy szikrázott feléd a pillantásom. Hagytál epedni. Pedig én mindent megtettem érted. Csak a te kedvéért árultam el az asszonyomat is. Mert el akarták emészteni és kifosztani a te Micloch barátodat a lányok gonosz cimboráival.

— De hogy kerülsz most ide Párizsból?

— Mi Asszonyunk meghallgatta kérésemet, hogy csak még egyszer láthassalak. Mert hogyan is lehetne véletlen játéka ez a találkozás? Mintha valami titokzatos kéz az enyémet megfogva vezetett volna idáig, attól az órától, hogy ti a kapu előtt megfordultatok. Az asszonyom váltig faggatott, mért nem hoztalak fel benneteket. Válaszom nem elégítette ki. Engem okolt mindenki, hogy ezt a zsíros zsákmányt elszalasztották. Sok pénzt is sejtettek nálatok, idegenek is voltak, akikért nem nagy zajt ütöttek volna. Attól kezdve pokol volt köztük az életem. Ütöttek-verték, sanyargattak mindenféleképpen. Egy éjszaka, mikor részegen tivornyázott az egész ház, megszöktem. Szemrevaló személy voltam, egy csinos fiatal lovag felszedett és magánál tartott. Én is megszerettem és hűségesen kitartottunk egymás mellett, csak akkor váltunk el, amikor a királyné kedvesemet Montluc püspök úrral messzeföldre küldötte, hogy vad, északi népek országában koronát szerezzen fiának, a szép Prince Henrinak.

— Miért, hogy te nem adtál escort-ot neki?

— Féltém a távol, zordon országtól, melyről olyan hírek járták nálunk, hogy medve és farkas szaporább ott az embernél. Barátom pedig a püspök szigorú erkölcsseitől félt. Hanem amikor megtért onnan, bol-

dogan mondta, hogy vidámkedvű ország az, bő lakomák és vitézi tornák földje. A király is más szemmel nézett minden szerelmi játékot, mint a püspök, barátom hát most, hogy a királyt kísérte a koronázásra, magával vitt engem is.

— És magad is ilyenén kellemetes földnek találad Lengyelországot?

— Nekem bizony nemigen volt kellemetes, — panaszkolta a lány — eleget voltam magamra, naphosszat ültem bezárkózva, mert barátomat ugyan kényeztették a csélcsep lengyel dámák. Engem az udvari táncokba nem vihetett, de elmondotta, hogy a király torkig van már az örökös tivornyákkal, táncsal, új csókok ízével. Az évszakok ridegségét, a savanyú szeleket és a végevárhatatlan zimankókat is igen sajogja. Visszaáhítozik Párizsba, mert számkivetettnak éri itt magát. De éppen ilyen elégedetlenek övéle a lengyel urak is. Barátom gyakorta mondta, mennyi panaszsózt hallott tőlük, hogy a király csak a véle érkezett franciáknak kedvez. Azokkal tölti be a gazdag tisztéseket. Az sincsen inyükre, hogy a király két kézzel dobálja szanaszét a királyi jószágok jövedelmét. Míg a maga aranyát tékozolta, az ugyancsak tetszett. De a király telhetetlen a tobzódásban. Haza való vágyakozását szüntelen tivornyákba fojtja. Ügyet se vet rá, milyen tenger pénz olvad szét az ujjai között. A kincstár üres. Nő az adósság és a király türelme fogytán. Hidd meg nekem, hogy nem melegszik meg új trónusán. Neki sem kell már nagyon a trón, de benne is nagyot csalódtak a lengyelek. Más urat áhítanak. De más úr is kellene fölélük.

A fejedelem mélyen elgondolkozott. Ahogy állt a rácsurranó holdfényben, olyan kemény és mozdulatlan volt, mint szoborkép. A lány rajtafeledkezett pillantása olyannak látta most, mint amikor utoljára elvált

tőle a szajnaparti rosszháznak a kapujában. A visszaemlékezés megint ajkára csalta a szót.

— Hogyan is vártalak akkor vissza Párizsban hosszú hónapokig! Én bolond, azt hittem akkor, az tart vissza tőlem, hogy szegény diák vagy, aki pénz híján nem mer közeledni hozzám. Mikor elváltunk ott a kapuban, egy ezüsttallért loptam a markodba. Azért vártalak akkor olyan biztosra.

A fejedelem nagy szemekkel döbbsent rá a lányra. Hát ez a magyarázata annak a tallérnak, amely akkor úgy égette a kezét. De valami furcsa babonáságból most is őrizte valamelyik pántos ládájának titkos rekeszében. Most itt áll a lány előtte és felhányja neki adósságát, amelyet illő megfizetnie, ha nem is tudja és nem is akarja úgy leróni, ahogyan a lány várta akkor. Beleketort a tarsolyába. Pénzdarab került ujjá alá. A holdfényben látta, hogy arany.

— Tehátlan nemcsak étellel vagyok te néked adósod, hanem egyéb tartozásom is vagy — mondta félbesuvadt mosollyal és odanyujtotta a lánynak az aranyat.

Ez remegő kézzel fogta meg a pénzdarabot, amely megcsillogott a holdsütésben. Ránézett a rajta domborodó veretre, azután a fejedelemre emelte tekintetét s megint az arany lapját bámulta.

— Notre Seigneur! — sikoltott. — Kit néztem én Párizsban koldusdiáknak? A te képírád ez itt?

— Enyém — bólintott csendesen Báthory.

— Hiszen te akkor fejedelem vagy! Prince, mon Prince — kiáltozta a lány. — Az én pénzem hozta ezt neked. Mert szerencse van a szerelem pénzén. Vér és szerencse van rajta. Őrizd meg, ahogyan én is megőrzöm a tiedet.

A fejedelem ezt már alig hallotta. Közben megfordult és nagy döngő léptekkel indult vissza az

Olasz-utcán a palota felé. Árnyéka óriássá nőtt a rézsút vágó holdsugarban.

A lány pedig állt ott megbabonázottan. Szeme az aranypénz képmására tapadt és annak körírását betűzve súgta a távolodó nagy árnyék felé:

— Prince de Transylvanie!

3

ZBOROWSKI igen megkedveltette magát a fejedelemmel. Báthory szívesen hallgatta okos és fontolt beszédeit, amelyek nagy világossággal tárták elébe Lengyelország helyzetét. Szinte csodálta, hogyan is tudta ez a bonyolult körülállásoknak is jól mélyére látó férfiú indulatától magát oly igen elragadtatni. De hát beszédéből hamarost megértette, hogy mind ilyenek a lengyelek. Féktelen büszkeség és dölyf dagasztotta ezeknek a nemeseknek keblét. De az egyesekét még megtetézte az egész nemzet büszkesége.

Most, hogy Zborowski beszédeiből tövéről-hegyére megismerte Lengyelország állapotát, a főrangbéliek és nemesek helyzetét, az uradalmak és jószágok hanyagolt, satnyult voltát, az uraknak tékozló pazarságát, a jobbágyok siralmas vergődését, műveseknek és kalmároknak kevéshasználú igyekezetét, sokszor elgondolkozott azon Báthory, mire tudná okkal-móddal, éppen annyi szigorúsággal, mint szeretettel vezetni ezt az országot és nemzetet. Rettegetté és tiszteltté tudná emelni a többi nemzetek között, súlyt biztosítana szavának és nyomatékot minden szándékának.

De aztán elhessegette magától ezeket a gondolatokat, hiú légvár-tornyozások mindezek. Itten vagyon

neki a kicsiny Erdély. Akad ebben is elég tennivaló. A bajok, amik Lengyelországot rágják, megelhetők kicsinyben itt is, azzal megtetézve, hogy az ország nem duskál úgy javákban, mint a lengyel. Míveltségnek és oskoláknak is inkább szűkében vagyon. Ellen-ségei pedig még sokasabbak és veszedelmesebbek, mint Lengyelország ellenfelei, bátor mostanság igen rémisztető hírek érkeznek a moszkoviták cárjáról, aki meg-fékezte és megsarcolta a dúló tatárokat és újabban Lengyelország határait sanyargatta. Vitéz fejedelem, de féktelen indulataiban kegyetlenebb a vérengző fenevadnál. Mit is vetné ő tekintetét Lengyelországra, hogy sok nagy bajához új bajokat vegyen? Egyebekben a most megválasztott király olyan ifjú, hogy szá-mos évekkel túléli őt. Nagytekingetű királyi ház sarja, aki fiai és unokái hosszú sorára örökíti a lengyel koronát. Hogy teljességgel kiverje fejéből ezeket a kalandos gondolatokat, a kolozsvári Akadémia dolgát kezdte magában meghányi-vetni, amelynek most szándékozott alapját megvetni a Jézus társaságbeli atyák vezetésével, amikor Zborowskit jelentették be neki.

Szokatlan idő volt ez, délutáni pihenőórája a rekkenő júliusi hőségben. De Báthory uram nem akarta kedvelt emberét elutasítani.

Zborowski kimerülten lépett a fejedelem elé. Lihegett, olyan sietve jött. Még a köteles udvariasságról is megfeledkezett. Nem várta be, hogy a fejedelem szólítsa, szörnyű türelmetlenségében tüstént szóba kezdett:

— Nagyságos uram, igen nevezetes híreket kap-tam Lengyelországból. Henrik király e hónapnak 18-ik napján...

— Meghalt? — döbönt fel Báthory. Lelkében

babonás borzongás kelt. Máskor is megérezte már, hogy a halál nyomába hágott gondolatának.

Zborowski nagyot fújt és a homlokát törülte:

— Testvérbátyja halt meg, a frantuzok királya. Őkeme pediglen elillantott. Faképnél hagyta a trónt.

— Elméne a király?

— Megszökött, miként a hűtelen cseléd. Éjnek éjszakáján, loppal.

— De hát miért kell királynak népétől szöknie?

— kérdezte szinte kétségeskedően a fejedelem.

Zborowski szaporán kezdte magyarázni, mint aki örül, hogy érdekes újsággal szolgálhat:

— A kedves testvérem küldötte posta elmondta apróra. Sebten jött, úgymondanám lóhalálába, hogy nékem a jó hírt mihamarostabb meg hozza. Mert ami a lengyeleknek rossz, az jót hoz nekem, hiszen úgy vélem, mostan már megint szabad léssen az utam országomba és javaimba is. De hová is ténfereg a szám. Te Nagyságod nem az én szegény soromat tudakolja, hanem a királyét. Hát véle eképpen esett, hogy néhány heteknek előtte Bellièvre gróf megérkezett Krakkó városába a gyász hírral, hogy a király testvérbátyja elhalálozott és hogy most reá vár a frantuzok trónusának elfoglalása. Ettől a szempillantástól fogvást nem volt a királynak többé maradása. Első percben elhatározta magában, hogy enged anyja hívásának és megy, amilyen sebten csak tud, nehogy valami képpen el üssék kezéről a másik koronát. Gyanúpörrel élt azonban, hogy a lengyel rendek nem vennék jószívvel távozását ily hamarost koronáztatása után. És ezt igen bölcsen vette elméjébe, mert Tenczynski gróf kancellár és az ő hívei szüntelen vigyázták ez időtől minden lépését. De az ármányos frantuz mégis túljárt az eszükön.

— És miképpen vitte ezt véghez? — érdeklődött a fejedelem.

Zborowski úgyszólván a kérdést se várta, dőlt belőle tovább megállás nélkül a szó.

— Körülményes beszédekkel áltatta a vigyázókat, hogy a frantzuzok koronáját elfogadja, mert így két koronával fején olyatén hatalom birtokába jutna, mint a császár és hogy innét, a lengyelek földjéről igazgatja majd országai sorát és a lengyelek nagymellyű gögjükben el is hitték neki. A fennhéjázó Tenczynszki gróf máris olybá tekintette a frantzuzok országát, mint a lengyelek hódolt tartományát. És a király, hogy méginkább orruknál fogvást vonszolja őket, bár utóbbi napokban sokszor komor csüggedésnek ereszkedett, most egyszeriben vidám orcát mutatott megint. Nyájasszavú, szíveskedvű volt mindenkihez. A frantzuz ingyenélőket hazavederte és az udvari hivatalokat visszaadta a lengyeleknek. Egészen megzavarta elméjét Anna hercegasszonynak, az elhunyt király koros testvérjének is, ki mindezeideig férjet magának nem kapott. Az ifjú király most mindenféle módon tette körülötte a szépet és abba a hiedelembe ringatta szégyent, hogy hitvesül veszi. Az utolsó estvén azután, kit még Krakkóban ért meg, nagy bálás vigasságot csapott tiszteletadásul a hercegnőnek. Az udvarbéliiek váltig ámuldoztak, hogy ilyen eleven gyász idején bocsátkozik hangos és fényes vigadozásba. De a király már ilyen szélhajti volt. Amit fejébe vett, abból nem engedett semmit. Magasra vert a jókedv. Ragyogott a Wawel minden ablaka a gyertyák fényességétől. Dobogott a tánc, gyöngyözött a kupákban a mézarany tokaji. Rég látott ilyen hangos dáridót a palota. Éjjeltájt egyszerre kókadozni kezdett a király a nagy fáradalomtól. Visszavonult hálókamrájába, de kegyesen megengedte, hogy az urak csak mulassák magukat

tovább. Tenczynski gróf maga kísérte be a királyt és ez előtte feküdt nyugovóra a frissen vetett ágyba. Hanem alighogy becsukódott az ajtó a búcsúzó gróf mögött, mingyárást kelt kifelé a dagadó pelyhek közül, útiköntöst kapott és hű embere hátulsó zegzugos lépcsőkön levezette a kastély rejtekkijáratához. Óvatosságból még álszakállal is elalagosította orcáját. De a koromsötét utcákban amúgysem esmért volna rá lélek sem. A dőzsölő palota gyanútlan bámult utána rőt fényszemeivel.

— A szökés hát sikerült?

— Minden elő volt rá készítve. Szent Feliksa kerekfalú kápolnájának árnyékában nyergelt paripák várták a királyt. Az utcákat elzáró vastag láncokat előre leakasztgatták. A király a külső városon át észrevétlenül nyargalt el. Azután minden órajárásnyira váltani való kész lovak várták. Akadály sehol sem gátolta. Mire a hajnal hasadt, Zatorba érkezett és itten átalmenvén a Skauda folyón, a hidat maga megett széthányatta, hogyha kergetnék, üldözői nehezebben érjenek nyomába. De útnak eredt innét is tüstént és meg nem pihent, amíg csak Sléziában magát biztonságban nem tudta.

— Akárcsak ékes napkeleti regényt mondanál, — hüledezett a fejedelem — hanem hát miképpen esett az uraknak tudomásukra a szökés?

— Tenczynski gróf hajnalig dőngette kupájával a nehéz tölgyfaasztalt, akkor odajárult hozzá riadt arccal az egyik udvarbéli lakáj, bizonyos Alamanni, ki is nékie fizetett besúgója volt és azt a hihetetlen hírt hozta, hogy a király nincsen kamarájában. A gróf azon boros dúltságában rohant a királyi hálókamarába, nagy ámulattal vette, hogy az ágy üres, de még csak meg sem mélyedett abban senki. Rettentő lárma és zúdulás támadt most az egész palotában. Lélektelen

futkostak fel és alá. Jó fertilityba se telt, már egész Krakko zengett a hírtől, hogy a király csúfságosan eliramodott. Nosza lóra kaptak az urak és Tenczynski gróf még Sléziában el is kapta a szökevény királyt. Könnyhullatások között kérte, ne hagyná cserben országát, hanem térne meg véle Krakkóba. De bizony haszontalan kérlette. A király ugyan nyájas beszédet tett neki, hogy venné észbe, miképpen otthon a frantzuzok országaiban szörnyű zavarodások kerekedtek, azokban igazít rendet és ha a koronát fejére tette, visszaigyekszik a jól megbecsült lengyel nemzethez, amelyet végsőképpen el nem hagy.

— Soha bizony ötlet a megszedett lengyel respublika nem látja — szaladt ki önkéntelenül a szó a fejedelem száján.

— Így véli Nagyságod? — örvendezett fel Zborowski tekintete.

— Olyan bizonyossággal vagyok efelől, miképpen kegyelmed itten áll előttem.

— Mégis hát illeten csúfsággal otthagyni egy nemzetet! — méltatlankodott Zborowski.

Báthory fejedelem elgondolkozott:

— Nem is lehetett ez másképpen, — szólalt meg kisvártatva — elillantott volna királyotok előbb-utóbb akkor is, ha bátyja meg sem halálozik. Komor volt neki ez a tájék, hidegek a napok. Más dombok hajlatának, más egek színeinek emléke ragadt a szemébe, fülébe visszahívó muzsikát duruzsolt szakadatlan az otthonvaló erdők lombjának zúgása. En nem kedveltem Szent Genovévának városát, de úgy mondják, akik ottan nevelkedtek, azoknak édes mérget csókol a vérébe, amely úgy húzza őket magához, miként megragadt madárcák lábát a lépesvessző.

— Imhol volnánk hát, — komorodott el Zborowski

— hogy hat hónapokig volt királyunk és most megint nincsen.

— Választhattok új királyt. Legalább léssen a világnak tarka nézőjátéka, a királyok vetélkedése a lengyel trónusért.

Zborowski a fejedelemre emelte szemét, aztán egyszerre nekiderült az arca. Úgy kapott szavával hirtelen támadt gondolatán, mint aki végtére rájött arra, amit rég könnyen kitalálhatott volna:

— Én már azt is tudnám, ki léssen győzedelmes a vetélkedésben — kiáltotta lelkesen.

— Ugyan már ki no, — mosolyodott el Báthory — azt magam is igen kívánnám esmérni.

— Senki más, mint Nagyságod tulajdon személye.

— Én-e, — hőkölt meg Báthory — de hiszen én még jelölt sem vagyok.

— De az léssen — erősködött Zborowski. — Isten ő szent felségének légyen érte hála, hogy én ilyen gyorsan meg szolgálhatom Nagyságodnak hozzávaló nagy jóságát. Tüstént megyek haza Lengyelországba. Most nincs király, szünetel a törvény, bajom nem eshetik. Testvéreimnek is, nekem is súllyal esik szavunk a latba, főrangúaknál éppen úgy, akár a kisembereknél. Ha mi igen rajta vagyunk, lengyel királlyá tehetjük Nagyságodat. Maximilián császár az imént se kellett, Ernest főherceg még kevésbbé kell, mert a lengyeleknek se lelkük, se testük németet nem kíván. A frantzuz király már tekintetbe nem jön. A moszkoviták cárját inkább rettegik, mint kívánják. Lengyelt nem választanak jó szívvel. Jól ismerem én a fajtámat, maga rendjéből senkit nem túrhetne meg nyakán. Sokkal temérdekebb a gőg benne. De meg ha arra jutna mégis, megtorpanna bármelyőnk, hogy ország gondját magára vegye. Olyat keresnek hát utolsójában, aki már trónon ül és elég nyakaserejű,

5
t
a
a
n
l
t
s
7
hogy a császár hatalmával is dacolni merjen. Ilyen pediglen egyetlenegy van csak, bármerre hordozzák is tekintetüket: Te Nagyságod. Én mondom hát, hogy nem is leszen senki más a lengyel király.

Zborowski azután olyan hévséggel pártolta a saját eszméjét, annyi világos, beszédes érvet sorakoztatott fel, hogy a fejedelem engedni kezdett. Úgy érezte, volna benne erő és akarat, hogy méltó helyet verekedjen ki ennek a nagy nemzetnek, amelynek érdemei okos irányítással legyőzhetik csupa nemës tulajdonság túlzásából serkent hibáit. De gondolt a kis Erdélyre is. Eddig kétfelől csakugyan olyan támasza volt, akitől minden perben vesztét is félthette. Ha ő ülhetne a lengyel trónra, igaz, hűséges, romlásra nem áhítózó pártfogót lelne Erdély. Németnek, töröknek csak hatalma nevelésére, erőinek falánk kiszívására kellett.

Lengyelország inkább nevelné hatalmát, semhogy szemernyit is elkívánna belőle. Eszébe jutottak régi álmai és szándékai, amelyekben, ha elérhetetlen tűndérkép gyanánt is, mindig ott lebegett egy hatalmas ország igazi, senkitől nem függő koronája.

És Báthory határozott. Megpróbálja a lehetetlent. Felveszi a versenyt a császárral, cárral, Európa minden nagyratörő, hatalomra áhítózójával a lengyel koronáért.

Zborowski és Blandrata uram, aki alapos ismerője volt Lengyelországnak és urainak is, pénzzel és jól kimódolt tervekkel hamarost indult is, hogy a fejedelem útját a lengyel trón felé egyengesse.

A kocka el volt vetve.

A KOCKA el volt vetve.

De hamarost úgy mutatkozott, hogy erre az egy kockára van feltéve minden, nemcsak a lengyel korona, hanem a fejedelem élete és Erdélyország sorsa is.

A hírek egymást érték lengyel földről. Blandrata uram jószímatú száguldozókat bocsátott szerte, hogy az ország indulatát kikémlelje. Eleintén bizony úgy mutatkozott, hogy erején felül való próbálkozásba bocsátkozott a fejedelem. Olyan fába vágta fejszójét, amelyen csak fejszéje éle csorbul, de a fa ki nem dől soha.

A trónkövetelők egyre szaporodtak. A császár maga fiát, Ernest főherceget ajánlotta, de mivel látta, hogy a rendek egyrésze inkább őt kívánná tulajdon személyében, maga is belépett a jelöltek közé. Hozzája húzott a litvánoknak egy része, a másik azonban a moszkoviták hatalmas cáriját, a rettenetes hírű Ivánt látta volna szívesen a lengyel trónra. Voltak, akik a ferrarai herceg személye mellett kardoskodtak, mert ennek nehéz dukátaranyai ugyancsak gurultak szanaszét Lengyelországban. Akik a moszkovita cártól és a németek császárától országuk önállását féltették, mindkettőnek ellenfelére, a svéd királyra vetették tekintetüket. A kisnemesek nagy sokasága pedig váltig amellet tüzelt, hogy csakis tulajdon vérükből származó lengyelt válasszanak a Piasztok méltó utódává. Hatalmasoknak és erőknék ilyen csődületében bizony gyenge szava lehetett a kicsiny Erdély fejedelmének.

Legelsőbbet egyébként még a francia király maga is számba jött. Henrik, aki Bécsen, Ferrarán, Turinon keresztül nagy vargabetűvel tért meg Párizsba, hogy

a német protestáns fejedelmek bosszuló kezét elke-
rülje, váltig hitegette a lengyeleket, hogy visszatér
hozzájuk. De mindez csak ígéret maradt. Szeptember-
ben aztán egybesereglett a lengyel országgyűlés és
kimondotta, hogyha Henrik a következő május 12-ik
napjáig vissza nem ül trónjára, veszítse azt el. Annyi
volt ez, mintha már ki is mondták volna a trónfosztást,
azért a pártok munkája nagy igyekezettel megindult,
hogy a választó országgyűlés készen találja őket.
Báthorynak kevés támasztéka volt ebben a küzdelem-
ben, mindössze Szelim szultán ajánlása s a Zborow-
skiak egy részének támogatása és Blandrata uram
ügyes mesterkedése.

Nem meríthetett erőt, biztatást odahaza sem. Még
inkább azt kellett tapasztalnia, hogy az erdélyi urak
féltékenyen nézik azt a szándékát, hogy hatalmát ki-
terjessze. Hiúságuknak talán hízelgett volna, hogy az
ő fejedelmüket válasszák meg egy nagytekintélyű,
gazdag ország királyává. De igazában nem bíztak
Báthory megválasztásában és zúgolódtak, hogy a feje-
delem hiúságának legyezgetésére herdálja az ország
keserves pénzét, pedig a kincstárból egyetlen rézgaras
sem ment erre a célra, csak a terjedelmes Báthory
jóságok jövedelméből. Voltak, — a jobbik rész —
akiket becsületes és jogos aggodalmak szorongattak.
Attól féltek, hogy megválasztása esetén a fejedelem
magára hagyja Erdélyt. Ki tudja, ki lesz utódja?
Bizony megeshetik, hogy a kicsiny ország, amely az ő
bölcös, keményakaratú vezetésével kezdett már magára
találni, megint beláthatatlan zavarok hínárjába merül.
De legtöbb főrangbeli úr szívében a gyűlölködő irigy-
ség sustorgott. Mivel különb Báthory István, mint ők?
Születése nem fényesebb, legfeljebb ha a jószága soka-
sabb. Fejedelemmé ők emelték és most az ő vállukon
akar még magasabb polcra kapaszkodni. Elfordultak

tőle. Magukban dohogva békétlenkedtek, vagy titkon összebújva súgtak-búgtak.

Nem lehetett, hogy Báthory észre ne vegye a változást. Bizalmatlan, zárkozott arcokat látott maga körül. Nem volt, akivel bizalmas szót váltson. Borbély Balázs Háromszékből új morajlásoknak hírével tért meg. Báthory meg se nyerte még a lengyel trónt, sőt úgy mutatkozott, hogy aligha is nyerheti meg, de alattvalói hitét, bizodalmát már kezdte elveszíteni.

Egyedül maradt. Dermesztő magánosság vette körül fehértvári udvarában. Lassanként maga is teljesen elzárkózott. Olyan komorság ülte meg, mint fiatal korában, amikor zsenge lelke a halál nagy rejtelmével viaskodott. Képzelete riasztó rémekkel rajzolta körül. Kedve sűrű gondoktól volt sebzett és sajgón érzékeny. A pillantás is bántotta. Még zordonabb magánosságra vágyott, mint aminőbe magát már börtönözte és akár ifjú korában, most is a rengeteg erdőbe vette be magát. Hétszámra vadászott a legelhagyatottabb tájakon. Kietlen havasajlakban, ingoványos vadonokban. Véres, nagy vadat hajszolt. A veszedelmek lélekzet-elállító perceivel fojtogatta emésztő gondjait. Mikor a bozontos medvét végre maga is véresre marcangolva, zihálón, hideg verítékben ázva leterítette, olyan volt neki, mintha egy-egy lelkén csüggeszkedő, busa barna kolonc is földre zuhant volna. A sűrűségek bizonytalan homályából ugyan egyre új baljós árnyak sereglettek elébe, új riadozások, egyre másuló és félelmes alakzatokba öltöző kétségek, de legalább embert nem látott, arcok gonosz indulatokat, fullánkös mérgeket rejtő lárvái nem meredeztek feléje. És komor magánosságának olyan jól esett, hogy a határtalanság is döntetlenné válhatott.

Még nem vetette le végső vemhét a télutó s a fejedelem mélyen bennjárt a Gyergyói havasok alatt.

A vadászat viszontagságai igen megviselték. Lába is felmarjult a hóvizektől kérges, nehéz csizmákban. Űgyet se vetett rá; Borbély Balázs székely javastudománya jól bébugyolálta faggyas foncsikába és a fejedelem hajszolta tovább a vadat, miközben őt magát is hajszolta valami megnevezhetetlen üldöző. Egy napon vaddisznó konda lepte meg váratlanul. Vicsorogva fogták körül az agyaras dúvadak, de lándzsájával, kétélű késével kivágta magát közülük. Vérbefagyva tért meg a vadásztanyára. De harmadnapon hajnal-tájt már újra indult könnyű vadra.

Este bagolylesre ment ki. Holdsütés volt. A kékes hideg fény el-elakadón botorkált a fák között. A bizonytalan derengésbe óriási árnyak nőttek bele. Döb-bent, mély csendesség volt. Csak távolról hallatszott olykor tompa dobbanás. Valahol tengerszem jege hasadt. A fák néha érezhetetlen szélben csikorogtak.

Most selymes suhogás hallatszott. Ki tudta volna megmondani, a fenyves zúg-e, vagy madár szárnya verdes láthatatlanul. De már hallatszott is az elnyujtott huhogás és a faárnyak rézsút vetett rácsára kiterjesztett szárnyak hullatták lassan mozduló árnyéku-kat. Enyészőn, kísértetiesen szállott a bagolyhuhogás a néma rengeteg felett, mintha távolról éles kuvik-hang adott volna rá választ. Titokzatos, borzongató volt ezekben a riogató hideg hangokban. Mintha láthatatlan rémek menetének heroldjai adtak volna síró jelzéseket. Ki járhatott nyomukban láthatatlanul az erdőn? Egy-egy ösztövért ágban mintha a halál nyujtogatta volna vázujját felé.

A fejedelem ütést érzett szívéen. Hozzáért talán a felémeredő ösztövért ujj. Éppen feje fölött jajdult fel a szorongató huhogás és a madár árnyéka arcába esett. Villámgyorsan kapta vontcsövű olasz puskáját és egyenesen fölfelé lőtt. A lövés döreje visszhangzón

dübürgött el a fák között. A madár nem hullott le. Kísérteties huhogása távolabbról, szakadatlanul sírt tovább az erdő kietlen csöndjén.

A fejedelem szinte megcsömörlött a csendtől. Émelyedés keveredett benne. Szíve a torkáig dobant. Egyszerre űzte valami az erdőből, mely eddig valószínűs menedéke volt.

Borbély Balázsra hamarost ráakadt.

Némán lovagoltak a vadásztanyára.

— Reggel indulunk haza Fehérvárra — mondta a fejedelem, amikor azon ruhástul végigheveredett a medvebőrön.

Fehérvárott szomorú posta várta. Kerülő úton jött a híradás Katalin császárléány, özvegy lengyel királyné haláláról. Báthory kezében remegett a levél. Fülébe sejtelmesen felrémlt az erdő kísértetes bagolyhuhogása. Csakugyan jeladás volt a vadon jajongó szava. De nem jeladás-e ez az üzenet is? Jeladás a síron túl való világából, akiknek kialudt szeme talán többet lát, mint az élők és a jövődők távol titkáig is elhatol? Valamikor Katalin volt féktelen becsvágyának serkentője, a hajszoló ösztöke trónok magassága felé. Mikor a lengyel korona felé kinyújtotta a kezét, már nem is gondolt Katalinra és az elfelejtett ím üzen neki, haszon-talan is nyerné meg a trónt, az lépcső már az ő kezéhez nem lehet. Mivé is vált ez a szép fehér kéz és mivé válik minden koronák dicsősége?

Egyszerre szinte az enyészet komor sejtelmé lett úrrá a szíven. Pillanatig úgy érezte, hagynia kell a koronát, fejedelmi széket, minden földi hívságot. Az erdő magányossága nem adhatott neki megnyugvást. Talán csak a kolostor élő sírboltjában tudott volna békében eltemetkezni.

Soha nem rágt a még ilyen tétova keserűség. Napokig járt egymagán, szótlán, embert kerülőn mar-

cangoló belső viaskodással. Hanem aztán felülkerelkedett benne a kemény, mindent lebíró férfidac, a végletek közt hánykódó Báthoryak másik természete. Fogcsikorgatva marta el magától a lemondás és csüggedés sötét hatalmait. Ökölbe szorult körme véresre tépte tenyerét. Akarata szinte az egekig feszült. El kell érnie mindent, amit maga elé tűzött, nem asszonykergető, pulya vágyakért, hanem önmagáért, férfi-becsületéért, hogy a benne lakozó erő megérhessen. Legázol hát minden gátat, ami útjába tenyerel, vér-folyón tör át, ha kell, halál rémületével köt frigyét, de sorsa parittyakövének a csillagokig kell szállni, amerre szertelen szándékának kirobbanó vágya lódította.

Járult azután ezekhez a dacos nekibuzdulásokhoz egy napon olyan ökölcsapás, amely végkép felrázta közömbös, zárkózott ernyedettségéből. A vén Mihók, aki szüntelen az Erdélyből kivezető utakat vigyázta, postát fogott el, amelyben elégedetlen urak Békessyt szólongatták, hogy csak térjen meg bátran, nem is kell éppen túlon nagy erőkkal jönnie, vállalata sikerülni fog, mert a fejedelemnek most minden gondja csak a lengyel korona hajszolására vagyon. Se katonája, se pénze. Két trónus is kellenék neki, most kettő között a földre huppan.

Báthory már igazában nem is gondolt arra, hogy Békessy még fejedelmi székét veszélyeztetheti. Izgága bujdosónak tartotta, akit üres ígéretekkel tessékelnék ki, hazug áltatásokkal ráznak le. Arról tudott, hogy amikor ellenfele a fogarasi várból elillant, az erdőkben való bujkálás után eljutott Prágába Maximilián császár udvarába. Ott addig ostromolta régi pártfogóját, míg ez követet nem küldött hozzá, hogy helyezze vissza Békessyt régi jussába és a pört bocsássa végső döntésre a német birodalmi gyűlés elé. Esze ágában

sem volt a császár kívánságának engedni, de hogy a dolognak módját megadja, Sulyok Imrét és Sombori Lászlót követségbe küldte Maximiliánhoz és velük eléadatta, hogy Békessyvel tartós barátságban élni nem lehet és az erdélyi rendek ezt a rendbontó, zenebonáskodó férfiút semmiképpen soha vissza nem fogadják.

Békessy maga is hallotta a követek szájából Báthory választát. De csak legyintett rá. Ügylátszik, bizakodott ügyének fordulásában. A követeknek ezt kiáltotta oda:

— Bizony nem rövidült meg az Úrnak karja.

De később a császár se nagyon szorgalmazta Békessy igazát. Most azonban az izgága pártütő cáfolhatatlanul tanúsíthatta a császár előtt, hogy igenis az erdélyi rendek kívánják őt vissza. Maximiliánnak az is kapóra jöhetett, hogy az ő révén támasszon zavart Erdélyben és ezzel is akadályozza Báthoryt Lengyelországban.

A veszedelem hát komolyan a kapukon dörömbölt. A fejedelemnek össze kellett szednie minden éberségét, hogy megtámogassa a házat, mielőtt összeomlik feje fölött.

Igazán hívséges embereit ujján megszámolhatta. De akiben bízhatott, azt mind útnak indította, nézzék fel sebtén az országot és nagy titokban vizsgálják meg, hányadán is állanak a dolgok, mennyire ér már el Békessynek meg a császárnak keze.

Aztán még feketébbre borult az ég.

Második riasztó jel is érkezett, ahonnan nem is várta a fejedelem. Musztafa budai pasa elküldte neki azokat a leveleket, amelyeket Békessy uram írogatott hozzá. Nagy alázkodó kedvességgel hízelegték körül ezek a levelek a nagyhatalmú pasát, ki hozzá még közeli atyafiságban állott a nagyvezírral is. A levelek homlokán ez a megszólítás ékeskedett:

*Te Nagyságodnak szegény rabja Békessy
Gáspár, maga keze.*

Megértette ezekből a levelekből Báthory íziben, hogy a császár már engedelmet adott ellenfelének: vegye el tőle a fejedelemséget, ha tudja. Még ahhoz is hozzájárult, hogy magyarországi kapitányai segítsék, mintha maguk jószánta szerint barátságból tennék. Csak éppen a törökkel nem akart emiatt ujjat húzni. Arra utalta hát Békessyt, szerezzze meg a Magas Porta beleegyezését is. Békessy a budai pasa révén próbált volna hozzákezdeni a török kegyének megnyeréséhez. De a budai pasa, akinél Báthory vitézsége nagy becsületben állt, sehogy se bízott az ingatag ember hűségében. Eljuttatta ugyan leveleit a Fényes Kapuhoz, de gondja volt rá, hogy Báthoryt is értesítse, mit forralnak ellene.

A nagyvezír úgy gondolta, jó alkalom lesz ez arra, hogy Isztambulba csalogassák a nyugtalan főurat, kire még igen nehezteltek, amiért a Habsburgiak kezére akarta játszani Erdélyt. Tárgyalások ürügyén magukhoz hívták hát azzal a szándékkal, hogy többé vissza sem eresztik, számolhatja majd a Héttoronyban hátralévő napjainak keserves múlását.

De Békessy uram fortélyos elméjén túl nem jártak. Okult ő már néminemű uraknak gyászosvégű Isztambul-járásán. Hirtelen megérezte a sáfrányillatot és óvakodott attól, hogy csak tájékára is menjen a Magas Portának. Levelében, amelyet a budai pasának írt, nem is rejtette véka alá, mért nem tesz eleget a hívásnak.

— *Értem Nagyságod leveléből — írta — az Te Nagyságod parancsolatját és intését, hogy én az hatalmas császár Portájára mennék. De én ezelőtt is alázatosan megírtam és megízentem embe-*

rem által, hogy az semmiképpen sem lehetne, ha ezer fejem volna is, egyiket oda nem vihetném. De ha Őnagyságának, a fővezér basának ugyanaz akarhatja, hogy én elveszek, Őnagysága küldjön ide, ölessen itt meg, mert énnekem mindegy, akár egyképpen, akár másképpen, lássa mind ez világ, mint fizetné meg Őnagysága az én hívséges szolgálatomat.

De azért csak ostromolta tovább a Portát. Maga helyett Antalfi nevezetű, meghitt emberét küldte Isztambulba drága ajándékokkal megrakodva. Igen oldódzkodott az alól a vád alól is, mért lakozik a császár udvarában, ha váltig a Portához való hűségét emlegeti. Azt is ígérgette, hogy esztendeig többet adna adót, mint a mostani vajda egész életében. Ám éppen ezek a nyakló nélkül való ígérgetések csappantották meg a bizodalmat iránta.

De akármilyen bizodalmatlanul fogadták is, Antalfi uram csak ütötte a vasat. Cseppentette az ajándékot, csurrantotta az ígéretet. A fejedelem tudott erről az aknamunkáról, mert sikerült Antalfinak egy-némely levelét elfogni. Ő is elküldte hát Kendi Sándort, hogy ne maradjon szószóló nélkül a Portán.

A nagyvezir jó ígéretekkel bocsátotta haza a követet, de azért azt is megüzente neki, jó lesz, ha az új szultán kedvéért az évi adót tízezer aranyról tizenötezerre szökteti fel. Jól látta már ebből Báthory a török kétszínűségét. Íme, arra használják Békessy áskálódását, hogy az ő adóját feljebb csavarják. Semmi kétsége nem lehetett, hogy a Portánál az nyeri el a fejedelemséget, aki bár egy baktával is többet fizet.

Tavaszi kezdetén Bánfi Pál Békessynek titkos futárát csípte el. Kínvallatás alá fogták és a meggyötört ember eléadta jól eldugdosott postáit. Bizodalmas em-

bereinek üzent bennök Békessy. Figyelmeztette őket, hogy ütött órája a cselekedetnek. Megnyerte a császár segítségét és a szultánnak jóváhagyását is, mert a szultán tudja már, hogy az ország őtet kedveli, Báthoryt pedig gyűlölik még önnön szolgái is. Ám volna kétszer annyian, nem egy ország, de három-négy vármegye is elbírna vélek, azért menjenek most rája, mint az ebre.

Antalfinak egy levelét is meglelték a küldötnél. Arról értesítette ebben urát, hogy sikerült végtére a nagyvezírnél hitelt szereznie annak, miképpen Báthory vajda szakadatlan legfölségesebb ura és jötevője, a török szultán ellen ármányoskodik, minden igyekezetével csak azon mesterkedik, hogy Erdélyt a Fényesábrázatú Úr hatalma alól elszakassza és a mindig hívséges Békessyt is csak annak okáért üldözte, hogy ez a szultán ellenében elkövetett gáztetteit fel ne adhassa. De kinyílt most már ennek szeme és a Porta nem ellenezné, ha betörne Erdélybe és elragadná a vajdaságot Báthorytól. De kiköti, hogy idegen katonasággal ne merészeljen bemenni az országba, hanem csak a rendekkel támogattassa ügyét. Azt is próbálta megértetni, mért nem ad erre neki a nagyvezír írásos engedelmet és helybenhagyást. Az igazi ok bizony az volt, hogy nem akart nyíltan színt vallani. Ugrásra készen leste a dolgok fordulását, hogy azután úgy cselekedjék, ahogyan a Porta érdeke leginkább kívánta.

Közben szállongott a híre Békessy készülődésének is. Már nem is csinált belőle titkot. Nyíltan toborzotta össze a sereget. Zsoldosokat fogadott. Rueber kassai kapitány is mellé állt seregével. Kalandosvérű urak sokan felcsaptak hozzá, reménykedve, hogy bő zsákmánnyal rakodhatnak a kincses Erdélyben.

Fortyogott, tüzet pöfögött már a Székelyföld is, akár a mérges barlangok pokolsára. Székely András

és Andrászi Péter uram nagy loppal bujtorogtak a porták közt. De a nekibuzdult székelyek nem bírtak szilaj vérükkel. Mire Radák László közéjük érkezett, egyszeribe feltámadt az egész Marosszék. Aranyos-székben is erősen mozgolódtak. Itt Szentmihályfalvi Péter deák hintette a konkolyt, nem kímélve Radáknak sem pénzét, sem marháját.

A fejedelmet ez keserítette leginkább. Szertelen felgerjedt benne az indulat. Milyen jószándékkal istápolta ezt az izgága vérű népet. Urak neheztelését hívta ki magára, csak hogy nekik javukat munkálja. Elleneket szerzett magának. Haragosok keltek bosszút fujva rá, mert a székelyek mellett fogott, őket csorbítva és most ezeket mégis ellene lehet zúdítani, csak mert mindéig fenekedniök kell valakire, legyen bár az legjobb istápjuk is.

Borbély Balázst, a vérükből való vért küldötte le közéjük. Emlékeztükbe adta, milyen sanyarú sorból vágta ki őket sokszor maga kárával. Jóindulata irántuk meg nem fogyatkozott. De ha nem tudnak pártos és ártó fúriájuknak parancsolni, olyan példát cselekszik velök, minőt még nem látott a világ. Annyi vért bocsájt belőlük, hogy örökkéig meglohad tőle minden szilajságuk.

Radák és Andrászi hangosan pattogta:

— Ügyeljen csak ő keeme tulajdon vére csapjára!

A székelyek előre örültek a duhaj táncnak. És az arany rekedten pengette hozzá a legpezsdítőbb muzsikát.

Csak Aranyosszéknek egy része csitult meg. Fegyverbe is szállt, hogy a fejedelem mellett fogjon Borbély Balázssal. A többi székben örömmel látták ezt. Legalább lesznek hűtelen porták, akik nékiek jutnak majd.

Ez a kis csapata volt a fejedelemnek, meg a testőrizők zászlói, a zöld fűről hirtelenében beteretlt lovasok meg tiszaháti hajduk. A budai pasa is megajánlotta segedelmét, ha szükség vagyon rá. De mind összevissza gyenge had volt ez. Mindenki bizonyosra vette, hogy hamarost és véresen leáldozik most Báthory István szerencsecsillaga.

5

ANNAK az esztendőnek a tavaszán csodálatra-méltó történéseknek híre kezdett szállongani. Kegyetlen, fogcsikorgató tavasz volt az. A virágzó alma-fákat fehérből feketére pocskolta egy hirtelen kerekedett hóvihar. És amikor Kolozsvárt istentiszteletre gyülekeztek a hívek, hogy az Úr haragjának enyhüléséért esedezzenek, amikor jámbor szívvel az úrvacsorát vették volna magukhoz, egyszerre maguktól kialudtak a gyertyák, félelmes homály este meg a szentegyház és csak a szakadó jeges zápor rettenetes csörömpölése hallatszott az ablakokon.

Némely sátorozók nagy riadalommal hozták a hírt, hogy a Székelykő Torda fölött vért izzadott. Hajnalban piros harmatot leltek rajta. Pite Gáspárné, a búbajos javasasszony ráolvasott a véres kövekre, de másnap hajnalban megint csak kiverte őket a karmazsin veríték. Nagy veszedelmet, vérnek bő hullását, halálnak gonosz aratását mondták mindezekből.

És úgy mutatkozott, hogy nem is hiába estek ezek a döbbentő csodajelek. Alig hajlott hirtelen rekkenő hévségbe a zegernyés tavasz, máris rettentő

fekete fergeteg nyargalt fel kicsiny Erdélyország ellen. Nagy busa tetemével megfeküdte a Királyhágót és messzire villámlott belőle.

Békessy uram egészen váratlanul egybevonta hadait és mint tartóztathatatlan szélszész, berontott Erdélyországba. A nagyvezír intésének fittyet hányt, mert nemcsak a magyarországi várak kapitányai és a Részekben hatalmaskodó főrangbéliek voltak vele, hanem bővében német és spanyol zsoldosok is, akiket Maximilián császártól esekedett ki. Ahogy közeledett Erdélyhez, úgy gyarapodott a hada. Mindenféle gyűlevész népség sereglett hozzá, mert osztályt remélt a dús prédából a kincses városokban. Békessy uram értett hozzá, miképpen kell meghuzogatni orruk alatt a mézesmadzagot. Szatmárnál már úgy dülleszkedett, mint kész fejedelem. Uradalmakat, jószágokat adományozott, méltóságokat osztogatott. A határnál senki útját nem állotta. Egynéhány napba alig telt, már Tordánál táborozott. A Székelykő, mint áttüzesedett kemence ontotta a hévséget a nekibódult, rekkenő nyárban. De a nyár hévségénél csak a székelyek lobogása volt tüzezebb. Békessy uram elküldötte nekik Maximilián császár szabadságlevelét, mire még a félholtak is lóra kerekedtek. Marosszék, Háromszék, Csík mind megzajdultak, mint rajzó köpük. Úgy látszott, Békessy már másíthatatlanul ura Erdélyországnak.

Báthoryt nem érte egészen váratlanul a betörés, de ilyen hirtelen nem számított rá. Még eddig azt a sereget sem tudta összeszedni, amelyre biztonságosan építhetett. Lassan, lézengőn szedelődzködtek a hadak.

Pedig a fejedelem minden porcikájával érezte, hogy itt csak egy segedelem van, a gyors cselekvés. Ami kis reménysége lehet, azt a lélekjelenlét kockájára kell felvetnie. Nem szabad tétovaságot mutatnia.

Rebbenéstelen bizonyossággal kell szemébe néznie a dolgoknak. És a szörnyű kétség pillanatában lerázott magáról minden kétséget. Komorságát kegyetlen akarrattal tépte ki magából, hogy csupa véres tályog maradt utána a lelke. Megfeszített magában minden ideget, minden gondolatát csak a győzelem akarására kényszerítette. Arcán egyetlen redőcske nem rebtent, mintha vasálorcát merevített volna magára. Soha kimondott szaván nem másított. Lássák, hogy bizonyos a dolgában. Pillanat szerint tudta mit kell cselekednie. És megfeszült, kemény akarata ellenállhatatlan parancs volt mindenkinek, aki közelébe került. Szava hajszólo korbácsként csapott. Tekintete mint kegyetlen kényúré egyetlen villanásával alázkodó engedelmességre kényszerített.

Napnál világosabban felmérte magában, hogy menthetetlenül elveszett, ha Békessynek sikerül a lázadó székelyek egyre sokasodó seregével egyesülni. Azért maroknyi hadával még előbb megrohanta a tordai tábort. Békessy azonban biztos és megsemmisítő győzelmet akart, nem vette hát fel a harcot, amíg a székelyekkel nem egyesült. Nagy kanyarodóval került a Maros mentén Nyárádtőig, ahol csakugyan kétezer lófőszékely és még számosabb gyaloghad csatlakozott hozzá. Így állapotodott meg Radnótnál, hogy ott várja be a zendülő székelyek zömének érkezését. Ezeket Radák László és Andrászi Péter vezették.

Közben Báthorynak is ideje maradt, hogy még néhány maradék emberét összeszedje. A havasalföldi pasa is küldött tessék-lássék egynéhány spáhit. Ezzel a kis haddal és derekas ágyúival indult a fejedelem Békessy után. El volt szánva rá, hogy mindenáron harcra kényszeríti, még mielőtt a székelyek segítsége megérkezik.

Békessy uram most sem akart titkózetbe bocsátkozni. A székelyeket várta. Még azt is tétlenül nézte, hogy kel át Báthory a Maroson Dátosnál. És mindjárt hadirendbe is állította seregét, nehéz ágyúival löni kezdte az ellenséges tábor, amely a radnóti vár falánál állott. Békessy azonban újra visszavonult és jó állást vett, amely mindenképpen neki kedvezett. Báthory úgy sejtette, igen nehéz lesz abból kicsalogatni. Mégis megváltoztatta hadirendjét és újra neki-rontott az erős tábornak. Békessy ezt a támadást visszaverte, de harcba megint nem bocsátkozott. Hátrált megint, óráról-órára várva a székelyek érkezését. De Báthory szüntelen nyomában volt. Vasárnap virradóra keltek július tizedik napján. A fejedelem már két nap óta le nem húnyta szemét. De tudta, hogy most ébersége az élet. Feltépte magát a ránehezedő álomból. Sarkában maradt a felkelőknek, percnyi nyugtot nem engedett nekik.

Békessy hátrált, milyen gyorsan csak tudott. Végre azt hitte, ismét kedvező helyzetben állapodhatik meg. Jobbszárnyával a szentpáli várhoz húzódott, a balt Kerellőfalva fedezte, hátával pedig a Maros gátjának támaszkodott. Ellenfele azonban itt is menten beléharapott. Székely Mózes, Báthory egyik vezére, válogatott csapatokkal kora reggel a jobbszárnyra vetette magát. Vitézül harcolt, de az övénél sokkal tetemesebb erő hamarost visszanyomta. Támadó sodra lassan hanyatlott és emberei kezdtek visszahúzódni. Kemény tusa volt ez. Patakokban ömlött a vér és amint a fejedelmi csapatok hadirendje bomladozni kezdett, Békessy jobbszárnya pedig előbbre nyomakodott, már az egész seregét kezdte elfogni a könnyű diadal boldog mámora.

A fejedelem azonban nem engedett. Nem törődött Székely Mózzal és csapataival. Maga irányozta nehéz

ágyúit. Minden lövése talált és a csapkodó tüzes golyók nagy zavarodást indítottak a derékhadban, amelyet maga Békessy vezetett. Mikor Báthory érezte, hogy ágyúi már megtették a magukét, lóra pattant és legázoló vad rohammal zúdult rá ellenfelére. A jórészen gyüleléshad hirtelen megtorpant és kezdett már visszatüremleni, mint a megduzzadt zavaros ár.

Ekkor érte el a hátráló Székely Mózes hadait Gyulafi László, a pihenterejű testőrzászlókkal.

— Megálljatok, — kiáltozott már messziről a csata éktelen zsivaján át a hátrálók elé — a fejedelem szorítja már Gáspár urat. A győzelem a miénk.

Ez megállította a visszanyomakodókat és a megerősödött hadoszlopok újították a csatát. Véres küzdelemben most már ők bontották meg az ellenség hadirendjét.

Báthorynak pedig már kezében volt akkor a győzelem. Valami féktelen izgalom mámore vett rajta erőt. Iszonyú szédületben kavargott előtte minden. Egész akaratára volt szüksége, hogy hanyatt-homlok ne zuhanjon a lábánál zsivajgó véres forgatagba. A szél megcsitította kissé. Láta, hogy Székely Mózes csapatai megvetik lábukat. Már lendültek is előre. Ott magaslik köztük Gyulafi László is. A Szűz Mária zászló kibomlik és nagy lesz a szélben. A kemény had mint ék fúródik bele a megtorpant seregbe. Székelyek nem hagyják olcsón kicsavarni kezükből a diadalt. Most barnára égett, kötélinas kar fölött kopja lendül a zászló ellen. Beletaszít a selymébe. Éppen a szíve táján éri a Mária-képet. Báthory csak nézi merőn és homályosuló szemének olyan, mintha a selyemkép szívsebéből vér szívárogná halkán előderengő rózsálással.

Akkor valami érthetetlen ordítás szakadt ki a torkából. Kardja villámlott. Megsarkantyúzott pari-

pája nyerítve ugrott fel és úgy zúdult a nyomában a többi, mint az ítélet. Békelessy derékhadán fejvesztettség lett úrrá. Bomladoztak, egymásba kavarodtak a sorok. Egymást nyomták, taszigálták a kuszált rendek. De rossz példával járt elől a vezér is. Amint észrevette, hogy melegszik körülötte a levegő, hirtelen megfordította lova fejét, felkaptatott a Maros gátjára és elnyargalt napnyugat felé egynéhány meghitt vitézével. Hogy hadinépe ezt a futamodást látta, nem volt már hatalom, ami megállíthatta volna őket. A fölkelők zöme egyszerre bomlott, vad futamodásnak indult. Fegyverét elszórva, hagyatt-homlok rohant, ki merre látott. Egymást tiporva, önmagukat gázolva, mint megriasztott csorda ömlöttek neki a Maros gátjának. De ez csekély volt felvenni a futamodók teméntelen sokaságát. A győztesek söpörték őket maguk előtt. Irgalmatlanul rekesztették neki a dágványos martoknak, nyomták a folyó medrének. És megállás nem volt a két halál közt. De rémületük, amely féktelenül zihált tagjaikban, nem engedte, hogy küzdeni próbáljanak életükért. Csak akkor eszméltek rá, minek rohannak neki vaktában, amikor már derékig süppedtek a tocsogó dágványba. Rémséges halálordításban szakadt ki szájukon a hínáros halál rémülete. Űvöltöttek, amíg szájukig nem ért az iszap, amely seregestül nyelte be őket. Még többen veszték a Marosba, amelynek éppen megduzzadt vize a hegyizáporoktól.

Rövid órák alatt irgalmatlan pusztítást végzett a halál. Délre sem járt még, vége volt már a csatának, csak a menekülő pártosokat üldözték mindenfelé késő éjszakáig. A fejedelem Békelessy után vetette magát. Mindenáron kézre akarta kapni ezt az örökös békebontót. Békelessy néhány vitézével bevette magát a bethleni várba. Itt azonban csak rövid pihenőt tartott. Felszedte Gábor nevű fiacskáját és vágatott tovább

Szatmár felé. Báthory egykori kedves várában, talált először menedéket.

6

FEKETE éjszaka volt, mire Báthory megtért a győzedelmes táborba.

Sátra előtt fáklyák égtek.

Feje zúgott. A kimerültség hideg lázat bizsergett minden zsigerében. Álomtól hunyorgó szemének olyan volt a fáklyaláng, mintha véres sebek szakadtak volna az éjszaka fekete testén. Mintha a nap halottas visszfényét vágta volna felé a szurkos árny.

Alig állt már a lábán. A hetek óta tartó rettenetes feszültség, akaratának pillanatra nem hűnyő éber ereje, a hosszú álmatlanság egyre tűrhetetlenebb kínja most egyszerre omlott össze benne valami ernyedt, tompa kuszasággá.

Bíboros kavargás örvénylett vele.

Már nem volt benne semmi, csak mondhatatlan vágy, leroskadni s belezuhanni halálnál mélyebb álomba.

Mintha éles kés hasított volna a fülébe. Kürtök rivalltak és ez fájt neki. Az éjszaka fekete kárpitja kétfelé vált és a nyíláson át fáklyák között homályos alakok özönlöttek felé. A fáklyafénytől rőt tarjagos volt valamennyi. Mintha egyenest a pokolból szállott volna fel valahány. Kábán meredt feléjük.

Most elhallgatott a kürtszó. Az éjjeli menet megállt.

Egy vitéz lépett elébe. Hajmássy Ádám volt, a testőrzők hadnagya. Homályosuló szeme megismerte.

A hadnagy tisztelgett.

— Nagyságos uram, — mondta keményen, de mintha rejtett remegés fátyolozta volna hangját — imetten állanak te Fejedelemséged előtt a lázadó székelek rabul esett hadnagyai: Bartakovics János, Zádorlaci György, Barcsai Gáspár, Szakács Miklós és Daróczi János.

— Csak ennyien maradtak — hördült a fejedelem.

— A többiek szerteszéledtek a nagy futamodásban, — mondta Hajmássy — még nem tudók egy szálíg összezeterelni őket.

Báthory most lassan, magát minden ereje megfeszítésével tartva, előbbre lépett. Sokáig mereven nézte a foglyokat. Majd hirtelen villant valami emlékezetében. Szava már úgy szólt, mint az ítélet:

— Tenéktek üzentem én, ha jól veszem emlékezetembe? Tik is üzentetek énnekem. Most tehát eljöttek, hogy megeresszétek a vérem csapját. De én jobban ügyeltem a magaméra. Mi lészen a tiétekkel?

Azok hallgattak.

Báthory szava most újra megharsant.

— Én becsületes szabadságot kínáltam tenéktek. De tik lakájnak kívánczotatok császár lakájához. Nektek nem volt jó a békesség, kit én kínáltam? Hóttetek garádicsán kívánczotatok magasabbra hágni? Hát én majd magasba raklak.

Percekig megint némán meredt maga elé. Tétovázott száján a szó. De azután kimondta rebbenéstelen.

— Bitóra vélük!

A fáklyatartó kezek megremegtek. A fejedelem arca eltorzult. Szeméből türelmetlen láng csapott.

Hajmássy mégis ellenkezni próbált:

— Nemes emberek!

Báthory egyetlen bószült szavával lesujtotta:

— Becstelen lázadók!

Azzal már fordult is sarkon. Kemény léptei vitték a sátor felé. Csizmája úgy döngött a nyár hévségétől repedezett földön, mintha hasadékaiba akarna betaposni minden hitszegést. Sose látták még ilyennek.

A sátor nyílásánál megállt. Ahogy visszapillantott, rőt sávba futott össze szeme előtt a fáklyalángok sora és fényfüggönnyel takarta el a mögöttük imbolygó árnyakat.

A fejedelem fölemelte kezét.

— Várjatok! — mordult a fénysáv felé. Aztán eltűnt a sátorban.

Ott leroskadtt a medvebőrre. Égő szeme álomért esengett. Háborgó agya nyugalmat áhitozott. De csak valami ólmos kábulat zuhant rá, amelyben gyötrő éberséggel kuszálták egymást a szüntelen újuló képek.

A szikkadt szipirtyót látta a zordon német erdőség halálfogadójában, amint tenyere fölé hajolt és vértelen, fogatlan szája vért sziszegett, hogy vér és halál tapossa útját a hatalom fényessége felé. És látomásában már dőlt is a vér: elomló testek vére, halálbatiprott eskü, megszegett szó vére, fáklyák vére. A sátor homályából előderengett a Szűz Máriás standár halaványkék selyme. És rajta a kopjátépte seb a szív táján bíborba izzott. Mária szívét hát mindig törnek kell átverni. És a megbántott szív lassan pergetni kezdte piros könnyeit. A székekért sírt, buzgó és alázatos híveiért, akik pártos szilaj fúriájukban nem átallottak kezét emelni reá sem. Megbomlott a világ, hogy ez megtörténhetett.

És Báthory vad férfisívét egyszerre soha nem érzett félelem járta át. Olyan üres volt ez a szív. Vágyai, álmai egymásután hamvadtak ki. Katalin meghalt. A lengyel koronát magában régen eltemette. Megrendült alatta a kis Erdély trónusa is. Rémülettel

van tele a világ, testvérgyilkolás tobzódik, székely kéz sebzi véresre a Szűz Mária-képet, hogy el ne apadjon soha a magyar vér hullása. Valami iszonytatót, rémítőt kell mutatni ennek a veszekedett világnak, hogy a rémület szörnyet haljon tőle. Nincs más választás.

A fejedelem zúgó aggyal, vérbe zavarodott szemmel ugrott fel. Valami ismeretlen hatalom hajtotta. Az kiáltotta belőle olyan rémületesen, amikor a sátor nyílásában megjelent.

— Bitóra vélők!

Aztán visszazuhant a kerevetre.

Hajnalban öt bitófa meredt a Maros gátján s a kelő nap fullajtárszele öt élettelen testet lóbált meg rajta.

7

SOHA annyi népet nem látott kincses Kolozsvár, mint a szentpáli csata után. Ide sereglettek össze mindenek, győzelmes hadak kapitányai, hadnagyai, főrangbeli urak és rendek, székek és szabad városok királybírái. Országgyűlést hirdetett a fejedelem, hogy ítéletet mondjon a letiprott pártütésről.

Július végén ült össze az ítélőbírák széke. Sokáig tanakodtak a bírák. Végtére augusztus havának tizedik napján Wesselényi Miklós ítélőmester könnyek között hirdette ki a végzést. A fogságba jutott nemesurak közül tízet, mint pártos lázadót, fej- és jószágvesztésre ítélték, a többit nehéz, vasbavert bilincses rabságra.

Az elítéltek kegyelmet kértek. A fejedelem megtagadta. Példát akart adni, kemény példát, minden

időkre szőlőt. Egyetlen kegyelmezést mégis tett. Pókai Péternek elengedte büntetését, hogy özvegy édesanya támasz nélkül ne maradjon. Bátyja, János, szintén a halálra ítélték között volt.

Volt az elítéltek között egy dúsfürtű, szabadhomlokú, karvalynézésű magyarországbeli úr. Sok szívbeli bánatok, megcsalódások, rokoni háborúságok kergették. Égett lába alatt a föld. Élet vagy halál forgandó kockajátéka űzte Erdélybe. Vagy üstökön ragadja itt még egyszeriben szerencsáját, vagy mint vitéz hull el karddal kezében a harcmezőn. Ez nem kért kegyelmet, csak búcsúpoémát küldött emlékezésül a fejedeleme-
nek. A vers ígyen indult:

*Bomlik a szerencse, meg sem áll forgása.
Méz alatt méreggel teljes ajánlása;
Csak kevés ideig nyitva jó szállása
S majd ki vét másokon, ezt okos szem lássa!*

És így mendegélt tovább a versezet szomorkás lejtéssel panaszolván a pártos sors hűtlenségét e világban, amely olyan, mint a tömlőc és bizony nem gyönyörűséges paradicsom, hanem siralmas számkivetés. Az egymást követő strófák első betűje kiadta a versezet írójának nevét. Ama nevezetes Balassa Bálint volt az, akinek kalandos csapongásáról szélteben beszéltek már akkor.

Hallotta hírét a fejedelem is. És ahogy végigbetűzte a verset, lassan a Burg poros könyvesterméibe andalodott át a lelke. Mennyit olvasgatta ott a dühöngő Orlando lovag históriáját, miközben nagy áhítozással gondolt rá, vajha a magyarok nyelvén is szólalhatna ilyen édesszavú énekmondó. A vers hátára írta hát a kegyelmi szót és a költő-vitézt barátsággal hívta meg udvarába.

A többi nyolcat azonban augusztus 8-án kivégez-

ték Kolozsvár főterén. A fejedelem a Bánfi-ház kiugró loggiájáról nézett le a vérpadra, amelyet fejek sűrű erdeje állt körül. Ott maradt végtellős végig. Arca olyan volt, mint a vas. Egyetlen vonás sem rebbent rajta. Merőn nézett belé minden archa, amelyet üvegesedő szemmel emelt feléje törzsefosztottan a bakó. Rendelkezésére délután háromig temetetlenül hevertek a testek a vérpadon, azután a város mészárszékénél földelték el őket.

De ugyanakkor harmincnégy székelnek orrát-fülét levágták és úgy bocsátották őket haza a székek közé, hogy rettenetes tanulságul szolgáljanak mind az élőknek, mind az utódoknak, ha lázadó szándék bujtorogna bennük. Még rémségesebb intőjel volt az a harmincnégy székel, akiket Szamosfalván húzattak bitóra!

Akkorra a Maros gátján a dögmadarak leették a húst az öt ifjú nemesről, akikre ott sujtott le a fejedelem haragja. Zápor is fehérre mosdatta őket. De csontjaik még soká ott zörögtek a sívó, őszi szelekben s panaszkodtak rekedt kocódással rémítő sorsukat.

A fejedelemnek hetekig szavát nem hallották ezek után. Magába roskadt, elzárkozott belső szobáiba. Komorság fagyos fuvalma előzte és kísérte minden léptét. Büntető ökle könyörtelenül, iszonyatosan sujtott most. Azt hitte akkor, soha többé nem kell büntetnie.

KÉT FŐ, EGY KORONA

1

KÉSŐ őszbe hajlott már az idő, a végtelen sztyep-pét savanyú szél söprögette s szemelte le a megfony-nyadt leveleket az ősztövé, magános juharfákról, amikor a lengyelek végre rászánták magukat, hogy a hiábavaló stenzyci országgyűlés után ismét egybeüljenek királyt választani.

Nehéz volt ez a választás. Soha még koronáért ennyi koronás fő nem tusakodott. Köztük a világ leghatalmasabb ura, a császár; titokzatos roppant térségek félelmes fejedelme, a rettenetes nevű moszkovita cár; kemény versenytársa, a katonás svéd király; a csipkés palotákban gazdag Ferrara hercege, Estei Fülöp, akinek küldöttei éppen olyan tékozló bőkezűséggel szórták az aranyat, mint Dudith András, Maximilián császár nevében az ígéreteket. Voltak párthívei egy cseh nemes úrnak is. De nemcsak ezek álltak Báthory fejedelemmel szemben, hanem olyan is, akinek nevét legszilajabb párthívei sem tudták s mindössze annyit kívántak tőle, hogy jó lengyel legyen, engesztelhetetlen ellensége minden németnek és nem túlságosan szigorú bírása féktelenkedő indulataiknak.

Nem csoda, ha ilyen dús választék bizonytalanná

tette az elhatározást és ugyancsak felcsigázta a választók követelményeit. Sokan váltig hajtogatták, hogy csak azt választják meg királyuknak, aki aranyhidat veret a Visztulán keresztül. A trónjelöltek hát nem fukarkodhattak a dukátokkal és a tallérokkal. Blandrata uram is szépszámú forintokat kizsorvált a fejedelemtől, pedig ez utóbbi nem sok reménységgel töltögette már a lengyel választás feneketlen korsóját. De a kerellőszentpáli győzelem újra megnövelte becsületét és kedvezőbbé tette hanyatló kilátásait. A lengyelek tudták, hogy Báthory a Maros gátja alatt voltaképpen magán a császáron szerzett diadalt. Békeissy az ő embere volt, hadában császári zsoldosok és várkapitányok sereglettek egybe. A szentpáli csatát nem csak Békeissy uram vívta a kis Erdély trónjáért, a császár küzdött ott voltaképpen, a lengyel koronáért és Báthory nem csupán fejedelemségét védte meg vele, hanem tán királyságának ügyét is előre vitte. Nemcsak vitéz katonának mutatta itt magát, hanem kérlelhetetlen kemény bírónak is, ami nem nagyon tetszett a pártoskodó főuraknak, de annál több reményt keltett a basáskodó nagyok szertelen hatalmára féltékeny kismemesekben, a slachtákban.

Senki se sejthette, mit hoz a választás. De attól joggal lehetett tartani, hogy hirtelen belső háborúság kerekedhet belőle, a különböző pártok olyan elkeseredett gyűlölettel álltak egymással szemben, akár az ellenséges hadak. Pedig az idő nagyon is sürgette, hogy békeességgel és mennél sietősebben válasszák meg a királyt.

Nem sokkal a választógyűlés előtt, a tatárok, akik most nem mertek a súlyos öklű Iván cárba beléakaszkodni, vagy negyvenezer főnyi vad hordával betörték Wolhyniába, végigdúlták és rabolták ezt a tartományt.

Azután Podólia és Russzia került sorra. Itt is égettek, pusztítottak mindenütt. Komoly ellenállás sehol fel nem tartóztatta őket. Az urak elzárkóztak váraikba, a magára hagyott lakosság hanyatt-homlok menekült. Egész Krakkóig hömpölygött az üldözöttek véres árja. Füstölgő romhalmazok, véres pusztulás maradt a tatár után, amíg rabszíjra fűzött foglyok ezreivel, összeharácsolt prédával megrakodva vissza nem húzódott messze pusztáiba.

Északon Iván cár hadakozott a svéd királlyal Livónia birtokáért a lengyelek rovására. El is ragadta a tartomány jórészét és Magnus holsteini dán herceget ültette az ország trónjára. De csak tessék-lássék. Maga birtokának tekintette a megdúlt tartományt és a királyi című Magnus éppen olyan kushadozó rabszolgája volt, mint legreszketőbb bojárja. Nem kímélte a cár Lengyelországot sem. Elszakította tőle Kurlandot és Litvánia keleti részét, Polockot, Szmolenszket, Pszkovot. Nagyon is itt volt bizony az utolsó pillanat, hogy erős központi hatalom állítsa meg az ország széthullását. Mielőbb királyt kellett választani. De most, hogy a választás órája végre ütött, úgy látszott, hogy talán éppen a választás adja meg a lökést a teljes fölbomlásra.

A választó országgyűlést november hetedik napjára tűzték ki.

Varsó falai alatt az ütött-kopott Wola falucska határáig hatalmas mező húzódott. A mezőség közepén árkokkal vették körül a választási helyet. És az árkok mellett kezdett letáborozni az egybeseregülő nemesség. Eleintén csak szórványosan jöttek. Imitt-amott szállingózott egy-két csoport és a hirtelen vert sátrak gyéren tarkállottak a Visztula partján. Kevés idő telt még el a választás kihirdetése óta. Sokan nem tudtak fel-

készülni. A messze végvidékekről, a zavaros, biztonságos járást nem adó tájakról nem érhetek még idáig. A császárpártiak ravaszsága mesterkedte ezt így ki. És most erősen bíztak is benne, hogy könnyű dolguk lesz. Nem kell megbirkózniuk az egész nemességgel, amely fejenként szavazott és inkább az ördögöt választotta volna meg, mint a császárt.

Az előkelő szenátorok és a lovagrendbéliek annál inkább gyeekeztek, hogy idején érkezzenek. Káprázatos látvány volt, amint a lassan éledő mezőségen át egymásután bevonultak Varsó falai közé. A hatalmasabbak egész kis sereggel jöttek, pedig szigorúan megszabták, hogy csak kisszámú szolgálodat hozhatnak magukkal. De olyikat egész huszárszászló követte, a orosziai főurak két-három kozák szotnya kíséretében érkeztek. Állig fegyverzett katonák dobogtak utánuk. Sokan muskétás századokkal és magyaros viseletű könnyű lovassággal kísértették magukat. Némelyek még ágyúkat is vontattak, mintha nem is békés választásra, hanem háborúba készülnének. Csak ők maguk páváskodtak arannyal-ezüsttel átszótt, drága brokát köntösben. Kövektől, csatoktól, gomboktól, sűrű paszománytól roskadozó, nehéz mentékben és kaftánokban. Az érsekek és püspökök lila díszben vonultak fel. Változatos gazdag pompa volt ez, mert ruházkodásban a legkülönbözőbb módi járta. Nemcsak a lengyel- és magyarszabású viseletet kedvelték, hanem sokan olaszos és kozákos ruhába is öltözködtek.

A főurak a kitűzött időben meg akarták kezdeni a választást. De Jan Zamoyski, a nagytekintélyű belzi sztaroszta, akit a köznemesség vezérének tekintettek, tiltakozott.

— Horoszkópot kell készíteni a mennyei konstellációk állásáról, — mondotta — nehogy valamiképpen baljós csillagzatok szerencsétlenséget hozzanak ránk.

Uchanski primás, gnieznói érsek ellenkezett:

— Isten segedelmét kérjétek. Véle szemben tehetetlen minden rosszindulatú erő.

Hanem végül mégis csak Zamoyski vitte keresztül akarátát. A főurak közül is igen sokat tartott rab-ságában a század csillagcsodáló babonasága, nem mertek hát ellenkezni, ha horoszkópról volt szó.

Kelley uram, az angol származású udvari csillagász hozzáfogott, hogy beleillessze Salamon kabballisztikus asztalába a csillagképek állását. Két egymásba fektetett háromszög csillagudvarának közepén rejtelmes igézettel feketült a tizenkét titkosértelmű betű s ezek közé vetette a csillagfények tükrözését úgy, ahogyan az asztrolábium mutatta. Végül is azt olvasta ki a horoszkópból, hogy váratlan nagy szerencsétlenségnek néznek elébe, ha nyomban megkezdének a választó országgyűlést. Még háromnap haladékot engedtek hát a szenátorok, ha sokan kelletlenül is.

A három nap alatt aztán megtelt a wolai mező. Mint a tenger áradata lepte el a teméntelen sokaság a roppant térséget Lengyelországnak minden tájáról. Aki tehette, ide is fegyveres kísérettel jött. Az utcákká, várossá sokasodó sátrak közt lovas és gyalogos csapatok vonultak fel-alá, oldalukon hosszú karddal vagy puskával, hórihorgas dsidával és lobogós pikákkal felfegyverezve. Voltak, akik körül is sáncolták sátoztáborukat és a sáncokat ágyúkkal rakták meg. Olyan volt ez a hatalmas embertömeg, mint ostromra készülő had, amely keményen nézett farkasszemet az ugyancsak ágyúkkal spékelt warszawai falakkal.

Ebben a táborban csillogott még csak szembizsergetőn a sokféle tarkaság. Minden nemes kicsípte magát, ahogyan csak tellett tőle. Ahány ember, annyiféle ruhát viselt. Különösen nagyszámmal voltak a marcona, állatbőrös kacagányok és tollas süvegek. A

csillogó tarkaságból csak a közeli mazóviai nemesek váltak ki sanyarú szegénységükkel. Hiányos, vedlett köntösökben, vásott, molyette kantusokban vonultak fel ezek a toprongyos talpasok. Némelyiknek bocskor hogy alig volt a lábán. Kard helyett, ólmos bot, göröcsös fütykös volt a fegyverük, de azt veszedelmesen tudták forgatni. A többi nemesség lenézte őket, mert nyilván tudták, hogy betevő falatjuk alig van. A főurak és a püspökök költségén jöttek és az ő konyhájuk hulladékaiból toroztak. De szavazatukkal is a főúri pártfogó parancsolt.

Ünnepi misével kezdődött az országgyűlés. A választási helyen a primás hívta a Szentlélek segítségét és ezer meg ezer ajkon dörgött a Veni Creator. Csak a lutheristák hallgattak és a szkizmatikusokat bősztette a latin ének.

Azután a külföldi követeket hallgatták meg. Mindegyik hosszan méltatta a maga urának érdemeit és alkalmatosságát a lengyel trónra. Majd hosszan sorakoztatta fel a csalogató ígéreteket, amelyek beváltásának a korona elnyerése lett volna a záloga. Báthory István nevében Blandrata György beszélt a németbirodalmi fejedelmek követei után. Nagy türelemmel és figyelemmel hallgatták. Pedig előzőleg Thurn grófot, aki Maximilián császár dicsőségét zengte el a bizantinus alázkodás remekbe készült himnuszával, ugyancsak megzavarták a közbeszólások. És mikor, beszédét befejezte, a belzi, podóliai, lublini nemesség veszekedett dühvel rázta mezítlen kardját, döfködte az eget pikái hegyével és rekedésig üvöltötte:

— Nem kell a császár! Inkább a török, mint az Ausztriai.

Félő volt, hogy már az első napon véres összetűzésre kerül a sor.

November 18-án kezdték a szavazást a szenátus-

ban. Nagyon lassan haladt. A szavazók hosszú, kackaringós beszédekben magyarázgatták, mért szavaznak az egyik jelöltre és mért nem a másikra. Egekig magasztalták a maguk emberét és alaposan lebecsmérelték a többit. Uchanski primás azt hozta fel Báthory ellen, hogy adófizetője a szultánnak, nagyon sok eretneket tűr udvarában, ezzel főképpen az unitáriusokra célzott, végül nem beszéli a lengyelek nyelvét. A főpapok közül csak a krakkói püspök adott elismerést Báthorynak nagy tudományáért, nemes erkölcséért és hadiismereteiért. De azt ő sem bocsátotta meg neki, hogy függőségben van a töröktől, ezért ő is a császárra adta szavazatát. Szemmel látható volt, hogy a császárpártiak szántszándékkal húzzák az időt. Azt lesték, hogy a litvániai nemesség is megérkezzék, mert ezek között sok volt a császárpárti. De hasztalan vártak, a litvánok egy része elmaradt, amit a Báthory érdekében munkálkodó Zborowski András mesterkedésének tudtak be.

Öt napig húzódott így a szavazás és ez alatt az idő alatt mindössze ötvenen szavaztak le. Az ötven szavazat közül Báthory egyetlenegyét kapott, azt is csak másodsorban, mert Zborowski András udvari marsall, aki rászavazott, elsősorban Fülöp ferrarai herceget ajánlotta.

A tél mutogatta már fogát, mikor a nemesség november 22-én a szavazást megkezdte. Még csak elképzelni sem lehetett, meddig fog tartani a szavazás, ha olyan csigalassúsággal halad, mint a szenátoroké. Úgy határoztak hát, hogy vajdaságonként és vajdaságok keretén belül pártonként szavaznak. Minden párt szónokot választott és ez a szónok mondta el a párt kívánságát. A kisorosz vajdaságok egy akarattal Jan Zamoyskit, a belzi sztarosztát választották. Hatalmas beszédben kelt Zamoyski a nemzeti király ügyének

védelmére. Magyarország siralmas példáját idézte, milyen nyomorúságos állapotba juttatta a császári zsarnokság.

Zborowski Kristóf izgatottan ugrott fel erre a beszédre. Egész sértett büszkesége tajtékzott belőle:

— Hogy én, holnap mint uram és parancsolóm előtt kushadozzak, térdet és fejet hajtsak az előtt, akivel tegnap mint baráttal ölelkeztem részeg eszemiszomban? Ki kívánhatja ezt tőlem, vagy bármelyiküinktől is? Ki nézhetné, hogy fölöttünk mint herceg pöffeszkedjék sok condra pereputtya, mindenféle littylotty atyafisága? Én bizony soha magamszörű előtt térdet nem hajtok, de nem hajt más se. Akkoron pedig megoldózkodik itten minden rend, amiből igen nagy baj származhatik csak az országra. A császár rettenetes hatalma kelletik ide, mert bizony mondom, ha Isten angyala maga szállna le az egekből, vélünk lengyelekkel nem boldogulhatna.

Kardok, dzsidák suhogtak erre a kemény beszédre a levegőben. Káromkodások röpködtek. Zúgott az egész óriási Piast-párt. Olyan nagy sokasággal voltak, hogy pusztá szavuk elnyomott minden ellenkezést, azért nem is került véres összetűzésre a sor. Csak néhány lézengő litván, egy kis töredék borussziai és a rongyos mazurok fogtak a császár mellett. A lovagrend marsallja december 1-én hivatalosan ki is nyilatkozta, hogy a nemesség túlnyomó többsége Piastot kíván királyul.

A szenátusba Zamoyski vitte meg a nemesség üzenetét, de hamarost meggyőződhetett róla, hogy a főurak hallani sem akarnak nemzeti királyról.

Szó szót követett. Az ellentétek egyre tüzeesebben robbantak ki. A vitatkozók arcát pulykavörösre öntötte el a méreg. A szikrázó szemek majd kiugrottak

a szederjesre vált arcokból. Sokszor már kardok csatogása vágta ketté az egymást marcangoló szavakat. Utoljára odáig fajult a dolog, hogy a nemesség ott hagyta nagy dérrrel-durral a szenátust, de együtt maradt továbbra is a törvényes választási mezőn. Ezt ugyan a császár ajánlotta végső fegyverül saját párt-híveinek, de az ellenpárt a maga érdekében megelőzte őket.

A szakadás megtörtént és magában sem a szenátus, sem a nemesség nem volt jogosult a királyválasztásra. De a nemesség most is túljárt a főrangúak eszén. Alighanem Zamoyski leleményes elméje mesterkedte ki a fortélyt. Arra kérte a szenátust, engedjék át hozzájuk megbeszélésre a Piast-párti szenátorokat. Később észbe kaptak ugyan a császárpártiak, hogy mindez csak azért történt, mert a nemesség a szenátorok egyrészének jelenlétével legalább a törvényesség színét akarta megadni határozatainak. Hevesen kezdtek tiltakozni a kérés ellen, de akkor a krakkói, a lenzici, a belzi és a lublini vajda már odaát volt a nemesség táborában s később átszökött a sandomiri sztaroszta is.

A szenátorokkal meggyarapodott nemesség azután kimondta, hogy csak lengyel származású királyt fogad el és követet küldött a szenátusba azzal a felszólítással, hogy álljanak el a császártól. Közben a lovagrendiek látva a Piast-párt óriási többségét, szintén ahhoz csatlakoztak.

A szenátus nagyon nehéz helyzetben volt. De hosszú tanácskozás után szintén elővette a jobbik eszét és kibúvóhoz folyamodott. Azt üzent a nemességnek, hogy az egész lengyel nemességet mégsem lehet királlyá választani, jelöljék meg hát legalább személy szerint, kit kívánnának.

Ez meg a nemességnek volt kemény dió. Az elv szent volt nekik, de a személyben megegyezni nem tudtak. Szívből egyik se kívánta a trónt a másiknak. Végre sok huzavona után december 9-én mégis megneveztek két jelöltet Jan Kostka sandomiri vajda és Jan Tenczynski belzi sztarosza személyében és rábízták a szenátusra, hogy a kettő közül válasszanak királyt.

Most aztán halaszthatatlanul itt volt a döntés pillanata, Uchanski primás percig se akart várni. Már azon volt, hogy nyomban kikiáltja Maximilián császárt Atya, Fiú és Szentlélek nevében lengyel királynak. Csak a mérsékeltőbbek kívánságára halasztotta el szándékát a következő napra.

Közben más veszedelem is kerekedett. A litván slachták, főképpen a görög szakadárok, látván, hogy a lengyel nemesi jelölt kerekedik felül, kijelentették, hogy ők inkább elszakadnak Lengyelországtól és a moszkovita cár uralma alá hajtják fejüket. Iván cár pedig üzenetet küldött a császárnak, hogy szívesen veszi, sőt támogatja lengyel királyságát, ha biztosítja neki Livóniát, Litvánia keleti részét és a kisorosz vajdaságokat. Lengyelország felosztásának legelső terve hát már akkor kezdett kibontakozni, de enélkül is fagyos félelem szántott végig a lelkeken. Lengyel földön számos moszkovita menekült élt már, akik égbekiáltó borzalmakat beszéltek a cár vérfagyasztó kegyetlenségéről. Vérszagú volt az egész roppant orosz föld. A borzalmas opricsnyina egyetlen mészárszékké változtatta át az egész országot. A cári palotát, akár csak a szent monostorokat és a templomok oltárait is a legförtelmesebb erőszaktételek mocskolták be. Az opricsnyikok övükben kutyafejjel és söprűvel, mint az apokalipszis rémlovasai száguldozták be a tartományokat és amelyik várost vagy falut megrohanták, ott pusztulás, halál és gyötrelem maradt utánuk. Olykor

a cár maga nyargalt a rémlovasok élén. Olyan volt, mint megszállott, sötét angyal. A nép kínok tengerében fuldoklott. Egész városokat irtottak ki. A virágzó Novgorodot, a kalmárok kincses városát néhány nap alatt a halál sivatagává tarolták. Negyvenezer embert öltek meg, köztük aggokat és gyermekeket is vadállati kegyetlenséggel. Szűzeket gyaláztak halálra. Rostokon, nyársakon sütötték az emberhúst. Karókon forgatták a szerencsétlen áldozatokat pokolbeli kínok kárhozott üvöltései közt. Hasonló sorsra kárhoztatták a nemrég még lengyel Pszkovot is. A mélységek gyehennájának vara verte ki a földet, jajjal, kínnal és rémülettel volt vemhes a levegő. És most ez a sors várta volna Lengyelország egy részét is, ha a cár és császár megosztottnak rajta.

A nemesek hát elszánták magukat, hogy mindenáron megakadályozzák a császár megválasztását. December 10-én a szenátus hívására teljes fegyverzetben, nagyszámú ágyúval mindegyeszálig felvonultak a választási mezőre és csatarendben állottak fel. De ugyanígy cselekedtek a főurak és a főpapok is. Magukkal hozták rengeteg fegyveres szolgájukat. Gyűlölködően nézett egymással farkasszemet a két tábor. Csak egy keményebb szó kellett, hogy menten kitörjön a polgárháború.

Ebben a feszült pillanatban a szenátus végső békekísérletre szánta el magát. A népszerű krakkói püspököt küldték olajággal a nemességhez. Ugyanekkor a nagymarsall felszólította a királyjelölteket, nyilatkozzanak, vállalják-e a királyságot, vagy meghajolnak a császár előtt?

Most következett a nagy meglepetés. Kostka, akinek előbbi húzódozását nem vették komolyan, ismét szerényen elhárította magától a meg nem érdemelt felmagasztalást. Tenczynski, a belzi vajda pedig büszke

lengyel nemesi önérzettel azt felelte, hogy meg akar maradni egyszerű nemességében, amelyben atyái is éltek-haltak, neki a királyság nem kell.

A nemesség éktelen haragra gerjedt erre. Szidalmazták a szenátorokat, hogy fenyegetésekkel és ígéretekkkel vették rá a jelölteket a lemondásra. Éjjel-nappal folyt a tanácskozás. Ott volt már akkor a választási mezőn Berzeviczy Márton is, Báthory István egykori diáktársa, világlátott és minden fortélyokban megforgott éleselméjű férfiú, akit a fejedelem első követének küldött a lengyel választókhoz. Ő is sokat összedugta a fejét Zamoyskival, de senki sem tudta, mit főznek nagy titokban.

A nemességnek tanácsstalanságával együtt nőtt az elkeseredése. A levegő izzó volt, hiába terpeszkedett a wolai síkra vad zimankójával december. A szenátorok jónak látták Varsó falai alá vonulni. Itt székérsáncsal vették magukat körül, mert minden percben attól tartottak, hogy a nekibőszült nemesség megrohanja őket. Innen a szekértáborból üzentek a nemeseknek, hogy ha vissza nem térnek a választógyűlésbe, a primás kikiáltja Maximilián császárt. Alkonyatig vártak, de a nemesség nem jött. Akkor Uchanski primás a leáldozó nap sugarainál Lengyelország és Litvánia szenátusa és lovagrendje nevében az ország megválasztott királyának jelentette ki Maximilián német-római császárt.

A nemesség csak másnap hajnaltájt értesült erről. De akkor egyszerre, mint riadójelre, talpon termett mindenki. Zúgott-zengett az egész tábor, kivont karddal tiltakoztak, hogy nemesi szabadságukat ilyen rút merénylettel megsértették. Alig lehetett őket visszatartani, hogy a szenátorok táborát nyomban meg ne rohanják. A krakkói püspök kezét tördelve, sírva kérte őket, hogy tartózkodjanak a vérontástól.

Akkor még egyszer felszólították a sandomiri és a belzi vajdát, hogy fogadják el a koronát. Ezek újra visszautasították. A szenátusba követeket küldtek, de nem egyezkedésre, hanem fenyegető szóval.

Az egyik követ magából kikelve üvöltözött a zsi-vajgó sokaság közepén:

— Tiltakozunk az igazságtalansággal és törvényteleniséggel tett választás ellen. Nagyhasú főrangbéliek egyébkor is merészkedtek már ellenszegülni szándé-lrunknak, de igazunk tudatában erőnk úgy verte ki az ilyen dölyfös urakat, mint kusándáló ebet. Fölülkerekedünk most is.

Nem folytathatta, mert a primás magából kikelt képpel ugrott elébe.

— Elhallgass, mosdatlan szájú paraszt — rivallt rá torkaszakadtából. — Tudod, kivel beszélsz?

De akkor a másik követ már puskát szegezett mellének. A primás elkékvült arccal hátrált. A neki-dühödött követet lefogták. De kinn a nemesség tovább dühöngött. A császár megválasztásába semmi áron belé nem egyeztek. Ha már nemzeti királyuk nem lehetett, olyat akartak választani, aki ellensége a császárnak s bátorsága és ereje is van hozzá, hogy megmérkőzzék vele.

Most felugrott a krakkói vajda:

— Hiszen nagyon ilyen a jelöltek között. Báthory István, az erdélyiek harcos fejedelme, aki csak nemrégiben vett fényes diadalt a császár hadai felett.

Előbb még szóba sem igen került Báthory, most mindenki egyszerre szájára vette a nevét. Egyszerre szabadító varázsigevé vált ez a név. A népszerű Stanislaw Gorka gróf lelkes beszédben ajánlotta őt a nemességnek. De igazán komollyá akkor vált Báthory jelöltsége, mikor Jan Zamoyski új tervvel állt elő:

— Válasszuk meg királyunknak Báthory Ist-

vánt, de adjuk neki föltételül, hogy vegye hitvesül az elhunyt király testvérhúgát, Anna Jagello hercegnőt. Akkor teljesedésbe mégyen minden kívánság, Ausztria és a császár ellenségével egyetemben Piast is ül a trónon.

Mint vihar dörgése tört fel az örömujjongás Zamoyski szavára. Tízezrek győzedelmes kiáltása zengte Báthory nevét és a varsói falak megújrázva verték vissza. Szinte percek alatt fordult a dolog. A fegyveres nemesség teljesen ellepte a választási mezőt. A főurak és lovagrendbeliek támadástól félve, a falak közé húzódtak vissza. A nemesség maga maradt a helyzet ura. Ekkor a gyűlés fejévé megválasztott Sienieczki harsány hangon háromszor kérdezte:

— Akarjátok-e Stepan Báthory erdélyi vajdát királyul?

Háromszor zúgott rá mennydörgőn ezerek ajkáról a válasz:

— Akarjuk!

Most Sienieczki még jobban felemelte hangját, hogy zengőn szállt végig a hatalmas mezőn:

— Én tehát Stepan Báthoryt Lengyelország királyául jelentem ki. Légyen kötelessége azonban, hogy Anna királyi hercegnőt hitvesül vegye.

A téres mezőt felverte az egekig harsanó öröm. Kürtök rivalltak, ágyúk dörögtek. Csak a falakon belül volt csend. A maroknyi császárpárt nem mert Maximilián éltetésével válaszolni.

Sokáig egy királya sem volt Lengyelországnak, most egyszerre kettőt is választott.

BATHORY fejedelem lelkén komor fellegek árnyával készülődött karácsony ünnepére. Karácsony a béke szelíd ünnepe volt, de a fejedelmet nehéz belső háborgás tépte. Sokszor, kegyetlen lelkiismeretfurdalásokkal kísértették a Maros-gát bitói Szentpál fölött és a kolozsvári hóhérpallos mintha új meg új kínokkal suhogott volna le az ő szívére. Pedig mást nem cselekedhetett. Ha újra döntés előtt állna, egyebet megint csak nem tehetne. Ha változások jöttek volna életébe, dolgoknak új forgása sodorta volna magával, lelke nem rágódott volna szüntelen régebben történteken. De reménységei végképpen megcsalatkoztak a lengyel koronában is. Ami hírt eddig Lengyelországból kapott, mind arról győzte meg, hogy még csak nevét is alig-hogy szóba keverik a választáson.

A nagy magánosság megint gyötrelmesen nehezedett rá. Nem volt közelében sem atyafi, sem barát. Egyetlen megértő vére, Kristóf bátyja távol tőle, Váradon. Gyöngéd lélek szerető gondozása feléje nem hajolt. Magára maradt, mint az útszéli fa. Egyetlen társasága a sötét gondok nem ritkuló árnyéka volt.

Korán alkonyuló délutánban Ariosto könyve fölött tusázott a mult hazajáró árnyaival, amikor gyanús motozást hallott alvókamrája felől. A szentpáli napok óta minden nesz gyanús volt neki. Lábujjhegyen lépett a félig nyílt ajtó részéhez és azon keresztül látta, hogy belső embere, Borbély Balázs, fejevánkosa alá dugdos nagy serényen valamit.

Báthory nagy riadalmat olvasott a legény rávilágoló tekintetéből. Rosszat sejtett.

— Hát a székely kutyából csak nem lészen sem-

mikép szalonna! — mordult keserűn. — Mi gonoszban sántikáltál ellenem?

— Nem vala ebben semmi gonosz, — védekezett a legény — csupán titokban kellett vón maradjék. De hát má' befellegzék a titoknak, úgy aránzom.

— Mit dugdostál a fejem alá? Csak nem valami bűbájos rontást?

— Kisdég pedzené mán te Nagyságod — szólalt most bátrabban a legény.

— Bűbájossággal mesterkedtél ellenem? — csatant fel Báthory.

— Vaj igen, de nem ám rontó bűbájossággal. Szív bajának szóló himes praktika ez csakes.

— Szólj értelem szerént — döngött rá a fejedelem szava.

— Igen lelkemre kötözék ám, hogy lakatot zár-nék nyelvemre. Legfőképpen te Nagyságod előtt — húzódozott a legény.

— Ügyelj, hogy a lakattal nyelved is le ne szakadjon.

A legény fancsali képpel sandított fel a fejedelemre:

— Má látom es, nehezébe való két urat szógálni, kiváltkép, ha asszonyszemély az egyik. Mer úgy esék, hogy az Anikó efiasszony váltig üstölődék rajtam, tenném meg nékie emezt a csekély szívességet.

— Miféle Anikó?

— Hászén tudná te Nagyságod, az malomvízbéli szépleán, kivel a medvét es ejtők.

A fejedelem arcába felhő szállt:

— Mondjad — vetette oda kurtán a legénynek.

— Hát emez efiasszony bémene egy úttal Kozsvárba és megkerese ottan bizonyos Fekete Kató nevezetű híres személt, kinek es mindennémű vájákos tudományai vagynak. Ennek kesergé el szívpanaszát,

miképpen se éjjele, se nappala, mióta te Nagyságod ötet rideg szóval elbocsátá. Sorvadoz testben-lélekben. Keserűség fejelő vánkosa, hulló könnyű orcájának mosdató vize, rózsájának hervasztója. Adna hát nékie valamelyes varázsszerszámot, kivel te Nagyságod hajlandóságát maga felé fordíthatná. Azt mondá erre az horgaskörmű vén banya, hajának kivágott fürtjéből keverjen szagos zsályafű közibe és aztat lopja bé észrevételen Nagyságod fejelő vánkosa alá, úgy bízvást megéri még hajlandóságát. Imé a varázsszerszám!

Azzal a legény előhúzta tarkavirágos, kicsiny selyemzsákocskába varrva a szagos zsálya köré font hajszálakat. A mentás levelek fuvallata átderengett a puha selymen. A fejedelem zavarodottan forgatta kezében.

— Elmehetsz — mordult rá a legényre, aki gyorsan szedte a sátorfáját örömében, hogy ilyen könnyedén szabadult.

A fejedelem pedig csak nézte tovább a szagos kis zsákot és gondolatai messze szálltak, vissza a malomvizi napok felé. Újra előtte állt Kendeffy Anna karcsú, szép alakja. Lángoló pillantása, amint ott a homályos vadászházban vágyakozással tárult elébe egész tiszta lánysága. Azóta is hallott a lány felől. A Hajmássy fiút, akiből közben dali testőriző hadnagya vált, másodszor is elutasította. Soha nem emelte szemét más férfirra, pedig ugyancsak serénykedtek körülte a legszemrevalóbb és legmódosabb úrfiak. Atyja is panaszkodott már neki, hogy nem tudja miféle ismeretlen epekedés sorvasztja lányát, de szemlátomást halaványodik és szomorú magányosság kedvéért kerüli az emberek társaságát.

A fejedelem tudta már a sorvadozás okát és szíve egyszerre nagy szánakozó szeretettel telt meg a lány iránt. Miért is taszította el magától? Nem akarta le-

törni a rózsát, hogy azután hervadtan elhajítsa. De miért is hajítaná el? Találhatna-e szebb, méltóbb és megértőbb társat, mint Kendeffy Anna? Sudár termete díszítené a trónt. Gyöngéd szíve édes enyhülést szövögetne komor óráinak csüggeteg vergődésébe. Megváltója lenne magános tépelődéseinek. Elverné mellőle a marcangoló árnyakat. Benépesítené körülötte a dermesztő ürességet. Tán még gyermekekkel is megajándékozna. Mért is volt olyan esztelen, hogy hiú álomképért futni hagyta a kínálkozó valóságot. De még mindig nem késő. Hitvesévé teszi Annát és nagy-ravágyó káprázatok helyett csendes boldogság békés révében keres megnyugvást magának.

- Másnap reggel arra ébredt, hogy üzen Malom-vízre Annának. Használt a varázsszerszám. A gyöngé hajszál erős béklyóval kötözte meg az ő szívét. Anna azután majd beszélje meg szülőivel az esküvő dolgát.

De alig hagyta el belső kamaráit, kancellistái jelentették neki, hogy követ érkezett hozzá a császártól. Maximilián császár, mihelyt értesült arról, hogy Varsóban a főurak kívánságára a gnieznói érsek lengyel királlyá kiáltotta ki, azon melegeben gyorsfutárt küldött Báthory fejedelemhez. Ez a futár közölte, hogy a lengyel rendek a császárt már törvényes királynak megválasztották, de van némi gyöngé kisebbség, amely az egyetemes akarattól elszakadva, más királyt akar. A császár hát arra kéri a vajdát, akit különben levelében igen leereszkedően kegyes szavakra méltat, hogy ha ezek a pártok esetleg reá vetnék tekintetüket, ügyet se vessen rájuk. A császár annál inkább hiszi és reméli ezt, mert szerzett jogát fegyverrel is megvédi akárki ellen.

A fejedelem még akkor mit sem tudott arról, mi történt a választó országgyűlésen. De tudta jól, hogy követei, mihelyt érdemes eredmény lesz, nyomban

sebesfutárral adják azt tudomására. Nem akart hát a császár emberének addig választ adni, amíg ez a futár Fehérvárra meg nem érkezett. Szép szavakkal, kitérő beszédekkel tartóztatta hát, hiszen az ünnepeket amúgyis kár lenne útban töltönie télvíz idején. De mindezek egy időre elvonták figyelmét Malomvíz felől.

Karácsony reggelére azután, amikor a harangok zúgása éppen a Megváltó születésének örömét hirdette, megérkezett a sebesfutár Varsóból. Berzeviczy Márton küldött üzenetet a legutolsó napok csodáibailló eseményeiről. Megtörtént a hihetetlen; a nemzetnek nagy többsége, némely főuraknak és egynéhány litván lovagrendbelinek kivételével, Báthory István fejedelmet választotta meg Lengyelország királyává. Vagyon feltétel is, de annak betöltése könnyű leszen. Tartanak ugyan még egy gyűlést Jedrzejówban. De a fejedelem ezzel már mit se törődjék. Készüljön gyorsan a trón elfoglalására, mert aki előbb fejére téteti a koronát, az leszen lengyel király.

A palotából hamar elterjedt az örömhír. A harangzúgásba egyszerre ágyúdörgés vegyült. Ujjongó nép hullámozott az utcákon. A közeli városok és várak is követték a főváros példáját. Somlyó várában is megszólaltak az öreg ágyúk és a Magura bérce megsokszorozva verte vissza az üdvlövéseket. Báthory Kristóf, Várad főkapitánya mindjárt ünnep után Fehérvárra érkezett, hogy testvéri csókkal köszöntse öccsét, aki szép újévi ajándék kíséretében tudatta az örömhírt a budai pasával, Géczi János pedig a gyulai béget értesítette.

Annál nagyobb zavart és megdöbbenést keltett a második választás híre a császári udvarban. A gyengélkedő császárral nem is közölték mindjárt a magavalóságában a hírt. Hiábavaló erőfeszítésnek mon-

dották, kicsiny töredék mindenáron való erőszakoskodásának. De Laski sieradzi vajda leveléből világosan megértette a császár, hogy az ország túlnyomó többsége Báthory mellett van s az ő választása legalább a törvényességnek némi színével történt. Laski azt is megüzente neki, minden erejével azon legyen, hogy minél előbb elfoglalja a trónt, Báthoryt pedig, ha kell, fegyverrel is nyomja el, vagy ráijesztéssel, ígéretekkel tántorítsa el a trónralépés szándékától. Rueber kapitány és Békessy, aki körül még ott csellengtek vert hadának maradékai, váltig rémítgették a császárt, hogy tegyen valamit, mert ha Báthory István Lengyelország trónjára ül, az Ausztriai ház bizonyosan elveszíti Magyarországot is.

A tétovázó császár azonban nem tudott vagy nem mert gyorsan cselekedni. Dudith András kétszázezer forintot kért tőle. Honnan vegye a pénzt? Nem volt mersze, hogy akár Lengyelországba, akár Báthory ellen sereget küldjön, mert attól félt, hogy a török nyomban haddal támad rá. Egy útja volt csak, hogy Báthoryt elriassza vagy lebeszélje. Gyorsan odaküldötte hát hozzá a fortélyos elméjű Tieffenpach Kristófot, Szatmár várának kapitányát, azzal a szigorú parancssal, hogy határozott válasz híján Fehérvárt ott ne hagyja.

A fejedelem az újesztendő mozgalmas napjainak elmúltával, megint gondolt a malomvízi üzenetre, de akkor váratlanul a nyakán termett Tieffenpach. Ez a makacs ember percig nem hagyott békét a fejedelemnek. Január 12-én érkezett meg Gyulafehérvárra, visszavitte magával a császár gyorsfutárát is, kivel már hazatérő útjában találkozott. Két nap mulva fogadta őt a fejedelem. A kihallgatáson más nem is volt jelen, csak Báthory Kristóf.

Tieffenpach kissé magas lóról kezdte:

— Nagyságodnak nem szabad magát elragadtatnia, hogy egynéhány örökké bujtorgó, nyakas nemes ösztökélésére ujjat húzzon a hatalmas császárral. Lengyelország törvényesen megválasztott királya Maximilián császár. Őt kiáltotta ki királlyá a gnieznói érsek. Ami azután történt, mind törvénytelen erőszakoskodás.

Báthory szája fanyar mosolyra húzódott:

— Az érseket csak ne emlegesse kegyelmed. Amit cselekedett, az törvénynek és szokásnak ellenére erőszakkal történt. A kikiáltás nem is a választás helyén, hanem éjszakának leplében a városon esett.

— Íme, Nagyságod is erőszakról beszél, miként jó magam. Elsőbbet a császárt választották meg azok, akiknek vagyona és tekintélye súlyt ad az országban. Ne nyúljon hát Nagyságod a koronáért, amelyet csak a csöcselék partos indulatának köszönhet.

Báthory sápadt arcát pirosság kezdte előnteni, szavában szemernyi indulat vegyült a méltóság nyugalmával:

— Én magamat a királyságra fel nem toltam, elbizakodottan a trónusra nem törekedtem. Megválasztásomat, melyet a nemesi rendek igen nagy sokaságának köszönhetek, Isten különös rendelkezésének tulajdonítom, valóságos csodatételnek, azért arról le sem is mondok. Ha ezt megcselekedném, magamat választóim, de tulajdon magam előtt is kicsinylelkűnek és gyávának kellene tartanom.

Tieffenpach most fenyegetődni próbált:

— Nagy siralom és ínség leszen osztálya annak, aki törvénytelenységhez magát illetén csökönyösen köti. Ha Nagyságod a császárnak nem enged, ön magát, népét és Lengyelországot, de talán még az egész kereszténységet is veszedelembe dönti, mert a császár

igaz jussát semmiképpen nem engedi. Jól vegye ezt fontolóra Nagyságod.

Báthory rendületlen nyugalommal felelt:

— Ha a császár felsége félti a kereszténység ügyét, ne háborítsa azt meg. Én békességes egyezésnek ellene nem vagyok. De ezt az egyességet a császárnak kell megszereznie a szétszakadt lengyelek közt. Ha megcselekszi, én melléje állok. De a felajánlott koronáról le nem mondok; amikor mindazok, akik az országnak eme kincsét őrizik, szálíg az én pártomon vannak, őket háládatlanul cserben nem hagyhatom.

— De háládatlan lehet Nagyságod urához és jótévőjéhez, a császárhoz, ki Nagyságodhoz mindétig csak kegyes indulattal viseltetett, ki a vajdai méltóságba segítette és abban az ellenére művelt fondorkodásait sem tekintve, megtartotta?

A fejedelem arca most kigyúlt:

— Nekem a császár már nem uram, — tört ki belőle az indulat — hűségemért, nyílt szívemért csak gyanúsítással, szakadatlan gáncsoskodással fizetett. Fülét és szívét csak áskálódó elleneimnek tartotta nyitva. Pénzzel, haddal segítette őket, hogy engem székből kivessenek. Sok jó magyar meg székely vér hullása szárad fondorkodó lelkén. Akkoron nem nézte a kereszténység ügyét, kire most kegyes szenteskedéssel kíván építeni?

Tieffenpach alig győzte kívánni a fejedelem beszédét. Türelmetlenül topogott. Száján félbemaradta a pöffedezett az ellenkező szó, míg végtére kimondhatta:

— Nyilván tudom, hogy Békessyt gondolja Nagyságod, de soha ötet felséges császár uram meg nem segítte, hacsak egyetlen szál emberrel is. Mostan is hallani sem kíván róla. Még színe elé sem bocsáttatja, pediglen váltig ottan kospitol.

— Elrúgjuk a balkezes szolgát, ha terhünkre vagyon — vágta oda keserűen Báthory. — De kezembem vagynak az isztambuli követjárások postái, nagyvezírhez küldött titkos levelek. Azt is tudván tudom, miképpen Rueber kapitány mostanság is furkálkodik ellenem a budai pasánál. De a töröknek vagyon magához való esze: elfogadja a császár ajándékait, ám Mehemet vezérpasa, ki engemet íme, amint itten írva vagyon, az ő meggyújtott gyertyájának nevez, rendre elküldi nekem a Bécsből, Prágából való minden leveleket. Eztet venné hát tagadásba kegyelmed, ha tudja.

Azzal sorra Tieffenpach elé lobogtatta a leveleket, amelyeknek valóságát a kapitány meg nem tagadhatta. Így nyúlt a késő éjszakába egyre indulatosabban a szóváltás. De Báthory tántoríthatatlan maradt. Végül is azzal bocsátotta el a követet, hogy a koronáról, amelyet neki Isten kegyelme rendelt, le nem mond. A császárnak ezzel úgysem kedvezne, mert a lengyel nemesek soha őt királyukul el nem fogadnák. Lemondásával csak maga ellen bősziéné a törököt és egy harmadiknak malmára hajtaná a vizet.

Még jobban megerősítette elhatározásában Blandrata, aki szintén visszatért már Lengyelországból és apróra elmondta a választásoknak történetét. Azt sem hallgatta el, hogy Báthory híveinek száma azóta is nőttön-nő, a császár pártja pedig annál inkább fogyatkozik.

Volt azonban Blandrata beszédében olyan is, ami hirtelen szívenütötte a fejedelmet, ha arcának legkisebb mozdulása sem árulta ezt el. Az olasz most megmondotta azt a föltételt, amiről eddig Báthorynak tudomása nem volt, hogy feleségül kell vennie Anna királyi hercegnőt. Éppen aznap forgatta elméjében,

hogy végre valahára csak üzenetet küld már Malom-vízre. Lelkében egyre mélyebben rajzolódott már be Kendeffy Anna igézetes képe és magában vágyakozón építgette a csendes boldogság álomvárait. Szerette már Annát azzal a mélységes vonzalommal, amely magános órák hosszú rágondolásaiban, elképzelések néma megrészegülésében szokott édessé érni. Most egyszerre összeomlott benne ez az álomkastély. Boldogságát, vágyakozó szerelmét enkezével kellett széttépnie, örökre megsebeznie Annát is, kiben az ő későn, titkon támadt szerelme eltemetett mennyországot támasztott volna fel. Most íme belépett életébe parancsoló kényszerűséggel, a drága, sóvárgott Anne helyébe egy másik, ismeretlen Anna, akire már előre félelemmel, kissé talán haraggal is gondolt, hiszen megkeserítette neki a diadal gyönyörű mámorát.

Ismét a sors ujját látta, amely élete minden nagy fordulóján a csalódásnak ékét verte be tagadhatatlan szerencséjébe. Csak annak örvendett valamelyest, hogy valami eleddig állandóan megakadályozta a malomvízi üzenet elküldésében. Jobb volt ez így, hogy Anna sose tudja meg szíve hajlandóságának fordulását. A behegedt seb sosem fájhat úgy, mintha a frissen feltépettet égetik ki.

3

KÜRTÖK rivalltak, ágyúk dörögtek. Tódult a tenger nép a medgyesi szász templom felé, ahol az ország rendjei, a székek bírái, városi polgárok küldöttjei ünnepi seregben várták a királyválasztó Varsó követését.

Tarlo lublini sztarosza vezette ezt a követséget és a főnemeseket az ostorogi herceg képviselte benne. A fejedelem Goleczki Pétert küldötte üdvözlötükre. Huszton pedig losonczy Bánffi György várta őket és kísérte be kétszáz lovassal Erdélybe.

Fehérvárott gazdag lakomán látta vendégül Báthory a követeket. De a lakomán meglepetés érte a jóvérű, mulatóskedvű lengyel urakat. Báthory lakoma végeztével még vagy félórát üldögélt vendégei közt. Egyet-kettőt hörpintett kupájából, aztán márvánnyá merevedett az arca és mikor látta, hogy a jókedv kezd már magasra csapni, csöndesen felkelt és szó nélkül távozott vendégei közül.

Egyszerre féktelen csapott fel a duhaj tivornya, de a lengyel urak csodálkozva látták, hogy a fejedelem abban nem vesz részt.

— Gyáva királyt választottunk, — horkant fel borízú hangon Tarlo — az italtól is fél.

Reggel azonban nagyot változott a véleményük.

Még félig mámoros fővel nagy zajgásra ébredtek.

Tódult a nép sűrű áradással az ablakuk alatt és mint megduzzadt folyó hömpölygött a bíbor posztóval bevont emelvény előtt.

— Kivégzés készül — mondta álmosan az ostorogi herceg.

Hanem amit láttak, az kiverte szemükből az álmot. Nem közönséges kivégzés volt ez. A szentpáli csata után utolsónak elítélt két székely lázadót négyelték fel a pribékek.

A lengyel urakban végigbizsergett az iszonyat.

Azt is látták, hogy a fejedelem olyan márvány-arecal áll a palota oszlopos tornácán, mint aminővel este asztaluknál ült.

— Kemény ember, nem gyáva — igazította helyre előző véleményét Tarlo sztarosza.

— Ilyen kell nekünk, lengyeleknek — bólíntott rá a herceg.

A fejedelem márványarcát sokáig nem tudták feledni.

Medgyesen éppen ilyen rebbenéstelen kemény arccal fogadta őket Báthory, amikor a követség Jan ostorogi herceg üdvözlő beszédével járult elébe és átnyújtotta neki a választást tanúsító pergamenlevelet, amelyről a rendeknek hetven pecsétje függött alá.

Báthory kijelentette, hogy elfogadja mindazokat a feltételeket, amelyeket választása elé szabtak és kész azokat esküvel megerősíteni, mihelyest a most hirdetett országgyűlésben Erdélynek dolgait rendbe tette.

Másnap, január 28-án kedvező előjelek közt nyílt meg az országgyűlés. Éppen a megnyitásra érkezett meg a krakkói vajda értesítése a jedrzejówi gyűlésről. A gyűlés egy szívvel-lélekkel megerősítette Báthory választását és tiltakozó követséget küldött Bécsbe a császárhoz. A nemesség a gyűlés után sem oszlott szét, hanem megrohanta a fővárost, melynek polgársága a császárhoz szíttott, csak a Jagello univerzitás diákjai voltak dühös Báthory-pártiak. Hallották azt is, hogy a császár hívei sürgetésére nagynehezen megmozdult és Rueber kapitány a város megszállására készülődött. Gyorsan megelőzték hát ezt a tervet. Vagy ötezerfőnyi fegyveres nemesség szállotta meg a Wawel kastélyt, a várat és Kazimir elővárost is. A krakkói polgároknak fej- és jószágvesztés terhe alatt le kellett tenniük Báthoryra a hűségesküt. A főváros így készen állott a koronázásra.

Mindezeket nagy örömmel, de részben fájdalommal is vette tudomásul a medgyesi országgyűlés. Örvendeztek, hogy Erdély fejedelme, miként Corvin Mátyás, az erdélyi vajda fia és Zápolya János, maga is erdélyi vajda, eme kicsiny ország kormányáról emel-

kedett királyi trónra, de szomorúsággal fogadták, hogy kedvelt személye örökre eltávozik és bölcs országlását nélkülözniök kell. Közös akarattal úgy határoztak, hogy Báthory István megtartja a fejedelemséget és Erdélyt, mint az ő helytartója, szándékai szerint bátyja, Kristóf kormányozza.

Közben megérkezett az oláhországi követség és a budai pasa csausza is. Ez azonban Mehemed vezérő basa parancsolatját is hozta, hogy Báthory szolgáltatassa ki a csausznak a fényesábrázatú szultán legfőbb ellenségét és javainak gonosz rongálóját, ama kutyahitű Balassa Bálint vitézt, aki a szentpáli csatában fogságba esett. Báthory a legkeményebben elleneszegült a nagyvezír kívánságának. Kijelentette, hogy keresztény fejedelmeknek nem szokásuk foglyakat másoknak átadni. Különben is ama Balassa vitéznek régen megkegyelmezett és őt országába visszabocsátotta. Balassa uram ugyanekkor javában élte világát Fehérvárott. De a fejedelem üzenetet küldött neki, hogyha élete kedves, mentse által sietőst Magyarországba, mert a török szultán keze messze elérhet. Ugyancsak intést kapott Tieffenpach Kristóf uram is, aki még egyre a lemondásért zaklatta a fejedelmet. Jelenléte gyanús volt a töröknek és a lengyel követeknek is. Egy jó embere hát bizalmasan megsúgta neki, hogy a fejedelem sürgős elfogatását forgatja fejében. Így azután hamarost megszabadult tőle.

Február 8-án a medgyesi főtemplomba sereglett az erdélyi három nemzet színe-virága. Ami dísz és fényt a pompakedvelő magyar urak csak kifejthettek, az mind ott csillogott a gyertyák remegő fényében. De nem maradhattak el tőlük a lengyel követség urai sem. Egyik festőibb díszben páváskodott, mint a másik. Kíséretük pedig kozákos köntösökben díszelgett, amit megcsodáltak az ódon medgyesi utcákon.

Legegyszerűbben maga a fejedelem volt öltözve. De méltóság díszre emelte mindenek fölé, amikor az oltár elé lépett és térdre hullva, tisztán, csengő szóval letette a kemény értelmű királyi esküt.

Azután felállt a király és ott az oltár előtt ünnepelesen elmátkázták Anna hercegnővel, a Jagello-ház utolsó sarjával.

Dörgő diadallal harsant fel ekkor a visszhangzó boltok alatt a Te Deum. Künn kürtök riadtak, dobok peregtek, puskák ropogása, ágyúk dördülése bömbölt belé a lelkendező harangzúgásba. Közben a gyönyörű paripákkal, trébelt szebeni ezüstserlegekkel és csengő aranytallérokkal megajándékozott lengyel követség két tagja visszaindult hazájába, megvinni a hírt, hogy Lengyelország megválasztott új királya immár letette a királyi esküt.

Maximilián akkor még arról sem döntött, hogy elfogadja-e a választási föltételeket.

4

LASKI Albert, Lanckorona várának kapitánya, a lengyel követség vezére Maximilián császárnál, nem türtőztethette tovább magát. Elhagyta minden nyugalma. Nem nézte már ki előtt áll, hangja érdesen csattant:

— De Felséges császár, nincs már ideje alkunak, huzavonának. Itt határozni kell és cselekedni, mégpedig nyomban. Az erdélyi vajda — csak az imént hozták meg nekem hírét — az esküt is letette. Felséged arra se szánta el még magát, elfogadja-e a választást?

De hasztalan volt minden sürgetés. A császár egyre új kifogásokat talált. Még mindig Ernest fiát akarta maga helyett küldeni. Sokallta a 200.000 forintot is, amit a lengyel követség kívánt és amit Dudith András is szakadatlan szorgalmazott.

Végre sok zaklatás, siettetés után, március 23-án aláírta a feltételeket és letette rájuk az esküt az Augustinusok templomában. A beteg császár is egészen nekidult erre a napra. A lakománál elsőnek emelte szájához a gyöngyöző borral telt serleget. Azután Laskinak nyújtotta. Mikor visszavonult, rettenetes dáridózás kezdődött a Burgban és egész Bécs minden zugában előre áldomást ittak a lengyel királyság medvebőrére. A véletlen úgy akarta, hogy éppen ezen a napon érkeztek meg Bécsbe a lengyel futár, a császár ellen tiltakozó jedrzejóvi gyűlés határozatának hírével.

Laski magánkívül volt dühében. Rohant a császárhoz. Képéből kikelve sürgette Maximiliánt, hogy percet se késve üljön lóra és sereggel törjön be Lengyelországba, mert ha előbb nem teszi fejére a koronát mint Báthory, minden elveszett.

A császár csak nem mozdult mégse. Betegségét emlegette. Törődött öreg ember már, hogy foghatna ilyen nehéz vállalkozásba.

Közben egyre érkeztek a hírek Bécsbe Báthory készülődéséről. A császár éppen ezekre alapította tervét. Azt kellett kitudni, melyik úton megy a fejedelem Krakkóba, hogy magát megkoronáztassa. Azt nem igen tételezték fel, hogy a leghosszabb utat választja Moldován át Lwów felé. Kényelmetlen, vad hegyvidékeken vitt ez a fárasztó út, rossz ösvényeken, megduzzadt, sebes bérci vizeken keresztül, elvadult tájakon, ahol nem bátorságos a járás és hosszú hetekbe tart, míg célhoz vezet. Legkényelmesebbnek látszott a

Munkács várán és Samboron át haladó út. Legrövidebb a Kassát, Lőcsét érintő, Szepességen át. De ez egyenesen belevitte volna Báthoryt a farkasverembe, Rueber kapitány karjába. Jóval kényelmetlenebb és nehezebb volt az a vonal, amely Huszton és a máramarosi havasokon haladt Stryj felé. Ezt csak lóháton lehetett járni, szekérrel nem.

Báthory azonban ügyetlenül elárulta, hogy ezt az utat akarja választani. Még jóformán nem is engedett az idő, már kőfejtők, ásók, talicskások, útépitők egész hada szállotta meg ezt a vidéket. Nagy serényen javítani kezdték a kátyúkat, megerősítették a leszakadt töltéseket. Szélesebbre vágták az elkeskenyedő szorosutakat, hogy szekér is járhatson rajtuk. A kassai kapitány erre azt tanácsolta a császárnak, hogy ezerötszáz emberrel állja el a szorosutakat Kővár, Nagybánya és Máramaros táján. Ha Báthory kétszerannyi kísérettel jön, akkor is feltartóztatja és foglyul ejti. A császár elfogadta a tervet és 200.000 tallért rendelt Ruebernek négyezer vitéz felfogadására és azt is meghagyta neki, hogy a munkácsi utat se tévessze szem elől és akármelyiken indulna is a vajda, tartóztassa fel.

A budai pasa hamarost tudomást szerzett a leskelődő tervről és megüzente Báthorynak, venné útját most már egyenest Kassának. A temesvári pasa megkapta a parancsot, hogy haddal kísérje őt s ha csak szalmaszálat tesznek útjába, akár Bécsig ne maradjon egyetlen falu felégetetlenül. Báthory udvariasan megköszönte a jószándékot és lemondott a segítségről, mert úgy reméli, mint a pasának üzente, hogy a császár atyafiságosan megadja neki a *salvus conductus* Magyarországon át. És mint aki ellenséges leselkedésekre ügyet sem vet, a legnagyobb nyugalommal készülődött tovább.

Mindenekelőtt pénzt küldött Lengyelországba katonáinak zsoldjára és ruházatára. Hogy a választási feltételekben megígért 200.000 forintot megfizethesse, kincses kastélyainak minden arany és ezüst marháját pénzzé tette. Még a brassói és szebeni szászok is adtak neki 39.000 forintot. Az edények egy részét összetörték, hogy akinek pénz nem jut, törmelékezüsttel fizessenek neki, hiszen az ezüstöt bármilyen formában könnyű volt értékesíteni.

Zsongott egész Gyulafehérvár a serény készülődéstől. A fejedelem minden kastélyát felforgatták. Válogatták a drága díszruhákat, az arany-ezüstveretes lószerszámokat. Javígtatták, tisztogatták őket. Besztercén fényesbőrű, kényelmesen ringató hintószekereket készítettek remekbe az új királynak. Szemelték az ékesmívű ajándékokat, hólyagos szebeni ezüstedényeket, drágakövekkel kirakott kardokat. Az a gyémántos aranyajándék, amelyet az új király fejedelmi menyasszonyának vitt, maga 60.000 forintot érő volt.

Gyűjtötték, hordták a sok jóféle élelmet is, ami az útra kellett a kíséretnek. És sok ajándékot, emléket vittek távozó fejedelmüknek azok is, akik Medgyesen nem voltak ott és most búcsúzkodtak tőle. A búcsúzkodók egyenként járultak be hozzá és egyszerre nagyot dobbant Báthory szíve, amikor a terem ajtajában rég nem látott, sudár nőalak jelent meg. Mégis mindjárt megismerte. Kendeffy Anna volt.

Elébe sietett a lánynak. Láttá, hogy remeg a szájaszéle. Szinte sírás fátylazta a hangját, amint töredezett suttogással mondta.

— Még egyszer és utolszor látni kívántam Nagyságot. Ugye nem neheztel érette?

— Őszinte örvendezésemre szolgál — mondta csendesen Báthory és helytel kínálta a lányt, mert látta, hogy alig áll a lábán. De ez nem fogadta el, csak

nézett a fejedelemre nagy sötét szemével hosszan, szótlanul.

Báthory törte meg a csöndet. Szelíden, jósággal szólt a lányhoz. Elmondta, hogy őt messze szólítja Isten különös rendelése. És a sors úgy akarja, hogy talán többé soha ne találkozzanak, amit ő is igazán szívéből fájlat. De a felsőbb rendelésben meg kell nyugodni és neki is be kell töltenie, amit az Úr kegyelme az asszony hivatásának szánt. Aztán gyöngéd szóval beszélt neki az ifjú Hajmássy Ádám szerelméről és kérte, hogy az ő kedvéért ne fossza meg a boldogságtól ezt a derék vitézét.

Anna egy-egy halk zokogást fojtott el. Azután szép patyolat keszkenőbe takart ajándékot nyújtott a fejedelemnek.

— Fogadja Nagyságod jószívvel ezt a szerény ajándékot tőlem, — mondta félénken — talán emlékeztetni fogja régi találkozásunkra és mind a kettőnk közös, nagy veszedelmére.

Báthory vigyázó ujjal bontotta le a patyolat kendőt. Ujjatlan, fehér báránybőrrel bélelt kesztyű volt benne, minőt a havasi medvevadászok viselnek.

— Magam kezével varrtam — suttogta Anikó.

A fejedelem meleg tekintettel simogatta. Azután egy asztalkáról drága gyémántos gyűrűt vett fel és a leány ujjára húzta.

— Viseljed hűgám, az én emlékezetemre, de úgy kívánom, hogy jövő ilyenkor ott legyen mellette a mátkagyűrű is.

Anna ránézett a gyűrűre. Szemébe könny csillant meg. Szikrázóbb, fényesebb volt a gyűrűben csillogó gyémántnál.

Azután csendesesen, bizonytalan léptekkel indult kifelé.

Báthory hosszan nézett utána. Amikor alakja el-

tűnt az ajtóban, úgy érezte, hogy valami rettentő nagy magánosság zuhan rá. Elszakadt tőle az egyetlen, aki még hozzá tartozott. Elszakad ő is hazájától. Megy az idegenbe, a társtalanságba, a kietlen magányba.

És ezentúl már mindig egyedül lesz. Teljesen és vigasztalanul egyedül.

5

MÁRCIUS közepe táján jelentette Berzeviczy Márton, aki az úti előkészületeket intézte, hogy rövidesen minden készen áll és indulhatnak.

Akkor bőséges tavaszi esők zuhogtak és mindenki félelemmel gondolt a felázott utakra. A király úgy rendelkezett, hogy március 15-ik napján induljanak.

Az indulást megelőző napon Berzeviczy kért nála kihallgatást. Útra készen állt. Báthory kérdő pillantást vetett rá:

— Úgy vélném, — mondta magyarázón Berzeviczy — hogy jómagam előre rugtatnék mint gyorsfutár, szálláscsinálónak Husztra.

— Hiába út lenne — vetette oda kurtán a király.

— Miért? — hőkölt meg Berzeviczy.

— Mert nem megyünk Husztnak.

— Hát Homonnának inkább?

— Magyarországon át tapodtat sem. Tán belé sétázzunk Rueber uram kelepcéibe? Moldovának megyünk.

Berzeviczy nem akart hinni a fülének:

— De Felséges uram, — kiáltotta — istenkísértés ebben a keserves időben, sárrá ázott utakon, feneketlen kátyúkban, félvad ország kietlen martjain, idők

viszontagságától elszokott, tétlenségben pulyára tepedt zsoldosokkal. Sohasem érünk oda.

— Talán mégis előbb, mint a császár.

— Vigyünk több hadat inkább, ugrasszuk szét Rueber lézengő lehelkedőit. Ad szpáhit a temesi bég.

— Nem akarom idegen koronáért ártatlan véreimet megdúlatni — mondta szilárd szóval Báthory. Holnap indulunk Szebenbe.

Berzeviczy nagy fejcsóválások közt távozott. De másnapra enyhe, tavaszi kékre derült az ég. Sütött az áldott nap és fúrge fullajtárszelek kezdtek szikkasztani mindenfelé az utakat. István király a nép örömujjongásától kísérve, ágyúdörgés között ebben a ragyogó napsütésben lépett ki a fehérvári kapun. Vele voltak a lengyel követség urai. A magyar urak közül is sokan kísérték a királyt; Gyulafi László erdélyi főgenerális, losonczy Bánfi György, aki a darabont hajdúkat vezette, Bethlen Farkas, Kemény Boldizsár, Apaí Lénárt, Kendi Péter, Forró János, Orbai Krisztof, Székely Mózes csíki veres darabontokkal és háromszéki lófőkkel. Ezek a székelyek oda kívül is maradtak a király szolgálatában. Voltak ottan feketetaláros századok is. Ezenkívül ötszáz lovas és ezer gyalog hajdú alkotta a király fegyveres kíséretét. A falvakban, amelyeken átvonultak, mindenütt szájtátva bámulták a seregnek beillő fényes menetet, különösen a nehéz dübörgésű ágyúkat és a remekbe készült új szekereket.

Hat napba tartott, míg Szebenben át Fogarasra értek. Innen a vadonat sárkányi erdőnek vették útjukat. Ebben bolygott Békessy, amikor kincseivel Fogaras várából kereket oldott, Brassóban hetedhétországra szóló dáridót csaptak a jókedvű lengyel urak, akik utoljára ki akarták még mulatni magukat Erdély földjén. A kaparkodó brassói polgárok meg is sokallták ezt a nagy dinomdánomot és nagy kő esett le

szívükről, mikor a harácsoló had felszedte sátorfáját és megindult a határ felé.

Innen megnehezedett az út. Fáradsággal kapaszkodtak fel a Fekete Olt völgyének kaptatóin. Az Ojtozi szoros bércei közt összeszűkült a vízmosásos, sziklás ösvény. Ötször is átgázoltak a megduzzadt Ojtoz tajtékos vizén. A szoros útban ott, ahol Erdélyország határa volt, ékes oltárt állítottak és Fabró György misét mondott. Odasereglett a közeli falvak népe is a szertartásra és térdenállva sokáig integettek távozó fejedelmük után, aki nehéz szívvel vetett búcsúpillantást a kedves Erdély földjére.

A szoros út túlsó felén Péter moldvai vajda köszöntötte bojárjaival az új lengyel királyt. Ott volt a havasalföldi vajda is és később a király mellett lovgoltak tovább a menetben.

Moldovában Báko községeen keresztül vitt az újuk. Hajdanában magyar püspökség volt itt és köröskörül most is ősi csángó magyar falvak sorakoztak. Lakosságukkal boldogan barátkoztak a székelyek. Szucsaván a moldvai metropolita látta vendégül a királyt. Rövid pihenő után elérték a Pruth folyót. Azon túl már Lengyelország kezdődött. Snyatinban, az első lengyel városban díszes küldöttség várta őket és meghívta Krakkóba a húsvétra hirdetett országgyűlésbe.

Igazi diadalmenet kezdődött ezután. A nép mindenütt seregestül tódult az érkezők elé, hajadonfőtt, nem egyhelyt alázkodón térdet hajtva fogadta új királyát. A főúri kastélyok is megnyíltak előttük. Most tűnt ki, milyen fontolt bölcsesség vezérelte Báthoryt, amikor ezt a leghosszabb és legnehezebb utat választotta. Így mindenütt olyan vidéken haladt keresztül, ahol legtöbb párthíve volt s a lelkes fogadtatás visszhangot vert az ország más részeiben is.

Lwówban zsoldot osztott a fejedelem magával ho-

zott arany-ezüst marháiból. És egyszeriben mesés gazdagságának kelt híre lengyel földön. Przemyslben egetverő lelkesedés fogadta. De a király kemény beszéde mintha lehűtötte volna valamelyest a lelkesedést. A pártos indulatú nemesség egyszeribe látta, hogy új királyát nem foghatja, mint akarattalan bábót, nyugtalan kénye-kedvének szekere elé.

Az ötven napig tartó hosszú út ugyancsak megfárasztotta a királyt. Pihenőre volt szüksége. Hiába kérlette hát Karnkowski kujaviai püspök, egyetlen híve a főpapok közül, hogy a nagyheti ájtatosságokon már Krakóban vegyen részt, megállapodott a mogilevi kolostorban és itt készült a fényes bevonulásra.

Húsvét hétfőjén hatalmas díszmenet indult Krakóból a király fogadására. Jan Tenczynski vojnicai sztarosztja és Karnkowski püspök haladt a menet élén. Zborowski és Zamoyski vajda 4000 lovasból és ezer gyalogosból álló hadat vezetett. Utánuk Krakó város díszbandériuma következett fehér és fekete medvebőrös mentékben, vállukon foltos gepárdbőr kacagánynyal, könnyű tatár fegyverzetben. A király a város határáig abban a dúsan aranyozott nyitott hintóban jött elébük, amelyet menyasszonya küldött neki hatvan nemes lovag kíséretében.

A város falai alatt felült gyönyörű pejlovára. Különben egyszerűen szokott öltözködni. Most ragyogott, mint valami keleti nagyúr. Lószerszáma is csupa fényes arany- és ezüstveret volt. A csótárokat s a király nyeregkapáját szikrázó gyémántok, smaragdok és különös nagyságú rubinok ékesítették. A király délceg alakján vörös damasztoldmány feszült. Vállán cobolyprémes, skarlátszínű mente lengett, sárga bagariabőr csizmáján aranytarélyos sarkantyú. Mormotaprémes kalpagját fekete, drágaköves forgó díszítette. Előtte három cobolyprémes, bíbortakaróval leterített

vezetéklo aranytol, drágakövektöl csillogó, királyi trónszéket vitt. Mögötte ezer délceg magyar hajdú lovagolt, felerészük kék, felerészük piros dolmányban.

Mikor a király a város kapuján belépett, megdördültek az ágyúk, zúgni kezdtek a harangok. Az alacsony boltívű Flórián-kapun léptettek át. Mögötte magas diadalív fogadta a királyt. A diadalív tetején Lengyelország címere, a hófehér sas terjesztette szárnyát, s láthatatlan kéz mozdítására, háromszor verdesett szárnyával, amikor a király elhaladt alatta.

Báthory útja a Szkalka-bérc alatt vitt el. Ezen állott Szent Stanislaw ódon temploma. A komor, szürke kövek mögött szentelt homályban bújt meg az oltár, amely előtt hajdan a bős Bolestaw király ledöfte a kegyes püspököt. Az oltár kövén azóta is ott feketült a vér foltja és semmiféle földi erő azt onnan el nem távolíthatta. Báthory István az előtt a mártírvérrel megjegyzett oltár előtt kívánt imádkozni. Kísérének csak legmagasabb méltóságokat viselő tagjai mentek be vele a szűk kápolnába és tiszteletteljes távolban álltak meg, miközben a király mély áhitatban borult le a véres oltár előtt és sokáig magába hulltan imádkozott. Amikor felemelte végre arcát, hogy magát a kereszt jelével illesse, a tündöklő tavaszi nap éppen kibújt a futó tavaszi felhők közül. Sugara, mint messze mennyekből szökellő dárda döfött be egy keskeny ablakrésen és egyenest az oltár rozsdás foltjára hullt. S a századok üszkétől fekete folt egyszerre kigyulladt tüzétől és bíborló izzással lángolt. Parázslása rőt fényt gyújtott a király arcán s félelmes lobogást adott neki, mint bosszuló angyalokénak.

Kísérete döbbenten szemlélte a térdeplő királyt. Mintha rőt fényudvar remegte volna körül alakját. És akkor odasúgta a búbajos tudományáról híres Bucella doktor a mellette álló Gorka marsallnak:

— Nagy hadintéző király leszen ez. Véres rémul-
let elleneinek.

— Terror hostium — mondta rá a marsall.

Akkor hirtelen újra felhő mögé bújt a nap és
árnyba süppedt a lángoló látomás.

A király újra lóra ült és bevonult kíséretével a
Wawel-kastély címerpajzsokkal ékes kapuján. Közé-
pütt a Báthoryak három sárkányfogás címere büsz-
kélkedett. Háromszor egymásután dördültek meg ek-
kor az ágyúk. A kastély udvarán, amelynek karcsú
oszlopokkal körbefutó, nemesívű tornácait Bona ki-
rályné alakította olasz ízlés szerint, a kujaviai püs-
pök köszöntötte a királyt. Szavait harangzúgás kapta
szárnyra. Megtárultak a kastély székes templomának
kapui és dörgő Te Deum harsogta ég felé a megdusz-
zadt öröm áradását.

Azután először látogatta meg Báthory királyi ará-
ját. Jagello Anna kamarái abban az ódon kiugróban
voltak, amelyben még Nagy Lajos király leánya, Hed-
vig hercegnő lakott. A király csak erővel tudott úrrá
lenni megdöbbenésén, amelyet jegyese első látása kel-
tett benne. Anna hercegnő sokkal idősebb volt, mint
aminőnek a lengyel követekkel Fehérvárra küldött
képe mutatta. Az olasz kendőzőszerek mesterkedése
csak félig-meddig tudta elrejteni ezt az öregséget. A
hercegnő arca olyan volt, mint merev és törékeny
lárva, amely mögül még félelmesebben és a valóság-
nál is többet sejtetően ólálkodott elő a halállal elmát-
kázott idő. Csak a hercegnő szemében égett valami
féktelen vágy mohó tüze.

Halál, szerelem, vagy gonosz gyűlölködés lángja
volt-e? Ki tudta volna megmondani. De Báthory, aki
félelmet soha nem ismert, úgy érezte most, hogy szíve
táját a fagyos borzalom érintette meg láthatatlan
ujjával.

KORONA ORSZÁG NÉLKÜL

I

BATHORY István fejére tette Lengyelország koronáját.

A császár még mindig nem mozdult Bécsből. A lovincsi gyűlés nem sokat lendített az ügyén. Egy-két főpap és magas rangbéli nagyúr szállingózott itt csak össze. A császár csak úgy tudta volna híveit tetterre serkenteni, ha sereg élén jön Lengyelországba. De erre nem tudta magát elszánni.

Az új király mégis érezte, hogy a koronával csak a tenger gondot tette a fejére, hogy királya egy országnak, amely nem az övé.

Már a koronázásnál is megmutatkozott, milyen nehéz fába vágta fejszójét. A lengyel törvények szentesítették az ősi szokást, hogy a gnieznói érsek, Lengyelország primása tegye a király fejére a hatalom szent jelvényét. De Uchanski primás, aki a császár-párt vezére volt, kereken megtagadta ezt.

— Le kell csapni méltóságából! — pattogott a szilajvérű lublini sztarosza.

Báthory semmiképpen nem akart ujjat húzni az Egyházzal. Békítón mondta:

— Rossz orvos volnék, ha azonképpen kívánnám gyógyítani a beteget, hogy megöljem.

Ezzel pedig tövist szúrt hívének, a kujaviai püspöknek szívébe, akinek legfőbb vágya volt, hogy a letett primás székébe beülhessen.

Gyönyörű pompájában nyílt a tavasz, mikor május első napjára a koronázó országgyűlést Krakkóba kitűzték. Báthory szívesen halasztotta volna a koronázást. Szerette volna elkerülni a szemrehányást, hogy valaha is nem tartotta be a törvényes formákat. Nem akart ezzel fegyvert adni az ellenséges főurak kezébe, akik csöppet sem siettek engesztelődést mutatni vele szemben. De az egybesereglett nemesség hallani sem akart a koronázás elhalasztásáról. Első dolguk volt hát, hogy törvényben megszüntették a primás koronázási jogát és Karnkowski kujaviai püspököt bízták meg a szent szertartással.

Május első napján a lengyeleknél elmaradhatatlan pompával történt meg a koronázás. A király előző napon ősi szokás szerint sorra látogatta királyi elődeinek díszes koporsóit és síremlékeit a Wawel-kastély székesegyházában és annak boltozatos kriptáiban. A királyt kegyes zarándokútján kétfelől a cholmi és a przemysli püspök kísérte, előtte pedig a kujaviai püspök lépdelt.

Másnap reggel a kastély nászra ékesített nagy termében a kujaviai püspök összeadta a királyi párt. A fejedelmi ara a vastagon rakott pirosítók alatt is halálsápadt volt és Báthory érezte, hogy jéghideg keze remeg az övének férfias szorításában.

A koronázó menet most megindult a kastély udvarán át a vártemplom felé. A király mégegyszer szót emelt. Elhárította magáról a felelősséget, ha az elhamarkodott koronázás az országnak kárára válnék. De a rendek semmiképpen sem akartak várni.

A két korona, amelyet bíbor bársonyvánkoson a krakkói vajda és a dobrzini sztarosza vitt, már mozgott is a vártemplom felé. Utána a két kormánypálca és a két arany országalma a sandomiri, belzi, a lublini és a kalisi vajda kezében, mögöttük Nientsa, az új kardhordozó emelte magasra a királyi pallost.

Báthory Istvánt a gyertyák nyugtalan csillagfényében úszó főoltár elé vezette a menet. Itt térden állva tette le az esküt az alkotmányra, kezét a Szent Evangéliumon nyugtatva. Azután megint mélyen meghalázkodva, arccal borult le az oltár lépcsőit takaró, bíborlepelre. Mikor fölemelkedett, a püspök megkenté szentelt olajjal. Hermelines bíborpalástot, drágakövekkel kivarrt selyemsarut és kesztyűt adtak rá. Kezével megérintette a királyi jelvényeket, a kujaviai püspök pedig rátette fejére a koronát és kezébe adta az Ország kardját. Egy szenátor derekára övezte az ereklyefegyvert. A király kihúzta hüvelyéből a nemes acélpengét és keresztbe két-két vágást tett vele.

A misét díszes, sátoros trónszékben hallgatta végig. Mise után a királynét vezették az oltár elé s a kujaviai püspök őt is feldíszítette a másik koronával.

Másnap a követek és a nemesség tettek esküt a királynak. Este fényes nászlakoma következett. Harmadnap tornajátékokat tartottak. Itt legjobban a király magyar vitézei tüntették ki magukat.

Harmadnap ebéd után kilovagolt a király kíséretével a Rynokra, a város piacterére. Mindenfelé lobo-gókkal, tarka címerekkel felékesített sátoros páholyok vették körül az óriási négyszögű teret. A királyt a hatalmas, szögletes tornyú városháza előtt díszes emelvény várta. Ide járultak elébe Krakko város tanácsa és a városi polgárok, hogy letegyék kezébe a hűségesküt az ország zászlója alatt, amelyet a szepesi sztarosza tartott. Varsó és Lublin város hatósága

is hűséget esküdött és a gazdag polgárság elhalmozta ajándékaival.

A sok fénynek azonban árnya is volt. A császárpárti főurak közül egy sem jelent meg a koronázáson. A császár maga még nem mondott le a koronáról s az új királynak számolni kellett azzal, hogy egyszer mégis elszánja magát és a Habsburg-hatalom nagy erejével zúdul rá Lengyelországra. Mit állíthat ellene? Csekélyszámú magyar hajdúit, a néhány hűséges vajda csapatait. A várak jórésze ellenséges nagyurak kezén volt. A nemesség szívesen és nagyszámmal vonult fel, ha ünnepről, tornáról, bő lakomákról volt szó, de hamar meglohadna a lelkesedése, ha kemény hadba szólítanák. Különben is kezdte észrevenni, hogy még tulajdon párthívein sem uralkodik. Inkább ezek szeretnének uralkodni ő rajta. Bizony úgy áhítanak, hogy pártos indulataiknak és szeszélyeiknek engedelmes bábja legyen. Ezeket hát éppen úgy le kell győzni és engedelmességre szorítani, akár a litvánokat és a porussziaiakat, akik nyíltan megtagadták királyságát és a császárt tekintették törvényes uruknak.

A litvánok ugyan eljöttek a koronázásra. De később érkeztek, csak május negyedikén, amikor a koronázás díszes ünnepségei mind véget értek. Most még inkább nehezteltek, hogy a lengyel nemesség nem várta be őket. Súlyos zokszóval panaszták fel ezt a királyi tanácsban és már csak ezért sem ismerték el a koronázást, amelyet nélkülük tartottak meg. Csak a király bölcs és mérsékelt beszéde békítette meg őket kissé, mikor ígéretet tett nekik, hogy Litvánia szabadságának megtartásában felül akarja múlni elődeit is. De ezzel még korántsem hódolt meg Litvánia.

És mindezekon felül is volt még valami, ami bizonytalan szorongással töltötte el az új király szívét. Váltig felborongó aggodalmak súgták neki, hogy a

koronával együtt talán minden országos gondjánál súlyosabb terhet vállalt magára. Talányos, sötét hatalom férközött közelébe, lidércnyomás szakadt életére. Érezte, hogy titkának nehezebb lesz végére járnia, mint élete legkeményebb válságainak.

Ez a sötét gondokat sejtető titok hitvese volt: Jagello Anna.

2

ANNA hercegnő tüzes olasz vérét szertelen lobo-
gásokba hajszolta a hosszú lányság türelmetlen vára-
kozása. Az évek, amelyek lassan elhervasztották ifjú
szépségét is, egyre kínzóbban korbácsolták a vágyait,
de egyre gyötrőbb rettegésekkel is látogatták. Tikkadt
sóvárgással szomjazta a szerelmet, de riadt szoron-
gással is várta ismeretlen gyönyörűségeit. A szerelem
áhítózásánál nem kevésbé emésztő lánggal égett
benne a Jagellók büszkesége. Voltak percei, mikor a
várakozás feszültségében forró szédülettel hullott volna
az első ölelni vágyó karba, de büszkesége nem tűrte
volna, hogy érdekből szeressék. Olykor már alig pa-
rancsolt szilaj vérének, de még a sejtésére is elbor-
zadt, hogy szeméből olvassák a boldog megsemmisülés
ernyedő alázatát. Meg tudta volna ölni azt, aki ezzel
a kétes gyönyörrel megajándékozta és magát is, amért
egy megalázó csók alamizsnáját elfogadta.

Ifjú korában elragadtatva hallgatta anyja meséit
csipkés, messze olasz városok andalító szépségéről.
Hajlékony, karcsú, az udvari finom módikban jártas
olasz herceget várt, aki eljön érte a távoli kék tenge-
rek partjáról és elviszi Itália valamelyik álmodott

fejedelmi székébe, hűvös márványpalotába az izzó nap aranyáporában. De az évek múltak, egyre siettetőbben és egyre kilátástalanabban és a herceg nem jött. Anyjának, Bona királynénak késett lobogása, titkolt és mégis hamar nyilvános botrányokká dagadt szerelmei elviselhetetlenül fülledtté tették körülötte a levegőt. Akkoriban történt, hogy észrevette az ifjú Radziwill szemében a szüntelen felé sütő sóvárgást. Játszani kezdett a tűzzel. A vágy forróságában ellenállhatatlan igézettel virult ki megint már hervatag szépsége.

Egy vadászon messze elkerültek a többiektől. Talán a hercegnő maga intézte így. Aztán már csakugyan nem találták az ösvényt. Anna belefáradt a hosszú lovaglásba. Nyeregből akart szállni és az ifjú Radziwill segített neki. És amint az édes terhet ott tartotta remegő karjában, nem tudott már parancsolni fellobbanó vágyának, magához ölelte a pihegő testet és szomja forrón tapadt a hercegnő hívogatón felhasadt ajkára. Egy percig kábultan itta Anna a csók édes mámorát, de amint a lovag szemébe fúrta tekintetét, hogy pillantásuk szertelen sóvárgása is egymásba csókoljon, egyszerre megriadt a vágy szédületétől. Büszkeségének lobbanása, mint bősziült vihar fújta el belőle a szerelmet. Vad erővel tépte ki magát az ölelésből. Már nem is volt benne semmi, csak féktelen gyűlölet a megaláztatásért. A magáról való megfélelkezésért is azt gyűlölte, aki miatt magáról ennyire megfélelkezett. Szinte féltudatlanul emelte kezét és lovaglóostorával kétszer-háromszor egymásután az ifjú Radziwill arcába sujtott.

Véres csíkok maradtak a csapás helyén. Radziwill keze ökölbe szorult. De összeharapta fogát és szóltanul elfordult, hogy letörölje arcáról a vért. Többé nem látták az udvarnál. Anna hercegnő azután nem egy-

szer könyörgött, hogy adják nőül az ifjú Radziwillhez. De anyja hallani se akart erről.

Nemsokára meghalt Bona királyné. Anna hercegnőre az árvaság magános, komor napjai következtek. A király halála után pedig politikai tervek tehetetlen játéklabdájává vált a nagyravágyó főurak és a féktelenkedő rendek kezében. Trónkövetelőknek ígérték oda a kezét. Ernest főhercegnek, akit duzzadt Habsburg-szája miatt gyűlölt. Később a ferrarai herceggel szerették volna összehasonalni. Majd Ferdinánd főherceg menyasszonya lett. De mivel ezek mind megbuktak a választáson, a tervezett házasságokból nem lett semmi.

Még egy utolsó, nagy csalódás is érte. A gálás Henrik király, aki eleinte rá sem tudott nézni a nevetéses vén lányra, váratlanul hevesen tenni kezdte neki a szépet. Reggelig tartó mulatságokban feltűnően foglalkozott vele, különösen amikor fivérének halálhíre Párizsból megjött. S a szerencsétlen királylányt egészen megszáditotta ez a léha játék. Hitt a királynak. Arról álmodozott, hogy a francia trónra ül. Fehérneműjébe Valois-liliomot és királyi koronát hímezett. Festett egekből zuhant le, amikor a király egy éjjel váratlanul megszökött Krakóból. Ez a csalódás végképpen elkésérítette. Lemondott már minden reményről és olyan elvonultságban élt, mint valami apáca.

Amikor legkevésbé várta, mégis megtörtént a hihetetlen. Asszony lett és királyné. Báthory keze hatalmas ország trónjára ültette. Férje nem volt már ifjú, ha nálánál tíz évvel fiatalabb volt is, de délceg, keménykötésű vitéz, a férfiévek legszebb, legduzzadóbb teljében. A királylány nem hiába várakozott. Valóra vált, amiről mindig álmodott. És most mégis mondhatatlan balsejtelmek gyötörték.

A tornajáték döngő lándzsaöklelései csattogtak lenn a kastély udvarán, amikor komornái és palotás-asszonyai a lakodalmas éjszakára készítették. Este az előírt szertartások szerint levezetik majd királyi férjének hálókamrájába, ahol a nagy titok várakozik rá. Most ott ül a Veneziából jött kékestavú kristálytükör előtt és szorongó kíváncsisággal nézte, hogy boszorkányos tégelyek szagos írvai hogyan simítják el arcáról a ráncokat. Szemébe fényt lopott a bűbajos lombikok öblén párolt növénynedv. Meghervadt orcái haloványságát pirosra gyújtják jószagú porok, amelyek hamvas bársonnyá tapadtak a bőrébe dörzsölt iratos kenetek gyöngye lépjen.

Szeme a tükröt kérdezgette. Öreg dajkája felelt a tükör helyett.

— Szép vagy virágszálam. Boldog lesz véled az a morcos magyar hajdú.

Hiába volt a biztató szó.

Anna csak nézte a tükröt és egyszerre egész testében reszketni kezdett. Kimondhatatlan félelmek bizseregtek végig benne elviselhetetlen fájdalommal. Nem bírta magával. Hirtelen felviharzó téboly eszeveszettsége hullámozott benne. Szeretett volna öklével a tükörbe csapni. Izzé-porrá zúzni minden kristálytégelyt.

Felugrott. Az üvegek, színes cserepek csörömpölve gurultak szerte.

— Ki innen! Ki! — üvöltötte magánkívvül komornáira.

Toporzékkolt. Tehetetlen düh rázta:

— Még most is itt vagytok? Magam akarok maradni.

Olyan volt, mint nekibőszült fúria. Az öltöztető lányok riadtan menekültek. Még az öreg dajkája is kisomfordált.

Akkor Anna hercegnő leroskadt tükre elé. Egész testét elkezdte rázni a csukló zokogás. Görcsösen vonaglott. Szilaj dührohamok váltották benne a csüggedt kétségeket. A rávárakozó titok ígérete verte ki a borzalom veritékével. Iszonyodva vágyakozott rá. Láz tépte és hideg dermesztette. Csiklandósan fájt minden idegszála. És közben egyre omlott a könnye. Barázdákat ásott az arcára hazudott szépségbe. Rőt ragyává mosta szét a piros hamvasságot, összekuszálta szempilláit. Ráncokat árkolt a szája köré. Csak a szeme lobogását gyújtotta még félelmesebbé. Olyan volt, mintha valami rémséges Gorgó-fő meredt volna csapzott hajának kígyóival a lenge menyasszonyi fátylak fölött.

Sírva vezették be a király kamarájába.

Báthory visszadöbbent, mikor ezt a zokogó rémet belépni látta. De erőt vett magán. Vigasztaló szóval hajolt hitveséhez. Anna mintha megcsitult volna. Belesímult férje karjába és széles mellébe fúrta sírástól kihevült arcát. A király szánalommal nézett le rá. De a tekintetében volt valami félő húzódozás is.

Ebben a pillanatban ráemelte tekintetét Jagello Anna és titkokat megsejtő szeme minden érzését kiolvasta szeméből. Görcsösen összerándult a teste. Névtelen indulat markolta meg a szíve táját. Egész szörnyű megaláztatása szertelen gőggel lázadt fel benne ez ellen a szánó, kényszerű, talán utálkozó szerelem ellen. Mint prédát vetik őt oda az ország ügyes-bajos dolgának eligazítására, férje pedig a korona koncáért vesz erőszakot visszahőkölő érzésein. Undorodott ettől az örömtől. Szédült a feje. Émelygés fogta el. És a fellázadt gőgnek már a hosszú szűzesség magát őrző ösztönös védekezése is erőt adott. Úgy lobogott ki férje karjából, mint bomlott Eumenida, aki rajta akar most bosszút állni végtelen várásának, sok megcsalat-

tatásának minden kinjáért. A düh emberfeletti erőt adott neki. Úgy taszította el magától férjét, hogy bele-tántorodott. De Báthory férfi volt és nem tűrhette, hogy asszony állja útját akarata betöltésének. A láthatatlan Siegfried vitéz Brunhildát lebíró erejét érezte karjában.

Ez a nász mindkét szívben gyűlöletes gonosz emlékek sebét hagyta, amely be nem hegedt soha.

3

BATHORY szilárd akarattal hamarost lerázta leléről ennek a lidérces éjszakának terhét. Munkába temetkezett.

Mindenekelőtt tekintélyt és országot kellett szereznie koronájához. Nem tétozott most sem. Olyan keményen parancsolt a trón magasából, mintha mérhetetlen erő állt volna sujtani készen rendelkezésére. Kétheti időt adott a főuraknak, hogy hűségére megérjenek. A főpapoknak még kevesebbet.

A pártos gnieznói érseknek levelet írt, ha három nap alatt nem jelentkezik nála a hűségeskü letételére, úgy bánik vele, mint hazaárulókkal szokás. Nagy zavarban volt a vén Uchanski, mert még mindig remélte, hogy Maximilián császár elfoglalja a trónt. De a megkoronázott királlyal sem akart ujjat húzni. Nem tudhatta, végül nem marad-e mégis Báthory a lengyel király. Sokáig törte fortélyos elméjét. Végre talált is jó kibúvót. Hódolatteljes, mézes-mázos szavú levelet írt a királynak. Isten áldását könyörögte fejére s elnéző türelmét, véle szegény rokkant koldussal, akit súlyos nyavalyák csigáznak, lábára állani alig

is tud kegyetlen szaggató kínjaitól. Ezért nem is tehet eleget a király rendelkezésének. Arra kéri, adna néki halasztást mindaddig, míg kínjainak csekély megcsitultával elviselheti az útnak fáradoalmait.

De Báthory eszén nem járt túl. Nyomban írt neki, hogy szívesen fogadja hajlandóságát és korára, magas rangjára, főképpen pedig siralmas állapotára nézvést ő megyen hozzája lowiczi kastélyába.

Most ijedt csak meg igazán Uchanski primás. Nemcsak azért, mert látta, hogy immár nincs kibúvója, hanem azért is, mert most még a király látogatását is fogadnia kellett, ami igen sok költséggel járt. Márpedig a primás olyan fukar volt, hogy nem hívta meg a legszerényebb nemest sem, akinek ellátása egynéhány garast alig kóstált. Mitévő legyen hát most, hogy meneküljön a királyi vendégség súlyos terhétől. Lábát csakugyan csúz szaggatta, úgyhogy a templomban is ketten támogatták, mégis egyszerre nagyon fontosnak találta, hogy megadja a királynak a kellő tiszteletet, lóra ült hát, elébe ment a királynak és bekísérte őt a Wawelbe. Báthory fényes vendéglátásban részesítette az ősz primást, nyájas és bölcs beszédével annyira megnyerte, hogy nagy ellenfele kezdett hozzámelegedni.

De a pártos főurak közül egy sem jelentkezett. A király Berzeviczy Mártont hívatta, mikor a kétheti határidő letelt.

— Mostan már mitévők legyünk? — kérdezte aggodalmasan — eme pártos urak szavamra mit se vetnek.

— Félúton megállani nem szabad — mondta Berzeviczy —, mivel akkoron szavunknak még a mieink között is hitele veszik.

— De hogyan állítsak erőt ellenük? Gyöngé haddaimmal meddig érek?

— A legelsőnek váráig. Egyenként kell őket becsültre megoktatni. Mikorra észbe kapnak, már későn leszen, hogy összefogjanak.

Bölcs tanács volt ez. Kapott rajta Báthory és nagy hasznát is látta.

Krakkó városához egészen közel a Lánckorona sziklás bércén állott. Laski Albert sieradzi palatinus erős vára. Ez a Laski egyik legfőbb párthíve volt Maximiliánnak. Most is a császár udvarában tartózkodott és mind azon mesterkedett, miképpen mozdíthatná ki őt tétlenségéből. A király Bánffi Györgyöt küldte a vár ellen ezer gyaloghajdúval és ezer lengyel lovassal. Bánffi ágyúkkal kezdte töretni a várat és egyre-másra rohamra vitte hajdúit a falak ellen. A dühös rohamok, amelyekben a magyar hajdúk páratlan vitézségükkel tűntek ki, hamarosan meggyőzték a védőket arról, hogy sokáig nem tarthatják magukat. Az ötödik napon hát feladták a várat. Bánffi kegyesen bánt a védőkkel. Útjukra engedte őket, de azt kikötötte, hogy nem állhatnak csak a király zsoldjába.

Laski, vára elestének hírére, Lowiczon termett, hogy sereggel támadjon a királyra. De megdöbbenéssel hallotta, hogy Uchanski primás már beadta derekát Báthorynak. Erre Késmárkra futott, hogy a császári kapitányoktól kapjon segítséget. De ezek nem mertek a lengyel királlyal ujjat húzni.

Lánckorona elfoglalása után ülésbe hívta a király a szenátust és Laski javait egyik hívének adományozta.

Opalinski Andrásból kitört a pulykaméreg. Neki-vörösödött nyakkal ugrott fel:

— Királynak nincsen jussa hozzá, — rikácsolta — hogy palatinusok javait kótyavetyélje. Magáéban

duskáljon. De miben duskálhatna az, akinek jó sarura sem futja?

Az udvarnál áskálódó szóbeszéd járta, hogy az egyik tanácsülésben a király lábán ugyancsak viseltes sarut láttak. Ez kapóra jött azoknak, akik nem győzték becsmérelni a király egyszerű, katonás életmódját és visszaáhitották a régi udvari szertartások merev fényét. Pedig Báthory éppen annyit hagyott meg az udvartartás költségeire, mint elődei, csak a maga személyére nem volt költekező. Minden udvari tisztséget és méltóságot megtartott, csak éppen abban különbözött elődeitől, hogy mindig pontosan fizette őket. Az udvari szóbeszédnek az ő fülébe is eljutottak és Opalinski orcátlansága fejébe kergette a vért. Ökle döngve zuhant az asztalra:

— Királyi szavamat, hogy térdig vásik saruja a futamodásban, ha ki országnak legfőbb méltóságát kisebbiteni merészeli! Itten mindenek színe előtt, nyilván kimondom, hogy ha végül maguk között meg nem egyeznek kigyelmetek és a korona fölségének mindenki fejet nem hajt, én vásott sarummal is úgy eltiprom, miként a földön csúszó férget. Ezt vegyék jól észbe kigyelmetek.

Opalinski fehér volt, mint a fal. Szó nélkül ott hagyta a tanácsstermet és sietve tért meg rawai kastélyába.

De a kemény példának és a kemény beszédnek hatása nem maradt el. A főurak hamarost belátták, hogy Báthory mellett a helyük, hiszen az öreg és elbetegesedett Maximiliánra úgysem számíthatnak. A Wawel kastély kezdett megtelni a visszaszállingózó főurakkal. Nem igen merték már úton-útfélen becsmérelni az idegen „török” királyt, aki úgylátszik nem érti a tréfát. Sikerült a megegyezés a litván urakkal és lovagokkal is. Az új király személye már a koroná-

zás után megnyerte követek hajlandóságát és most, hogy a primás megbékélésének és Laski palatinus megfékezésének hírére meghallották, esztelenségnek tartották a további huzavonát.

Báthory az ősz nyíltával Varsóba hirdetett országgyűlést és maga is megindult oda kíséretével. Útközben aztán egyre-másra csatlakoztak hozzá a hódoló zászlósorok. Pitrokowban Leszczynski Rafael járult elébe. Meghódolt Gostomski rawai kapitány. De legjobban meglepte a királyt, mikor egy reggelen Opalinski András, a büszke koronamarsall kért bebocsátatást hozzá.

A király percig sem váratta.

Barátságos arccal nézett a belépőre, hogy ne tegye neki nehezzé ezt a lépést.

A büszke ember tekintete a földön révedezett.

— Felséges uram, — kezdte zavartan — engedelmem adassék minapi tisztelet híján való beszédemért. Megbántam, ami hirtelenséggel szaladt ki számon. Ország érdekében van, hogy egyezés legyen köztünk, ne visszavonás.

Térdre akart ereszkedni. De a király karja megakadályozta ebben. Magához emelte a marsallt és megcsókolta:

— Meglátod, jobb Báthory barátának, mint ellenségnek — mondta csendesen. — Nincsen közöttünk harag. Szent a béke.

És Opalinski ettől kezdve legjobb hívei közé tartozott.

Útközben azt is elhatározta a király, hogy végez Laureo nuncius úrral, aki meg nem szűnt áskálódni ellene. Megüzente neki, hogy Varsóban meglátogatja, mert szeretné közbenjárását kérni, hogy a pápa Őszentisége is elismerje királyságát.

A nuncius úgy megijedt erre az üzenetre, hogy

Lowiczba szökött a vén primáshoz, pedig tudta, hogy a fukar érsek kegyetlenül megkoplaltatja. Mikor azonban a király a kastély közelébe érkezett, újra kedveshangú levélben kérte, hogy látogassa meg. Csak a levél végén nyomta meg kissé a király a tollat.

— Ha pediglen Eminenciád erre a békés hívásomra is engem meglátogatni mulasztaná, igen lekötölné, ha mielőbb elhagyná országomat.

Laureo nuncius toporzékolt első mérgében. Mit merészel ez a török? Ilyen levelet még nem írt soha senki a pápa követének. Hanem a méreggel nem sokra megy, azt hamar belátta. Mindenképpen el akarta kerülni a találkozást Báthoryval, hiszen lehetetlennek tartotta, hogy a pápa elismerje őt lengyel királynak. Nem jött álom a szemére. Éjfélig járt fel-alá szobájában. Egyre azon töprengett, mitévő legyen. Éjfélután kopogtattak az ajtaján. Az udítore jött, akit már ágyából vert fel az egyik udvaros. A királytól hoztak üzenetet, hogy még az éjjel megérkezik a kastélyba és a reggeli misét már ott akarja hallgatni.

Úgy megijedt erre a nuncius, hogy nyomban fogott és még az éjszaka Sléziába menekült, hogy Boroszlóban várja be a dolgok fordulását.

Varsó nagy fénnel fogadta pünkösdi tündöklőre derült ünnepén a királyt. A székesegyházban Uchanski primás ország-világ szemeláttára járult üdvözlésére. A zászlósúrak, vajdák és egyéb főméltóságok és a város tanácsurai is, akik pompás paripákon, ragyogó díszbe öltözve vonultak ki a falak elé fogadására, a primás kezébe tették le a hűségesküt. Azután megkezdődött hosszú, ünnepélyes szertartásával a nagymise. A király nem foglalta el a személyének emelt sátoros trónszéket, hanem letérdelt előtte a földre és térden állva, buzgó imába merülve hallgatta végig a hosszú misét. A lengyel urak, akik között sok volt a

közömbös, csak színre-szemre vallásos lélek, ugyan-
csak megbámulták a király buzgóságát. Ezt nevezték
ők töröknek?

Báthory István pedig mélységes elmerüléssel
adott hálát az Egek Urának, hogy nehéz vállalkozá-
sában így megsegítette.

Prussiát kivéve, övé volt immár egész Lengyel-
ország.

4

ANNA királynénak úgy hullt a könnye, mint a
vigasztalan eső, amely néhány napra szomorú ősz-
t varázsolt a hanyatló nyárba.

Legtöbb napja így telt el sírásban, vagy türel-
metlen, mérges toporzékolásban. Elhagyatottnak, árvá-
nak érezte magát a Wawel hidegpompájú márványter-
meiben. Férje varsói útja előtt csak egyszer látogatta
meg. Ő pedig csak nem mehetett hozzá, mint katoná-
hoz lopózkodó kedvese. Ez a látogatás se volt kelle-
metes. A királyon látszott, hogy inkább kénytelen-ke-
letlen kötelességének akar eleget tenni. Anna királyné
pedig őrvjögő kitörésekből tomboló odaadásokba zu-
hant. Báthory szívét megmagyarázhatatlan félelem
szorongatta. Alig várta, hogy valami ürüggyel kama-
rájába visszatérhessen. Anna gyűlölte a királyt. Meg-
magyarázhatatlan visszadöbbenés fogta el, mikor ka-
marájába belépett, de egyben édes borzongást is ér-
zett. A két indulat kegyetlenül tusázott benne és mint
tehetetlen prédát tépte-dobálta őt. Szerelem és utálat
közt hányódott. De királynői és asszonyi büszkeségét
vérig sértette, ha a király nem jött. Pedig jönnie kel-

lett volna alázattal, lovagi hódolással, szolgálatkész kedveskedéssel. Anna királyné uralkodni akart fölötté. Hiszen Báthory csak az ő jóvoltából jutott a koronához. A nemesség nem választja meg soha, ha ő férjéül el nem fogadja. Ez a jött-ment paraszt mégis úgy bánik vele, mintha szolgálója volna. Jó szót alig vet neki. Semmi országos dologba be nem avatja. Napokig hagyja itt tespedni egyedül, gyötrelmes magárahagyatottságában. Azelőtt egymást érték itt a Wawelben a tündöklő ünnepségek. Szólt a zene és gyertyák százaiból záporozó fényben virradatig hullámzott, kavargott a tánc. Lakomákon a szakácsművészet remekeit hordták az asztalra. Mióta ez a koldusfejedelem ide betette a lábát, nyomorúságos szegényszag önt el itt mindent. Meghalt a jókedv. Úgy élnek itt, mint szigorú kolostorban.

Ebben volt valami. A király, hacsak nagy fogadást nem tartott, olyan egyszerű, viseltes ruhákban járt, mint a legutolsó kispados. Még ételben-italban is megvetette az udvari módit, a maga bárdolatlan gusztusát követte. Nem kért a királyi szakács finnyás főztjéből. Valami Mihók nevezetű piszkos parasztot hozott magával, az készít neki, úgy mondták a királynénak, mindenféle rosszszagú, csípős fűszerszármokkal agyonpacsmagolt eledeleket. Maga is érezte különben, hogy egy estén a király, amikor találkozott vele, foghagymától és káposztától búzlótt.

Mennél többet gondolt ezekre a dolgokra, annál inkább elszorította szívét a keserűség. Hát így élje le most már az életét magánosságban, fénytelen, örömtelen, egyre sanyargató bosszúságok közt? És ahogy ez a gyötrelmes jövő elébe tárult, egyszerre olyan kétségbeesés fogta el, olyan tehetetlennek és kiszolgáltatottnak érezte magát, hogy újra eleredt a könnye és hangos csukló zokogás rázta egész testében.

Elzbieta, kedves udvarhölgye nyitott be a szívet-tépő sírásra. Vajjon mi bánthatja megint úrnőjét? A melegsívű, lenszőke fiatal özvegy vigasztalón hajolt fölé:

— Ne sírjon, felséges úrnőm, — mondta szelíd szóval — nem tart örökké a varsói diéta. Hamarost látni fogja megint kedves királyurát.

— Bár soha meg se láttam volna! — csuklott föl zokogásából a királyné.

— Már megbocsássa felséges úrnőm, de Isten ellen vétkezik, ha ilyen szól. Kinek van még ilyen szép, daliás férje? Az a frantzuz mitugrász olyan volt mellette, mint egy cingár kabóca. Stepan király akár a hadak villámló istene és hozzá milyen nyájas...

— Vélem úgy bánik, mint leghitványabb hajdújával, vagy talán még annak is több becsot ad — zokogta a királyné.

Ezt Elzbieta se igen tagadhatta. A király bizony nyers és szűkszavú volt hitveséhez. És már az udvarnál is feltűnt, hogy kerüli vele a találkozást. De a hűségese komorna mindenáron szerette volna felderíteni asszonyát.

— Nagyon szereti felségedet a királyúr, — mondta biztatón — csak természete ilyen magarejtő. Nem tudja kimutatni szíve érzelmeit. Világra olyan, akár az én boldogult uram. Nekem jó szót se adott, pedig élt-halt értem. Más asszonyszemélyekhez meg olyan volt, mint egy falat kenyér.

Ez a szó az elevenbe talált. A királynét úgyis kínoztta a féltékenység, ha magának sem merte bevallani. Az udvarnál is mindenféle szóbeszéd kelt szárnyra, amikor észrevették, milyen rideg a viszony a király és hitvese közt. Azt suttogták, hogy István király régi erdélyi kedvesét hozatta ki magához és azzal tölti magánosnak hitt éjszakáit. Elzbieta szava

most lappangó sebet szakított föl. A rejtegetett, be nem vallott féltékenység egész sötét kínjával előntötte a királyné lelkét. Haragja féktelenül lobbant ki az ügyetlen Elzbieta ellen:

— Elpusztulj szemem előtt, — rivallt rá — soha többé ne is lássalak.

Elzbieta megszeppenve osont ki a kamarából. A királyné pedig újra sírvafakadt gyötrő magánosságában. Nem is bírta sokáig az egyedüllétet. Türelmetlenül rázta a csengőt. Nem jött senki.

Felugrott. Benyitott a másik szobába. Elzbieta ott sirt az asztalra borulva.

— Miért nem ugrasz, ha csöngetek — szisszent felé.

— Hiszen megtiltotta felséges úrnőm, hogy szeme elé kerüljek — siránkozott a komorna.

— Olyan ostoba vagy, haragudni sem érdemes rád. Nem hallottál valami hírt Warszawából?

— Nagy újságom van, asszonyom. Stepan király Warszawában mind elbocsátotta a régi udvari embereket. Az öregeket nyugovásra rendelte, csupa ifjú udvari kamarásokkal és apródokkal veszi magát körül. Belső kamarásának pedig egy Wesselényi nevezetű ifjú magyar vitézt tett meg.

— Ezt is mind az én bosszantásomra — csattant fel a királyné.

— Kicserélte a kancellistákat is, — fecsegett tovább az özvegy — a nyájas Dembinsky úrnak valami szép magas méltóságot adott engesztelőnek. Helyébe pedig Wolski urat tette meg nagykancellárnak. De ezt is csak azért, hogy Zamoyski uramat pediglen vicekancellárnak tehesse.

— Zamoyskit?

— Vajjon ki mást! Az mostan legkedvesebb em-

bere. Lépést nem teszen nélküle. Igen összebratyiztak a warszawai útban.

— Mert az is csak kapaszkodó paraszt, akár csak ő.

— Úgy hallottam, Stepan király széltében mondogatja, hogy nálánál pallérozottabb elméjű, bölcsebben oskolázott tudományú nem akad az egész lengyelségben. Felragyogott az orcája, amikor hallomására jutott, hogy a belzi sztarosztja ugyanazokban az univerzitásokban jeleskedett, ahol ő is ifjúságát töltötte volna. Csillogott mind a kettőjüknek a szeme, amikor Szent Genovéa városáról szóltak. A király úr mingyárast frantzuz nyelvre fordította a szót. És ugyancsak bölintgatott, hogy Zamoyski uram fennen zengette bizonyos Tourneboeuf magisternek dícséretét. — Jól eszembe vettem a nevét, mivel tudtam, hogy felséges úrnőmet véle megeléghetem.

— Mondjad csak — türelmetlenkedett a királyné, pedig már alig fékezte indulatát.

Elzbieta folytatta:

— Még inkább megörvendezett Stepan király, mikor a sztarosztja Padováról is szólani kezdett. Orcája kigyúlt és elmondta, milyen nagy tervek fogamzottak ott lelkében. Ezeket az álmokat még mindig magában őrzgeti és kéri az Urat, hogy egyszer lengyeleknek, magyaroknak, de az egész kereszténységnek is javára valósággá fordíthassa. Taliánul is beszélgettek csengőbongó szaporasággal, az udvari népeknek nagy ámulására. Stepan király már akkoron fejébe vette, hogy Zamoyski uramat a kancellárságba emeli.

— Csakis ellenemre cselekedte, — tört ki most a királyné — tudta, hogy én gyűlölöm ezt az embert. Zborowskit is azért tette meg nagymarsallnak, mert halálos ellenségem. Szándékos mive, hogy körülte

mind csak olyanok álljanak, akik engem elválasztanak tőle.

Most érezte csak, mennyire gyűlöli Zamoyskit. De magának se tudott számot adni, miért. Talán mert az ő fejében fogamzott meg először a terv, hogy Báthory hitvese legyen. Útálta önmagát és szenvedélyes, vad indulat háborgott benne, hogy ez a furfangos elméjű ember, akit a lengyel zászlósúruk kinéztek maguk közül, hiába is fitogtatta a nagy római Caesarok vérével való atyafiságát, őt csaléteknek merészelte akasztani a politikai csalafintaságok horgára, hogy királyt fogjon vele Lengyelországnak.

Nyomban el is határozta, hogy percig sem tűri a vicekancellári székben. Még aznap este rendelkezett, hogy kora reggel indul Warszawába a király után és latba veti minden erejét Zamoyski kancellársága ellen. Útra is kelt. Gyorskurírokat küldött maga előtt. Váltott lovakkal utazott. És ahogy megérkezett, tüstént bejelentette a királynak látogatását.

A királynál azonban tanácsurak voltak benn, akik a makacs borusszok és a gögös gdanskaiak dolgát beszélgették. A királynénak hát várakoznia kellett a pítvarban.

Várt-várt végevárhatatlan perceket. A percekből óra lett, mert a király a vita melegében egészen meglepedkezett róla. A királyné sürgetően beüzent hozzá. A király arra kérte, hogy várjon még keveset, mert halaszthatatlan országügy foglalja le. A királyné összeszorított fogakkal síráshoz közel várt még egy órát. Akkor végkép elfogyott a türelme.

— Ki vagyon bévül a királynál? — rikácsolta az ajtónállók felé.

— Pane Zamoyski kancellár...

Többet nem mondhatott a palotás. A királyné olyat sikoltott, hogy belezendült a kastély. Arca való-

sággal elfeketült. Szeme vérben forgott. Megtántoródott. A palotások ugrottak, hogy felfogják, mielőtt elzuhanna. De kitépte magát kezükből. Sikoltozva rohant végig a folyosón. Mire kamarájába ért, elfogyott az ereje. Végigvágódott a padlón és úgy feküdt ott mozdatlanul, mint a halott.

A nagy zajra összefutott a palota. Locsolták, rázták, élesztgették, de nem akart magához térni.

— Meghalt! Vége van! — jajveszékelt kezét tördelve Elzbieta.

Végre jött az udvari orvos, a tudós talián Bucella.

— Él a királyné — nyugtatta meg a rémült udvari népet. De csak úgy tudta eszméletre hozni, hogy vért eresztett a karjából.

Ágyba fektették. Sorra látogatta az egész udvar. Csak a király nem ment be hozzá. Végre a tanácsuraknak és főképpen az orvosnak rábeszélésére, hogy Anna királynénak megnyugtatóra van szüksége, megjelent a beteg ágyánál és egyszerű, nyájas szavakkal vigasztalni kezdte.

Akkor megcsitult Anna háborgó szíve. Egyszerre elfelejtette, miért jött ide, miért volt ez az egész nagy felindulás, nem gondolt már Zamoyskira. Valami forró ellenállhatatlan belső odaadással oldódott minden haragja és gyűlölete. Görcsös szorítással kapaszkodott bele az ágyánál ülő király kezébe. És Báthory egyszerre úgy érezte, hogy kezére szenvedélyes csókok között égő könnyek hullnak.

Lelkében furcsa borzalom berzengett fel. Olyan volt neki, mintha valami megszállott ördögös zihálna előtte a patyolat ágynemű között.

De erőt vett magán. Lehajolt és megcsókolta a lassan álomba aléló Annát.

EZ A FOLYTONOS magameggyőzése, szüntelen kis és nagy akadályok végeláthatatlan félretolása, mióta csak kezét a lengyel koronáért kinyújtotta, szakadatlan küzdelem önmagával és az útjába torlódó nehézségekkel, melyeknek vége már sohasem lesz, ez járt elméjében István királynak, amint viharzó vad hullámban ott kavargott körülte a thoruni országgyűlés. Hogy fenekedik rá, milyen kicsinyes és fukar vele szemben ez a nyakas, orránál tovább nem tekintő nemesség, pedig csak az ő akaratuknak szeretne érvényt szerezni. De mihelyt nem büszkeségük legyeztetéséről van szó, vagy mihelyt ezért is áldozatot kell hozniuk, mindjárt más színben látják ugyanazt a dolgot. De miért is választották meg őt királyuknak, ha most nem akarnak rá módot adni, hogy a királyi tekintélynek érvényt szerezzen. Mert minden meghódolt már neki. Szívós ellenállással, fortélyos elmével, erővel és bölcs mérséklettel helyreállította már az ország egységét. November havában kidőlt az ellenállás reménységének utolsó oszlopa is. Meghalt Maximilián császár és tudomására jutott, hogy kész elismerni királyságát XIII. Gergely pápa is, akit már csak a császár személye akadályozott ebben. Némely prussiai nemesek dacoltak még vele és főképpen Gdanska, ez a gőgös város, amely elbizakodottságában úgy képzei már, hogy hatalma nagyobb, mint az egész republikáé.

Megpróbált már ellenük mindent, mikor Thorunban a prussiai rendek nagyobb része meghódolt neki és a lovagrend is megbékélve fogadta a gyönyörű malborgi várkastélyban. Innen küldte hozzájuk Zborowski János udvari marsallt, de ez a kalmár népség nem állt kötélnek, nem akarta a húségesküt letenni

és hallani sem akart arról, hogy régi kiváltságaként biztosított vámjövödelmének adóját beszolgáltassa. Bizony attól félhettek, hogy végleg el is szakad a lengyel koronától. Hírek jártak már arról, hogy a dánusok királyával és a brandenburgi választófejedelemmel alkudozik. És ezek a vasfejű lengyelek csak nem akarják megérteni, milyen nagy kincs nekik ez a város. A roppant országtestnek lélekzetet vevő szája, amely a tenger éltető, sós levegőjét beszívja. A Visztulán át odaáramlottak az ország nyersterményei, hogy hajókra rakva elinduljanak az iparos nyugati országok felé. Amazoknak fejlett mesterei pedig ezen a kapun át küldték be az országba sok hasznos és szemrevaló készítményüket. Gdanskának is szüksége volt hát Lengyelországra és ő éppen ezen a réven próbálta megszorítani. Vesztegzárt hirdetett ellene, megtiltotta, hogy kikötőjébe az ország belsejéből terményeket szállítsanak. És azokat a kiváltságokat, amelyek eddig felvirágoztatták, a közeli Elblag ifjú kikötőjének adta. Hamarost meg is indult itt az élet, téresült a kikötő, egyre több hajó kereste fel. A tengerparton egyre másra épültek a kalmárok bódéi, mindenféle rakodóházak. Ide tette székhelyét az angol királyi kereskedelemnek Brit Keletindiai Társasága és Anglia királynője sűrű üzeneteket váltott vele hajóinak, kalmárainak támogatása érdekében.

Igen megbőszültek akkor ezen a gdanskaiak. Különben is a lázadás szelleme bujtorgatta őket a hollandusok példájára, akik koldustarisznyát festettek zászlóikra és szedett-vedett csapataikkal verték pocsékká a spanyol király fényes ármádiáit. Ezeknek nyomdokain kívánták szabadságukat kivívni ezek a kalmárok és hajósok is. A protestáns furor fűtötte őket a katolikus király ellen, akit pedig sokan katolikus részről az eretnekek pártfogójának tartottak. Koldustarisz-

nyás hajóikkal megrohanták Elblagot, megdúlták a város kikötőjét. Leromboltak és fölgyújtottak nem egyet a rakodóházak közül. És amikor a király néhány csapat hajdút küldött megfenyítésükre, olyan vak düh vett erőt a város lakosságán, hogy a német és dán zsoldosok segítségével megrohanták a dominikánusoknak a város határában levő kolostorát és a Szent Brigitta templomot földig lerombolták, a szerzeteseket legyilkolták és a kujaviai püspöknek birtokait is megdúlták.

Nyílt kihívás volt ez. A rendek mégis beérték volna azzal, hogy a lázadó várost csak „bannitió“-val sujtsák s mikor most hadat és pénzt kért ellene, egyszerre kitört fukar, garasos természetük és nyíltan szembeszálltak vele. Itt zúgott-fortyogott előtte az egész megzajdult sokaság.

— Sohasem is volt hajósnép a lengyel, minek nekünk a tenger — kiáltozta az izgatott tömegből egy rezes hang.

— Nem azért választottunk királyt, hogy a mi bőrünkön és a mi keserves garasainkon vásároljon magának harci babért — hangzott egy másik sarokból.

A nekitüzesedett indulatok már gúnyos és tekintélysértő szólásokra is ragadtatták magukat:

— Adó kéne neki, otthon nem restelt adózni a töröknek — süvített valahonnét a király fülébe, aki rebbenéstelen ércarculattal ült mostanáig magas székén.

Ez a megjegyzés kihozta sodrából. Felugrott, szeme szikrát szórt, hangja dühösen mennydörgött alá a lassan elcsituló zajongók fejére:

— Nem reves juhakolban láttam én világot, hanem palotában. Nem a szegénység koldustarisznyájával jöttem közibétek. Sok drága kincsemet hoztam ide. Nem hitvány koncotokra éheztem, bővében voltam én

mindig ételnek-italnak. Semmiben is soha szükségem nem láttam. Isten akaratjából ti választottatok engem királynak. Ti kértetek, hogy közibétek jöjjenek. Koronát tettetek fejemre, hogy uratok és parancsolótok legyek. Én hát ezt a koronát megcsúfolni nem engedem. Szabadságomat szeretem és megvédem. Királyotok vagyok, nem faragott játékszer kezetekben. Parancsolni akarok, uralkodni és nem tűröm, hogy orcátlanul kisebbítsenek. Ha rendet és jogot tūrni nem akartok, oldjátok fel kezem, melyet a törvények láncával megkötöttetek, hogy megvédelmezhessem magam.

A király most nagyot csapott kezével kardjára s a kard vészesen csörrent oldalán. Jól hallatszott ez a halálos némaságban, amely a teremben ekkor már úrrá lett. Az arcok sápadoztak. Soha még a rendek ilyen haragvónak nem látták királyukat és kezdték belátni, hogy igaza van. Zamoyski is közbelépett és így a thoruni gyűlés nagynehezen mégis elhatározta a hadat a hűtlen város ellen, de azzal a kikötéssel, hogy előbb alkudozással tegyenek kísérletet a békülésre.

Alig csendesültek le Thorunban a felzaklatott indulatok, már megint Varsóból kapott bosszúságát szító híreket a király. A megjuhászodott rendek már megtanulták tisztelni tekintélyét, de az udvarban maga a királyné volt az, aki egyetlen alkalmat el nem szalasztott, hogy apró tűszúrásokkal, csípős vagy epés megjegyzésekkel ne kisebbítse őt. Az udvartartás, amellyel a katonás király nem sokat törődött, egészen a királyné befolyása alá került. Anna legalább itt akarta az uralkodót játszani, ha már az ország ügyeibe beleszólása nem volt. Az ő ármányos keze bogozta a cselszövényeknek azt a sűrű hálóját, amelybe Báthory Istvánnál kevésbbé bölcs uralkodó hamarosan belebogozódott volna. A király azonban hirtelen otthon termett és egy-kettőre széjjeltépte a sok kicsinyes

ármánykodás pókszárait. Kire lekötelező nyájasságával hatott, kire kellő formában és helyen alkalmazott enyhébb megfélemlítéssel. Csak a királyné fullánkossal nyelvével nem bírt. Mikor már az egész udvar elhallgatott, Anna még mindig szórta csípős kígyómérgét.

A király szinte félt már tőle. Ezek az apró bosszúságok kezdték megmérgezni napjait. Meghitt emberei arra is figyelmeztették, hogy a királynénak nemcsak a nyelve mérges, olasz anyjától az itáliai udvarok méregkeverő titkait is megtanulta.

De Zborowski marsall üzenete megint a tettek mezejére szólította a királyt. A gdanskaiak csak húzták-halasztották az alkudozásokat, hogy időt nyerjenek. Közben a dán király ezer lovast és négyezer gyalogost küldött nekik. Johann Winkelbruch, a híres kölni ezredes német zsoldosokat hozott. Nyilván harcra készültek hát és a folytonos követjárásokkal csak megakarták tévesztetni a királyt.

A király is türelmét vesztette és mikor a gdanskai követek ismét csak a régi elfogadhatatlan feltételekkel tértek vissza, a polgármestert és két tanácsurát elfogatta és hajdúival a lenczici kastélyba kísértette.

Rettenetes dúlással válaszoltak a gdanskaiak.

A várostól jó mérföldnyire állott a cisztercita rendnek híres oliwai kolostora. Német és dán zsoldosok megrohanták egy éjjel és vérfagyasztó kegyetlenséggel dúlták meg. A templomot szentségtelenül összerongálták és kifosztották. Kirabolták a régi pomerániai hercegek sírját is. Aknákkal romboltak szét minden falat. A rettenetes dördülések Thorunba behallatszottak és csörömpölve rázták meg az épületek ablakait. A megrémült lakosság nem tudta mire vélni a félelmes jeleket. Csak másnap értesült róla, mi történt az oliwai kolostorral és akkor szereztek tudomást a dúláskor véghezvitt istentelen gyalázatosságokról.

Két szegény szerzetest meggyilkoltak és borzalmasan megcsonkítottak a garázdálkodó zsoldosok. Sokat, köztük az ősz apátot is mezítelenre vetkőztették és hátukat véresre botozták. Mikor pedig visszatértek Gdanskába, a kolostor minden lakójának, számszerint vagy háromszáznak, kezét hátrakötötték és úgy hajtották őket ostorcsapások és gyalázkodó szidalmak közt városukba. A menet élén ökör haladt, amelyre az ősz apát úr misemondó ruháját húzták fel. Így vonultak a télutó napsütött reggelén szörnyű botránkoztatások közt a városon végig.

Nyílt kihívás volt ez. A legmakacsabb lengyelek is belátták, hogy a háborút elkerülni nem lehet. És a király hada megindult Gdanska ellen. A város nem akarta bevárni az ostromot. Inkább maga kezdett támadást Dirschaunál. Első rohamukat rettenetes égiháború állította meg. Emberemlékezet óta nem volt ilyen rémséges ítéletidő. Mindenki szentül meg volt győződve, hogy az oliwai szentségtörésért sujtott le az istentelen hadra ilyen kegyetlenül az ég haragja. De a lutheránus zsoldosok ügyet sem vetettek az efajta vénasszony beszédre és néhány nap múlva még nagyobb erővel zúdultak rohamra.

A hűtlen város hada számban sokszorosan felülmúlta a lengyel sereget. Háromezer főnyi alig lehetett Zborowski gnieznói várnagy vezérletével ez a kis sereg. De mindenre el volt szánva. A vele szemben álló gdanskai hadat tizenkétezerszázra becsülték. Mégis a maroknyi lengyel had, amely jól felszerelve, apró csapatokban támadott, néhány óra alatt teljesen tönkreverte ellenfelét. Holtak ezrei borították a csata-teret. Fegyverektől pusztultak el, vagy a Visztula mocsaraiba vesztek.

Gazdag zsákmánnyal, elfogott lobogók egész sorával tértek vissza a lengyelek a táborba. Az egyik

elfogott nagy lovassági standárra aranybetűkkel ez a két szó volt hímelve:

Aurea Libertas

Mikor a királynak kezébe adták, megcsókolta a két aranyló szót. Jelét adta ezzel is, hogy nem a város szabadsága ellen tör, csak pártos szellemét akarja büntetni.

Annál nagyobb volt a gyász a városban. A polgárok közül is sokan elestek. Egyetlen napon hatszáz asszony vált özvegygé. Ezek sírva járták az utcákat és átkozták Winkelbruch ezredet. Mindenki őt okolta a vereségért.

De a makacs várost még ez sem törte meg. Zborowski, akit az engedelkeny király másnap követségbe küldött hozzájuk, megint üres kézzel tért vissza. Erre az egyesült lengyel-magyar had ostrom alá fogta a várost. Az ostrom hosszan elhúzódott. A gdanskaiak megnyitották a zsilipeket, elárasztották a várfalak egész környékét s ezzel hatalmas természetes védőövet vontak városuk köré. A lengyel-magyar had a körnvező magaslatokon sáncolta el magát és a király főleg a Stolzenberg tetejéről lövette a várost. De az ostromló sereg sem elég erős nem volt, sem ágvútkban olyan bőséggel nem dúskált, hogy gyors eredményt érhetett volna el.

A Visztula balpartján külön kis erőd állt, valóságos kulcsa a városnak. A király hát mindenáron ezt a Lanternának nevezett erődöt akarta elfoglalni. A városiak is észrevették a király szándékát és négyezer emberrel, meg jónéhány ágyúval rakták meg a sáncokat. Ezért egyik heves roham a másik után tört meg a Lanternán. A lengvelek, majd a székelvek is megpróbálkoztak ezzel a kemény dióval. Hiába volt,

véresen verték vissza minden rohamukat. Még néhány ágyújuk is odaveszett.

Akkor a király szünetet rendelt el az ostromban és kissé visszavonta seregeit a falak alól Bydgosce mellé, ahol az ostrom alatt maga is táborozott. Itt különben meggyőződhetett a sors útjainak különös fordulásáról. Sokszor szolgált már neki nehéz és nagy-szerű meglepetésekkel a sors, nem egyszer érezte a fátum döböntő beavatkozását, de most meg éppen életének egyik kétséges keresztútjára állította. Megérte, hogy az, aki életének legtöbb gondját és keserűségét szerezte, aki kis híján földönfutóvá nem tette és amaz iszonyatos, félelmes emlékükkal még mindig visszajáró véres napokat kényszerítette bele életébe, most maga állt előtte, mint kényére-kedvére kiszolgáltatót földönfutó. Békessy Gáspár, egykori nagy versenytársa, megalázott fővel, sorsverten, mindenéből kifosztva könyörgött bocsánatért.

Békessyt is elérte a szokott végzet: elpártolt tőle a szerencse, ellene fordultak az emberek is. A szentpáli vereség után Szatmár várában keresett menedéket. De itt hamarosan megforrósodott lába alatt a föld. Egyre hevesebben támadt fel ellene a zúgolódó szemrehányás. Őt okolták a vereségért és mindazért, ami utána következett, mert amint mondták, csak a maga bőrének mentésére volt gondja, cserbenhagyta híveit és kiszolgáltatta őket Báthory bosszújának. Szatmárról Kassára húzódott Rueber kapitányhoz és innen kínálkozott a császárnak, hogy zavarokat támaszt ellenfelének királyjelöltsége körül. De a császár már nem bízott Békessy csillagában. A törököt sem akarta maga ellen zudítani. Kerülni akarta még a látszatát is annak, hogy Békessy vállalkozásában valami része volt, azért nemcsak ajánlkozását utasította el, hanem minden közösséget kereken megtagadott

vele. Így Ruebernek is hamarost terhére kezdett válni Békessy vendégsége, szép szóval kitessékelte hát Kaszáról. Most Ungvárra ment Békessy, ahol utoljára még néhány jobb nap derült rá. Beleházasodott a Sarkadi-családba. De a nyugtalan vérű ember sokáig tétlenül nem tespedhetett. Újra felajánlotta szolgálát a császárnak. Ez a legrútabb hálátlansággal utasította el. Amíg szüksége volt rá, felhasználta, aztán elhajította, mint „kifacsart citromot”. Sőt mivel izgásgása kezdett már terhére válni, elfogató parancsot adott ki ellene. Békessy Lengyelországba menekült. Itt ette egy darabig a száműzöttek késerű kenyerét. Mikor azonban Báthoryt királlyá választották, Lengyelországban sem volt maradása. A Tatra alján húzta meg magát s Erdély egyik leggazdagabb és leg-hatalmasabb főura rövid idő alatt annyira tönkrement, hogy barátai kegyelemkenyerén tengődött s egyik nap azt sem tudta, hol fogja a másikon fejét lehajtani.

Végso kétségbeesésében régi ellenfele jutott eszébe és magát megalázva, bűnbánó töredelemmel fordult az ő nagylelkűségéhez. Közbenjárókul Báthory Kristófot és Zborowski krakkói vajdát kérte fel. A király sokat törte a fejét, mit válaszoljon Békessy ajánlatára. Nem vesz-e magához örökös belső ellenséget. Visszaemlékezett rá, hogy hosszú esztendőkön át mennyit ármánykodott ellene Békessy, hogy kiseb-bítette, rágalmazta ország-világ előtt. Megmozgatott minden követ ellene és most is csak végso kitaszított-ságában és reménytelenségében folyamodik hozzá. Gyötrő furdalással zúdult rá lelkére a szentpáli véres napok emléke is. A Maros-gát bús bitói kísértették. Békessynek része volt abban, hogy életében kitöröl-hetetlen súllyal kellett hordoznia a mardosó önvádnak ezt a véres keresztjét. De éppen ez a sötét emlék han-golta irgalomra. Úgy érezte, a keresztény megbocsátás

jóságával kell kiengesztelni, amit az uralkodói kötelesség keserű kényszere alatt vétett. Lelkére nehezedő terhén akart könnyíteni azzal, hogy most könnyít legnagyobb ellenségén, akit véle szemben olyan mélyre taszított végzete.

— Hogy lelkiösméretemnek nyugovást szerezzek, — írta Békessynek küldött levelében — szívemből az keserű indulatoknak minden keservét kiirtottam, hogy valamikor tisztán állhassak Isten ő szent Felségének színe elé. De elvárom, vess számot te is magaddal és lelkeddel és vess ki abból minden ármányos praktikát, kikben valamikor olyatén verzátussággal forgolódta.

Békessyt Eperjesen érte a király levele. Egynémely jóembere asztalának morzsáiból tengődött itt. Sírva fakadt, mikor a levelet elolvasta és könny szökött szemébe akkor is, amikor a bydgoscei táborban szemtől-szembe állt régi ellenfelével. Báthory szó nélkül kitárta két karját, mikor megalázott ellenfelét közeledni látta. Hogy megkönnyítse neki ezeket a nehéz perceket, szót sem szólt, csak magához vonta a könnyező Békessyt. Így állott sokáig összefonódva a két régi haragos s az engesztelődés enyhületében megsápadt a vértenger is, amely személyüket szétválasztotta. A király azután Lanckorona kapitányává nevezte ki új barátját, amiért ugyancsak zúgolódtak az irigykedő lengyel urak. De a király nem tűrt ellenvetést, hiszen a várat Laskitól a székely hajdúk vitézsége hódította el.

Közben egyre folyt az alkudozás a két hadakozó fél közt, de eredménytelenül. A király tudta, hogy itt csak a fegyver segít. De mielőtt újra megkezdte volna a keményebb ostromot, haza látogatott még kissé Varsoba, ahol időnként meg kellett zavarni az udvari cselszövények lépten-nyomon sűrűsödő hálóját. De

más fontos dolga is akadt itt. Nagy disszel fogadta Laureo pápai nunciust, aki végtére szintén megengesztelődött és most a pápa elismerő brevét hozta a királynak. István király csókkal illette a brevét, mielőtt fölbontotta és később is a beszélgetés folyamán, valahányszor a nuncius a Szentatyát emlegette, mindig megemelte süvegét. Búcsúzáskor pedig kezet nyújtott a követnek, akit annyira megnyert előzékenységével, hogy ez áradozó levelet írt róla a pápának, holott eddig mást, mint becsmérő szót, nem ejtett róla.

Mire a király a táborba visszatért, megint megélénkültek a csatározások. Sokszor már a városiak is támadtak. Ki-kicsaptak a magaslatokon táborozó magyar őrségre, de sok kárt nem tettek bennük. Sokszor csak kölcsönös feleselgetésben, egymás szidalmazásában merült ki az egész ellenségeskedés.

Elblag néhány ágyút küldött a királynak. Ezt megneszelték a városiak, kicsaptak éjjel a küldeményre és kíséretéből vagy száz legényt levágtak. Erre újból nagy dühvel kezdődött az ostrom, pedig előzőleg, amikor Farensbeck dán kapitány tüzelése kettészakította a lengyelek hídját, a király megint visszavonta hadait. Most tüzes golyókkal maga kezdte lövetni a Lanterna falait. A király eszelte ki a tüzelésnek ezt a módját. Izzóra hevítette a vasgolyóbisokat és úgy rakatta be az ágyúcsőbe. Hogy a puskaport meg ne gyujtsa, vizes fűből, homokból és hamuból gyúrt fojtást gyömöszöltek alá. Ezek a tüzes golyók gyujtogatnak, ahová elértek. Szörnyű rombolást okoztak és még rémületesebbek voltak a repülő láncok. Félსingés láncot forrasztottak az ágyúgolyókhoz és megtüzesítve röpítették ki az ágyúból. A falalánkokat repülő csóvákkal rombolták. Körülabroncszott kerek tölgyfahasábokat röpítették ki mozsárágyúkból puskaporral és kénnel megtöltve.

Így folyt az ostrom szeptember végéig. Most már Békessy is résztvett benne és vitézségével nagy becsületet szerzett nevének. De akármennyi kárt tettek is a városban az ostromlók, nem volt elegendő erejük ahhoz, hogy rohammal bevegység. Kiéhezteni sem tudták, hiszen a tenger felől könnyűszerrel élelmezhetette magát. Erdélyből is várt háromezer székely vitézt a király, de Kristóf bátyja üzentetett, hogy azok hamarosan nem jöhetnek.

Legnagyobb baj volt azonban, hogy közben a tatárok megint betörték Podóliába. Még inkább aggasztotta a királyt, a moszkovita Iván cárnak félelmes előnyomulása Livóniába. Elhatározta hát, hogy nem bajlódik tovább a renitens várossal, amely úgyis eléggé megszenvedett már makacsságáért, hanem országa keleti határai felé fordítja figyelmét.

Felhagyott a hiábavaló ostrommal. De ügylát-szik, a gdanskaiak is nagyon belefáradtak a kimerítő hadakozásba, amely csak javaikat rongálta és kalmár-útjaikat akadályozta. Sokkal engedékenyebbeknek mutatkoztak már. Hosszas tárgyalások után Malborg várának lovagtermében várta a király a város szindikusait, hozzájárult feltételeikhez és megbocsátva hűtlenségük bűnét, kegyesen fogadta alázatos hódolá-sukat. Díszes oklevelet adott át, amelyben megerősítette minden régi szabadságukat és még újabb önállóságot is biztosított nekik.

Négy nap múlva a béke olajágával vonult be a megpróbált városba, amely igazságos és bölcs uralma alatt hamar kiheverte az elszenvedett károkat.

Másfél esztendő telt el azóta, hogy István király Krakkóba bevonult. Akkor csak a koronát mondhatta magáénak.

Most övé volt az egész ország.

TERROR HOSTIUM

I

OTTHON már megapadtak a vérfolyók. Ember, állat elrejtőzött az iszonyat elől. Iván, a rettenetes cár új martalékot keresett dühének.

1567 telén — csontig hasító kegyetlen tél volt — betört Livóniába. Rémület törte előtte az utat. A cár kardja lángból, vérből varázsolt nem lohadó északi fényt a gyulladt szemhatárokra.

Az alázatos rabszolgagörnyedésben csúszó-mászó lett és észet parasztok nem bírták már a tenger szenvedést. Az erdők bujdosói, akik mint éhes farkas-csordák csatangoltak a sűrű rejtekekben, falkákba verődtek. Ahol moszkovitát találtak, dorongokkal verték agyon. Számuk egyre növekedett. Valami torzonborz haramia állt az élükre, aki magát Hannibálnak nevezte. Vezérletével már városokat is megrohantak és amerre útjuk vitt, nem maradt élő moszkovita.

Ez még jobban felbőszítette Iván cárt. Féktelenül tájtékozott dühe Magnus ellen is, akit ő tett meg színre-szemre Livónia királyának s akiről azt súgták be neki, hogy háta mögött a lengyelekkel és a svédekkel alkudozik.

Magnus térden csúszott elébe a trón zsámolyáig.

De a cár útálattal rúgta el. Árulónak nevezte és kiséretével együtt mocskos pajtába záratta. Hiába nyitották meg Magnus tanácsára kapuikat a városok. Hiába járultak hódoló küldöttségekkel a cár elé, Iván megbotoztatta a küldötteket. A városok elöljáróit a legválogatottabb kínzásokkal végeztette ki; felnyársaltatta, karóba húzatta, négyfelé vágatta, kéreketörötte őket. A katonákat kardélre hányatta és az egész lakosságot rabszíjra fűzve hurcoltatta el.

Kokenhausen városát felgyújtatta és a füstölgő romok közt sétára indult. A templom üszkös gerendái előtt sirdogált a protestáns lelkész. A cár, aki szeretett teológiai vitákat folytatni, rárivallt.

— Mit bögsz itt férfilétedre, inkább átkoznád híres Lutheredet, aki nem tudta templomát megoltalmazni. Különben szólj valamit erről a Lutherről.

A lelkész eleinte szepegve kezdett szólni Luther fellépéséről, a wittenbergai pontokról. Láta, hogy a cár figyelemmel hallgatja. Lassanként belemelegedett, magasztalni kezdte Luther érdemeit, majd annyira tűzbe jött, hogy végül Szent Pál apostolhoz hasonlította.

Ezt már nem tűrhette a cár. Rettenetes méreg öntötte el. Szöges botját teljes erejével a szegény lelkész mellébe döfte, úgyhogy a hátán jött ki a hegye. A lelkész holtan roskadt össze, a cár pedig nevetve sétált tovább.

Magnus könyörgött a városokért. De a cár hitvány csavargónak és kolduskirálynak nevezte és sorra égette föl a városokat, amelyeket Magnus hűségeseinek mondott. Így érkezett hamvukba roskadt, vérükbe fúlt városok prédálása után Wenden alá, amelynek tornyai Magnus király zászlója lengett. A remegő város már tudta mi sors vár rá. Elhatározta, hogy nem adja olcsón életét.

A cár nem is hagyta kétségben sorsa felől. Kihozatta a falak alá Wilke szindikust, aki Wolmar városának hódolatát hozta elébe. Pribékjei földig hajtották a várárok partján két egymáshoz közel nőtt, fiatal fűzfa törzsét. Egyikhez hozzákötötték a szerencsétlen szindikusz jobbkezét és jobblábát, a másikhöz a balt. Azután eleresztették a két rugalmas fatörzset. Szilaj erővel pattant föl a két földig kényszerített ifjú faderék és a falakra gyűlt bámészkodók csak valami eszeveszett üvöltést hallottak, a borzalmas kínnak állati bődülését, szerte roppantott csontoknak recsegését. Véreső csapkodott onnan a földre, ahol a két fa kettévált és a remegve felegyenesedő törzseken véres cafatok, szerteszét hullongó belek és csontszilánkok lóbálódtak.

Izonyat markolt a szívekbe, de ocsudni sem volt idejük, mint megduzzadt tajtékos hegyiár zúdult a falakra a moszkoviták töméntelen serege. Egyszerre úrrá lettek sáncokon, bástyákon. Elfoglalták a város piacát. Bokáig gázoltak a vérben. Nem irgalmaztak senkinek, aki elibük került.

A kétségbeesett lakosság maradéka a régi várkastélyba húzódott aggokkal, asszonyokkal és gyermekekkel. Tudták, hogy hiábavaló, de elszánták magukat, hogy védekeznek utolsó lehelletükig. A férfiak muskétái sok kárt tettek a falak ellen zúduló moszkovitákban. A maroknyi csapat minden támadást visszavert. Akkor a cár ágyúkat vontatott a kastély alá és minden oldalról töretni kezdte a falakat. Háromnapi szakadatlan tüzelés után félig romokban hevert a kastély. Tovább tartani nem lehetett. Akkor a védők kétségbeesett tettere határozták magukat, hogy élve ne kerüljenek a vadállati ellenség kezébe.

Megtöltötték a pincéket puskaporral, azután a

lovagterembe gyülekeztek össze. Elmondották itt a halotti imádságokat, bűnbánatot tartottak és az úrvacsorához akartak járulni, de nagy megdöbbenéssel eszméltek rá, hogy csöppnyi boruk sincs. Volt köztük egy katolikus prépost is, aki azt ajánlotta, hogy a kényszerű helyzetben vegyék magukhoz egy szín alatt az Urat. De a nyakas protestánsok inkább lemondtak az úrvacsoráról, semhogy pápisták módjára áldozzanak. Az utolsó percben mégis akadt a pince legsötétebb zugában egy átalag bor és mindenki megrendült lélekkel halálra szántan járult az Úr asztalához.

Boisman kapitány ment ki a pince puskaporos kanócat meggyújtani. Mindenki leborulva imádkozott. Pár percnyi feszült várakozás után rettenetes dőrej rázta meg a levegőt. A romkastély helyén lángoszlop tört fel az ég felé. Fekete füstfelhőből moeskos kövek és véres tagok hullottak. A moszkoviták babonás félelemmel hányták magukra a keresztet.

A robbanás mindenkit megölt, csak Boismant lökte ki nagy ívben a szilaj erő a mezőre, az ostromlók közé. A borzasztó zuhanástól összetört minden tagja. Még élt, amikor a rárohanó moszkoviták felszedték. A cár parancsára nyomban karóba húzták a haldoklót. De mire a tüzesvégű cölöp testébe fúródott, elszállt belőle a lélek s a förtelmes kínokat nem érezte már.

Hosszú hetekig dühöngött a gyilkolás és erőszak, Iván cár kegyetlenebb volt minden tábornokánál. Közben lejárt a Lengyelországgal kötött fegyverszünet is és a moszkoviták élve az alkalommal, hogy a király Gdanska ostromával bajlódik, betörték a békés lengyel területekre is és a Dzwinaig mindent hatalmuk alá hajtottak. A cár erődökkel rakta meg a folyó partját, azután visszatért Alexandrovba, mert Riga és Reval ostromával már nem akart ünyölni.

István király, aki a pártütő Gdanskát ostromolta, kénytelen volt tétlenül nézni Litvánia pusztulását. Mikor azonban az ellenség egész a Dzwináig nyomult és a szemben emelt erősségek már Wilnót fenyegették, mégis próbálnia kellett valamit, hogy a legközvetlenebb veszedelmet elhárítsa.

A litván és livóniai kisebb erősségekből apró csapatok húzódtak hátra és rejtőztek el a legázoló moszkovita erő elől. Ezek most a király rendelkezésére lassan előszállingóztak, gyülekezni kezdtek és a felfegyverzett parasztokkal meggyarapodva, mihelyt a visszavonuló cári had túl volt a Volgán, váratlanul megjelentek Dünaburg alatt. Ez a vár fenyegette legközelebről Wilnót.

De a lengyel sereg sokkal gyöngébb volt, sem hogy sikerrel próbálkozhatott volna az erős vár ostromával. Cselhez folyamodtak hát. Az első sikertelen roham után otthagyták a táborot, mintha feladták volna a reménytelen vállalkozást. A várbeliek kicsaptak és rengeteg élelmet, kenyeret, szalonnát, pálinkás hordókat találtak az elhagyott táborban. A szűk kosztos tartott orosz őrség mohón vetette rá magát a drága kincsre. Estére holtrészegen aludt a vár egész őrsége. Éjjeltájt pedig feszítették már nagy csendben lajtorjáikat a falakra Boris Szawa vitézei. A mély csendességet pokoli lárma verte föl. A lengyelek éktelen sivalkodással rontottak az alvó őrségre s aki kezük ügyébe került, irgalmatlanul lemészárolták. Eszeveszett zűrzavar támadt. A mámoros ébredők egymás kardjába és lándzsáiba rohantak. Másnap már István király zászlói lengtek Dünaburg tornyain.

Hamarost visszaszereztek okos fortélyal a megkínzott Wendent is. Egy német lakatosmester vásárosnapokon paraszti gúnyában jól megrakott élelmiszeres

kosarakkal be-bejárogatott a várba. Olcsó pénzért adogatott a katonáknak élelmet és a magát ugyancsak itató pálinkát is. Az őrség igen megkedvelte. Szabadon járt-kelt közöttük és egy óvatlan pillanatban, amikor a kapustrázsák feje az italtól elnehezedett, megszerzte a városkapu kulcsának viaszba nyomott mását. A viasznyomatról híven elkészítette a kulcsot és elvitte azt a vár körül bujkáló lengyel hadak vezérének, Dembinownak. Közben pedig a vásáros és ünnepi napokon paraszt markotányosoknak és kofaasszonyoknak öltözködve seregestől lopták be magukat a várba a lengyel katonák. Jócskán rejtőztek már a várban és csak ünnepnapra vártak, amikor a moszkoviták nagy vigasságukban nem sok ügyet vetettek a kapukra. Akkor azután jelt adtak Dembinownak, aki alkonyatjájt megnyitotta vendégkulcsával a kaput és betódult embereivel a városba. Két tűz közé fogták az ittas őrséget. Hozzájuk állott a városbeli lakosság is és utcáról-utára járva emésztették el a moszkovitákat, akárcsak a bibliai öldöklő angyal.

Két várat hát visszavívtak a lengyelek. De mennyi vér omlott idáig. Mennyi rettentő kín és keserűség látogatta meg ezeket a hadak országútjának rendelt tájakat. Livóniát siralmas sivataggá tarolta a cár rettentő dúlása. Ordított itt az éhség és egekig üvöltött a nyomorúság. A csecsemőnek anyja elszáradt melén leragadt a nyelve a szomjúságtól. Falás kenyér nem akadt napi járóföldekre. Akik nemrég még a legdrágább ételekben dúsultak, most az utcán estek össze a kízó éhség korbácsa alatt. Rongyokba burkolva vonszolták magukat az utca saráiban, akiken valamikor selymek és kincseket érő kelmék hivalkodtak. És ki tudhatta, mikor tér megint vissza a cár tatárnál kártékonyabb sáskahadával. Most már az övé volt

Észtország és Livónia a tengerig. Roppant földjeit túl a félelmes Urálon be a puszták rengeteg óceánjainak kifürkészhetetlen mélységei felé maga sem tudta már számba venni. Litvániából is leharapott egy jó falásnyit. Ha elzárja a tengertől Lengyelországot és észak felől ránehezedik, rettentő súlya alatt előbb-utóbb össze kell roppanniuk.

Jól látta ezt István király. Tudta, hogy le kell számolnia Ivánnal és a moszkovita hatalommal. Itt már nem is az ő trónja forgott a kockán, hanem az egész lengyel nép jövődjéje. De meg tudja-e ezt értetni a lengyelekkel? Tud-e elég erőt kicsiholni fukarságukból és elég tüzet felgyújtani vitéz, de hirtelen lankadó vérükben?

Alig várta, hogy tisztességgel véget vethessen a gdanskai testvérháborúnak. Sietett haza Varsóba, hogy hadat kezdhessen legnagyobb ellenségének, a cárnak legyőzésére.

Bízott benne, hogy győzni fog, ha előbb tulajdon népét meggyőzheti.

2

VARSÓ csaknem úgy fogadta, mint ellenséget.

Két elszánt táborral is kellett egyszerre kétfelé hadakoznia: a királyné udvarával és az országgyűlésbe összesereglett rendekkel.

Anna királyné udvara valóságos boszorkányüst volt. Szüntelen főtt, kavargott, fortyogott itt valami gonosz. Mérges párázatok szűrődtek ki innét, örökös, áskálódó szóbeszéd. Láthatatlan hurkokat bogoztak, töröket raktak le lopva, csapdákat állítottak titkon.

István király soha nem tudhatta, mikor botlik erejét felőrlő bosszúságokba. Kicsinyes kellemetlenségek szövésvesztőjébe kényszerítették bele, hogy szédültén támolýgott, mire kikeverekedhetett belőle. Egészen beléernyedtt már a harcba ezzel a láthatatlan, pókhálóként rátapadó ellenséggel. Pedig az országgyűlésben minden éberségére, rugalmasságára szüksége volt. Elhatározta hát, hogy megpróbál békét kötni ezzel a féllel.

Úgy gondolta, erőt vesz magán és szeretettel közeledik hitveséhez. Ha nem tudja is szeretni, megpróbálja mutatni neki a szerelmet. Ez talán megengesszeli a királynét. Igen szükségét érezte már, hogy meghitt társ enyhítse nagy egyedülvalóságát. Vagy nem volt-e furcsa, hogy egykor legádázabb ellenfele, Békessy Gáspár a legbizalmasabb embere most? Sűrűn, egyre erősebb vágyakozással forgatta fejében, milyen jó volna, ha gyermeke lehetne. Vér a véreből, lélek a lelkéből, akiben véges élete folytatást lelhetne. Aki hozzánőne lassanként. Eleinte csak jelenlétével csitítaná rettentő magánosságát, a szüntelen környező fagyos ridegséget. Később meg is értené őt. Letéteményese lehetne terveinek, elgondolásainak. Nemcsak a nevét és trónját örökölné, hanem nagy szándékait is, amelyek egyre buzognak, érnek benne, de senkinek sem szólhat róluk.

A másik Anna jutott eszébe. Hogy sugárzott egyszer egész testéből, tagjainak minden hajlatából, bőrének felé parázsló forróságából, testének kíváncsú ígéséből a lebilincselő varázs, amelyet olyan kegyetlenül tiport szét akkor benne és önmagában egy álmokép üres ködképéért! Milyen csodálatos gyermek származott volna abból az izzó ölelésből? Milyen csírákat érlelhetett ennek az Annának fanyar, magára kényszerített csókja? Irtózás borzongott benne ennek

a testi érintkezésnek még a gondolatára is. De a békesség és a gyermek kedvéért legyőzte magában ezt is.

Kezdett kedvesebb lenni feleségéhez. Nyájas szóval közeledett hozzá. És Anna hálás volt mindezt. Úgy látszott, kezdenek összeemelegedni és a rossz politikai házasság lassanként igaz vonzalommá érik. Jó alkalom volt Zamoyski kancellár esküvője is. A királyné nem szerette Zamoyskit. De most a király kedvéért ráállt, hogy résztvegyen férjével együtt a kancellár lakodalmi ünnepségen. A királynak és hitvesének ősi szokás szerint külön baldachinos asztalon terítették az ünnepi terem közepén. Ennél az asztalnál nem ült más, csak a király oldalán a nuncius és a királyné mellett a svéd követ, nyilván azért, mert Anna testvére a svéd király hitvese volt. A meghívott követek, főurak és előkelő asszonyok mind nagy örömmel látták, milyen meghitt fesztelességgel mulat együtt a királyi pár és István király viselkedésében nem egyszer felfedezték a gyöngéd figyelem jeleit is. A viharfelhők, amelyek kezdetben olyan komorrá sötétítették ennek a házasságnak szemhatárát, mintha végleg oszlóban lettek volna.

Hanem megint csak beborult hamarosan. Abban az évben, 1578-ban, korán esett a Húsvét és korán engedett a tél is. Csak ezt várta a király, hogy Lwówba indulhasson a Wolhyniában dúló tatárok megfékezésére.

Indulása előtt meglátogatta este a királynét, hogy elbúcsúzzék tőle.

Anna elsápadt, mikor a király közölte vele, hogy már reggel útra kel.

— Mért nem küldöd a nagytudományú Zamoyskit, aki mindent olyan bölcsen eligazít? — vetette fel félve, de kissé gúnyosan.

— Zamoyskira itthon vagyon szükség, hogy meg-

puhítsa a rendeket a moszkovita háborúra — felelte a király. — De meg én jobban is tudok a tatárok nyelvén — tette hozzá.

— Meddig maradsz távol?

— Azt jószerén magam sem tudnám.

— Mégis mikorra várjalak?

— Lehető bizony, hogy csakis az ősz vet vissza.

— Az ősz! — lihegett fel a királyné és már sírásra álló szájjal mondta a többit. — Őszre itt áll megint a diéta, aztán a moszkovita háború. Minden előbbrevaló nálam.

— De hiszen ezek országnak dolgai — vetette elene a király.

A királyné már sikoltozva rikácsolta:

— Országnak dolgai? Csak köpönyegeg, takarók, hogy tőlem távol lehess. Most is azért mégy, hogy innen szabadulhass. Mert útálsz, tudom én. Más asszonyok parázna csókja után veszködsz. Hallottam, hogy szennyos bordély tábori sátrád. Ledér személyek kusándálják körül. Ezekért a hitvány cédákért kell nekem itten magamat emésztenem.

A király csitítani próbálta. De a királyné se látott, se halott már bőszült indulatában. Rázta megint a csukló zokogás. Bomlottan sikoltozott. Úgy vonaglott, vergődött, mint akit sátáni megszállottság gyötör.

Báthory nem bírta nézni. Lábujjhegyen ment ki a kamarából és Elzbietát küldte be Annához. Az már jól ismerte a királyné bomlott óráit. Ő maga pedig kora reggel csakugyan útnak indult Lwówba. Most már maga is úgy érezte, hogy kissé csakugyan a királyné elől szökik.

Mire a király Lwówba ért, a tatárok már Wolhynia szívéig nyomultak. Majdnem olyan kegyetlenül dúlták pusztasággá ezt a termékeny tartományt, mint odafönn Iván moszkovita hordái Livóniát. Úgy

sejlett, Iván gonosz keze itt is benne van a dologban. A levágott tatároknál sűrűn találtak cári pénzeket, pedig mostanság nem igen dúltak moszkovita földön.

De hamarost megérkeztek Lwów alá a felszabadult gdanskai hadak és Jan Sbaraski Tarcinnál szétugrasztotta a tatárok előportyáit. Majd Csaszwawánál elérte és megtámadta a prédával megrakott derékhadat. A tatárok rendetlen, gyülevész népe, amely máskor rettentő számával elnyomta a lengyel felkelő seregeket, most nem tudott megállni Báthory jól felkészült, fegyelmezett katonáival szemben. Bőséges aratása volt köztük a halálnak. Nem is állták soká a csatát. Szétzilálva, vad össze-visszaságban menekültek vissza pusztáik mélyére.

A király azután megbeszélést tartott kagánjakkal. Ide-oda jártak a követek. Nem volt könnyű az alku. A cár is neszét vette a dolognak és csábító ígéretekkel szította a tüzet a lengyelek ellen. De csakugyan úgy volt, hogy Báthory jobban értett a tatárok nyelvén. Az is nyomott a latba, hogy a szultán az ő pártján állott és a tatárság nem mert ujjat húzni a Magas Portával. Az is lehet, hogy a lengyel király ráígért a fukar cárra. Végül mégis csak dolga jó végeztével hagyhatta ott a király az ország biztosított délkeleti határait.

A varsói diéta rettentő háborgással fogadta a Lwówból megtérő királyt. Sokan már visszatérésére se számítottak. A királyné udvartartásából különös, riadalmat keltő szóbeszéd szivárgott. A tatárok megfélekezése csak köpönyeg. A király társzekerekre halmozta az ország kincsét és azzal akar szökni Erdélybe. Egynémely főrangbéliek már azon tanakodtak, hogyan állják útját. Másokat a küszöbön álló háború réme riogatott. Izzott a békétlenség a pattanásig feszült lelkekben. Háború! Már megint és mindig csak

háború! Mit akar a király ezzel a szüntelen hadakozással? A gdanskai hadnak jóformán vége sincs, a tatárokkal még az imént is állt a harc és most meg már a moszkovitákra menjenek? Nem azért választották királlyá, hogy vérükön és vagyonuk romlásával gyűjtse hadi babérait. Béke kell már az országnak, üdvösséges törvények, nyugalom és gyarapodás.

Egy vén litván nemes állott fel. Arcának minden emberi formáját elvette a sok egymásba hegedt forradás. Csonka karjával hadonászott, miközben beszélt:

— Gyarapodást kívántok? Tekintetek csak fel a mi határainkra. Nincsen ottan határa pusztulásnak és siralomnak. Nézzetek íme rám, így kerültem ki kezükből. De engemet még csak istenes állapotban hagytak. A megtiport mezőkön fűszál nem serked, csak csonka koldusok sokasodnak. Mindnyájan esmértétek Tedwen uram hitestársát, a szépséges Tieshusen Annát. Ringen vára alatt annyi teméntelen jószága volt, amekkara itten egy egész sztarosztaság. De nem is sajnált ez a szépséges asszony semmiféle pompát magától. Egyszer olyan káprázatos gazdagságú kelméket, gyöngyöket és drágaköveket rakott ki a szabómester elé, hogy az ámuldozó magister olvasmi szólást szalasztott ki száján, miképpen az ördög is kacagni fog az ékes köntös láttán, kit majd a szép Annának varr. És amikor a ruhát az asszony habtestére felpróbálta, a kamarának üres sarkából egyszerre gúnyos kacagás hallatszott. És a szépséges Anna felsikoltott: „Jaj, átkozott vagyok én, megvert a Teremtő Isten!” És leszaggatta magáról a drága köntöst. Mert szent hite volt, hogy a láthatatlan kacagó maga a sátán gonosz személye. És a szép Annának vagyonát későbbben úgy meg is dúlták és mindenét olyatén igen felprédálták a moszkoviták, hogy koldúsabb

lett a koldusnál. Olyan rémisztő szegénységben halt meg, hogy egy szál inge sem volt, mezítelenül fektették a koporsóba. Azóta pedig az ördög ottan kacag, a mi megcsúfolt országunkban. Magunk pedig rettegve várjuk, mikor csap le ránk megint a rettenetes ítélet.

Illetődötten hallgatták a vén slachtát. A többi litván is bizonygatta, hogy szórul-szóra így van. Nincs vége-hossza a képzelhetetlen nyomorúságnak.

— Hát azt akarjátok, — csattant fel egy vérmes-arcú főember — hogy idáig érjen? Haddal bőszipenének még jobban a cárt, kinek szertelen hatalmával mi ügysem bírhatunk?

— Még most igen, — szólalt meg erre a király nyugodt, magabiztos hangja — de ha nyakunkra nevesztjük, ha tűrjük, hagy a tengert nyissa meg temérdek országa kapujának és azon át áradjon oda erő és gazdagság, magunk pedig világ országútjától elkerítve sorvadozzunk, akkora magunknak ásunk korai sírt és amit mostanság magunknak rest nyugtatásából mulasztunk, annak bizony fiaink vagy unokáink látják siralmas végét.

Szólott akkor nagy bölcseséggel Zamoyski vice-kancellárius is:

— Igaz, nagy hatalma vagy a moszkovita cárnak, ki tagadhatná. De éppen annak okáért legnagyobb veszedelemünk. Nem elég hát, ha csak tollait tépdessük ki, hanem meg kell keményen nyesnünk egész szárnját.

Sokan hümmögtek, bólogattak. Milyen szépszavú ember ez a Jan. Úgy beszél, akár egy püspök, meg se látszik, hogy az öregapja csak olyan gebedt slachta volt, mint jómaguk. Igazság is jár vele! Hiába a cár csak örökös fenyegetés a nyakukon. A hangulat kezdett a háború javára billenni.

Hanem csak hirtelen előpenderült egy nagyszájú mazur, a tehetősebb mazoviaí nemesek közül való volt. Stanislaw Braczewskinak hívták. Hamar lehurrogta a könnyen lelkesedőket:

— Könnyen beszél Pane Zamoyski. Sztarosztaságnak tetejébe prokancellárius is. Szép titulushoz jó sallárium! Ha hadba mégyen, még jó rangos vezérség is kijár neki. De minket nyom a sok adó, egyik teher megtetézve a másikkal. Lehordják fejem fölül a tetőt, a házam oldalát.

Már visszhangja is kelt a szavának onnan, ahol szüntelen békétlen morajlott az embersűrű:

— Mindegy, akár a cár juttat koldusbotra, akár a király.

Braczewskit csak bátorította a biztatás:

— Beleszakadhatunk magunk a robotba. A jobbágy se elnyúhetetlen. Csontnál lejjebb a parasztot se suvaszthatjuk. Honnan szorítsuk hát ki, amit szakadatlan a nyakunkba vetnek.

Rövidest megjött a főurak hangja is, akik sose szívlelték nagyon Báthoryt. A vége az lett, hogy a diéta azt kívánta, próbáljon a király emberséges békét kötni a cárral.

Báthory beleegyezett. És most onnan kapott segítséget, ahonnan igazán nem várta, magától a cártól. Békeüzenetére a cár követséget küldött az országgyűlésbe. Egész kis sereg volt, közel ötszáz főre rúgott és maga Mihály nagyherceg vezette. Hanem a kegyetlen telet ez a követség is megérezte a kietlen livóniai pusztaságban. Mihály nagyherceg nem jutott el Varsoba. Valami fekélyes csoma pusztította el útközben. Két döllyfös bojár, Holoven és Kurbát vezette helyette a követséget a király elé. Földigérő bő kaftán volt a bojárokon, akár nehéz templomi palást. Redői merevek a sok beleszótt aranytól. Torzonborz szakálluk

tüszőjüket verdeste. Méltóságteljes lassú léptekkel közeledtek a királyi trónhoz. Egy kancellista járt előttük és magasra tartotta feje fölé István király meghívó levelét.

Azután Kurbát, a főbojár megállt a trón zsámolyánál. Fején három süveg volt egymás tetején. Kettőt levett és két oldalt ledobta maga elé a földre, de a haramadik prémes sapkát fején hagyta a király előtt is.

— Vedd le uram a süveget, ha a királyhoz szólsz — kiáltott rá Zamoyski vicekancellár.

— Én csak az Űr templomában és a szentséges cár előtt állok hajadonfőtt — felelte dölyfösen a bojár.

Báthory elvágta a vitát:

— Drága az időnk, urak, ne torzsalkodjunk itten ceremóniákon. Rajtad a sor követ uram, adnád elő itt a rendek színe előtt, miképpen vélekedik urad, a cár a békéről.

A bojár körüljártatta szemét. Majd szétpöffedt a temérdek gögtől és mindjárt a legmagasabb lóról kezdte:

— Ha azt kívánod, hogy az én uram, a cár szóljon hozzád az én számmal, akkor add meg az illő tiszteletet magas személyének. Szállj le trónodról és süveged kezvedben tartva kérdjed: Hogyan érzi magát jószágos atyuskám, a fölséges cár?

A király felpattant:

— Te tanítanál illendőségre? Én hajadonfőtt alázokjam előtted, amikor néked fejedem a süveg?

— Magam a felséges cár személye vagyok itt, kinek te alázatos szolgája vagy.

De már ezt nem bírta el a lengyelek büszkesége. Királyukban az egész nemzetet sértette meg ez a gögös bojár. Már repültek ki hüvelyükből az éles szab-

lyák. Felkoncolják nyomban az egész követséget, ha a király és testőrzői meg nem védték volna őket.

Ettől kezdve nyert ügye volt a háborúnak. Ez a rettentő sértés vért kívánt. Most egyszeribe átlátták, hogy a háború elkerülhetetlen. Ha ők nem kezdik, a cár zúdul rájuk haddal, mihelyest kitavaszozik. Jobb hát, ha előre elveszik tőle a kedvét. Megajánlottak mindent, amit a király kívánt és szinte égig harsant a lelkesedésük, mikor ez kijelentette, hogy személyesen akarja vezetni a hadjáratot. Kész életét is feláldozni, hogy az ország elveszett birtokait visszaszeresse, amint esküjében is megfogadta.

Karácsonyra Krakkóba költözött vissza az udvar. A Wawel tornyos, csipkés kastélya olyan volt, mint fehér álm szüzi hálóköntösben. Az ólomkarikás ablakok halványszínű üvegén sejtelmes szivárványokká tört a téli derengés. De a kandallók lobogó tüze is hideg maradt a nehezen langyosodó márványok közt, a szobák magas tetőinek dúsán faragott kazettái alatt.

Ilyen nehezen langyosodott a megértés is a király meg a királyné között. Anna tudta már, hogy küszöbön áll a moszkovita hadjárat és előre félt az elhagyatottságtól. Nem is akarta megteremteni a béke meghitt hangulatát, nehogy úgy fájjon megint a fényből a sötétségbe zuhanni. Ezért folyton volt valami új neheztelese, sérelme, amivel makacsul zaklatta a királyt, míg csak végkép ki nem hozta a béketűrésből.

Különösen sok volt a panasza Zamoyskira:

— Úgy mondják nekem, hogy Felséged prokanceláriusa, a mindenlébenkanál Zamoyski most meg már a mi kedves univerzitásunkat forgatja ki a tisztos mi-voltából.

— Nagy gondom vagyon az univerzitásra. Busás tallérokkal segítem katedráit, burzáit. Mi baj lehet hát? — csodálkozott a király.

— Zamoyski uram mindenféle tekergő taliánokat csődít ide.

— Tudós tanárokat a padovai meg a bolognai univerzitásokról. A tudománynak díszei!

— Országháborítók. Nyomukban lopakodtak be ide mindennemű gonosz tanok, istentelen eretnekségek.

— Csak hitükben erős katolikusok az univerzitás tanítói. Egyebekben megkértem pápa ő Szentségét, küldene nékem minden ismeretekben jártas Jézustársaságbéli atyákat, akik nem csak a tudomány öregbítésére lesznek itt, hanem a hitnek védelmére és terjesztésére is.

— Bár itten volnának már, hogy kisöprenék a sok vajákos orvosdoktort, horoszkópkészítő csillagászt, sátánhitű alkimistát.

— Mind istenfélő jámbor férfiak.

— Sötét tekintetű bujkálók, suta éjjeli baglyok! Árnyba borul tőlük az egész palota. Valamikor vidám, fényes élet volt itt. De most...

A királyné sóhajtott. A király kezdett kizökkenni nyugalmaiból. Már emeltebb hangon mondta:

— Valamikor duhaj dáridók járták itten, reggelbe tántorgó részeg lakomák.

A királynében felborzolódott a sértett büszkeség:

— Ha jó volt a Jagellók ősi vérének, beérhetik vele a somlyai földesurak is.

A király sodort egyet a bajuszán és ujjai közt ragadt a hirtelen szájára kívánczó szó is.

Akkor elmaradt jó néhány napig. A királyné kezdett hát közeledni. Hirtelen megint szertelen kívánságba csapott át a gyűlölete. Ilyenkor kétségbeesetten áhította az urát. Majd elégett képzelt öleléseiben. Marcosó féltés rága. Magáénak akarta az ura minden

pillanatát és kínzó, buja látomásokkal népesítette be az órákat, amikor távol volt tőle.

Esténként üzent a királyért. Különböző ürügyeken magához hívta. Ilyenkor kicicomázta magát. Megpróbálta minden fortélyát a kendőzésnek, amihez ugyancsak értett. Csábító köntösökkel, finom illatszerekkel próbált hatni rá. Báthory félt ezektől a furcsa, füllelt együttlétektől, amelyek mindig valami riadt és csömörletes levertség keserű ürömét hagyták a gyér és kelletlen örömek alján. Mégis engedte magát beléjük sodortatni. A gyermek vágya ösztökelte, bár különösnek tetszett neki, hogy a királynén még mindig nem mutatkozott változás.

Az utóbbi estéken különös megdöbbenéssel tapasztalta, hogy a királynéből szokatlan vonzás árad felé. Valami kényszerű kívánság hajtotta hozzá és ugyanakkor furcsa, félszeg tartózkodás taszította tőle.

A királyné mostanában mindig igen nyájas volt hozzá. Szilveszter napján szerény lakomát ült az udvar és utána még külön termeibe hívta Anna a királyt. Hálókamrájában ledobta a merev udvari dísz és habos patyolatokban jött ki férje elé. Nádmézes, vastagon fűszerszámozott süteményekkel kínálta. Utána édes, olajsűrű bort töltött neki metszett velencei üvegkehelybe, amelyben tüzes fénnel csillant a drága ital alvadt aranya.

A bor tüzelte mindkettőjüket. Anna végighevert a fehér medvebőrön. Tagjairól itt-ott lecsurrant már a fehér habzuhatag. Pillantása nekitüzesedett és a király most újra érezte magában a tompa kívánságot, valami bántó és kényszerítő sodrást, egy akaratánál keményebb hatalmat, amely szinte lehúzta a kerevetre. De amint a királyné fölé hajolt, egyszerre megsejtette az elbolondító mázakon, patyolat- és illatfelhők kábulatán át a vénség taszító rémét. Anna szemében meg-

tört a hívó fény. Nehezen kifeszített bőre — legalább a király szeme így látta — egyszerre megráncosodott, rátapadt a csontokra. Mintha vázkoponya sárgállott volna felé a csipkék, fodrok halottas fehérsége közül.

Hogy felémelygő undorodását legyűrje, a boros kehelyért nyúlt, de az ital csaknem torkán akadt. Különös, sáfrányos, patikaízét érezte most a bornak. Orrát is nehéz, bódító illat párája csapta meg. Egy pillanatig az volt az érzése, hogy mérgezett bort adtak neki. Összeborzongott. És egyszerre ellenállhatatlan áradással öntötte el egész lényét a visszaborzadás. Mintha a halált akarta volna ölelni. Nem bírt uralkodni magán. Percig sem maradhatott itt. Űzte valami magyarázhatatlan rémület. Érezte, gonosz tette kárhoztatja magát, ha csak egy percig is marad. Még látta Anna zavart, rémült tekintetét. De már sarkon fordult és ment kifelé, amilyen gyorsan tehetette. A tárva hagyott ajtón Anna tébolyult, dühödt sikolya szállt utána. Akkor már a harmadik teremben járt. De egyre gyorsabban ment. Csak akkor érezte magát biztonságban, amikor a maga ágyaskamrájában fáradtan roskadt le a heverőre.

A kehely még mindig kezében volt. És a kehelyvel elkísérte az a furcsa, vérkeverő szag is.

Nézte a bor topázos tükrét, kimeredő, tompa nézéssel.

Aztán Bucellát, az udvari orvost hívatta.

Az ágyból felvert orvos rémülten rontott be. Mi baja lehet ilyen késő órán a királynak?

Báthory elébe tartotta a kelyhet:

— Mit kevertek ebbe az italba?

Az orvos hosszan nézte a kehelyben maradt bort. Megszagolgatta, megízlelte. Azután fejcsóválva mondta:

— Aphrodiziákus szert, Felséges uram.

A király keserű megértéssel hajtotta le a fejét:
— Ennél a kotyvaléknál különb aphrodiziákus
szerem volt énnékem. A gyermek, akit a királynétől
várok.

Bucella doktor nagy szemeket meresztett a ki-
rályra.

A király visszabámult rá.

Az orvos arcán szomorú mosoly villant:

— A Felséges asszonynak nem lehet soha gyer-
meke.

A király feje megcsuklott. Két tenyerébe temette
arcát. És úgy maradt soká lehajtott fővel, mozdulat-
lanul.

3

AZ 1579. ESZTENDŐ vad telén nagy félemedé-
sek estek azokon a tájakon, amelyeket utóbb amúgyis
nehéz próbáltatásokkal látogatott az Úr keze.

Történt pedig, hogy Wilno városában, amely egé-
szen közelből szemlélte Livóniának véres megtiporta-
tását és maga is szüntelen rettegés kínjában várta,
mikor ér el falai közé a sanyargattatásoknak gyehen-
nája, egyszerre vést ígérő jelek támadtak.

Bizonyos Anna nevű hajadon, akinek jámbor látó
erejéről szélteben vert a hír, egy pénteki nap éjsza-
kának beillő delén hirtelen alétan esett földre kama-
rájában. Eleinte csak úgy feküdt, mint aki mélyen
aluszik. De hasztalan próbáltak lelket verni belé, nem
eszmélt semmi mesterkedésre. Rejtelmes rontás ke-
ríthette hatalmába, mert kegyetlen görcsök guzsolták
gyenge tagjait, testén rángatózások futkostak át és

arca úgy eltorzult, mint aki borzalmas látomások tanúja.

Ájulása órákig tartott, majd napokba nyúlt. Ott feküdt magával tehetetlenül, titokzatos kínok veritékében ázva. És voltak, akik szentelt gyertya lángjával léptek az éjszaka árnyában fuldokló kamarába, hogy megfélemlítsék a gonoszt. Ám halálos rémülettel tapasztalták, hogy az alélt test nincsen helyén. A rontó hatalom, amely rabságába verte vagy semmivé enyész-tette, vagy elhurcolta messze, ismeretlen, gonosz helyekre.

De mire vasárnap reggele virradt, egyszerre megmagyarázhatatlan módon megint csak ott feküdt kamarájában Anna hajadon. Már nyugodtan szedte a lélekzetet. Csak mintha nagy-nagy útnak fáradalma csigázta volna meg vonásait. Mire a nap kibirkózta magát a fellegek közül, leszakadt az ő szeméről is az ólmos kábulat. Már magától ébredezett és mikor egészen megtért sokáig elszakadt eszmélete, elmondotta az álmélkodóknak, hogy olyan tájakon járt, amelyekre soha nem ért még el földi halandó. Leszállott a pokloknak tornácára s a kínoknak jajjal kövezett pítvarán át belépett magára a kárhozat iszonyatának helyére. Végül pedig megadatott neki a végtelen boldogság, hogy élő szemével bepillantson az üdvözültek paradicsomába is, a fénynek és áldásnak teljességébe. Útján soha nem látott fertelmű férgek röpdösték körül, sátánfiak riasztgatták mondhatatlan rémségekkel, de az ő kezét csodálatos szép ifjú fogta. Az ifjú homlokát babér övezte. Magáról azt mondta, hogy bűbajos és költő s biztonságban vezette minden rémségekben keresztül.

A tudós papok, akiknek a hajadon álmát elmon-dották, nagy ámulattal említették, hogy mindezeket a látomásokat már száz esztendőknél előtte megérte és

csodálatos szépségű versekbe foglalta bizonyos Dante nevű itáliai költő. De honnan is hallotta volna ennek hírére ez az egyszerű, minden tudománynak híján szűkölködő lengyel leány és miképpen olvashatta volna ennek a nagy költőnek idegen nyelven írt versét?

De különösen gondolkodóba ejtettek mindenkit, amiket Anna pokolbéli látomásairól mondott. Közelről szemlélhette ott a kárhozat minden kínjait és sok elmúlt nagyoknak megérdemlett és még most élőknél elkövetkező bűnhődését. Láta Ivánt, a moszkoviták cáriját is, novgorodi szent egyházának tornyai és kupolái magaslóttak mögötte. És egyszerre lángnyelvek ölesedtek ki a hagymakupolákból. Földtől az égig redőződő lángkárpitok zuhogták körül az Úr templomát. A kárpit meghasadt és Iván cár rohant ki a lángáradatból lobogó köntösben, arcán a halálkín torz bélyegével. De ismeretlen marcona hadak dobogtak nyomába. Lábuk alatt vér serkedt és a szavuk olyan volt, mint ágyúk bömbölése.

Beérték a cárt. Megragadták lobogó köntösét. Letépték róla és a moszkoviták rettentő ura úgy bűnhődött, mint ő nemrégiben Novgorod ártatlan lakóit meggyötörte. Az ismeretlen skárlátképű katonák izzó rostokkal, parázsló hegyű fogókkal sütögették és csípdesték a cár testét. Már a kín bíborrózsái nyíltak rajta. Húsa csontig égett a tüzes vas nyomában. Émelyítő szaggal szercegett. És mikor tántorgó, merő sebtorony volt már a hatalmas ember, szánt vontattak elő kínzói és elébe fogták. Egyszerre jeges táj támadt fel a pokol bíboros parázslásában. Látszott a sziklás medrében hepehupásra fagyott folyó. Pattogón csillogott a kékes-fehér jég és a szán vágatott rajta láthatatlan vészharangok rekedt csengésével. A szán tetején kemény arcélű, vasizmú férfi állt. Szorító öklében csattogott az érczőrmű nagajka és cefatokban

tépte le a szétermedt húst a kétségbeesetten száguldó emberroncsról. A szán versenyt száguldott a széllel, míg odáig nem értek, ahol olyan sebes már a folyó, hogy sohasem fagy be. Ott bezuhant a tajtékzón suszorgó jeges árba, amely felforrott az égő kínok tüzeitől és beleolvadt a poklok mindenfelől előzúduló lángözönébe. De a nagajkás kocsis előbb még leugrott a sátáni szánról és amint a felcsapó lángok arcába világitottak, az álmodónak úgy rémlett, hogy Stepan királynak kemény vonásait mutatja neki a látomás.

Akik az álmok értelmének megfejtéséhez értettek, nagy hadaknak dúlását jósolták ezekből. De azt is szerették volna kiolvasni belőle, hogy Stepan király lebírja rettentő ellenfelét, a moszkovita cárt. Bár ebben nem túlságosan bizakodtak. Nagyon is megtanulták már rettegni a cár erejét. A megtiport vidékek, a meddő mezítelenségükig kiélt földek, a vérig csigázott nyomorúság reszketve várta a hadak csontig maró boronáját, lovak patkójának, csizmák szöges sarkának testükbe gázoló dobaját, az ide-odahullámozó harcot, amelynek legrettenetesebb verését ők szenvedik, akár ellenség, akár jóbarát tiport keresztül rajtuk, míg utoljára jönnek az ördögi Atyuska mindent halálba némító pribékjei.

És a had csakugyan készülődött. István király gyűjtötte a katonát. Küldöttei a Partiumban hajdúkat toboroztak, Erdélyben a nyugodni nem tudó lófőket csalogatták pengő zsolddal, kínálkozó kalandok varázásával. A brandenburi fejedelmekkel is kötést csinált nehézléptű, súlyosöklű pomerán vitézekre. A gdanskai, malborgi, varsói arzenálok nem fogyó buzgósággal öntötték a hosszúcsövű rézágyúkat, az öblöstorkú morszarakat, a lángokádó ércszájakat. A malmok megállás nélkül őrölték a puskaport. És a Visztula vizén csillagtanulós éjszakákon némán úsztak le a sötét gá-

lyák, kormos ponyvákkal letakart rengeteg tutajok, hordták a tenger hadiszert a titkos táborhelyre, amelyről csak a király legbizalmasabb hívei tudtak.

Mire a makacs tél felengedett, már sereglenni keztek a hadak. Először a lengyel nemesség ült lóra. Úgy jöttek, mint régen őseiknek szokása volt. Könnyű paripákon, egy szál karcsú, lobogós pikával. Nem is voltak túlságosan sokan, ha szemrevalóságuk meg is bővölte a tekintetet. A király keveselte a fegyverzetüket. Kétfelől egy-egy muskétápisztolyt akasztatott a nyergükre, oldalukra kardot köttetett, övükbe dákosokat akasztatott, amelyek leszakítják a tatár lovasok bőrpáncélját. Megsokszorozta a számukat is, mert lóra ültette a koronajobbágyokat. Ezen ugyan igen felindultak a nemesek. Ők bizony nem harcolnak parasztokkal egy sorban. A király csak mosolygott és külön csapatokba osztotta a jobbágyokat.

Márciusban megjött Erdélyből Békessy Gáspár kékruhás hajdúival. És attól kezdve szakadatlan áradtak hajdúk, székelyek, még szászok is Kendy Péter, Sibrik György és Prépostvári Bálint vezetésével.

Különösen megörült a király Bornemissza Jánosnak.

— Csak nem Gergely fia János vagy te? — kérdezte tőle.

— De csak igenis az volnék — felelte rá a fiatal hadnagy.

— Na apádurad ugyan megtáncoltatta Eger alatt a kontyost ármányos tűzszerszámaival. Megtanultál-e valamit a mesterségéből?

Bornemissza Jánosnak dagadozott a melle:

— Nem hinném, hogy aknát vettetni bárki is különbul tudna nálamnál.

— Akkor jó barátok leszünk — mondta neki a

király és vitte is mindjárt magával, hogy ágyúit mutogassa neki.

Dédelgető szeretettel dicsérte ágyúit a félelmetes tüzes hadipraktikáiról híres Bornemissza Gergely fiának. Nagy gonddal készült erre a háborúra. A régi lengyel hadviseléshez szokott főemberek fejüket csóválták. Nem tetszett nekik már az sem, hogy a király a könnyűlovasság nagy részét elnehezítette. De egyébként se törődött a lovassággal. Csak gyaloghadait igyekezett minden módon megszorítani. Váltig mondogatta, hogy kezükben van a hadjárat sorsa. Várat nem lehet lovasrohamokkal megvenni. A magyar kapitányok úgy mondogatták, hogy egészen úgy formálta hadát, mint Mátyás király Bécset megvívó fekete seregét, amely még élt az emlékezetben.

Akkor kezdődött azonban az igazi békétlenség, amikor rájöttek, hogy a király egészen furcsa rigolyákra szórja szét a drága pénzt, amelyet ők keserves adókban izzadnak ki. Mert bizony csak híre kelt, amit pedig szeretett volna titokban tartani, hogy a gdanskai hajóépítő műhelyekben soha nem látott darabokra szedhető és megint egymásba rakható gályák készülnek. A király bosszankodott eleinte, hogy a titok kipattant, de hamarost megnyugodott. Ha a lengyelek maguk nem sejtik, mi célja ezekkel az alkalmatosságokkal, akkor a moszkovita bizonyára még kevésbbé fog rájönni.

Szemet szúrt az is, hogy Erdélyből a moldovai kevésbbé járt utakon csapatostól érkeztek öles székelvények, báránybőrsüveges marcona erdei népek irbontalan fejszékkal, szekercékkel, fűrészekkel felfegyverkezve. Mi szándéka vajjon velük a királynak? Csak nem akarja tán fejszékkal, fűrészekkel négyelni, darabolni a moszkovitákat, mintha az opricsnyikoktól vett volna leckét.

A nagy készülődés híre eljutott Iván cár udvarába is. Ez mérhetetlen gőgjében el sem hitte, hogy Stepan király, aki nemrégiben még ismeretlen ország ismeretlen vajdácskája volt, merészelje megtámadni az ő roppant birodalmát, amelynek határai kezdtek kelet felé a mesék végtelenségébe tárulni. Mégis hadat kezdett gyűjteni. Megerősítette a livóniai várakat, jól megrakta őket őrséggel. Tavasz nyitától kezdve özönlöttek a hadak roppant birodalma minden tájáról, Volga-menti népek, dontövi kozákok, kazáni tatárlovasok, a tundrai tájak vándorló népei. Hamarost összeverődött vagy kétszázezer főnyi sereg. Iván úgy gondolta, elégséges arra, hogy halálra rémítsen nem egy, de akár két lengyel királyt. Akkor ismét követiséget küldött Báthory Istvánhoz. Még mindig fennhéjázó hangon azt üzenete neki, maradjon békességben, akkor meghagyja neki Riga birtokát, különben azt is elveszi tőle egész Kurlanddal együtt. István király most is tartózkodó mérséklettel válaszolt a követeknek. Esküt tett arra koronázásakor, hogy visszaszerzi Lengyelországnak elvesztett birtokait, adja hát vissza neki a cár, amit Livóniából és Estlandból jogtalanul elragadott, akkor kész a békességre.

A cár majd agyonütötte követét mérgében, amikor ez vele Báthory orcátlan üzenetét közölni merte. Haragjában már nem akart kevesebbet, mint örök időkre eltörölni Lengyelországot a föld színéről. Rudolf császárt kezdte környékezni, hogy együtt támadják meg kétfelől Lengyelországot és végezzenek felfuvalkodott királyával, akit ő a Kremlin piacán töret kerékbe. A segítségért biztosítja a császárnak egész Magyarország és Erdély birtokát, ő magának csak Lengyelországot tartja meg. A kötésből azonban nem lett semmi. Rudolfnak sehogyan sem volt ínyére, hogy Lengyelországot egyszerűen odaengedje a moszkovi-

táknak, amikor Magyarországot és Erdélyt amúgyis magáénak tekintette. Pedig Báthorytól igen szeretett volna szabadulni. Eljutott a füléhez, hogy már Maximilián halála után összefogott a rendek egy része, hogy a Habsburg-ház mellőzésével Báthory Istvánt válassza meg királlyá s a Báthory-párt szálai messze szétágaztak az országban. De ez az ár mégis túlnagy lett volna Báthory fejéért. Prágai csillagnézőinek horoszkópjai is igen baljós jeleket olvastak a cár sorának mennyei konstellációiban. Így a cár követsége Prágából is semmitmondó válasszal tért vissza.

István király közben János svéd királlyal egyezkedett. János király azonban csak a maga szakállára akart hadat vezetni. Úgy gondolta, hogy ki-ki tartsa meg, amit meghódít. István király hát magára maradt a círral szemben és hadai alig rúgtak hatvan-ezer főre a kétszáztezernyi moszkovita ellenében.

Ez a roppant sereg azonban tétova bizonytalan-ságban tepsedt. A cár nem akart támadni, mert nem tudta, merre veszik útjukat Báthory hadai. A király pedig nem közölte tervét senkivel. Április végén Czerkasyból a bialogrodi tatárok rontottak be Wisniowiecki sztarosztá vezérletével moszkovita területre, de ez nyilván csak azért történt, hogy nyugtalanítsák és megtévesszék a cárt.

Báthory hadai még nem indultak meg. Az idő is hátráltatta őket. A tavasz végevárhatatlan esőzésekbe fúlt. Éjjel-nappal szakadt. Az utak feláztak, a livóniai és litvániai mocsarak járhatatlan dágványtengerekké terpedtek beláthatatlan messzeségekben. Csak nyár nyiltának aszályos júniusi hősége kezdte a sárfolyókká erjedt utakat szárogatni. Akkor, a lengyel had is megmozdult Swir felé. Ott táborot ütött a király. Ágyúkat adott az útközben csatlakozott litván svad-

rónoknak. És pihenőt rendelt nehéz utaktól fáradt népének, míg a sárbaragadt csapatok is megérkeznek.

A cár Swirből háromfelé is várhatott támadást: Livónián keresztül egyenesen Pszkóvnak, vagy Novgorod s esetleg Szmolenszk irányában. Különösen Pszkovot féltette. Ez a vár volt a Livónia ellen irányuló támadások legfőbb támasztéka. És a lengyelek csakugyan abban sántikálhattak, hogy ezt a rendkívül fontos hadászati pontot hatalmukba kerítsék, mert Radziwill Kristóf vezetésével erős lengyel csapatok mutatkoztak ebben az irányban. Tűzzel-vassal pusztították el Dorpat környékét, elfoglalták és földig rombolták Kierepec jól megerősített várkastélyát. Erre a cár is megmozdult. Nagyszámú hadat vont össze Pszkov körül. Húszezer moszkovitát pedig kazáni tatárok támogatásával Livóniába vetett. Ezek Kokenhusennél átkeltek a Dzwínán és rettenetes dúlással indultak meg Birze felé.

A lengyelek maguk is abban a hitben voltak, hogy a király Pszkov ellen akarja a támadást vezetni. Ez lett volna leginkább kedvükre. A Swirben összehívott haditanácsban Radziwill wilnai vajda meg a kitűnő hadvezérnek tartott Mielecki Miklós sztarosza is váltig amellet kardoskodtak, hogy a háború sorának kedvező fordulására legfontosabb Pszkov gyors elfoglalása.

— Pszkovot kell megvennünk, akkor elvágjuk a cárt Livóniától, — erősködött Radziwill vajda — ez a kiinduló pontja és támasza a moszkovita hadaknak, ha egyszer a kezünkben van, könnyűszerrel visszafordulhatunk mi is a livóniai várak ellen.

— A vár ostroma nem is csigázná meg túlságost hadainkat, — tódította Mielecki — Pszkov várának csak híre inkább félelmetes. Megvénhedett, pudvás falai nemigen állják a golyót meg a rohamokat. Ab-

ban vagyon minden bizodalma, hogy a Pejpusz-tó ingoványai megvédelmezik.

— Ezeknek a rengeteg esőszakadásoknak utána talán nem is hiábavaló bizodalom — vetette közbe a király.

— Holmi hitvány békausztató csak nem riaszt meg! — fortyant fel gőgösen Radziwill vajda.

Mieleckiből az okosan számító jó katona beszélt tovább is:

— Főbenjáró dolog, hogy távol esik Moszkvától. Iván cár nem egykönnyen tud neki segedelmet küldeni.

— Ha ugyan nem küldött már eddig is bőségesen — mondta a király. — Legalább is így mondták titkos fürkészőim.

És most megemelte kissé a hangját:

— De egy szó, miként száz, én elhatároztam, hogy semmiképpen sem megyek Pszkov ellen. Nem is ellenkezem azokra nézvést jeles vezéreimmel, nehéz volna-ostrommal megvenni ezt a fontos erősséget avagy nem. Annak sem örvendezek előre, hogy a cár aligha rendelhet oda sietőst elegendő segedelmet. Lehet, hogy ez mind úgy vagyon, amint vezéreim mondják. Én csak afelől vagyok kétségben, hogyan jutnak el hadaink odáig? Mert a hosszú évek alatt, amióta a moszkovita Livóniát országunktól elszakította, sűrűn telelakodta az új határt egész sorával az erősségeknek. Ezeket mind egyenként megvegyük előbb? Felmorzsoljuk véle minden csekély erőnket? Vagy megkerülve hátunk mögött hagyjuk, mint örökös fenyegetést és megsemmisítő kelepécét, ha Pszkov alatt mégis nagyobb hadakra bukannánk, mint kegyelmetek várja? És vajjon azokat számba vették-e, miként odáig sok éves hadakozások nyomában rettentően megtiport, csontig kiélt tájakon kell átaltörekednünk? Napi jártakra nincs ott falásnyi élés. A földhözragadt szegény-

ség fogát csikorgatja éhkínjában. Istenkísértés hadnak belépni ilyen halállal elmátkázott sivatag vidékbe.

— Mit akar hát Felséged megtámadni? — kérdezte az egész haditanács feszült várakozása közben Mielecki.

— Nemcsak támadni akarom, hanem meg is venni Polock várát.

Álmélkodás morajlott végig a gyülekezeten.

— Kemény falat lesz! — vágta oda Radziwill.

— Jó katona, dicsőségre éhes vitéz harapós fogára való — felelt vissza a király. — De nehogy úgy vélje kegyelmetek, miképpen ez olyan ellenkező kedvű rigolya nálam, mingyárást megmondom azt is, mi jó okok késztetnek erre a határozásomra.

— Nagy figyelemmel hallgatjuk — szólalt meg kissé tamaskodón Mielecki.

— Elsőbbet is Polock mostanság legfenyegetőbb veszedelem a nyakunkban. Livónia után Litvániát riogatja. Ott vagyon mellette egy sorban Turovla, Kraszna és Susza vára. Csak egy jó kirohanás ezekből és elveszett Wilno, akkoron pedig nyitva az út egész Litvániába. Ha azonban mi kerítjük hatalmunkba Polockot, mindezek a várak szinte önmaguktól kezünkbe hullanak és így már mi fenyegetjük a Dzwina mentében emelt erősségeket és útját vágtuk a moszkovita seregeknek Livónia felé. Végezetül pedig az is súllyal esik a latba, hogy a Dzwina Polockig könnyű útja lészen hadaink élésének.

— De hogyan hozzák el a gályák az éleést az ellenséges falak tövében, vagy ahol a Dzwina vize elsekélyesedik? — aggályoskodott Békessy uram.

— Erre is figyelmezőssel voltam, — válaszolt rendíthetetlen nyugalommal a király — szétdarabolható gályákat készíttettem. Ahol szüksége láttatnék, a gályák darabjait élésekkel egyetemben a parton hurcol-

juk tovább. Bár nem hinném, hogy ebben az esztendőben túlön sok sekélye volna a Dzwina vizének. Ha Polock a miénk, Rigáig szabadon járhatják hajóink a folyót.

Az ellenvetések rendre elhallgattak már. Csak Mielecki emelt még utoljára szót:

— Nem veszem kétségbe mindezeket, de bizonyos tudomásom vagyon arról, hogy amióta a moszkoviták ezt a nagyfontosságú várat sok éveknek előtte hatalmukba vették, mérföldnyi kerületben valóságos áttörhetetlen vadonattal vették körül. Soha ottan erdőket nem ritkáztak. Tüskés bozótosok, kúsó indák nőttek össze százados fákkal. Olyan járhatatlan gyeppel környékezték körül a várat, amelyen nem visz át semmi ösvény és nincs olyan hatalom, amely áthalgathatna rajta. Hacsak a sátánnal nem cimborál valaki.

A király mosolyt törült szét a bajuszában:

— Hát sátánnal nem cimboráskodok, — mondta csendesén — de meglátja kegyelmetek, hogy hatalmam, vagy fortélyom, avagy mind a kettő mégis megvagyon ehhez is.

Többet nem mondott. És az uraknak nagy szöget ütött a fejébe ezzel a félig mondott szóval. De a kocka el volt vetve. Báthory megindult Polock felé.

A király június 12-én kiáltványt bocsátott ki, amelyben kinyilatkoztatta, hogy csak a despota cár kegyetlen véres uralma ellen harcol, nem jámbor és békés alattvalói ellen. Nem is leszen azoknak semmi bántódásuk, ha hadait békességgel fogadják. Azután Mielecki Miklós vajdát és Békessy Gáspárt a had egy részével előre küldötte, hogy megszállják Polock környékét és körüskörül vigyázzák, nem küld-e a cár segédhadakat a szorongatott városnak. Maga pedig

a sereg fő részével és az ostromágyúkkal a legegyessebb úton vonult Polock alá.

Mielecki és Békessy, amennyire az ismét megengedett esőzések engedték, gyorsan haladt előre. Első gondjuk volt, hogy a Polockot biztosító kisebb erősegeket ártalmatlanná tegyék. Július 23-án elfoglalták és hamuvá égették Koziany favárát. Egy hét sem telt belé, Zsuki Ferenc magyar és kozák vitézei egy holdvilágtalan éjszakán Kraszna falai alá lopództak és a vaksötétben megmászták ostromlétraíkon a falakat. Mire a moszkovita észbe kapott, már urai voltak az erősségnek. Sitno is hamarost elesett. Nem tudott ellenállni a magyar hajdúk és a litván lovasok feltartóztathatatlan rohamának.

Augusztus 4-én a király csapatai is elérték a Dzwinát. Itt rettenetes látvány fogadta őket, amely a legjobb vitézek ereiben is megfagyasztotta a vért. Fejetlen, állati gyötrelmekkel megmarcangolt, ocsmány módon megcsonkított holttestek úsztak alá a folyón. Megmaradt ruházatukról lengyel katonákra ismertek bennük. Polock kapitánya, Scserbaty herceg Báthory hadának közeledtére meggyötörte és lenyalkasztatta a lengyel foglyokat és így küldte őket testvéreik fogadására.

Az elkeseredés mohó bosszúvágygal dagadozott már szívükben, amikor a három óra alatt vert hajóhídon dobogtak át. De a Dzwinán átkelve, egyszerre elébük térpeszkedett a kietlen vadonat járhatatlan gyepűje. A király annakidején nagyon fogadkozott, hogy hatalma van e fölött az akadály fölött, amely csakugyan ott volt még félelmesebb valóságban, mint ahogy szóval lefestették neki. Hogy végez vele? Mielecki szívdobogva várta a csodát.

Csakugyan valóságos csoda volt, ami történt. Egyszerre szomorkás, enyészetes tilinkószóra szálás

óriások dobogtak elő sujtásra emelve villogó fejszéiket, óriási szekercéiket. Rendekben nekiálltak az égig-érő favetésnek, mint a kaszálók a búzatábláknak. És csattogott a fejsze, döngött a szekercék csapása, zúgott a fűrész hasító foga és egymásután dőltek ki a hatalmas szálfák, hasadt, repedt, szakadozott szerteszt a bozót. Utcák támadtak a roppant zöld halmokban, mélyutak fúrták meg őket, szorosösvények törték át a rengeteg egymásnak torpanó lombláncait. Senki ezt utána nem tudta volna csinálni a székelyeknek. De még itt sem állt meg a tudományuk. A ledöntött fákat villámgyorsan letisztogatták, tönkökre hasogatták és a süppedékes talajon síma, kemény utat raktak ki velük. Báthory István csakugyan ura maradt szavának. Hatalma volt az irdatlan vadon fölött. Nem kellett más hozzá, csak néhányezer szekercés székely fadöntő.

Augusztus 11-én érkezett Polock alá a sereg. Akkor a király magához kérte Koziany alól Békessy Gáspárt és véle meg Zamoyski kíséretében megszemlélte az erősséget. Jól kiépített, sáncokkal, külső és belső bástyákkal és falövezetekkel hatalmasan megtámogatott vár volt Polock. A külső zapolotát páros fabástya védte, amely ledöngtetett földdel volt vastagon kitöltve. A város közepén tetős magaslaton ágyúkkal megrakott csipkés várkastély állott, amelyet köröskörül sáncok és kőbástyák is védtek. A várkastélyt a mély vízárkon át híd kötötte össze a zapolotával. Eleséggel, lőszerezl bőven el volt a vár látva. Őrsége is elégséges számban.

Mikor a cár hírül vette, hogy a lengyel had Polock alá érkezett, menten visszarendelte Kurlandba betört seregét, mielőtt még Talmosz samogiciai palatinus visszaverhette volna. De ugyanakkor már Szmolenszk kapitánya is sürgős segedelemért könyörgött,

mert ezidőtájt már Lengyelország keleti határszélén is megmozdultak a király hadai és beavatkoztak a nagy küzdelembe. Csak azt nem sejtette senki, milyen erővel. A cárnak megint háromfelé kellett szakítani seregeit és sehol nem mert döntő ütközetbe bocsátkozni, mert még mindig nem tudta, hol kell döntő súllyal fellépnie.

Közben megindul Polock ostroma. A király Gdanskánál is bevált hadipraktikája szerint tüzes golyókkal kezdte lövetni a falakat. Magyarok, lengyelek, pomerániai németek, wolhyniai, ógalíciái, Dnyepr-vidéki szlávok, kiewi és krimiai kozákok vállvetve küzdöttek. Békessy Gáspár, pedig rettentő gyomorgöresök és podagrás szaggatások kínozták, leszállt lováról és buzdító szóval járt a hajdúk közt. De ott volt a király is mindenütt. Maga irányította az ágyúkat. Bornemissza János segédkezett neki. Nagy mestere volt a tüzes fortélyoknak. Nem sok napba telt, már annyi helyen égtek kegyetlen munkájától a zapolota fafalai, hogy a védők tovább nem tarthatták. Maguk gyújtották földig a falakat és visszavonultak a kővárba.

Most még hevesebben indult meg az ostrom. De a nehéz lövedékek keresztülvágódtak a falakon anélkül, hogy sok kárt tettek volna bennük.

— Mozsarakból lövessen Felsőged, tüzes golyókkal — tanácsolta Bornemissza.

És ettől kezdve okádták a mozsarak a lángot. Az éjszakában, mint baljós csóvás csillagok röpködtek a láncos golyók. Az ostrom el nem pihent. Bornemissza aknáit tüzes poklokat löveltek ki a bástyák alól. Hidakat vertek üszkös gerendákból s az ostromlók a falakig merészkedtek. Mordályégetők gonosz tudományával gyújtogatták a bástyák gerendáit, az öles fapalánkokat. Lángöv táncolta már körül a várat gyehennák skarlát sugárzásával. A tűzhalál vörös-

vigyorgású réme ólalkodott Polock fölött, de a védők még egyre makacsul tartották magukat. Vakmerőségük nem ismert határt. Tüzes golyóbisok száguldozása közben köteleken ereszkedtek le a falakról, hogy a várárokból vizet merítsenek a lángoló palánkok oltására.

A tűz kikezdett már minden falat s megadásról még senki nem szólott. Kezére járt a szorongatott várnak az idő is. Patakszó záporok segítették a védőket az oltásban. A nekikeseredett egek ontották megint naphosszat az esőt. A Dzwinán feljöttek az élelmiszer-szállítmányok. De onnan kezdve elakadtak a feneketlen kátyúkban. A tábor éhezett. A rosszul táplált katonák közt ragályos nyavalyák, fekélyes csomák ütöttek fel fejüket. A legvitézebbeket vad forróságok verték le lábukról.

A király vasfegyelmet tartott katonái közt, ami éppen nem volt könnyű ennyiféle nemzetségből, a legellentéesebb fajtákból összeállított hadban, mégis kezdte már megbontani a rendet a bujkáló háborgás. A vezéreknek minden tekintélyüket össze kellett szedniük, hogy a kirobbanásra kész zendülést visszanyomják.

A vár félig füstölgő rom volt már. Sokáig nem tarthatta magát. A király nagy jutalmat ígért annak, aki alapjukban felgyújtja a falakat. Végre az ostrom harmadik hetében az erdélyi mordályégetőknek sikerült fáklyákkal lángba borítani az egyik bástyát. A fapalánkon végigette magát a tűz és a késő éjszakába belelobogó tűzfalal toldotta meg a bástyát. Mikor a tűz meglohadt, lengyel és magyar csapatok törték át magukat a parázsló résen. Soknak lobot vetett a ruhája s olyanok voltak, mint tüzes sátánfiak a szurkos feketeségben. De a védők minden erejüket a rés elé nyomták és már-már viasszaszorították a tá-

madókat. Zamoyski talpasainak segítségével mégis megvetették ott a lábukat. Még folyt az égő bástyán a küzdelem, amikor a fekete mennykárpitig harsanó tűzoszlop lobbantott fényességet az éjszakába. Rácz Péter gyújtotta meg az egyik fő kiugró tornyot. Egész álló éjszaka lobogó lánggal égett a torony, de alatta készen állt Fejérdi Bertalan elszánt darabontjaival és mihelyt a pörkölő tűzvész kevéssé meglohadt, halmába kerítette a torony üszkös romjait.

Az ostrom huszonkettedik napján történt ez. Polock védői látták, hogy tovább nem tarthatják magukat, elhatározták, hogy feladják a várat. Cyprián vladikát, aki kézzel-lábbal tiltakozott a megadás ellen és tajtékzó haragjában átkot szórt a gyávákra, akiknek nincs merszük magukat a várral együtt a levegőbe röpíteni, bezárták a Zsófia-templomba és augusztus 30-ik napján meghódoltak a lengyelek győztes királya előtt.

Egekig csapkodott az öröm a táborban. A székely fejszések hirtelenében olyan diadalkaput ácsoltak, hogy a lengyelek ámultak rajta. Ezen keresztül vonult be István király a sokat szenvedett várba. A város előljárósága földig hajladozva, egész testében remegve fogadta a hódítót. Rettenetes cárjuk már megtanította őket, mi várhatott rájuk ilyen esetben. A király azonban most is bölcs mérséklést tanúsított. A zsákmányolás jogát ugyan nem tagadhatta meg katonáitól. Három kemény hét szenvedésével ugyancsak rászolgáltak erre. De szigorúan megtiltotta, hogy bárkinek életében kárt tegyenek.

Maga ült lóra és vezéreitől kísérve járta be a város utcáit. Szomorú kép fogadta mindenfelé. Kormos romok, üszkös gerendák. Itt-ott még bíboros láng birkózott sűrű, fekete füsttel. A király lassú lépésbe fogta lovát. Szűk sikátorokból egymást tipró, zsvajgó

tömegek rajzottak elő. Vörös csóvák röpködtek. Jajveszékelés hasított keresztül az általános morajlason. Szitkok csattogtak a kozákok nagajkáival vegyest. Döbrent fohászkodások. Olykor egy-egy asszony kétségbeesett sikoltását nyomta el durva férfitorkok zsíros, jóllakott röhögése.

— Hiába, csak nem állíthatok mind valamennyinek darabontot a sarkába — mondta keserűen a király és felhő borongott el homlokán.

— Ez a katonák farsangja, keserves hetek hosszú bőjtjével sanyarogták meg — mondta Zamoyski. — Mind a bőrét vitte vásárra érte. Most pedig ugyancsak kell iparkodnia, hogy más el ne kaparítsa előle a kínálkozó prédát, akár arany-ezüst marhában, akár rég hiába áhítozott asszonyhúsban.

A király lova meghökölt. Véres test hevert útjában. Fejét elmetsették és valami rettentő hasítás kifordította belei fertelmes gubancát. A király nem bírta nézni. Más utca felé fordította lova zabláját.

Szeme előtt véres fátyol lebbent. A szentpáli emlék szorongató súlya hullott egy pillanatra lelkére.

— Iszonyatossággal vagyon minden had, — szakadt ki belőle a méltatlankodás — mért is hogy nem lehet másképpen. De a jövődők járását vészem elmémbe és jól tudom, jaj nekünk lengyeleknek, de talán a többi nemzeteknek is, ha nagyra engedjük nevelkedni a moszkovitát.

— Én a multakat is tekéntem — dörrent közbe Békessy Gáspár. — Emlékezzék csak Felsőged a Dzwina megcsúfolt tetemeire. Nem lészen ártalmas már csak példaadás okából sem, ha a mieink ezenképpen fizetnek meg érte.

— Nem akarom emez embertelen marcangolásokat, — fakadt ki a király — akik magukat megadják, leljenek biztonságot királyi szavunk oltalmában.

— Mi vagyon más várak megvételénél! — legyintett Békessy — itten alighogy egy-két ilyen magyarán helybenhagyott ha cselleng.

Hirtelen rettentő bődülés kétségbeesett kiáltása vert a fülükbe.

A hang irányába kaptatták lovaikat. Szűk sikátoron át hamar keskeny homlokú, ormótlan tetősüvegű házaktól körülállt, kis térre értek. Röhögő kozákok hadonásztak ott égő fáklyákkal. Nyüzsgő csoportjuk közepéből hallatszott a szívettpő üvöltés.

A kozákok meg se akarták a királyt ismerni. Csak Zamoyski dörgő szitkaira nyitottak neki utat. Talán jobb is, ha nem látja, ami most váratlanul szeme elé tárult. A nekibőszült kozákok hosszúszakállú vén bojárt nyomkodtak belé egy hatalmas kondérba. A kondérban forró olaj fortyogott s a hátrakötözött kezű bojár torkaszakadtából üvöltözött rettentő kinjában.

A király parancsára tüstént kiemelték a tüzes fürdőből. Merő seb volt már akkor a teste. Szemét vér futotta el. Álltányi ereje nem volt. Végigzuhan a sáros kövezeten. Állati üvöltése ziháló hörgésbe fült. Mire a tábori borbély odaérkezett, elszállott belőle a lélek.

— Miért cselekedtétek ezt? — rivallt a háborgó kozákokra Zamoyski.

— Ez volt a leggazdagabb bojár. Elásta minden aranyát és semmiáron nem akarta előadni.

A király most lovasfutárokat bocsátott szét az egész zsongó városba. Kihirdette, hogy ha még egy életben kár esik, tizet vágat le helyébe tulajdon katonáiból. Megparancsolta, hogy a prédát mind egybe hordják és senki abból kopekányit magának meg ne tartson, mindenki tőle kapja meg részét, igazságos osztály szerint.

Álló nap és álló éjszaka tartott a zsákmányolás. A király a templomok kincsét megkíméltette. Egy görög kolostorból drága könyveket és kéziratokat mentett ki. Egy templomot azonban elvett a görög püspöktől, akit nem bocsátott színe elé. Ott rómaihitű egyházat alapított és papokul Jézus társaságának atyáit rendelte oda, akik akkor már szép számmal voltak táborában s akiket tudományukért és nagy buzgóságukért igen kedvelt.

A nagy hadizsákmányt igazságosan osztotta el, kinek-kinek érdeme szerint. Magának csak a görög egyházatyák arannyal és drágakővel ékes foliánsait tartotta meg. Ezeket Zamoyskira bízta, hogy juttassa minden baj nélkül a Wawelbe. Amint a garmadába hányt könyvek között nézelődött, egyszerre ismerős koteten akadtt meg a tekintete. Ariosto Orlandójának veneziai kiadása volt. Ugyanaz, amelyet a bécsi Burg bibliotékájában annyi gyönyörűséggel olvasgatott.

Lapozgatni kezdett a könyvben. Az egyik ének-nél meg kellett állnia. Ezt olvasta együtt Katalinnal, a szőke császárlánnyal, miközben az olasz nyelv édes csengésére oktatta. Elfordult udvari embereitől, mert szemét könnyű futotta el. Hol volt már Katalin? És hol volt az álom, amely elindító, hatalmasan sarkaló erejével idáig emelte? Az álom valósággá halaványodott. Ami legszebb, legtüzesebb, legkáprázatosabb volt berne, az másíthatatlanul semmibe foszlott szét.

És mégis úgy érezte, hogy van közte és álmainak elköltözött királynéja között valami titokzatos kapocs. Katalin lengyel királyné volt és íme ő lengyel király. Elért odáig, ameddig lehetetlennek látszott felemelkedni s a végtelenségen át, a közös trón magasságában mintha kísértetes és síri hitvesség köteléke bilincselné őket egymáshoz. Az igazi lengyel királynéra nem mert, nem akart gondolni. Elolvasott néhány

sort az Orlando emlékezetes énekéből. Azután némán zsebébe dugta a hártypapirosra nyomott bársonyos kötésű könyvet.

Még egy kedvére való könyv is akadt a zsákmányban. Julius Caesar régi műve a gall háborúról. Azt is kiválasztotta magának.

Ez a két könyv soha nem hagyta el a moszkovita hadjáratok egész idején.

4

MIRE a tél fogát mutatni kezdte, hajóra szállt a király. Drujától szárazon folytatta útját Wilnóig. Itt a hatalmas litván síkság kapujában nagy lelkesedéssel fogadta őt a főpapság és a nemesség. Élükön az új nuncius: Monsignore Caligari haladt. A pápa őt küldte Laureo helyébe, aki összebékült ugyan a királlyal, de a választás idejének rossz emlékei mégis mindig valami kis feszültséget tartottak fenn közöttük.

Wilnóban megpihent a király. Kedvelte ezt a várost és sűrűn részeltette jóindulatában. Már 1578-ban iskolát rendelt itt a Jézustársaságbelieknek, akik a bernardinusokkal versengtek akkor a fiatalság nevelésében. Most Skarga atyát, a nagytudományú jezsuitát kérlette magához.

— Hogy jeleskedik itten oskolátok? — kérdezte tőle.

Péter atya kissé szontyolodottan felelte:

— Sok ékes tudományú férfiú oktatja a hitnek magas tanításait és a bölcseségnek cikkelyeit is. De törekvő deákjaink inkább csak a teológián szorgalmatoskodnak, mert ezek a szemináriumban hajlékot és

életét találják. Különben nagy baja oskoláknak a szegénység, amiért nem adhat segédelmet alumnusoknak.

A király jószándékkal pillantott rá:

— Változtatni kívánok ezen. A szakadár barátok elhagyták ezeket a tájakat. Az ő monostoraik sok jószágát rendelem az iskola javára. Azok javadalmából emeljetek kollégiumot, hogy olyan legyen oskolások, mint a Jagello-univerzitas Krakkóiban.

Skarga páter nagy hálálkodásokkal köszönte a király jószágát, aki néhány nap múlva folytatta útját a nép ujjongásától kísérve.

Csakugyan határtalan volt az öröm egész Lengyelországban. Megtörtént a csoda. István király diadalmasan mérkőzött meg a moszkoviták rettegett cárijával. Vezérei és katonái a vitézségnek világraszóló példáit ragyogtatták. Egész Európa úgy nézett a lengyel királyra, mint a haditudományok mesterére és az orosz hadjárat, amely rendes, fegyelmezett seregeivel, tüzérségével és főképpen a hadsereg tökéletes felszerelésének és élelmezésének hibátlanságával egészen új szellemet mutatott a háborúzásban, valóságos iskolája lehetett az új hadi mesterségnek.

Már Polock bevétele is fényes és kitűnő haditett volt. De utána a lengyel, litván és a magyar vitézek a váraknak és erősségeknek hosszú sorát vették meg. Néhány nappal Polock eleste után Radziwill litvánjai elfoglalták az erős Turowlát. Egy hétbe se telt, Mielecki podóliai palatinus már ura volt az ágyúkkal sűrűn megrakott, félkör alakú Szokol várának. Októberben megadta magát Susza is. Roppant mocsár közepén állt ez a négyszög alakú vár és a királyt Ecsedre emlékeztette. Már a király távozása után vette meg Mielecki Nieczzerda várát, a nyolcadik erősséget ebben

a hadjáratban s ezzel az egész tartományt visszahódította Lengyelországnak.

Nem csekély véráldozatba és hősi kitartásba került ezeknek a különös háromszögű, négy- meg ötszögű, hol félköralakú, moszkovita váraknak megvétele. Igaz, hogy Polock kivételével valamennyinek csak fabástyái voltak, hiszen követ szélteben-hosszában nem is tudott felfedezni a szem a végtelen szarmata síkságon. Ostromuk mégsem volt könnyű dolog. A kemény fafalak mindenütt párhuzamosan, folyosószerűen húzódtak s vagy földdel tömték ki körüket vagy egymással szemben lévő lőréseik kettős kartácszáport okádtak az ostromlókra. Ágyúkkal is sűrűn meg volt rakva valamennyi vár bástyáinak az alja. De legfőbb erőssége minden várnak az a sok folyóvíz, tó meg mocsaras fertő volt, amellyel a moszkovita várépítők fortélyá körülvette őket. Legtöbb hatalmas ingoványok közepén épült s láthatatlan csapdák halálos veszedelme leselkedett azokra, akik óvatlanul próbálták őket megközelíteni. A király vezéreinek és kapitányainak minden fortélyukat össze kellett szedniök, hogy ezeket a víz és lápöveket nagyobb veszedelem nélkül gázolhassák át.

De nem keveset szenvedtek az ostromlók a védő moszkoviták állati kegyetlenségétől. Ezek a katonák embertelen cárjuktól tanultak és jaj volt annak a lengyel vagy magyar vitéznek, aki elevenen kezükbe került. A legválogatottabb kínzásokkal gyötörték halálra. A tíz tornyos, félköralakú Szokol védői azzal mulatták magukat, hogy mikor foglyaikat már halálra kínozták, bendőjüket puskaporral tömték meg és így röpitették vissza őket az ostromlók táborába. Mielecki palatinus nem is hagyta ezt megtorlatlanul. A németeket küldte ellenük rohamra. Ezek a várba betódulva, egy szálíg levágták a moszkovita védőket.

A király a polocki tartomány elfoglalása után pihenő téli tábort rendelt katonáinak. Ő maga a nunciussal Varsóba indult, ahová a következő év elejére országgyűlést hirdetett. De indulása előtt szomorú hír érte még el. Grodnón, ahová a megvett Polock alól súlyos betegen tért meg, elhalálozott régi ellensége és újabban legjobb, féltékenységgel irigyelt híve, Békessy Gáspár. Már az ostrom alatt rettenetesen megkínozta két régi baja: rossz gyomra és podagrája. A mocsaras vidék és nedves időjárás, úgyszintén a tábor hiányos ételmezése méreg volt mind a kettőnek. Békessy érezte, hogy nem viszi soká. Végrendelést csinált. Ebben a királyt és Zamoyski kancellárt vallotta testámentumosainak és őket tette meg felesége és gyermekei gyámjává. A végrendelés után két napra kilehelte vitéz lelkét.

Halálának hírére a király megszomorodva ment Grodnónak. Díszes temetést rendelt bajtársának. De a temetéssel egy kis baj volt. Békessy életfogytáig Szentháromságtagadó ariánus maradt, ezért a nuncius nem engedte meg, hogy a temető szentelt földjében helyezték síri nyugovóra. A király hát a Wilno mellett emelkedő kerek domb tetején jelölt neki messzire látszó nyugvóhelyet. Itt tért meg végső pihenőre szülőhazájától távol a nyugtalan vérű, nagy kalandos. Emlékét sokáig őrizte a magas dombtetőn a zömök, kerek torony és máig fenntartotta maga a domb, amelyet azóta is Góra Bekieszowának hív a lengyel nép.

Báthoryt mélységesen leverte Békessy halála. Halálos ellenségéből lett egyetlen meghittje is magára hagyta. Kije volt még itt ezen a földön? Mit keres ő maga is itt ilyen rettentő egyedülvalóságban? Miért érdemes még élnie? Igaz, nagy célja, sok káprázatos elgondolása, amelyről már Padova piacán álmodott, ott állt előtte betöltetlenül. A polocki diadal mintha

az első ígéretes lépés lett volna csillagokig ívelő ösvényén. A lengyel és magyar népnek a hadak forró kohójában összeforrott testvérisége szintén biztató bátorítás lehetett szívének. Mégis álma olyan merésznek tetszett, hogy szinte maga sem merte egészen végiggondolni.

A gyász mellett ez is keserítette. Megint az a gyötrő komorság szakadt lelkére, amely élete bizonyos fordulóin lerázhatatlan zsarnoksággal kerítette hatalmába. Akár gyermekkorában és azóta is nem egyszer emberkerülő, vad indulatok hajszolták minden élő közelségéből. Bevette hát magát a grodnói rengetegbe. Naphosszat úzte a vadat irdatlan, embernem-járta sűrűségekben s fél éjszakákat kódorgott, mint a szellem, elhagyott grodnói várkastélyában.

Végre nagynehezen megcsitult a háborgása.

Akkor elindult Varsóba az országgyűlésbe.

5

VARSÓBAN a régi bajok várták.

Újra kezdődtek a királyné udvartartásának kicsinyes, piszkálódó cselvetései, rágalmak, apró törszúrássok, amelyektől a tábori életben nyugta volt. Megpróbált mindent láthatlanná és hallhatlanná tenni. A királynéval csak a legszükségesebb pillanatokban, mindíg a legszertartásosabban érintkezett. De azért ez az állandó feszültség kezdett már tűrhetetlenné válni.

A királyné keze az országgyűlésig is elért. Az ő bujtogatása érzett a kicsinyes személyeskedéseken, amelyek a királyt sem kímélték.

A nemesség jó része únta a háborút. Keservesen nyögte a hadviselés terheit. Rideg önzésében irtózott minden áldozattól.

— Csak azért senyvesztenek a szüntelen hadakal, — fortogott egy sunyinézésű, hosszú tatárbauszú szlachzie — hogy a király mentől több kincset harcsoljon magának. A mi jószágaink apadnak, ő gyarapszik.

Utána hórihorgas mazoviei ugrott fel:

— Igazság szól belőle, — hápogott nagyhangú szaporasággal — tudván tudott dolog, miképpen már Lwówba is csak azért méne, hogy az országnak sok összekacsmarintott kincsével Magyarorszába szökjék. Nagy társzekerek hurcolták utána a teméntelen drágaságot. A jámboroknak bemaszlagolták a szent hiedelmet, hogy hadiélélmét szállítanak. Minden készen állt a szökésre és a király kereket is old, miként ama híres valéziai, ha meg nem szimmantja, hogy Rudolf császár rejtek portyákkal leselkedik reá. Hanem csak ammondó vónék, hogy ami késik, nem múlik.

Zamoyski magából kikelve, az indulattól szederjesen válaszolt neki:

— Hogyan merészelnek kegyelmetek ilyen orcátlan rágalmakkal éléhozakodni? Vagy nem tudják-e nyilván, hogy királyunk, amikor Respublikánknek felesküdt, maga jószágainak javadalmaiból tette be üres kincstárunkba azt a kétszázezer tallért, amelyeket a Valois prédasága onnan kisemmizett. Most is a hadjáratban koronabirtokjaiból áldozott és még erdélyi és magyar honbéli javainak minden gyümölcséből fogadott zsoldosokat.

De hiába beszélt a békétleneknek. Szava még inkább olaj volt a tűzre. Most, hogy vicekancelláriusból nagykancellárnak tette meg a király s hozzá még

krakkói várnagy és kislengyelországi hetman is volt, ugyancsak megszorodott irigyeinek száma. A királyné udvara is fűtötte ellene az indulatokat.

— Telhetetlen papzsák, — kiáltoztak feléje minden oldalról — mely újabb hivatalokat akar kihízelkedni?

Pedig maguk sem vetették meg a hivatalokat. A király minden tartományban független nemesi törvényszéket állított fel és bővében osztogatta itt a bírói tisztelet és a többi hivatalt a seregestől nyüzsgő pályázóknak. A meghódított várakba is kapitányok és hadnagyok kellettek és a visszaszerzett tartományba előjárók és egyéb magisztrátusok. De a szálkát a maga szemében senki sem látta meg. Mindenki arra acsarzkodott, aki véletlenül zsírosabb konchoz jutott.

Annak is híre járt, hogy a cár, akit Polock eleste úgy kétségbeejtett, hogy csaknem elemésztette magát, békét kíván kötni a győzedelmes királlyal. Üzent is neki, hogy inkább a török hatalmának megtörésére egyesítenék erejüket. De a király kémei hamarost kifürkészték, hogy ez csak színeskedő hitegetés, a cár bosszút liheg és titokban hadat gyűjt, hogy az idő nyíltaival rettentő áradattal zúduljon rá Litvániára.

De a békétlen nemesség ezt sem akarta elhinni. És ha Zamoyskinak és híveinek mégis sikerült keresztül erőszakolni, hogy jövedelmük negyed részét ajánlják fel az új hadjáratra, arra már nem sikerült rávenni őket, hogy teljes számban lóra üljenek. Végül minden erő megfeszítésével, parasztok, városi polárok javának besorozásával, magyar, német és kozák zsoldosok fogadásával valahogyan elérték, hogy 1580 júniusában a király megint jó 45.000 főnyi haddal indulhatott Wilnóból, oldalán azzal a megszentelt díszkarddal, amelyet a pápa küldött neki követével s Uchanski primás a Székesegyházban övezett oldalára.

A had Polocknak vette útját, de a király tervét most sem ismerte senki. Így érkeztek Polockból háromheti kemény meneteléssel Szczyduty faluba. Itt tanácsot hívott össze Báthory s közölte vezéreivel titkos tervét. Határtalan volt az elképedés, mert arra legkevésbé számítottak, hogy a király a hatalmas Wielkiluki várát tűzte ki hadjárata céljául. Mindenki abban a hitben volt, hogy Báthory Polock után Szmolenszk meghódítására indul. Ebben a hitben volt a cár is. A király seregének mozdulataiból erre következett, ezért hadait Szmolenszk irányába indította.

Zamoyski maga is csodálkozott a király elhatározásán. De Báthory, mint minden tervét, ezt is alaposan megfontolta.

— Ha ezt az erős helyet birtokunkba vesszük, — mondotta kancellárjának, akire Mielecki hetmannel együtt hadai vezérletét bízta — teljesen elrekesztjük Moszkviát Litvániától és ami erőssége még Iván cárnak ezen a földön vagyon, egy szálig magától kezünkbe hull. Ám ugyancsak innen ágaznak ki mind a főutak, amelyek Novgorodba és Pszkovba, a cár hatalmas területeinek igazi oszlopaihoz visznek. Valódi forgató tengelye ennek a Moszkovia ellenébe zúduló hadnak ez a város. Meghódítása félelmetes csapás és komoly ijesztés leszen az egész birodalomra. Azt is jól észbe vettem, hogy Wielkiluki ostromával egyben elzárom a moszkoviták útját Wilno felé és bécsukom előttük Litvánia kapuját. Ha pedig Szmolenszknak fordulnék, nyitva maradna egész Livónia és az ellenség hátam mögött betörhetne tartományaimba. És ottan vagyon azonfelül a Dzwinába torkolló Uswiaczka folyó is, amely ezt a hasznos víziutat úgyszólván egészen az ostromolt várig hosszabbítja meg.

Zamoyski nem tudott ellenvetést találni. A király szavaiból azt is kiolvasta, hogy a két út közül, amely

Wielkiluki felé előttük állott, nem a rövidebbet választja Newelen keresztül, hanem azt, amely Uswiaton át az Uswiaczka folyó mentén halad.

A sereget csakugyan erre indította a király. Ismét két oszlopban és találkozó helyül Czasnikyt jelölte ki, ahonnan egyszerre a moszkovitáknak mind a négy főerősségét: Szmolenszket, Wielkilukit, Novgorodot és Szkovnot is fenyegethette. Azzal a fortéllyal élt hát, mint első hadjárata alkalmával és csakugyan sikerült is az ellenség erőit ezzel a bizonytalansággal ismét megosztania. Hogy még jobban megfélemlítse és megzavarja a moszkovitákat, a bialogrodi tatárok megint becsaptak a keleti határokon és tűzzel-vassal pusztították Lengyelországgal határos tartományait.

Közben a sereg megállás nélkül csak rövid pihenőkkel menetelt kijelölt célja felé, amelyet csak a vezérek ismertek. Zamoyski oszlopa haladt elől. Ágyúit és hadiszereit a Dzwinán vontatták utána. Witebsken keresztül július harmincadikán Suraznál érte el a határt. A várat elfoglalta és átkelve a folyón, a székely fadöntők rettentő szekercéivel tört magának utat az irdatlan rengetegen át. Emberfeletti munka volt. Szinte hihetetlennek látszott, hogy harmadnapra már Wieliznél termett a lengyel had és ezt az erős várat is bevette két nap alatt. Így fedezte magát Szmolenszk felől, ahol a moszkoviták hatalmas erőket csődítettek össze. A király, hogy a másik oldalról is fedezete legyen, Drohojowski polocki palatinussal ostrom alá vettette Newelt és Ozieryszczét.

Augusztus 10-én már az Uswiaczka mentén vonult a derékhad a király vezérletével. A folyón óriási tutajokat vontattak ágyúkkal és hadiszerekkel megrakva. Mint döbbenetes, mély siratóéneke verte fel a hajóvontatók egyhangú ütemű éneke a pusztaság csendjét.

Mikor megjött a hír, hogy Philon Kmita Orszán át Szmolenszk felé is megkezdte az előnyomulást, Báthory egyenesen előretört Wielkiluki ellen. Augusztus 27-én érkezett a vár alá. Szekértáborral vette körül és lötháton járva be a tábort, maga állította fel a seregeket. Közben szünet nélkül harsogtak a trombiták és peregetek a dobok, hogy a várbelieket a nagy mozgolódás és a nem csituló csatazaj már előre megfélemlítse.

A moszkoviták kiismerték már a király hadviselési módját és hogy a tüzes golyókkal és egyéb gyújtó hadiszerszámmal kárt ne okozzon nekik, leszedték a házak, tornyok és templomok fedelét, minden gyúlékony anyagot mélyen a föld alá rejtettek és a falakat homokkal szórták be. Így a magyar tűzmesterek csak nehezen boldogultak és ha itt-ott sikerült is egy bástyát felgyújtani, a moszkoviták hamarost eloltották.

De az ostrom nyolcadik napján rettentő robbanás reszketettette meg az egész várost. Mintha az ítélet napja érkezett volna el. Lángözönnel szakadt le az ég. Rázkódtak az épületek. Leomlott az egyik tetőtlen templomtorony. — Az Úr keze! — süvöltötték a pópák — mert egyházait megfosztották keresztes díszüktől. — Aggok, nők, gyermekek jajveszékelve tódultak a pincék felé, hogy menedéket keressenek.

Bornemissza János egyik aknája robbant fel és levegőbe ragadta a vár főbástyáját. Falánk tüzet is nyújtott maga körül, amely gonosz hamarsággal ette magát tova a fagerendákon és palánkokon. A hirtelen kerekedett szél is derekasan táplálta. Reggelig lobogett ez a dühös tűzvész. A megrémült várbeliek fegyverszünetet kértek. A király kegyesen megadta nekik. Sőt nagylelkűen maga adott segítséget az oltáshoz. Csak később derült ki, hogy talán nem is nagylelkűség volt ez, inkább fortély. Hogy, hogy nem, vi-

szály támadt a beküldött katonák és a várbeliek között s a moszkoviták leütötték az oltásban segítő lengyelek kornétását. Általános csata kezdődött erre a rombástyán. A lengyelek és a hajdúk riadókürtjei megszólaltak, mire az ostromló sereg teljes erejével neki-zúdult a résnek és rövid küzdelem után benyomult a várba. Az ostrom kilencedik napján már ott lengett a lengyel király zászlaja a moszkoviták egyik leghatalmasabb erősségének ormán.

Két hét múlva elesett a Polocknál nem sokkal kisebb Newel. Ezt a várat, amelyet tizenhat fabástya védett, szintén Bornemissza aknai gyujtották fel és Zamoyski lovasdarabontjai rohanták meg. De alig késültek el Wielkiluki megrongált erősségeinek gyors helyreállításával, Toropiec felől hatalmas tömegekben áradtak a moszkoviták felmentő seregei a vár felé. A király a vitéz Jan Zbaraski sztarosztát küldte ellenük. A lengyel és litván csapatok a Toropa folyó partján rohanták meg az elkésett segítséget és véres csatában teljesen szétszórták a moszkoviták hadát, amelyből a feneketlen mocsaraknak szorítva, hírmondó alig került haza.

Hamarosan a lengyelek kezére került Zawolocze és Jezerice is. Közben Philon Kmita kitűnő hadvezéri tehetsége nagy diadalt szerzett azoknak a kisebb lengyel hadaknak is, amelveket csak az ellenség figyelmének elterelésére küldött ki a király. Kmita elfoglalta Cholm várát és ezzel elzárta moszkoviták novgorodi útvonalát.

Akkor a király már nem volt a harcteren. A tél hirtelen beállott fogcsikorgató hidegekkel. A kietlen pusztaságon vad hóviharak sönörtek végig. A mérsékelt mocsárvidék kegyetlen jégsivatagává változott. A király hát téli pihenőt engedett katonáinak, de kapitányainak jól lelkére kötötte, hogy éberen

figyeljék a cár minden mozdulatát. Különösen bízott Philon Kmitában. Őt tette meg a helyreállított Wielki-luki kapitányává. Zawolocziban pedig a magyar Sibrik György parancsolt. Ezt a kemény katonát a legzordonabb tél sem akadályozta, hogy vakmerő vállalkozásba ne fogjon Woroniec ellen. A kaland sikerült is és az erősség elfoglalása koronázta meg. Ez a vár már a Pszkovnak induló út kapujában állt. Sibrik meg is ragadta az alkalmat, hogy kissé járhatóbbá tegye itt legalább az út elejét. Megint csattogtak a székelylejszék. Omlottak alattuk a százados szálfák, a mohos-törzsű faóriások. Szakadozott a bonthatatlanlannak látszó bozót. Talán a véres harcoknál is nehezebb, kegyetlenebb volt ez az emberfeletti küzdelem a természettel, a zordon tél csontig csikaró érckörmével, erdők, lápok, sivatag puszták titáni akadályával.

Ez már mind a tavasz nyíltával induló új hadjárat előkészítésére történt. Ezért kalandozták be Zamoyiski lovas portyái a Pszkovnak tároló roppant térségeket, hogy a vidéknek vizeit és útjait megismerhessék.

A király maga is untalan csak a jövő esztendő új hadjáratát forgatta fejében, amikor grodnói vadászpihenője után Varsóba visszatért. Tudta, hogy ez az új hadjárat elkerülhetetlen, hogy csak ezzel teheti rá a koronát előző káprázatos diadalaira. Azt is tudta, hogy talán most mérhet döntő csapást a moszkovita hatalomra, ha sikerül kellő hadierőt vinnie. Tudta jól, milyen erőfeszítésbe kerül ez. Azért mint mindig, most is nehéz szívvel ment Varsóba.

IVÁN Vasziljevics, a moszkoviták rettenetes cárja szakállát tépte, mikor a sorozatos vereségek híre Alexandrovba megérkezett. Begbulatovics herceget, akinek ereiben tatár vér csörgedezett, a Kremlin piacán nyilvánosan megkorbácsoltatta. Minden elfoglalt moszkovita várért öt korbácsütést mértek rá a pribékek. A vezért véres cafrangokra tépve vitték tornyos izbjába. Néhány napra rá belehalt szégyenébe és rettenetes sebeibe.

A tartományokat pedig vad opricsnyikok száguldozták be, hogy katonát toborozzanak a cárnak karddal, dárdanyéllel, szöges nagajkával. Pszkov, Novgorod és Szmolenszk felől szilaj áradásban özönlöttek befelé az országba a haddúlta tartományok szerencsétlen lakói. Szemükben üveges rémület ült. Éhség, nyomorúság, kínok kísérteteitől vemhes rémmesék ostorai hajszolták őket. Dárda, kard és korbács nem riasztott senkit közülük.

Novgorodban felszakadtak az alig behegedt sebek. A polgárság visszaemlékezett a rettenetes vérsarcra, a sátáni meggyötörtetésekre. Úgy érezte, itt az ideje, hogy lerázza nyakáról a gyűlölt igát. De nem csak ott háborgott a lázadás szelleme, hanem mindenfelé a Lengyelországgal határos tartományokban. Délről pedig a Kremlin szívéig zajdult a rémület, hogy a tatárok új nagy betörésre készülnek, a kazanji és asztrahanji vereségek csorbájának kiköszörülésére.

De legjobban bosszantotta a cárt, amikor hírül vette, hogy Riga, amelyet ő hiába ostromolt, szintén meghódolt Báthorynak. Toporzékolt tehetetlen dühében. A kazanji Szent Szűzre esküdözött, hogy elevenen nyúztatja meg ezt a parasztkirályt. De aztán elővette

a jobbik esztét. Hallott már róla, hogy a lengyel országgyűlés is igen békés hajlandóságú. Vén bakafántos nemesek a kákán is csomót keresve, már a hódításokat is kifogásolták. Nem ártallották nagy izgágán felhozni a király háborús szándékai ellen, hogy a területek gyarapításával csak az ország gondjait szaporítják. A fortélyos cár elhatározta, hogy lovat ad békés szándékaik alá és békeköveteket küldött Báthoryhoz. Egyben a pápa közbenjárását is kérte. Nagy szemforgatással fűt-fát ígért neki. Tudta, hogy a Szentatya világgraszoló tervet forgat fejében. Egyesíteni akarja a török ellen a kereszténység összes fejedelmeit, mint egykor a kereszties hadak dicsőséges korában, hogy végképpen megdöntse Európában a pogányság hatalmát. Fogadkozott a cár, hogy egyetlen vágya a törökre rontani óriási birodalma minden erejével, de a lengyel hadjáratok megakadályozzák ebben. Nagy igyekezetében azt is megígérte, hogy egész népével visszatér a római Egyház hűségére.

De közben szüntelen követjárásokkal zaklatta Prágában Rudolf császárt is. Mindenáron harcos szövetségre akarta megnyerni Báthory István ellen. Követei azt is besúgták, hogy a magyar urak, akik a beteges császár közeli halálát várták, mind összefogtak, hogy Báthoryt koronázzák királyukká, mert a moszkovitákon aratott győzelme nagyon megnövelte becsületét. A török szultán is malmára hajtja a vizet. Wielkiluki bevétele után Ahmád csauzt küldötte hozzá szerencsekívánataival és biztatást küldött neki, hogy a jövő év tavaszán teméntelen haddal vonul Bécs ellen s egész Magyarországot neki engedi át. A prágai udvarban is hallottak a Magyarországon egyre megújuló mozgolódásról, de a beteges király, aki egészen eltemetkezett a csillagnéző tudományokban és tégelyei fenekén sem született meg a sóvárogva várt

vörös oroszlán, nem akart a lengyel hadjárat kétséges kalandjába belebocsátkozni.

Közben a diadalok koszorújától övezett István király csakugyan bevonult Rigába. Az ifjú tavasz első szellői a tenger sós lehelletét szitálták. A piros zászlókon a lengő gyolcsok vidám ropogásával röpdöstek a fehér lengyel sasok. Bőrancú, csatos talárokban görnyedthátú, ezüstös üstökű városatyák járultak a király elé, akinek aranyveretes páncélján szikrázva csilant vissza a tavaszi nap. Kenyeret és sót hoztak elébe és régi kiváltságaiknak megerősítését kérték. A király kegyesen megígért mindent, mire a büszke város biztosította hűségéről. Nagy kő esett le szívükről, amikor a király afelől is megnyugtatta őket, hogy templomait is meghagyja és nem háborítja őket az augsburgi hitvallás követésében. Csak Szent Jakab apostol egyházát követelte vissza a katolikus hívek használatára. A lutherista magistrátusnak még ez sem tetszett és erős vonakodások közt unszolták a királyt, adna nekik halasztást, mert nehezen tudnák a polgárság indulatait megcsitítani. De a király nem engedett.

— Falást sem akarok addig enni és korty italt torkomon nem bocsájtok, hameddig a templomot meg nem kapom.

Akkor nagy keservesen elébehozták a templom kulcsait. A király maga nyitotta meg a kapukat. Az orgonán diadalmasan zúgott fel a hálaadás éneke. Az oltáron kigyulladtak a gyertyák és hosszú évek után ismét megkezdődött ünnepi szertartásokkal az első szent mise, amelyet a király térdreborulva hallgatott végig.

Mise után a városnak különböző céheit, a kalmároknak és hajósoknak gildéit és a tartomány különböző rendű és rangú lakosait hallgatta meg. Legutoljára megroskadt derekú, mélyen barázdált arcú, re-

ménytelen, csüggedt tekintetű livóniai parasztok járultak elébe. A nehéz idők járása, a tenger munka, jobbágytartó uraik kegyetlensége ugyan megcsigázta őket. Szemükből állati türelem egykedvűsége bámészkodott elé. Rogyadozó járásuk mintha nyitott sírok tátott szájától hozta volna őket ide. Asszonyok is jöttek velük a zimankós időben, lila, kék meg vörös kendergyolcs köntösökben. De nyakukban sűrű sorokban felfűzött csigák kalárisláncain fénylő rézkarikák csörömpöltek. Legfuresább volt azonban, hogy térdükre élesszavú csengőket kötözték, amelyek már messziről hangosan szóltak, mintha lelkenedező ünnepi processzió közelednék.

Amikor a király elébe értek, földig kornyadoztak. Sokan keresztet hánytak magukra, mások azonban babonás jeleket dobáltak ujjakkal a levegőbe mindenféle ígérés és rontás ellen. Mert, bár keresztények voltak, de megtartották babonás pogány szokásaikat is. A nagy darab mezőben magánosan álló tölgyekhez és a végtelen síkságon csodálatosképpen elszórt árva sziklákhöz is imádkoztak. Könnyörgő alázat volt minden szavuk. A királynak megesett rajtuk a szíve. Tolmácsokkal apróra kikérdeztette sok bajukat és megígérte nekik, hogy ennek a napnak emlékére királyi rendeletet tesz és mától kezdve mentességet ad nekik ostortól, fenyítő bottól. Ha vétenek vagy hibában találatnak, pénzzel válthatják meg magukat a büntéstől.

És ahogy a király szándékát megértették, egyszerre sírva kushadtak térdre s fejükkel verték a földet a legroskátagabb parasztok.

— Kegyelmes Atyuska, — könnyörgött a legvénebb közöttük — hagyd meg minékünk a csekélyke ostort és a bírható botocskát. A mi hátunk megszokta már a tűrést és bőrünket vastagra csereztek az ütle-

gek, de a pénz mindennél nagyobb kincs nekünk és mi sem szívesen engedünk régi szokásainkból, mivel tapasztalásunk, hogy az új módik ritkán járnak jóval.

Rigából Grodnóba sietett a király. Itt érte a hír, hogy Iván cár, amíg nagy igyekezettel küldözte a békeköveteket Rómába, Madridba, már meg is előzte őt a támadással. Szmolenszknél összecsiszított hadai betörték a Dnyeper völgyébe. Rettentő dúlással rendre égették ott a békés falvakat és kegyetlenül megcsigázták a békés lakosságot. A király azonban meg nem bontotta érettük Polocknak indított hadait. A meghódított várak őrségei mindenütt véres fővel verték vissza a betolakodott moszkovitákat. Fő haderejük Wieliz várát szerette volna visszahódítani, de itt súlyos vereséget szenvedett. De a legkeményebb csapást Cholumnál mérték rájuk a lengyel hadak. Ezzel a csúfos vereséggel végképpen kudarcba fúlt a moszkoviták próbálkozása.

István király főhada a támadással mit sem törődve, gyors meneteléssel haladt Radziwill Kristóf litvániai nagymarsall vezérletével azok felé a területek felé, amelyeket az előző évben Sibrik György és Philon Kmita meghódított, hogy most már ősi moszkovita földön kezdje meg a támadást.

Július közepén a király is Polockban volt. Itt ismét meg kellett állnia, mert Antonio Possevino jezsuita atya, akit a pápa a béke egyengetésére Moszkvába küldött, várta már Puskinna, a cár követével és velük érkezett Dzierzek Kristóf, a lengyeleknek Moszkvába küldött követe is. A király rendkívül megkedvelte az elmés jezsuitát, hosszasan elbeszélgetett vele terveiről. Még nem akadt ember, akinek ennyit elárult volna szíve legtitkosabb vágyaiból. De a bölcs és villámgyors észjárású papot méltónak ítélte magához. Bár Possevino értett hozzá, hogy mint iskolá-

zott diplomata, jól elrejtse gondolatait, Báthory mégis hamarost észrevette rajta, hogy moszkvai útja csalódást okozott neki.

— Bízvást megvallhatja kegyelmed, — fordult beszélgetésük közben váratlan nyíltsággal a jezsuitához — hogy nékem volt igazságom mindazokban, amiket a moszkovita cár szándékairól a Szentatyának izentettem.

— A cár szándékai talán idvességesek, csak valósággá váltásukhoz hiányzik még az erő — mondta kitérően a jezsuita.

— Erőszakhoz sem restel a cár nyúlni, ha igaz akarátja vagyon, — mondta fanyar mosollyal a király — de mostan csakis az ígéretekben bővelkedik, cselekedetre csak karddal meg ágyúval lehet kényszeríteni.

— Mégis szörnyű romlása a kereszténységnek, hogy két Krisztus Úr hitében buzgó fejedelem egymást emészti és a pogány vígan gyarapszik a viszálykodók között.

— Leccsapnék én a pogányra teljes erőmmel és megmozgatnám a roppant moszkovita tartományok számlálhatatlan seregeit, ha a keresztény fejedelmek mindahányan összefognának mögöttem és Őszentsége sem sajnálná tőlem segítségét. De Iván cár soha mívelünk egy útban haladni nem fog. Szépszavú ígérgetése csak maszlag. Orrunknál fogva próbál álnok fortélyosságában vezetni mindnyájunkat. Csak időt akar nyerni, hogy ha az alkalom néki kedvező, leccsaphasson ránk, akár a tatárokkal egyetemben is. Mert egy célja vagyon csupán, lássák már be kegyelmeitek: kitolni hatalmát a tengerig és azon keresztül magát erőkké megcsízván, reázúdulni a nyugati, keresztény országokra.

— Most őszintén áhítozza a békességet, — vetette közbe Possevino atya — kész Felségednek átengedni egész Livóniát.

— A négy legfőbb várnak kivételével, amelyekből hamarost visszahódíthatja megint az egész tartományt — vágta oda keserűen Báthory. — De én ezenképpen nem alkuszom. A győzelemmel megszerzett tartományból, csak egy ekenyom nem sok, akkorát is kezemből ki nem engedek, mivel nem nézhetném, hogy az én főztömet más lakmározza fel.

— Úgy lehet, a várak dolgában is sikerül még ötlet jobb belátásra hozni — erősködött a jezsuita.

Báthorynak már kezdett fogyni a türelme:

— Ha igaz békés szándokkal vagyon, — fakadt ki — mért tétet akkoron áskálódó titkos követjárásokat untalan Prágában és Madridban? Nékem is ólálkodnak ottan hallgatódzóim, akik figyelmet vetnek minden lépésére. Ha a Szentatya erőt akar nekem adni a pogány ellen, békéltesse meg a császárt és a keresztény királyokat és nyujtson segedelmet a pogánynál gonoszabb moszkovita ellen, mert Lengyelország maga elfáradt már és mostan sem tud állítani nekem annyi katonát és hadiszert, amennyi ekkora hadivállalkozáshoz elégséges. Ezt mondja meg kegyelmed a Szentatyának.

Aztán újabb követ is jött Moszkvából. De a békekötésből semmi nem lett. A király előre látta ezt és mire hada összegyülekezett, meg is szakította a hiábavaló tárgyalásokat. Radziwill nagymarsallt, hogy a cár tartományaiban rémületet keltsen, a Volga felé küldte. Maga pedig Zamoyskit téve meg a sereg fővezérévé, azon az úton, amelyet előző télen Sibrik György hadai törtek az irdatlan rengetegeken keresztül, július végén megindult egyenesen Pszkov felé.

LÁNGOK bíboros koszorújából süveges tornyok erdeje magaslott ki. Se szeri, se száma nem volt a sok vastagfalú toronynak, amelynek ablakrésein öregágyúk torka ásítózott le a Wielkiluki vizére. A vár öles bástyaival szemben pedig mindenfelé csillagos sáncú farbakának állottak, hogy kétfelől foghassák tűz alá a falakhoz merészkedő ellenséget.

A király csak futó pillantást vethetett a lángok ropogó sövényén át a nagytömegű várra, egyszeriben látta, milyen hatalmas erősség ez. Ahogy szemre felmérte, volt akkora a szélesen elterpedt város, mint Párizs, amelyet legnagyobbnak tartottak akkor az egész nyugati világban.

— Kemény dió lészen, — mondotta némi indulattal Zamoyskinak — pedig az urak ugyan fitymálva szóltak róla, amikor Polock helyett Pszkov ellen akartak rugaszkodni.

Aztán fejcsóválva tette hozzá:

— Erőnk talán csekély is lehet ilyen tetemes erősség megvételére. Bölcsőbbnek vélném, ha minyarást szednők sátorfánkat. Próbálkoznánk inkább tán Novgoroddal.

— Nagy csorba esnék a becsületen, — fogadkozott Zamoyski — egyebekben Novgorod vára tudomásom szerint semmivel sem alábbvaló emennél.

A király hát maradt becsületből.

Az emésztő lángok pedig ropogtak tovább telhetetlen falánksággal. Maguk a védők gyujtották meg a külső városrészeket, hogy az ostromlóknak menedékül ne szolgáljanak. A lakosság pedig a belső erősség falai mögött keresett oltalmat. De a lángok ropogását is

túlzengte a vészharangok kongása és a zsolozsmázó, mélybongású harangzúgás. A városnak mind a hatvan temploma megszólaltatta harangjait. Az utcákat pedig messzezengető énekszóval könyörgő, csengetyűs, tömjénfüstös, szentelt lobogós processziók járták, a csodátévő Szűz segedelmét esdekelve Pszkov nagy próbáltatásában.

Az mindjárt kezdetben megmutatkozott, hogy a király hadai nincsenek elégséges számmal, hogy a várat tökéletesen körülzárják, így arra sem gondolhattak, hogy legrosszabb esetben kiéheztetéssel kényszerítik megadásra. Pszkov őrsége számban még fölül is múlta Báthory hadát, amely alig volt negyvenöt-ezer főnyi, nem sok reménységgel foghattak hát az ostromhoz.

Alig kezdtek a sánckosarak és az ágyúk felállításhoz, máris olyan váratlan csapás érte őket, amely az ostrom egész ideje alatt nyomasztóan éreztette hatását. A király, mint kitűnő katona, bölcs előrelátással rengeteg puskaport és hadiszert halmozott fel Suza kazamatáiban. De a suzai kazamaták, nem tudni hogyan, kinek a hibájából, még az igazi ostrom megkezdése előtt levegőbe repültek. A szörnyű robbanás a fél várat romba döntötte és csaknem teljesen megsemmisítette az egész puska- és hadiszert-készletet. Most a messze Rigából kellett a Dzwinán puskaport hozatni. És hiába dolgoztak erejük teljes megfeszítésével a lőpormalmok, a rengeteg hiányt sohase tudták kellőképpen pótolni. Ágyúgolyókért Zawoloczébe küldött a király. De ez is igen távol feküdt és az utak az őszi esőktől csaknem járhatatlanok voltak.

Mindez keservesen hátráltatta az ostrom előkészületeit. Eltelt az egész nyár és a falak lövetése csak szeptember 7-én kezdődött meg. A magyar hajdúk nagy türelmetlenségükben már másnap megrohamoz-

ták a várat, de sikertelenül. Ezután egyik elkeseredett roham a másikat érte. Ám a védők gyilkos tüzelésében valamennyi véresen omlott össze. Sokszor torpantak már vissza vértajtékos taréjjal a falaknak zúduló emberhullámok, mikor végre sikerült magyar és lengyel kapitányoknak megvetni lábukat a Pokrovszkája és Szvinszki tornyon. Békessy Gábor, az elhunyt Gáspár idősebbik fia, ki is tűzte az egyik toronyra Báthory sárkányfogas zászlóját. A védőkön olyan rémület vett erőt, hogy fenn a Kremlinben már a város feladásáról tanácskoztak. De Tichon igumen rettenetes átkokat szórt fejükre és a gyehenna legválogatottabb kínjaival fenyegette meg őket gyávaságukért. Eszeveszett dühvel vetették most magukat a tornyokban küzdő ostromlókra. Embertetemek magasra nőtt töltésein özönlöttek rájuk. Mikor a védők már-már ismét uraivá lettek a Pokrovszkája toronynak, a magyarok mindenestől levegőbe röpítették. Késő estig állták még a védők ostromát. De jégesőnél sűrűbb tüzelés záporozott feléjük. A szomszédos tornyokról mázsás köveket és égő gerendákat dobáltak rájuk, úgyhogy az éj beálltával vissza kellett vonulniuk. A halottak száma az ezret jóval meghaladta. Békessy Gábort is golyó sebezte halálra. A tábori borbélyok pedig, akiket a király híres padovai orvosdoktora, Bucella uram okosított, holtra fáradtak a sebesültek kötözésében.

A sikertelen roham nagyon megnövelte a védők bátorságát. Nyilakat lövöldöztek ki a lengyel táborba. A nyilakra kötözött csúfalkodó levelekben azt tanácsolták nekik, jobb ha szedik a sátorfájukat és hazatakarodnak a rokka mellé, mert anyámasszony katonái. A lengyel táborban pedig Zamoyski ellen zúgóldtak csúfalkodó kifakadásokkal. Azt mondogatták róla, hogy a padovai univerzitáson sok hiábavalóságot

összetanulhatott, de bizony inkább moszkovitát verni tanították volna meg.

A király most rohamok helyett, az előző hadjáratokban jól bevált aknákhöz folyamodott. Bornemissza Jánost hívatta, hogy vele az aknák dolgát megtanakodja. Volt a táborban egy Domenico Rodolfini nevű talián tűzmester, aki a király tüzes labdáit is tökéletesítette, ezt adta Bornemissza mellé segítségül. De Bornemissza sem ment sokra. Sehogyan sem tudta embereivel a falakat megközelíteni. A hadiszernek bővében lévő védők tüzelése elviselhetetlen volt. Hatalmas szögekkel kivert óriás fatörzseket röpítettek az ostromlók közé, ha a falak közelébe merészkedtek.

Egyik éjszaka azonban mégis felrobbant egy akna. De éppen a király sátra alatt. Elvitte az egész sátrát és messze kilódította a királyt fekvőhelyéből. Csak épp nem szakértő kéz fúrta és így a robbanás ereje éppen a másik oldalra vágott, mint ahol a király medvebőrös heverője állt. A királyban egynéhány horzsoláson kívül nem tett semmi kárt. De bizonyos, hogy életét csak csodával határos véletlennek köszönhette.

Nagy riadalom támadt a táborban. A robbanás hírét tódítva, kiszínezve adták tovább. A tábor szélein már úgy beszéltek, hogy vége a királynak. A moszkovíták aknája sátrastól levegőbe ragadta.

Bornemisszát álmából verték fel. Zamoyski lélekszakadva rohant oda. Báthory Boldizsár, a magyar csapatok főkapitánya már meg is siratta bátyját. Nagy volt a meglepetés, amikor a király épségben a maga lábán jött elébük. Csak a homlokán éktelenkedett csúnya zúzódás véres foltja.

— Fáklyákat ide! — kiáltotta Bornemissza, aki sietett megszemlélni a robbanás helyét.

Hamarost egész nappali világosság támadt az akna földtúrásai körül. Rodolfini is ott volt és Bor-

nemisszával együtt nézegették meg a robbanás helyét. Egyszer aztán Bornemissza felkapta a fejét és amit mondott, attól valósággal megfagyott a vér a körülállókban:

— Orgyilkos áruló vagyon a táborban! — kiáltotta magából kikelve.

— Hát nem Pszkovból indult a gonoszszándékú akna? — hüledezett Zamoyski.

— Percig se hittem én azt, — legyintett Bornemissza — Pszkov nagyon is messzire vagyon innét, hogy idáig érhessenek az aknával. Meg miképpen is mesterkedhették volna ki, hogy éppen a király sátra alá juthassanak. Egészen kurta volt ennek az aknának járata. Innét indult a táborból. Csak éppen nem értő kéz kontárkodta el. Annak okáért nem is volt foganatja. De a szándék, amely készítette, annál gonoszabb volt.

Zamoyski fővezér nyomban szigorú vizsgálatot rendelt. De semmi nyom nem akadt, amelyen elindulhattak volna. Mindössze Borbély Balázs, a király belső csatlósa erősítette, hogy egynéhány napja már néminemű sandaábrázatú polyákat látott settenkedni a király sátra körül, aki emlékezete szerint már Varsóban szemetszúrt neki. Hanem hiába tette tűvé az egész tábornak a robbanás után, nem tudott ennek az embernek újból a nyomára akadni.

Nem is igen hitte senki, hogy itt jól kitervelt, orgyilkos merénylet hiúsult meg.

— A magyarok dajkameséje — mondogatták a mindig békétlen mazoviaiak.

— Ünják már az ostromot, szeretnének ráijeszteni a királyra — gondolták a magyarok, akik ilyenféle szándékot sejtettek az aknarobbanás mögött.

De nemsokára kitűnt, hogy a táborban csakugyan

lappangó orgyilkos rejtőzködik és valami láthatatlan kéz tör gonosz eszközökkel a király életére.

Az ostromlók egyre szűkebben éltek. Szemlátomást megapadt minden készlet a hosszú ostrom alatt és az éleést hozó szekerek egyre nehezebben érkeztek. Hamarost rájöttek ennek az okára is. A vártól jó mérföldnyi távolságra állott a Piecsera-kolostor, meszsze földre híres csodatévő fekete Máriájával. Ezt a kolostort valóságos várrá építették a moszkoviták és innen csaptak ki az éleést szállító csapatokra. Sokszor hírmondót sem hagytak a társzekereket kísérő katonákból és elragadták az egész szállítmányt. Zamoyski a skót zsoldosokat küldte ellenük. De azok semmire sem mentek a kolostorral, amelyről az a hír kezdett elterjedni, hogy a csodatévő Mária-kép oltalmazza. A király azonban mindenáron végezni akart ezzel a kellemetlen leshellyel. Bornemissza Jánosnak adta ki hát a parancsot, hogy ha török-szakad, foglalja el a Piecserát.

Bornemissza ötszáz magyarral kezdte meg az ostromot. Napokig vívta hasztalan az erős falakat. Akkor körülzártá, hogy majd kiéhezteti. Egy éjszaka azután hosszúszakállú szerzetes jelent meg a falakon és a roppant éjszakát dörgőn betöltő nagy hangon harsogott le a táborra:

— Ébredjetek fel Sátán kiszemelt prédái, örökös kárhozat martalékai, serkenjete esztelen álmotokból!

A katonák riadtan tápászkodtak. Félálmos szemük látta a fal tetején a jelenést. Úgy rémlett nekik, hogy rejtelmes kék sugárzás szüremlik a barát kámszájából. Dörgő szózata pedig már újfent hallatszott:

— Takarodjatok innen, gonosz és hitszegő királyotokhoz, aki kérkedőn hirdette, hogy templomok ellen nem hadakozik és íme, mostan álnokul mégis eme szent helynek ront és jámbor kolostort akar felpré-

dálni. Takarodjatok innen, mert a gyehenna fertelmes lángmocsara nyel be mindnyájatokat.

A barát elhallgatott. Csak állt némán félelmetes fény udvarában a várfal fölött. De mögötte a falak közül egyszerre pokolbeli üvöltés zajdult. Mintha szél-üvöltözésben rettentő dúvadak sivalkodtak volna. Kísértetes kacagás rikácsolt. Távoli, tompa dobok pörögtek. Búgó zúgás, kopogó dörömbölés kavardott egymásba s az egész kusza, szívszorongató zsvajgásból rekedt kongás rémledezett ki, mintha háborgó tó mélyéről sóhajtoznának föl elsüllyedt harangok. A magyarok szívét pedig szörnyű félemedés szállotta meg. Megjuhászodva hányták magukra a keresztet és hiába volt a kapitány minden erőlködése, szégyenszemre eltakarodtak a kolostor alól s az egész táborban szent volt a meggyőződés, hogy a csodatévő ikon mentette meg a Piecsera-kolostort.

Hanem ettől fogva még tűrhetetlenebb lett a szűkölködés. A katonák keservesen éheztek gyenge adagjaikon. Volt olyan nap, hogy falásnyi élés nem jutott senkinek. A koplalás annál keservesebb volt, mert a mindjobban mutatkozó hideget is nehezebben tűrte az étlen-szomjan elerőtlenedett test.

Arról mégis gondoskodtak, hogy a királynak legalább délben jusson néhány falat. Éppen ebédjét hozta be egyik napon étékfogója, amikor észrevette a király, milyen sóvárgó szemmel pillantgatnak a szegényes tál után testőrzői, akik ekkor talán már két napja sem láttak ételmet. Nem bírta elviselni, hogy ő mindennap egyék, amikor mások éheznek. Odaintette a két testőrzöt és keményen megparancsolta nekik, hogy nyomban egyék meg, ami a tálban van. A testőrzők vonakodtak eleintén, de aztán nem kellett nekik sok biztatás. Mohón nyelték be a királynak készített falatokat. Ám alig telt egy-két perc, hirtelen kínzó gör-

csök fogták el őket. Rettentő kínok közt fetrengtek. Bucella orvosdoktor vomikációs szerei csak az egyiken segítettek, amelyiknek szerénységében kevesebb falat jutott. A másiktól még estére elszállt a lélek. A titkos kéz tehát mérget kevert a királynak szánt ételbe. Ki volt? Miképpen cselekedte? Nem derült ki soha. Hanem ettől kezdve mindig megkóstolták előbb a király ételét.

Az éhség és sanyarúság egyre kegyetlenebbül látogatta a tábort. A tél is hamar beállt és a vad orosz pusztaság csontig hasító hidege mind elviselhetlenebbül csigázta a katonákat. November végén már derékig jártak a hóban. Jeges hótörleszokban kellett utakat vágniok a székel szekeréseknek. A rossz élelmezés miatt undok fekélyes nyavalyák, fertelmes szájbetegségek ütötték fel fejüket a táborban. A keserves hidegben sok volt a rázóhidegekkel és éktelen forróságokkal járó torokgyík is. Legtöbb katona oldalát fájlalta. A szemek meggyulladtak a vakító, végtelen fehérségtől. A lenmagliszt párolások, a zsályával, mügével, tengeriszőlővel, ánizsmaggal, szerecsendió-virággal, izsóppal, timiánfűvel kotyvasztott italok nem sokat használtak. A mindenfajta vajákos ráolvasások még kevesebbet. Fogytán volt a pénz is. A király nem tudott zsoldot fizetni. Mire háromezer német landsknecht szó nélkül kereket oldott. A skót és dán zsoldosok is békétlenkedni kezdtek. Vágnivaló ködök váltakoztak az állandó hóviharokkal. Szörnyű csüggedés terjedt el az egész táboron. A király már látta, hogy ez a vállalkozása kudarcra végződik. Minden ereje megfeszítésével tartotta hát a lelket vitézeiben, hogy legalább a csúfos vereséget elkerüljék.

Tanácsstalan helyzetében kapóra jött, hogy Possevino követ, aki újra megjárta Moszkvát, kedvező hírrel tért vissza. A cár is megelégtelt már a hiába-

való vérontást és hajlamos a békességre. Soha jobb időben nem érkezhett volna ez a hír.

A király Jan Zbaraski herceget, a braczlawi palatinust küldte Kiverova Horkába, hogy a cár követivel a békéről tanácskozzék. Maga pedig visszatért Lengyelországba, hogy pénzt és élelmet szerezzen a rettentő nélkülözések közt sanyargó sereg megsegítésére. Esetleg azért is, hogy ha mindenáron kell, még egy hadjáratot készítsen elő. A Pszkov alatt hagyott sereget Zamoyskira bízta és lelkére kötötte, hogy ha töríkszakad, tartson ki minden erőfeszítésével, míg az erősítés megérkezik, vagy a béketrakta dolga jóra térül.

Ez volt a hároméves hadjárat leghősiesebb erőfeszítése és legkeményebb próbája. Három egymástól távoli harctéren kellett szinte a lehetetlennel megküzdenie. De a királynak, Zamoyskinak és Zbaraski hercegnek rendíthetetlen kitartása mindenütt győzedelmeskedett. Igaz, a moszkoviták ellenállása is megtört a három hadjáratban. Báthory személyét valósággal babonás félelem vette körül. Azt tartották róla, hogy golyó nem fogja, sebezhetetlen és legyőzhetetlen. Míg Pszkov alatt Zamoyski ereje minden megfeszítésével tartotta a lelket az elcsüggedt seregben, azalatt Radziwill Kristóf és Philon Kmita hadai vakmerően egész a felső Volgáig kalandoztak s egy ízben már majdnem magát Iván cárt is fogságba ejtették. Mégis a legtökéletesebb egyetértésre, folytonos egymást támogató érintkezésre, pillanatra meg nem rendülő kitartásra és kölcsönös mélységes bizalomra volt szüksége a királynak, Zamoyskinak és Zbaraskinak, hogy ebben a válságos helyzetben jó eredményt tudjanak elérni.

Az eredmény csakugyan a csodával határos volt és ebben nagy rész jutott Possevino atya bámulatos diplomatatehetségének is. Kiverova Horkában 1582

január 15-én aláírták a tízéves fegyverszünetről szóló kötést. Eszerint Lengyelország megkapta egész Livóniát Polockkal, Witebskkel és Wieliz várával együtt. De Báthory visszaadta a cárnak Wielkilukit, Cholmot, Newelt és Ostrowot s mindazt, amit a novgorodi és pszkovi orosz tartományokból elhódított. Így elérte minden maga elé tűzött célját. Esküjéhez híven visszaszerezte Lengyelországnak Kurlandot és Livóniát és elzárta a moszkovita hatalmat a Balti-tengertől, ami még Livónia visszaszerzésénél is nagyobb eredmény volt.

Zamoyski a békekötés után február 6-án vonult el seregével Pszkov alól. Hazatérő útjában elfoglalta az ágyúkkal megrakott Dorpatot, amelyet Lengyelország meg is tartott. Királyával Rigában találkozott, aki keblére ölelte vezérét és jobbról-balról mind a két orcáját megcsókolta.

Mélyen bennjártak már a nyárban, amikor a király sűrű durrogások és harangzúgás között bevonult az ünneplő Varsóba. A diéta nagy elismeréssel adózott uralkodójának az eredményekért. De még sokkal jobban örült a békének, mint a nagy hódításnak. A lengyel nemesség nem értékelte kellőképpen királyának nagy elgondolásait és nem támogatta lelkesen vállalkozását. Csak akkor eszmélt rá, mit mulasztott el, amikor a tervek megvalósítására a változott körülmények között már nagyon késő volt.

MAGÁNOSSÁG FELÉ...

I

EGY IDEIG a grodnói vadont bújta István király. Csatak zaja után erdők csöndjébe temetkezett.

A bialowiezsai rengeteg tornyos tölgyeit, szakállas, vén fenyőtitanjait látogatta. Ingoványos zsombékokat tapogatott a lába, kétfelől leselkedő hínáros mélységek közt. Késével hasogatott magának utat a pókhálós, zöld fallá sűrűdött bozótban. Nyirkos mohák hantjai alatt rothadó fatetemek sírkertjében csúfokdtak vele lopakodó lidércek. Ügyet se vetett rájuk. Nem volt babonás kincskereső. Nyugalmat, lelkének békéjét kereste. De ahhoz a kósza lidérclángok imbolygó lámpásai utat nem világítottak.

Állott a fenyvek havas terhüktől roskadozó ágai alatt a dombtetőn, ahol a rengeteg szívéen át hasított úton a hadak vonulását szemlélte Pszkov felé. Európa minden nemzetének fiai dobogtak el ott a székelv szekerék csapásán, öles pomeránok, torzonborz skótok kockás szoknyáikban, szikár, tengersótól pácoltképv dánusok, szóke, nagycsontú svédek, zömök mazúrok, hányaveti lengyelek, szilaj kozákok nyugtalan vérű lovak nyeretlen hátán, aprószemű sárga, csúcsossüvegű tatárok s a tagbaszakadt kemény toppan-

tású hajdúk, rozsdásmordályú, foltoskapicányú magyar talpasokkal. Vitte őket a zsold és zsákmány reménysége s a zabolátlan vér kalandos vágya messzi ismeretlen tájak felé. Lovak patkója, ágyúk kerekei alatt csikorgott a hó, reccsent és pattogott a jég.

Most csak bámult bele a korán hűnyő nap magános, nagy, gyulladt golyójába a fenyvek szálasan meredező lándzsái közt. Némáság ült a tájon, véghe-tetlen, örjítő mozdulatlanságú magány. De legfeneket-leőbb volt a magánosság a király lelkében.

A harcok örökös mozgása, a meg nem álló cselekvés láza, a szüntelen újuló helyzetek, amelyek egyre új tetteket parancsoltak, a nem szűnő veszedelmek szakadatlan feje fölött függő fenyegetése valamiképpen elfeledtették vele ezt a magánosságot. Gyötrő, roppant ürességét teleduruzsolják zajjal, a villámgyors változások zszibongó nyüzsgésével. Mióta a had veszedelmei elmúltak, a rengeteg mélyén kereste a veszedelmeket. Maga ment gyilkos dúvadakra. Királyi kedv-teléssel hajszolta a királyi vadat, a rettenetes erejű bölényt. Felverte biztos rejtekhelyén s ormóttan fatör-zsek fedezékéből puskával és lándzsával küzdött ellené. Medvék szívében forgatta meg kését. Nem ismertek nála vakmerőbb és szerencsésebb vadászt. Utóbb azon-ban már a vadászat izgalmi sem verték el tőle a magánosság szíven rágódó kísérteteit, amelyek csönd-ujjaikkal szorongatták. Jajgató hálók láthatatlan szálaival béklyózták be a lelkét. Tátongó üresség ör-vénylett benn a mélységekben. Sorvasztó töprenkedé-sekkel emésztette. Senki nem volt egészen közel a lelkéhez. Félbizodalmasai egyenként elhullottak mel-lőle. Olyan társtalan állott, mint a szikla ormán nőtt fenyő, amelynek gyökerét kövek hasogatták, viharvert koronáját ismeretlen magasságok kósza szelei tép-desték. Olyan egyedül volt, mint a gyermek, aki értet-

lenül áll a világgal szemben. Ha érteni is próbálja a világ, rosszul érti meg, ha éppen félre nem érti mindjárt.

Magános órái olykor váratlanul álmokkal teltek meg. Képzeletének száguldása ilyenkor megszilajodott. Merészszerpítű tervek termékenyítették benne egymást. Szertelen kalandok bizgatták. Ami Pszkovnál összeomlott, az megszázsorozva, Madridtól Moszkváig ívelőn éledt újjá lelkében. Hatalmas birodalmat épített Budavárától fel a tundrák jeges végtelenbe vesző háttartalanságáig, túl az Ural babonás hírű bércláncain. Más világ támad Keleten. A történelem megújhodik. Új hazáját megszabadítja a moszkovita veszedelemtől, a régít a császár nyúgtól, török csigázástól. Maga sem merte végiggondolni, ami lelkében csírázott. Talán érdemes sem lett volna. Úgy érezte, hogy itt is egyedül marad. És ezt a magárahagyatottságot még kétségbeejtőbbnek ítélte.

A belső nagy magánosságra a külső magánosságot rakta írul. De kezdte már az erdőt is népesnek találni. A rengeteg roppant egyedülvalósága tünedezett körülte. Kezdte érteni a zajok nyelvét. A levelek zörrenése, a fenyvek suhogó zúgása beszélt hozzá. Megismerte a madarak hívását, állatok csörtetését. A faderekak csikorgása az erdő kínjait panaszkolta és a szelek szavában a földek sóhajtása szállt hozzá.

Otthagya a bialowiezsai rengeteget és bezárkózott grodnói vadászkastélyába. Kísértetként kóválygott az üres termekben, néma kamarákban. A kürtőkön huhogó szél csak a havas éjszaka távoli csillagaival beszélgetett. Olyan zordon volt minden, mint az ő lelkén vergődő komorság. Szorongón várta a pillanatot, amikor megint Varsóba szólítja a diéta.

Ott megint találkoznia kell a királynéval. A háború szinte természetes önkéntelenséggel elválasztotta

tőle. A hadjáratok előkészületei pedig éppen úgy lefoglalták, mint maga a hadviselés. Utolsó, gonosz-
emlékű együttlétük áthághatatlan választófalat vont
közéjük. Mióta tudta, hogy hitvese beteg és hogy
gyermeket nem adhat neki, szinte elképzelhetetlennek
érezte kettőjük érintkezését és ennek a helyzetnek
átkozott ferdesége gyötrelmesen nehezedett rá hitvese
jelenlétében.

Anna is kegyetlenül szenvedett ezek alatt az évek
alatt. Arról nem tudott, hogy Bucella elárulta titkát.
Férje hirtelen elhidegülésének egészen más magyará-
zatokat adott. Sunyi ólálkodókkal lesette a királynak
minden lépését. Ezek, hogy kedvében járjanak és hogy
jutalmat csaljanak ki tőle, kitalált meséket sugtak be
neki a király kalandjairól, a vad tivornyákról, amelye-
ken magyar cimboráival hajnalig tombol feslett asz-
szonyszemélyek társaságában. A magános, szigorú
grodnói kastély, ahol a király szinte szerzetesi egy-
szerűségben és a legnagyobb megtartóztatással élt,
valósággal buja kéjtanyává vált így a királyné kép-
zeletében.

Elviselhetetlen féltés kezdte gyötörni. A mellőzött
szerelmes minden pokoli kínját szenvedte el. Szertelen
vágyakozás őrjítő láza hajszolta. Sírt, jajveszékelt,
toporzékolt, mert kívánsága kielégítetlen maradt.
Majd egyszerre tomboló gyűlöletbe csapott át magát
marcangoló szerelme. Két kezével tudta volna meg-
fojtani a királyt. Hangulatai egyik végletből a másikba
csaptak. Eszeveszett dühkitörésekből halálos ájulá-
sokba zuhant. A királynak minden önuralmára szük-
sége volt, hogy az udvari élet szüntelen hajszálon
függő botrányait elkerülje.

Zamoyski és azok a főurak, akik a választásnál
olyan szerencsés megoldásnak találták Báthory István
és Jagello Anna frigyét, régen belátták már, milyen

helytelenül cselekedtek. A nagykancellárnak az első győzedelmes moszkovita hadjárat után az is megfordult fejében, hogy a respublikára csak jótékony hatású lenne, ha a király, aki Lengyelország dicsőségét és hatalmát ismét olyan magasra emelte, aminő csak nagy Kazimir idejében volt, dinasztíát alapíthatna s ezzel megszabadíthatná az országot az idegen trónkövetelők körül kerekedő kártékony pártvillongásoktól.

Zamoyski hát komolyan tervbe vette, hogy a királyt elválasztja a királynétól. Az ország érdekének hatalmas parancsa előtt talán meghajlik az Egyház kérlelhetetlen makacssága is. A multban volt erre példa Lengyelországban és más országok uralkodóházaiban is. A pápa dinasztikus érdekekből felbontott minden látszat szerint törvényesen megkötött házasságokat. Igaz, legutóbb az angol király válásánál keményen megkötötte magát és inkább szakadásba engedte az angol püspököket. De Henrik királynak más oka a válásra, mint szeszélyes érzéki kívánsága, nem volt, míg ebben az esetben nyomósan lehetne latba vetni Lengyelország jövődjő sorsának szerencsés alakulását egy erős katolikus dinasztia kezében.

A vén Uchanski primás már magával tehetetlen volt. Zamoyski ezért a király hívével, a primási székbe kiszemelt Karnkowski püspökkel beszélte meg a dolgot. A püspök nem ellenezte a tervet, de úgy gondolta, hogy tanácsot tart még néhány püspöktársával. Amit aztán ennyien tudtak már, az nem maradhatott sokáig titok. Hamarosan eljutott a királyné fülébe is.

A hatás rettenetes volt. Anna királyné magánkívül tombolt, mint a megszállottak. Átkozta azt az órát, amelyben Báthory nevét először kimondották előtte.

— Elzbieta, hallod? — rikácsolta fuldokló zokogások közt kedvelt udvarhölgyének — hallod, ez a

porban született, ez a jöttment zsoldos válni akar tőlem! El akar vetni, mint megúnt rongyot, engem, akinek mindenét köszönheti. Én emeltem fel a semmiből, a nyomorúságból, én adtam neki koronát. Kezem nélkül a császár rég kivetette volna már nyomorúságos vajdaságából. És most ő akar elrúgni magától! Ez a bitorló, azzal a másik jobbágyivadékkal!

Elzbieta vigasztalni próbálta:

— Ne eméssze magát Felséged, az Egyház soha ehhez a váláshoz beleegyezését nem adja.

De a királyné csak tovább jajveszékelt:

— Minden az enyém itt, a trón és a hatalom! És most ki akarnak túrni igaz jussomból. Nem elviselhetetlen még a gondolata is? Ezt a szégyent soha nem élem túl.

Összeroskadtt és órákhosszat rázta a görcsös zokogás.

Mikor ocsúdni kezdett kissé, ismét tombolón öntötte el a düh. Udvarhölgyei sikoltva menekültek előle. Úgy járt fel és alá magában, tétován, szinte tébolytól környékezve a kiürült termeken. A sok sírástól és szemének szüntelen dörzsölésétől egyik szemhéja kifordult. Összekúszált hajával, dúlt öltözékével egész lényének magából kivetkőzött lángolásával olyan volt, mint valami rém.

Lassankint belefáradt a sikoltozásba is. Némán, magába roskadva ült sokáig. Egyszerre megint kiáltozni kezdett.

— Hívjátok tüstént a nunciust! A nunciussal kívánok szólni. Most mindjárt! Percig se várok.

Hívni kellett a nunciust. Anna királyné könnyes csókkal borult a kezére. Caligari nuncius döbbenten hallgatta.

— A király válni akar tőlem, — zokogta Anna királyné — de ugye a Szentatya ezt soha meg nem

engedi? Mert én egészen Rómáig megyek. Monsignore lesz a közbenjáróm.

A nuncius is vigasztalta. Az Egyház nem ismeri a válást és nála majd igaz ügyében támaszra talál.

Nehezen értették meg egymást. A királyné sem latinul, sem olaszul nem tudott jól. Valahogyan azért mégis visszaadták nyugalmát a főpap csitító, okos szavai.

Most aztán a nuncius és a püspökök közt kezdődött el a háborúság. Caligari tiltakozott a Szentszék nevében a válás ellen. Karnkowski azzal válaszolt, hogy püspöki szinódust hív össze és ott mondják ki a válást. A nuncius végül már azt jelentette Rómában, hogy a lengyel Egyházban szakadás készül és a püspöki szinódus külön nemzeti egyházat akar alapítani az anglikánok példájára.

A feszültség csakugyan komoly volt. A kölcsönös megnemértés és türelmetlenség nagyon is élére állította már a dolgokat. Végre megint a király bölcs mérséklete simította el a kitörni készülő válságot.

Akkoriban megint nehéz napjai voltak. Gonosz híreket kapott Magyarországból, amelyek arra készítették, hogy átgondolja jól a válás dolgát. Jól fontolóra vegye, vajjon az ő korában és a családjában meg-megújuló félelmetes jeleket megszívlevé, tanácsos-e neki utódról gondoskodni.

Még lengyel királlyá választása előtt ment férjhez Magyarország egyik leghatalmasabb főemberéhez, gróf Nádasdy Ferenchez Anna néniének ecsedi Báthory Györgytől született leánya, a gyönyörűséges Erzsébet. Báthory István maga is ott volt húga esküvőjén. Nádasdy a csejtei kastélyba vitte fiatal hitvesét és most egyszerre borzalmas híre kerekedett a tornyos sziklakastélynak. A környékbeli falvakból sorra eltűnedezték a legszebb jobbágylányok. Zsenge, harmat-

testű hajadonok, akik magános erdei utakra merészkedtek és soha nem tértek többé vissza. Babonás félelem környékezte a várat. Riadt parasztok, akik csilagtalan éjszakák sötétjében a falak alá merészkedtek, rémséges asszonyi sivalkodást, kínokban üvöltözők jajveszékélését, halódóknak fulladozó hörgését hallották ki az öles bástya mögül. Már nyíltan hirdették a csejtei úrnő gyalázatát és egészen a császárig jutottak a hangos vádak, hogy elvetemült sátántivornyákat laknak éjjelente a büszke Csejte várban. A hatalmas főasszony titokban a sötétség fejedelmével frigyeshült és istentelen szombatok mámorában bujálkodik vele meggyötört lányok jajszavának pokoli muzsikájánál. Habtestét szűzek vérében fürösztí, hogy jobban tessék a Gonosznak és még bűnösebb csókok fertelmes praktikájával szerezzen neki szertelen gyönyörűségeket.

Ezek a hírek hozzá is eljutottak és amellet, hogy nagy szomorúságot szereztek neki, mélyen gondolkodóba ejtették. Ki hihette el ezeket a fertelmes szörnyűségeket a tisztahomlokú, ártatlan tekintetű Erzsébetről, akit még nem is olyan régen szelíd ölbeli gyermeknek ismert. De hát hogyan születne ilyen borzalmas híresztelések pusztán gonosz, rágalmazó kedvből? Valami mégis igaz talán mindezekből a dermesztő szóbeszédekből. Szörnyű átok lehet az ő vérükön. Ősi, romlott tüzek lappanghatnak benne, hogy félelmetes órák forró fuvalmai izzó parázslássá szíthatják őket, emésztő, gyilkos lángolássá dagasztják. A Sátánnak volt már egyébkor is jelentkezése családjukban. Most egyszerre eszébe ötlött, hogy a riadalmas történetekben, amelyeket gyermekkorában Somlyón az ecsedi várról hallott, sok szó esett Erzsébet nagybátyjáról Gáborról, aki olykoron eszeveszett félelmekben rejtette magát teremről teremre a sarkában

ólálkodó Sátán elől. Egy másik Báthory, István, miképpen ő, eszelős makacssággal télen-nyáron szánkón vitette magát. Vérszomjas, kegyetlen ember akadt a családban bőven. Az ő nagyapja, István vajda is százával nyúzatta, karóztatta a parasztokat, amikor budai Nagy Antal zendülését leverte. És micsoda rejtelmes mélységek fenekéről szállott fel az ő lelkében is a szilaj indulat, mikor a szentpáli csata után a bosszúállásnak olyan lebírhatatlan kívánságával szomjazott rá a lázadó székelyek vérére. Mért borult előtte bíborba a világ, hogy se látott, se hallott, hajszolta valami vad kényszerűség, hogy életeket düljön, hogy jövődöket romboljon halomba. És hiába volt elméjének bölcs ellenkezése, szilaj indulata meg nem csitult, csak a bitókat rázó széltől és a hóhér pallosa alatt omló vér lángoló bíborától. És ki olvashat a jövődöben? Nem adja-e át a maga s ősei vérében rejtő ismeretlen terheket gyermekének is? Nem születik-e a legifjabb Báthory is olyan szörnyetegnek, mint aminő a hírek nyomán az angyalábrázatú Erzsébet lehet? Talán az Úr legfelsőbb akaratja, hogy legalább ő benne, akiben már elárulta magát a vért szomjazó hajlandóság, magva szakadjon az ő megterhelt vérüknek? Azért vezette így az ő útjait és kötötte őt olyan személyhez, akihez úgy nem serkentette semminemű testi gerjedelem, hogy talán akkor sem született volna tőle gyermeke, ha szegény asszonyt magát nem is verte volna meg meddőséggel balsorsa. Az Úr tudja, mért kötötte őt így meg, ne válassza hát szét ember, amit Ő összekötött.

Magához kérte Zamoyskit és Karnkowski püspököt. Okosan értésükre adta, hogy nem kíván a válás dolgával foglalkozni. Látja, milyen ellenkezések támadnak miatta és ő nem szeretné sem a pápa Őszentsege baráti indulatát elveszíteni, sem a királyné érzé-

kenységét megbántani. Így amilyen hirtelen jött a válás terve, olyan magától el is múlt. De a tövis örökre ott maradt Jagello Anna büszke szívében. Halálosan gyűlölte ettől a perctől férjét. Soha nem tudta megbocsátani neki, hogy csak gondolni is mert a válásra és a terv felvetésével őt az egész udvar előtt megalázta.

A király életén még keservesebb nyűg volt ezután házassága és a két udvartartás úgy állt egymással szemben, mint két ellenséges tábor, amely mind-egyre csak azon mesterkedett, hogy egymásnak bajt és bosszúságot szerezzen.

A királyt és királynét azután még csak egyszer látták együtt nyilvánosan. Zamoyski nagykancellár és Báthory Griseldis esküvőjén. Griseldis a király bátyjának és helytartójának leánya volt. Báthory István még vele beszélte meg, hogy az özvegységre jutott Zamoyskihoz adják a viruló fiatal lányt, nemcsak azért, hogy fényes jövőjét biztosítsák, hanem hogy Lengyelország és Erdély kapcsolatait még szorosabbra fűzzék. Griseldis lánya lehetett volna a kancellárnak, de engedelmeskedett apja és királyi bátyja elhatározásának. Ám Báthory Kristóf már nem érte meg lánya esküvőjét. Temetésén ugyanaz a követség képviselte a lengyel királyt, amely néhány hét múlva menyasszonylányával Krakkóba indult. Báthory Kristóf akkor már jó két esztendeje temetetlenül feküdt. Még a pszkovi hadjárat idején halálozott el és akkor helyébe kiskorú fiát, Zsigmondot választották meg Erdély fejedelmévé. A király személyesen akart elmenni a temetésre. De közbejött fontos ügyek mindig megakadályozták ebben. Így halasztgatták a temetést egyik hónapról a másikra. Végül mégis csak a király nélkül kellett örök nyugovóra tenni a jóságáról és ke-

gyességéről nevezetes Báthory Kristóf rég kihült tetemét.

Báthory Griseldist Bialobozeski Márton kamienieci püspök kísérte Krakkóba, ahová a menyasszony június 6-án érkezett meg. Esküvőjéig még egy hét volt hátra, de ezalatt az egyik kellemetlenség a másikat érte. Akkor már Galigari helyén, aki az új primással, Karnkowski érsekkel még a király tervezett válása miatt összezördült, Bolognetti püspök volt a pápai nuncius, a királynak nagy tisztelője és sok nehéz órájában támasza. Báthory vele beszélte meg, hogy Griseldis húga, aki anyja után protestáns volt, áttér férje vallására és maga a nuncius ismerteti meg a katolikus hit főtételeivel.

Mikor azonban a király szándékát hűgával közölte, ennél a legváratlanabb ellenállásra talált.

— Inkább szégyenszemre visszatérek vagy meghalok, — mondta sírva Griseldis — de a hitet, amelyben nevelkedtem, el nem hagyom.

— Apádnak és egész nemzetségednek is ez volt a hite, — igyekezett rábeszélni a király — és immáron a nuncius úrnak szavamat én is lekötöttem.

De hiába volt minden unszolás, rábeszélés, Griseldis a legmakacsabbul ellenszegült a királynak. Erre a nuncius megtiltotta a krakkói püspöknek, hogy az esküvői szertartást ő végezze el és kijelentette, hogy maga sem vesz részt azon. Nem is a székesegyházban tartották meg az esküvőt, ahogy tervezték, fejedelmi pompával, hanem csak a Wawel egyik fogadótermében, ahol az új párt a kamienieci püspök adta össze.

Legtöbb baj azonban a királynéval volt. Megkötötte magát. Görcsös zokogások és tomboló dühkitörések közt tiltakozott, hogy akár az esküvőn, akár a lakodalmi ünnepségen részt vegyen. Gyűlölte Zamoyskit, a vőlegényt és nem akart a királlyal nyilvá-

nosan mutatkozni. Valóságos diplomáciai követjárás indult meg a két udvartartás között, míg nagynehezen sikerült rávenni a királynét, hogy ne zavarja meg botrányral férje hűgának esküvőjét.

Olyan volt, mint az alvajáró az egész esküvő alatt. Merev mozdulatait mintha nem kísérte volna tiszta öntulat. Arca halottfehéren világított a rámásolt sok festéktől és felakadt szemhéja félelmes kifejezést adott neki.

A lakodalmi táncot ő nyitotta meg. A király kézenfogva vezette a terem közepére. Alig vitte a lába. Néhány tántorgó ütem után megbotlott és rogyadozni kezdett. A király csaknem aléltnan fogta fel és adta át udvarhölgyeinek, akik ápolás alá vették.

A termen baljós morajlás futott végig. A párok gyorsan táncba kaptak, de az erőszakolt jókedv sokáig nem tudta eloszlatni az első percek kínos feszültségét.

— Szomorú asszony lesz — mondogatták a babonások.

Igazuk is lett. Báthory Griseldis rövid házasságának nehéz esztendői után legvirulóbb fiatalságában ismerte meg a gyötrelmes halált.

2

FÖLSÉGES király uram, megcsípem a bestyét, — rontott be egy estelen Borbély Balázs Báthory hálókamarájába — megcsípem az nyúves férgét, hogy a süly eméssze el!

— Kit-e? — kérdezte a király, aki már korán nyugovóra készülődött.

— Kit-e? Hát amazt a szakállas farkast, kit es Fölséged szállása körül kujtorogni láték, mikoron az mordálypor az sátort felvetette.

— Tán szemed káprádzott akkoron is, mostanság is.

— Sohasem es káprádzik az. Kit én csak egyszerűen es láték, szemömbe mindétig befogódzik. De emezt a pudvás szakállt meg éppenséggel nem felejt-hetném. Miként ha molyoknak kaptárja vóna. Rűcs-kös ábrázatján meg ragya ragya hegyin.

— Ki az? Hol volt találkozásod véle?

— Kifirtatám. Bizonyos Gradorski nevezetű köz-nemes, Poznan tájékébul. Ügön fintás imposztor. Mű-egynémű boszorkányos művelkedésekben oskolázott. Ügy mondák, ki-béjárása vagyon az királyné asszon-hoz. Mostan es oda igyekezék.

— Ilyen esti órán. Mégis csak szemed káprádzott.

— Nagy vigasság készeledik amottan.

— Nagy vigasság? — álmélikodott a király.

— Vaj ügen. Legalább es úgy aránzanám, mivel nagy urak szép számmal ügyekezének oda. Karnkowski primás érsek úr, egynémelyik a Zborowskiak közül, Laski palatinus. Amoda méne eme pudvásszűrű es.

— Mit kereshetne ilyen hitvány köznemes a királynénál emekkora dölyfös főemberek között? — tamáskodott a király.

— Ügen es gyakorta forgolódik vélök. Ördögi praktikás tudománya kapós. Jobban ért az horoszkóp állításhoz, mint maga Dee uram, akit az ánglius királyné udvarából rendele közénk Felséged.

— Igen is szép tudomány a csillagok jeles beszédének olvasása — bólintott a király.

— Ha ki üstenes szándékkal bötűz bennök. De van ki sátán fortélyára keveri a titkos jeleket.

— Honnan vehetne ember hatalmat a csillagokon?

— Durumo erejéből. Bizonyossággal véle cimborál ama bestye szakállas es. Ahol az van, nincsenek jóval Felséged eránt.

— Tik székelek nagyon is józan elmével vónátok, ha a sok babonaság nem mételyezne — mondta mosolyogva a király. — Menj csak te is nyugodni és reggel jókor ébressz.

De Borbély Balázs éppen nem ment nyugovóra. Fúrta nagyon az oldalát ennek a szakállas boszorkánymesternek a dolga. Láttá, hogy a nyári lak emeletének ablakai aranyló világossággal tágulnak bele az éjszakába. Odasettenkedett a sürgölődő lakájnép közé. Az egyikkel jól értették egymást. Balázs kezébe csúsztatott egy dupla lengyel tallért. Csak azt kérte cserébe, hogy egy félreeső kamarában gúnyáját magára ölthesse és némely ételeket és italokat ő hordhasson fel majd helyébe az urak tábláihoz. A dupla tallérnak ellenállhatatlan hatása volt. A lakáj még tán örült is, hogy maga mehet valamelyik csapszékbe pálinkázni, mintsem szomjasan nézze az urak devernázását.

Borbély Balázs így befortélyoskodott a lakomázók közé. Segített felhordani a nádmézes, fűszerszámos vagdalékokkal töltött halakat, a színes, szagos levekben tocsogó vadhúst, a pirosra sült, rózsálló töpörtyűktől illatos szárnyasok porhanyó garmadáit, a tornyos tortákat, fehér habkoszorújában viruló mén-tás erdei számócát, feketelevű vadköszmétét. És hozzá a drága italokat nehéz ezüstkupákban meg csillogó kristály karafiákban.

Nagy zsvajgással folyt a lakoma. Kínálás, töltögetés közben csak nehezen kapott el a füle egy-néhány értelmes szót az általános zsongásból. Főképpen Gradorskit figyelte. Zborowski Sámuellel suttogott. De jól ügyeltek, nehogy bárki is meghallja szavukat.

Hanem asztalbontás után Laski uram is hozzájuk állott és akkor Borbély Balázs ugrott oda, hogy töltsön nekik az édes malváziaiból. Lassan csurgatta billikomukba a sűrű, cukros italt s közben elkapott valamit beszélgetésükből.

— A horoszkóp nem csal, én mondom Nagyságtoknak! — bizonykodott szakállát rázva Gradorski. — A bak és az oroszlán jele egymásba mar. Nagyon gonosz jel, hirtelen, közeli halál!

— Jólmondja a horoszkópod — dörrent rá Zborowski Sámuel.

— Két esztendő se adok az életének — erősítgette újra Gradorski.

— Jómagam még annyit se — nyomta meg a szót Sámuel úr és jelentősen hunyorgott Laski felé.

— No csak, kegyelmed hozta nyakunkra — ingerkedett vele Laski.

— Százszor is keservesen megbántam, ezerszer is — fogadkozott Zborowski, de tesztek róla, hogy jóvá igazítsam, ami nagyot hibáztam.

Egyebet akkor nem hallott Balázs. A vendégek forgataga elsodorta a beszélőktől. De ennyi is túlon túl elég volt neki. Később még látta, hogy a Zborowskiak, Laski, Gradorski és most már a primás is velük külön terembe húzódtak be és az ajtót is magukra zárták. Közelbe húzódott és az ajtónyíláskor kiszüremló hangokat igyekezett elfogni. Az erdő neszsein iskolázott füle olyan éles volt, mint a legceskélyebb zörejre éber vadé.

Később már nem is kellett nagyon erőltetnie magát. Az urak, amint az italtól is hevítve nekimelegedtek, nem igen törődtek már azzal, nem hallgatja-e ki őket valaki. Hangos beszédüknek nem volt gát a csukott ajtó, Balázs minden szavukat értette. A királyt ócsárolták. Becsmérlő és gyalázkodó szavak röp-

ködtek. Még Báthory gyönyörű diadalait is személye ellen forgatták:

— Egekig dagad már a gőgje, — fakadt ki Karnkowski primás — azt hiszi, mert egynéhány rongyos favázat megvett és egynémely moszkovita gyülevészt szétugrasztott, hogy a világ ura lehet. Megint bolond terveket forral nyugtalan elméje. Jól tudom én. Olvasok benne, ha ravaszul titkolja is minden szándékát.

— Minket pedig kiforgat mindenünkből. Nyúzza a nemest, szipolyozza az országot. Magának harácsol mindent himpellér pecérjével, Zamoyskival. Gyalázatosabb haramia az istentelen tatárnál — szitkozódott Zborowski Sámuel.

— Miért tűritek? — vágott oda Laski. — Csak a szátok nagy, de megjuhászkodtok, ha apró tatárszemével keményen rátok villant.

— Ami késik, nem múlik — jegyezte meg lassú szóval Zborowski Kristóf.

Most megint Sámuel úr hangja hallatszott. A bortól felpaprikázott düh rikácsolóvá tette:

— Hát én is azt mondom, elég volt a szavakból. El kell tiporni a bestyét. Kifordítani telhetetlen bendőjét.

Döngő csapások zaja szüremlett ki. Balázs szinte látta, hogyan veri a vérmes Zborowski Sámuel az asztal tölgyfalapját.

Most kenetes hang szólalt meg:

— Urak, hagyjuk, ami nem Istennel való. Az illetén beszédek nem is hallgathatom.

Nyílt az ajtó és Karnkowski primás lépett ki a teremből.

Balázs még egy ideig hallgatódzott. Az urak most kissé megcsitultak odabenn. De aztán megint Laski hangjára vélt ismerni:

— Gradorski uram, hogyan állunk a fekete mágiával?

Reszketeg hang felelt mekegőn, de elég élesen ahhoz, hogy Balázs éber füle kivehesse. A primás különben is elfeledte betenni maga után az ajtót.

— Nagyuram, a dobszycei banyával tettem össze a tudományomat. Esmér az mindenfajta rontó művelkedéseket. Az élet csíráit elszívó alirumna-gyökér ott vagyon már a király ládafiában. Biztos emberem lopta be oda. A szemöldökfát is megkereszteltük háromszor fekete szénnel, akit Luca napján égettünk és az oltár körül táncoló sátánfiak szeme hízlalt. Halálos átok vagyon ebben a jegyben is. De a banya párlatot főz mostan macskafark-gyökérből, medvetalpfüből, vadpipből, disznókenyér hagymájából, fekete bürökből és bűdös beléndekből. Pöfeteggomba szárát is megáztatta benne és magam is hozzákeverek egynémely nagyerejű árkánomot. Ebből loccsantatok a király ételjébe-italjába. Megalvad tőle az erekben a vér és trágyabűzös tejjé savósodik az agyban, meg a csontokban a velő.

Hangos zörej vert most ki a teremből, mintha szék zuhant volna hátra:

— Vénasszony babona, nyámnyila haszontalan lesekódés. Majd én eligazítom a dolgát, ahogyan férfiakhoz illik — dörgött egy rezes hang.

Azután Zborowski Sámuel csörtetett ki az ajtón az italtól már violásra szederjesedett ábrázattal.

Borbély Balázsnak elég volt. Rohant a kamarába. Szedte magáról a lakájköntösét. És az éjszakát éberen töltötte a király hálókamrájának pitvarában.

Régel korán költötte urát, amint az meghagyta neki és alig várta, hogy a nagykancellárral elvonuljon. Akkor nyomban tűvé tette az egész kamarát. A szemöldökfán megtalálta a három fekete keresztet. De

olyan furfangosan rajzolták oda, hogy a szem még nagy kereséssel is alig fedezte fel. Lúggal súrolta le onnan, hogy nyoma se maradjon. És háromszor fohászkodott rontás ellen a segítő Szűz Máriához. Azután az egyik pántos láda megfűrt kockalábában ráakadt az alirumna-gyökérre. Kipiszkálta onnan és késével utánaфарagta a nyílást is, ahol csak a fát a búbajos szerszám érinthette. Azután égő tűzbe hányt a emberformájú, ráncosra aszalódott gyökeret. Furcsa síró hang sistergett ki a tűzből. Olyan, mint kis szopós eb vinnyogása. És Balázs úgy érezte, míg a vinnyogás el nem halt, mintha szíve táját hasogatnák.

A királynak minderről nem szólt semmit. Hanem mihelyt lehetett, Zamoyski nagykancellárnak mondotta el mindazt, amit hallott és tapasztalt. A kancellár figyelemmel hallgatta. Néha ökölbe szorult a keze és nagy indulatában egy-egy szitok szikrázott ki a száján.

Mikor Balázs Zborowski Kristófot említette, nem tudta magát túrtőztetni.

— A háládatlan zsvány, — fakadt ki — amikor a királyválasztásra készültünk, ő verte legjobban a dobot Báthory István mellett. Zsákszámra csalta ki Blandrata uramtól az aranyat és hogy jól megszívta magát, átpártolt a császáriakhoz. Amikor mégis a király javára fordult a kocka, kisomfordált az országból, mint a megrugdalt eb. Én szerettem neki bocsánatot a királytól, hogy visszatérhessen. És mostan még ő acsarkodik ellenünkben. Értem én, harácsra áhítozik megint. Zavaros kellene neki, hogy halászhasson benne.

De mindjárt legyűrte indulatát. Keményen megfeszítette elméjét, hogy kimódolja, miképpen járhatna végére ennek a dolognak, amely úgy lehet, nagyon is széles körben elharapódzott már, ha félig-meddig a

prímást is belé akarták avatni. Ő maga is hallott már gyanús suttogásokat. De akadtak olyan vakmerők is, akik nyíltan, minden tartózkodás nélkül becsmérelték a királyt.

Ettől a naptól kezdve figyeltette a Zborowskiakat. Titkos fürkészőkkel kísértette Gradorski minden lépését. Leselkedőket állíttatott a hírhedt dobszycei banya házatájára is. Egy sötét estén aztán el is csípték Gradorski uramat. A banyától jött ki s a ködmöne alatt lapos üveget szorongatott. Menten kiöntötték tartalmát a kőre és a szennyes, barna folyadék magától felforrt rajta, nagy sustorgó füsttel párolgott el, ferelmes bűzt és üszkös nyomokat hagyva maga után.

Gradorskit és a banyát is nyomban megkötözték. A hírhedt vénasszonynál sok rút gonoszság pattant ki: szűzek megrontása, magzatok elpusztítása, mindenfajta méregkeverő gyilkosságok, Zamoyski kancellár máglyán égettette el Krakkó piacán. Gradorskit pedig a börtönben több ízben megcsigáztatta és ez a kínvallatások során elárulta, hogy a Zborowskiak már a legközelebb tört vetnek a királynak és végeznek vele mindenáron. De közelebbit, hiába gyötörték meg ismételten is, mondani nem tudott. Úgy látszik, nem bíztak benne annyira, hogy terveikbe beavatták volna. Zamoyski akkor mindenütt kerestette Zborowski Sámuel és Kristófot. De ezek már bújkáltak, vagy leskelődtek valahol a királyra.

Hanem azért mégis kipattant a dolog. Zborowski Sámuel egy éjjeli tivornyából bizonyos Voitaszek nevű zenésszel küldött levelet Kristófnak. Ebben közölte vele a végső tervet. Ezt a zenészt a király valamikor igen kedvelte és pénzt is adott neki, hogy a híres nevezetes Bakfark-testvéreket felkereshesse. Voitaszekben most feltámadt a lelkiismeret és a levelet nem Zborowski Kristófnak vitte el, hanem átadta a király

szolgájának, Borbély Balázsnak, ez pedig tüstént iramodott vele a nagykancellárhoz.

A levélből tudta meg Zamoyski, hogy Zborowski Sámuel a niepolomicsei erdőben leleszkedik a királyra. Igen kedvelte ezt a dús erdőséget a király. Külön elkerített helyeken vadaskertet igazítottatott messzi tengerentúli fenevadaknak. Olaszországon át Afrikából hozatott oroszlánokat. Mesterségesen rakott szikla-barlangokban tartotta őket és télen furfangos szerkezetekkel gondoskodott melegedésükről. Az erdőség legvadabb részébe medvéket bocsátott. Ezeket tutajon szállították Tykoczinból. Svédországból öregagancsú iramszarvasokat hozatott. Ormótlan púpú tevéi is voltak, amelyek egyformán álltak hideget-meleget. Nagy szeretettel csüngött ezen a vadaskerten. Külön örökkel vigyáztatta és igen szigorú tilalmat tett a drága állatok védelmére. Egészen csekély kísérettel készült most ide a megsziporodott medvék irtására. Ide kellett volna sietnie felbérélt embereivel Kristóf úrnak is.

Zamoyski kezében reszketett a levél:

— Rohanj lóhalálában vissza, — kiáltott rá a székelý legényre — tartsd vissza a királyt. Ne menjen Niepolomicébe, amíg velem nem beszélt.

— Már hajnalban elindult — felelte Borbély Balázs.

A nagykancellár elsápadt. De a következő pilanatban már ura volt egész akaratának. Egy percet sem vesztegethetett el. Palotája udvarán harsogott a trombitaszó. Nyergeltek lóhalálában. És nemsokára tekintélyes csapat élén vágatott tova a kancellár. Senki sem tudta hová.

Niepolomicéig meg sem állt. Késő este volt, amire ideérkezett. Itt barátságosan tudakozódott Sámuel úr után. Sokatmondó hunyorgatások közt árulták el, hogy a nagytermészetű úr alighanem kedvesénél, egy

jóvérű özvegynél tölti az éjszakát. Reggel pedig vadászatra készül. Akkor bizvást megelheti a kancellár önagysága.

De Zamoyski nem várt reggelig. Ment egyenest az özveggy udvarházához. Körülkerítettette a házat darabontjaival. Maga pedig rátörte az ajtót a szerelmi álomból riadt pártütőre. Kedvese mellől, az ágyból rángatta ki és lóra kötöztetve nyargalt vissza véle Krakkóba. Ott csak a hajnalt várta meg. Akkor nagy sebtén ítélőszéket kényszerített egybe. Elébe tartotta a koválygó fejű, italtól-csóktól félig még mámoros Zborowskinak a levelet. A tagadás hiábavaló lett volna. Az ítélőszék kimondta a halált. És Zamoyski nem várt az ítélet végrehajtásával. Mire a nagytemplom harangja nyolcat kondított, már hóhərbárd alatt hullott le a felségárulók Zborowski Sámuel feje.

A vadászatot semmi sem zavarta meg. A vezér nélkül maradt összeesküvők maguktól szétugrottak. A király csak a vadászat után tudta meg, mi történt. Szemrehányást tett Zamoyskinak. Akárhogy fenekegett is rá Zborowski, mégis ő volt az első, akinek elméjében az ő lengyel királyságának gondolata megszületett. Ezért a haláltól szerette volna megkímélni a király.

Zamoyski levélben válaszolt:

— Sokszorosán rászolgált a halálra, — írta — veszett eb volt. De a döglött kutya már nem harap.

3

ABBAN az évben baljós jel esett, amely riadt várakozással töltötte el a szíveket.

Húsvét vasárnapján a krakkói székesegyházban, az ünnepi szertartás aranyos, tömjénfüstös pompájában nagy robajjal magától lezuhant tartójából a tornyos húsvéti gyertya. Lángja kialudt, maga a gyertya darabokra tört.

Az esemény híre szétfutamodott országszerte és akik a titkos jelekhez értettek, azt olvasták belőle, hogy nagy szorongattatások következnek. A király hatalma összetörik és élete is hamarost kialszik, akár csak a földre zuhant gyertya lángja.

És csakugyan hajszálon függött a király élete. Az erdőben orgyilkosok leselkedtek rá. Gradorski búbajos praktikákkal, mérgezett, vajákos kotyvalékkal tört romlására. Csak Zamoyski ébersége mentette meg. Lobogott a máglya, véresen sujtott le a hóhérbárd. Gradorski is meghalt börtönében. Íme, rendre követték egymást a szorongattatások. De ezzel még korántsem ért véget a zavarodás. Zborowski Kristóf még szabadon járt és most nyíltan mellette fogott András is, sőt úgy hírlett, hogy János, aki pedig a királyi udvarban magas rangot viselt, szintén egy követ fúj velük. A Zborowskiak bosszút lihegtek Sámuel haláláért. Rettentő sérelmük sebét mutogatva járták körül az országot. Sámuel fővételére hivatkozva bujtogattak a király és Zamoyski ellen. Ez vár íme főbeliekre éppen úgy, akár a kisnemesekre! Önkényes ítélőszék, pallos és bitó. Szabadságaikat lábbal tapodják. Vérbe és siralmas sanyargatásokba készülnek fojtani az országot. Azt is híresztelték, hogy a király súlyos beteg. Nem viheti már sokáig. Nyilvánosan kiáltozták róla, hogy kikezdte titkolt kórsága, a szennyes frantzuz nyavalya. Testén minden tájon undok kelevények fakadoznak, sebek erjednek. Elméje is zavarodik és ez a tébolyult szörnyeteg mint második Iván cár akar végigtiporni Lengyelországon. Az is köztudo-

mású egyébként, hogy a nemrégiben elhalálozott cárnak trónjára is áhítozik és azt is lengyel vérrel szeretné megszerezni.

Egyre magasabb hullámokat vertek ezek a szennyes rágalmak. Már a trón zsámolyát csapkodták. Mint megfortyant üst zúgott, morgott az egész ország. A király ismerte a lengyel lobbanékonyságot. Azt várta, hogy a hirtelen nekieredt szalmaláng hamarost elapad. De most gonosz kezek szították a tüzet és már úgy mutatkozott, csak erősebb szélfúvás kell s a szerteröppenő szikrák mindent felgyujtanak.

Zamoyski szinte napról-napra unszolta a királyt:

— Mért szemléli Felséged mindezeket ölbetett kézzel? Nem jó vége lészen, csak azt mondom.

A király gondterhelt homlokán még sötétebb árny suhant el:

— Nem volt elég Zborowski Sámuel halála? Mert ha kenyértörésre visszük a dolgot, vér nélkül nem ússzuk meg.

— Jobb, ha mi kezdjük a tusát, mint ők. Gonosz kelevény ez, mielőbb fel kell fakasztani.

Idő kellett hozzá, míg a király végre mégis elszánta magát. Összehívta Lublinba a szenátust és felmutatta ott a Zborowskiak felségáruló leveleit, mire a szenátus a következő országgyűlés elé idézte őket.

Ez az országgyűlés megmozgatta egész Lengyelországot. Seregestül tódultak Varsóba szenátorok, követek, sztaroszták és palatinusok. Egész tartományok nemessége indult útnak. Úgy érezték, hogy ez a diéta félelmes összecsapás lesz a két ellenséges párt között. Tudták, hogy akármiképpen dől is el a Zborowskiak felségárulási pöre, a súlyos következmények nem maradnak el. Vagy a királyi tekintély hull porba, vagy olyan ítéletet hoznak, amelyre az ellenséges indulatú urak nyílt lázadással felelnek. Arra is számítani le-

hetett, hogy még az országgyűlés alatt véres összetűzésekre kerül a sor. Emberemlékezet óta nem feszültek ilyen végsőkig Lengyelországban az ellentétek.

A nagykancellár, hogy a vérontást eleve megakadályozza, szigorú parancsban hirdette ki, hogy senki az országgyűlésre fegyveres kísérettel nem jöhet. Tilos volt a felvonulás hangos trombitaszóval, s a lövöldözés az utcákon. A lengyelek már ezt is nagy zúgolódással fogadták, hiszen beavatkozás volt érinthetetlen szabadságukba, amelyet mindig a legféltekebben őriztek. De az meg éppen egyetemes felindulást keltett, mikor kihirdették, hogy az országgyűlés termébe még a szenátoroknak sem szabad fegyveresen belépniük.

Nem is igen lehetett ezeknek a tilalmaknak érvényt szerezni. Zborowski Kristóf, akinek a király az országgyűlésre *salvus conductus*-t adott, maga is erős fegyveres kísérettel jött. Még cselédségét is felfegyverezte. Ugyanígy cselekedtek párthívei is. Cselédség címén nagyszámú fegyverest hoztak magukkal. Egész kis tábor-tett ki a Zborowski-pártiaknak száma. Voltak köztük olyanok is, akik a választások idején még leghangosabban kardoskodtak Báthory mellett, mint Gorka poznani palatinus, akiért a király annakidején haddal fenyegette meg Sléziát.

A király is erős fedezettel érkezett Varsóba. Vele voltak magyar testőrzoi. Útközben 1500 főnyi lovas-sal várta Ostrowski herceg, a kiewi vajda, s nem kevesebb gyalog és lovashaddal csatlakozott hozzá Zamoyski nagykancellár is.

Döbönt némaság volt a tiszteletadás, amely az érkező királyt fogadta. Ekkora haddal a Zborowskiak nem vehették fel a harcot. Pedig bizonyos volt, hogy ha kell, a király még jelentős erősítéseket rendelhet oda váraiból is.

Jobbnak látták hát, ha békülékenységet mutatnak. A püspökök és főrangú barátaik útján puhatóldztak a nagykancellárnál, nem volna-e hajlandó a király kegyelmet gyakorolni és a pört legmagasabb elhatározásával töröltetni.

— Elodáznók csupán ideig-óraig, amivel mostan végképpen leszámolhatunk — mondta Zamoyski Karnowski primásnak.

— A jó békesség mindenknek fölötte van, — szolt kegyesen a primás — az idő sok gyógyíthatatlannak mutatkozó bajt orvosolhat.

De Zamoyski csak kitartott a maga nézete mellett:

— Izgága nemzetség ez, mindétig csak zavarodást szereznek. Sámuel úr fején már egy halálos ítélet volt, akitől soha feloldozást nem kapott, amikor én a másodikkal hóhérkézre adtam.

Most megszólalt a király és szavában most is ott volt a fontolt bölcsesség.

— Éppen hogy ez esett talán káros hirtelenséggel. Azért is kívánnék fátylat takarni arra, ami elmúlt. Keresztényi hajlandósággal vagyok a bocsánatra és készen kegyelmet tenni. Magam személyének kisebbitését nem bánom, de a királyi tekintélyen esett nagy csorbát valamiképpen mégis kiköszörölni óhajtanám. Az volna hát a javaslatom, alázza meg magát Zborowski Kristóf uram a korona előtt és kérjen az országgyűlés színe előtt maga szájával kegyelmet, akkoron én azt néki megadom.

A primás örült, hogy ilyen jól végezte dolgát. Sietve vitte meg a hírt a Zborowskiak táborába. De a király megbocsátó szavaira mélységes hallgatás volt a felelet. Zborowski magát megalázni még szemernyit sem akarta. A békességből hát semmi sem lett.

A diéta pedig csak annál zajosabban indult és végig is ilyen maradt. Akik Zborowski védelmében

felszólaltak, nem kímélték a királynak sem személyét, sem méltóságát. Az az önző gyűlölet, amely a moszkovita hadjáratok során a kisebb-nagyobb mértékben megterhelt nemesség lelkében meggyökeresedett, fulánkös szavakban, gúnyos és sértegető beszédekben fakadozott fel. Amennyire összeforrott a csatákban a két vitéz nemzet, lengyel és magyar bajtársi érzése, olyan gyűlölet égett a nemesség egyrészében éppen a királynak idegen vérsége ellen. Báthory csodálatosan éber elmével, lelkének minden szilárdságával verte vissza a támadásokat. De mélyen benn kegyetlen keserűség fojtogatta. Hát tíz esztendő ennyi megértést sem tudott a szívekben elplántálni? Holott ő lelkét adta ezért az orszáért. Hatalmat, dicsőséget és gyarapodást szerzett neki. Gondos előrelátással, minden dolgoknak lelkiismeretes latbavetésével igyekezett jövő sorsát is hosszú századokra megvédelmezni, de mit ért vele, ha Isten rettentő vaksággal verte meg őket, hogy maguk javát meg nem látják és ellenségeikben inkább bizakodnak, mint abban, aki minden gondolatával csak javukon munkálkodik. Lelkében átvillant mindez és az a hálátlanság, amely a legnyersebb kíméletlenséggel viharzott fel vele szemben itt a diétán, valami kimondhatatlan keserű keménységgel öntötte el a lelkét.

A diétán pedig egyre röpködtek a gyűlölködő indulat tekintélyromboló szavai. A Zborowski-párt nem ismert kíméletet. Hiába volt azonban minden. A bizonyosságok és tanúságtételek cáfolhatatlanul beszéltek s az úgy elveszettnek látszott.

Akkor előállott az ősz Zborowski János, a gnieznói sztarosza és könnyek közt kérte a királyt, hogy érje be Zborowski Sámuel kiontott vérével. Elégge meglakoltak már a bűnösök, hogy szeretett bátyjuk a bakó bárdja alatt vérzett el. A testvéri szeretet ragadtatta

el őket és nem a haza ellen való hűtlenség, amely rút bűnnek soha a Zborowskiak nemzetségében még nyoma sem mutatkozott.

Egész testében rázta az indulat, amikor beszédét befejezte. Hangos zokogásban tört ki. Vele zokogott az egész tanácssterem. Könnyeztek még a vádlottak is. Csak a királynak arca volt merev, mint márványszoboré.

Egyetlen vonása nem rendült. Az a keménység, amely lelkét elöntötte, arcára merevedett.

— Késő vagyon már a könnyekre, — súgta oda Zamoyskinak.

Tünődött.

Majd így folytatta:

— A kegyelmet megkínáltam, nem kellett, menjen most a per a maga útján.

És felvonultak a tanúk. Minden részletében kiteregették a niepolomicsei erdőben tervezett merényletet.

Még arra is voltak hiteles tanúk, hogy Zborowski Kristóf a moszkovita cárral is szövetségre készült a király trónja ellen. Hat hétig tartott az országgyűlés.

Végén a szenátus egyhangú szavazattal halált mondott Zborowski Kristóf fejére. Megfosztotta nemességétől és elrendelte minden vagyonának elkobzását.

Az ítélet kemény volt.

A folytatás azonban irgalmas...

Az ítéletet nem hajtották végre. A király menlevelet adott Zborowski Kristófnak és nem engedte, hogy a diétán bárki is csak újjal illesse. Azután pedig, hogy a diéta véget ért, futni engedte. Beérte azzal, hogy az országot elhagyja.

Zborowski Kristóf egész kíséretével Morvaországba menekült és innen a király haláláig nem is tért vissza.

A királyi tekintély győzedelmeskedett. De az ember, aki népétől hálát és szeretetet várt, szívében mérhetetlen keserőséggel tért meg megint a legtárs-talanabb magánosságba.

ÁLMOK KAPUJÁBÓL A HALÁL RÉVEBE

I

SZÖRNYŰ elhagyatottságában terveirez mene-
kült.

Olyan mérhetetlen úr tátongott most benne, hogy a legszertelenebb álmok bőven találtak helyet. Egyedülvalóságának óráiban szüntelen azokat ápolta, dédelgette. Tekintete álmodott hadak élén repült diadalmasan napkelet felé, túl roppant térségek ismeretlen határain. A szárazföld még fel nem fedezett óceánjainak hajósa akart lenni. Kietlen rengetegek, végtelenbe táruló pusztaságok, vad bércek között zúgó, tajtékos folyók, soha nem hallott nevű, rejtelmes népek conquistadora. Rég motozott benne a szándék és a moszkovita hadjáratok alatt lassan érett ki. Most pedig úgy igázta, mint megszállottat a titokzatos belső hatalom. Valóságos rögeszméjévé vált. Szüntelenül benne erjedt. Nem hagyott neki se nappali, se éjjeli nyugalmat és lassanként kiteljesedett minden apró darabkájában.

István királyt vágyaiban csalatkozva, szerelmeitől megfosztva, népétől elhagyatva, már csak egyetlen gondolat éltette: egyesíteni Lengyelország és Oroszország trónját. Óriás keleti katolikus birodalmat al-

kotni a Balti-tengertől be az emberléptektől még szűz régiók roppant messzeségéig, visszacsatolni a keleti szakadárságot ősi anyjához, a római Egyházhoz s ezzel pótolni azt a nagy veszteséget, amely a katolicizmust a reformációval érte. Koronája lett volna végül az egész tervnek így kiépített roppant hatalmával, a pápa és a nyugati keresztény fejedelmek segítségével rázúdulni a pogány törökségre s másik hazáját is felszabadítani a sarcoló nyűg alól.

Vakmerő agyrémnek tetszett ez eleinte. A lengyel nemzet nagyrésze lelkében mindig ellene volt. Sokan szüntelen véres babérokra éhes, kalandos condottiere lázalmának tartották. De most egyszerre váratlanul elfogadhatóvá tette a kedvezőre fordult európai helyzet.

A nagyszellemű XIII. Gergely pápa lelkében is feltámadt a gondolat, hogy a kereszténységnek végre meg kell szabadulnia a török hatalom fenyegetésének örökös lidércnyomásától. Azon kezdett fáradozni, hogy Madridtól Moszkváig minden keresztény fejedelmet hatalmas szövetségbe egyesítsen a pogányság ellen. Elsősorban Báthory Istvánra gondolt, az akkori világ legdiadalmasabb hadvezérére, s ezért küldte hozzá rendkívüli követnek Possevino atyát. István király, mint menyei küldöttet köszöntötte Possevinót. Kitergette előtte a maga régóta rejtve dédelgetett terveit. De eleinte nem tudtak megegyezni. A pápa és Possevino a nyugati fejedelmekkel Iván cárt is bele akarta vonni a szövetségbe. A király biztos ítélete már akkor világosan látta, hogy Lengyelország és Moszkóvia együttes működéséből a török ellen semmi sem lehet. De arról is felvilágosította Possevinót, hogy ez Iván cárnak se szándéka. Ravasz agyafúrtsággal csak azon mesterkedik, hogy livóniai zsákmányát megterthassa és uralmát mennél előbbre tolhassa nyugat

felé a tengerekre. Az európai fejedelmekkel kész volt kötést csinálni István király, de már előre aggodalmaskodott, hogy lehet-e majd őket csakugyan cselekedetre bírni.

Minden úgy történt, ahogyan előre megmondotta. Possevino atya újra meg újra megjárta Moszkvát és egyre jobban meggyökeresedett benne a meggyőződés, hogy a cár minden fogadkozása, ígérete fortélyos hitegetés. Sehogy sem sikerült a szövetséget tető alá hozni. Gergely pápa egyre küldözte követeit Madridba, Prágába, Velencébe és Párizsba is. Mindenki kész volt a pogány ellen frigyre lépni, de mikor tette került volna a sor, hol az egyik, hol a másik talált kifogást.

Báthoryt ez a huzavona mindig jobban és jobban meggyőzte arról, amire a helyzet bölcs átgondolásával magától rájött, hogy csak az ő szertelennek látszó terve a valóra válható. Megtörni a moszkovita hatalmat és ennek a népnek és földnek mérhetetlen erejét fordítani a pogány ellen.

Annak azonban, hogy Moszkva ellen eredményesen fellépjen, nem is egy akadálya volt. Mindenekelőtt a lengyelek húzódozása a folytonos hadakozástól. Nagyon jól tudta, hogy a diétától sem emberben, sem hadiköltségben a szükséges támogatást meg nem kaphatja. A pápától egyelőre hiába kérte. Ott volt másik nagy akadálnak a tízéves fegyverszünet is, amelyet Pszkov sikertelen ostroma után Iván cárral kötött.

Ám ez az akadály váratlanul elhárult az útból. Iván cár, alattvalóinak nem nagy gyászára, meghalt s utána zavaros állapotok következtek. Mivel azonban a fegyverszüneti szerződést akármelyik fél halála esetén jogában állott a másiknak felbontani, István király elérkezettnek látta az időt, hogy újra beavatkozhasson Oroszország ügyeibe. A pápánál megint nem ta-

lált megértést. Öccsét, Báthory Andrást, akit a papi pályára szánt, Reska kanonok kíséretében szintén Rómába küldötte. A világ előtt az utazás célja az volt, hogy Báthory András személyesen mutatkozzék be a pápának és nyerje meg hajlandóságát ahhoz, hogy a király kérelmére bíbornokká kreálja. De a fiatal Báthory titkos megbízatást is kapott bátyjától. Elő kellett terjesztenie a moszkovita trón megszerzésének terveit és kikérni ehhez a pápa segítségét.

Gergely pápa nagy szeretettel fogadta Báthory Andrást. Hamarosan meg is ajándékozta a bíbornoki kalappal. De a király tervét megint csak makacsul elutasította. Possevino atya újra Moszkvába utazott, de szerepe nem volt más, csak hogy a két ország határos tartományainak állandó villongásait elsimítsa.

Báthory még sem adta fel tervét, sőt mennél több akadály tornyosodott elébe, mennél kivihetlenebbnek mutatkozott, annál makacsabbul ragaszkodott hozzá. Az idő megint az ő malmára kezdte hajtani a vizet. Iván cár idősebbik fia és örököse, Fjodor nagyfejedelem félkegyelmű volt, helyette nagybátyja, Boris Godunov kormányzott. A cár másik fiát, Dimitrij nagyherceget nem is tekintették a cár igazi vérszerint való leszármazottjának. A bojárok egyrésze mégis neki követelte a trónt. Belső bajok, örökös villongások kezdték örölni a birodalom lomha, nagy testét. Soha nem volt ilyen kedvező alkalom az eredményes beavatkozásra.

Báthory kitűnő kémiszolgálata azt is kifürkészte, hogy a cár titkos végrendelést hagyott hátra. Ebben úgy intézkedett, hogy Fjodor fia lépjen megegyezésre Rudolf császárral, ez segítse őt Lengyelország ellen, s abban az esetben, ha az új cár örökös nélkül halna el, amire minden kilátás megvolt, a császár örökölje az orosz trónt is.

Az egyezkedések Prágával meg is kezdődtek és Lengyelországot az a veszedelem fenyegette, hogy a moszkovita hatalom is a Habsburgok kezére kerül, ami a respublica megsemmisítésére vezetett volna.

A király 1585 szeptemberében grodnói vadász-kastélyába hívta meg a litván rendeket és a szenátus tekintélyesebb tagjait. Itt leplezetlenül feltárta előttük a készülő veszedelmet. Nagy volt a megdöbbenés. Kezdték már megérteni, milyen rövidlátó csökönyösséggel gáncsolták el királyukat abban, hogy az egyre fenyegetőbb moszkovita erőt megtörje addig, amíg teljesen nyakukra nem nő. Most hajlandóknak mutatkoztak nagyobb áldozatokra is. Haraburda minski palatinust pedig nyomban Moszkvába küldték az ausztriai ház terveinek megakadályozására. Haraburda az örök lengyel-moszkovita békességnak és a két ország egyesítésének ajánlatával ment a bojárokhoz. Olyan kötés tervét vitte ki, hogyha a két uralkodó közül bármelyik előbb halna meg, a másik kövesse őt a trónon. A követség azonban eredménytelen maradt. Sőt, az a bojár követség, amely a következő év nyarán érkezett Lengyelországba, vérszemet kapva már Livónia és Wolhynia visszaadását követelte, csak ezzel a feltétellel volt hajlandó az örökös békéről tárgyalni.

Ekkor azonban olyan változás történt, amely új reményekkel dobogtatta meg Báthory szívét. Gergely pápa meghalt. Helyébe V. Sixtust választották meg s az államtitkár Rusticucci bíbornok lett mellette. Ez a széleslátókörű, szárnyalószellemű pápa, aki gyönyörű kutakkal és hatalmas emlékművekkel ékesítette fel Rómát, végre megértőbbnek mutatkozott a király tervei iránt. Báthory András bíbornok hosszabb tartózkodásra ismét Rómába utazott, hogy személyesen terjessze a király terveit a pápa elé. Egyidejűleg Pos-

sevino atya a hadjáratoknak részletesen kidolgozott tervét elküldötte Rusticucci bíbornok államtitkárnak és nyár elején maga is Rómába utazott.

Báthory András bíbornok fejedelmi pompával élt Rómában. Mindenütt a legnagyobb hódolattal fogadták. Ragyogó ünnepségeket rendeztek tiszteletére. Találkozott a kor legnagyobb zenészeivel, Palestrinával, aki néhány gyönyörű motettáját neki ajánlotta. Sixtus pápa nem egyszer fogadta kihallgatáson és a bíbornoknak volt alkalmuk elébe terjeszteni bátyjának kérését. Báthory a pápa pénzbeli segítségét és erkölcsi támogatását kérte, hogy hadat vezethessen Moszkva ellen. Világosan megértette a pápával, hogyha nem sikerül az országot meghódítani, akkor belső viszállyaitól tépve a török martaléka lesz, mely ekkora hatalomhoz jutva, teljesen megsemmisítheti az egész európai kereszténységet. Ha azonban neki sikerül a moszkovitákat leigáznia, nemcsak ennek az országnak, hanem a kimeríthetetlen ázsiai kontinensnek mérhetetlen embertömegeivel zúdulhatna rá a törökre. Szövetségesek, Perzsia pedig a Kaukázuson át támadhatná meg a kereszténység nagy ellenfelét. Az Egyház egyébként is nagy hasznát látná ennek a hódításnak, mert ha ő tehetné fejére a moszkovita koronát, véghez vinné a keleti és nyugati Egyház új összeforrasztását is. Wilnóban, ahol a jezsuita atyák vezetésével egyre gyarapodott népességben és tudományban az univerzitás, új püspöki kollégium alapítását is segítette mindjárt a moszkovita hadjárat után. Orosz és rutén papokat neveltek itt arra, hogy véreik közt a nyugati egyház tanításait terjesszék és mint a léleknek portyái törjék az utat nyugat világosságának kelet felé.

Sixtus pápa messzetelekintő szelleme átlátta a hatalmas terv kedvező lehetőségeit és végre annyi sok rábeszélés és követjárás után megtört a jég. Báthory

bíbornok arról értesíthette bátyját, hogy a pápa hajlandó őt nagy vállalkozásában támogatni és a kért 200.000 dukát segítség első részlete fejében 25.000 dukátot nyomban folyósít, ha a király komolyan megkezdí a hadikészülődéseket.

Az évek óta féltő, fájó szeretettel dédelgetett álom a beteljesedés küszöbén állt. Báthory a világtörténelem egyik leghatalmasabb vállalkozását tartotta kezében. Ha véghez viszi, új fejezet kezdődik az emberiség sorsában és hosszú századokra másképpen alakul Európa térképe.

Az álom mégsem vált valóra soha.

Emberi akarathnál, földi elhatározásnál hatalmasabb erő avatkozott bele.

2

A KIRÁLY a következő év nyiltával akarta megkezdeni a hadikészületeket.

Mint minden nagy vállalkozása előtt, most is a vadászat örömeivel próbált hozzá erőt gyűjteni. Bölényre ment a grodnói erdőbe. Azért választotta ezt a területet, mert a grodnói kastély magános óráinak csendjében érlelte ki tervét. Itt akart végső megvalósításáról is gondolkozni.

Orvosai, Bucella és Simonius mérsékletre intették a vadászat gyönyörűségeiben. Az utóbbi időben apróbb rosszullétek mutatkoztak a királynál. Főfájások kínozták. Olykor hirtelen megszédült. Bele is tántorodott egy-egy ilyen szédülésbe. Ezek a múltó rosszullétek azonban nem zavarták túlságosan. Orvosai hamar megszüntették ezeket s azután már nem is

gondolt rájuk. Több okot adott az aggodalomra, hogy oldalában jelentkeztek fájások a vese táján, s füle mögött egy jelentéktelen seb és a másik is, felső combján ismét kiújult és semmiképpen sem akart gyógyulni.

Mikor Katalin napján az első hó leesett, a király nem türtőztethette magát tovább. Egyetlen gondolata volt már: a grodnói vadászat.

— Bizony csak mértékkel habzsolja Felséged Diana asszony gyönyörűségeit, az ilyen örökifjú menyecske hamar megrokkantja már az öreg legényt.

A király nevetett:

— Nos ígérem, hogy hébe-hóba meg is csalom Dianát, majd egy kis lékhalászatra is eltekintek.

— Hiszen jó kis biztatás — csapta össze kezét a megrökönyödött doktor. — Legalább azt ígérje meg Felséged, hogy nem ül kinn fél napokat a dermesztő hidegségben, ha már semmiképpen sem tud lemondani ártó szenvedélyéről.

Bucella arra figyelmeztette, hogy a húseledelektől tartózkodjék, mert sok belőlük ártalmára lehet.

— Advent vagyon, — nyugtatta meg a király — mostan majd rágódhatom a szikkasztott gyümölcsökön, aszalt fügéken, cukrozott barackokon, amiket az olasz kalmárokkal küldet nyakamra orvosdoktor uram, pedig Erdélyországban a húseledelt kedveltem meg.

Mindjárt az első napon halálos veszedelem környékezte a királyt. Szánon vitette ki magát lesre. A Grodnó körül sokasodó kis tavak egyikén haladt át az út. A jég még nem lehetett elég erős, mert egyszerre nagyot reccsent a szán alatt. De a király nem vesztette el lélekjelenlétét, fiatalos fürgeséggel ugrott ki a szánból. Csak ez mentette meg az elmerüléstől. Mert már a következő pillanatban nagy robajlással

szakadt be a meghasadt jég és a szánt lovastul-kocsistul elnyelte a tó jeges vize.

Aznap elmaradt a vadászat és meghitt emberei váltig unszolták a királyt, hogy térjen vissza Krakóba. Ilyen baljós jel után hagyja abba a vadászatot. Az országban is híre futamodott a történeteknek és sokan a király halálát jósolták belőle. A babonásabak szép csendesesen el is hagyták Grodnót, még mielőtt a vadászat kezdődött volna.

A megzavart nyulászat akkor elmaradt. Néhány nap mulva, hajtóvadászatra ment ki a király és kísérete. Egész nap törték az erdőt és este húsz hatalmas vadkannal tértek meg. Hanem a zergenyes időben az egész napon át tiport hóvízben felfázott a király. Oldalába nyilallott és kisebb forróság rázza ki. Simonius mester könyörgött neki, hogy őrizze néhány napig a szobát, míg rosszulléte el nem múlik.

De vasárnap következett. És a király a misét semmiáron nem akarta mulasztani. A templom meszsze volt. A doktor biztosan tudta, hogy a hosszú lovaglás megárt a királynak. Könyörgött hát neki, hogy hallgasson misét a jól befűtött házikápolnában.

A király jobban érezte már magát. Nem hallgatott semmi kérésre. Makacsul megmaradt szándéka mellett.

Mikor azonban hazafelé lóról szállt, reszketés fogta el.

— Kegyetlenül nyilallik az oldalam, — mondta Wesselényinek — mégis káromra volt, hogy ilyen soká maradtam nyeregben.

Dideregni kezdett. Vacogva verődött össze a foga. Egyszerre érthetetlen viszketegség lepte meg egész testét.

Simonius mester futva jött. Nagy igyekezettel

dörzsölgette a király testét nyakától le a lábáig. Ettől megenyhült kissé és el is szenderedett.

De már a vacsoráját eltolta magától. Édes borba mártogatott tojásos tésztát szopogatott csak. Hamar nyugvóra is tért, de nem volt igazi pihenése.

Borbély Balázs, aki a kamara pitvarában virrasztott, hallotta, hogy nyugtalanul hánykolódik ágyában. Nagyokat nyög és keservesen fohászkodik. Éjféltajt nehéz zuhanásra és utána furcsa hörgő zajra riadt fel a székely csatlós. A zaj a király kamarájából jött és egészen megzavarta. Nem mert benyitni a királyhoz, hanem szaladt Wesselényihez, a belső kamaráshoz. Ez lélekszakadva szalasztotta palotás apródját Simoniushoz.

Az orvost álmából verték fel. Wesselényivel együtt siettek a király kamarájába. Lakájok égő gyermekével kísérték őket.

A király előregörnyedve ült ágyában, amikor beléptek hozzá. Arca egészen violaszínre szederjesedett. De hörgése már mély sóhajtásokba halkult.

— Mi történt Fölségeddel? — kérdezte döbben ten az orvos. A király arcán a járomcsont alatt véraláfutásos ütések nyoma látszott.

— Elestem — mondta akadozva a király, mint akinek nehezére van a szó.

— De miért kelt fel ágyából Felséged? — tudakolta Wesselényi.

— A szomszédos kamarába volt menetelem, de megbotlottam és elzuhantam a sötétben. Sebem is fölvérzett.

Lábát mutatta a király. Szivárgott belőle a vér.

Simonius mester a fejét csóválta. Nem tetszett neki a király esése. Magában könnyebb agyszélhűdésre gondolt. De nem szólt semmit, mert nem akarta az udvart ok nélkül megriasztani. Azt mindenesetre

szigorúan megparancsolta, hogy a királynak ágyban kell maradnia.

A király másnap ágyban is maradt. Nem érezte magát jól. Wesselényi finom őszibarack befőzöttet küldött neki, abból jóízűen evett. De nyomban megint gyötrelmes viszketegség lepte meg. Tömjénes tojás-fehérjével kengették és tüzes lábsebére is ezt raktak. Keveset megenyhült tőle. Csak nagy erőtlenségről panaszkodott, mire tokaji bort itattak vele.

Harmadnap megérkezett a király másik orvosa, Bucella is. Sokáig tanácskozott Simonius mesterrel. A végén csaknem hajbakaptak.

— Nem engedem, — hadonászott mind a két kezével a talián doktor — hogy Őfelségének csak egy korty bort is adjanak. Ha szomjúhozik, igyék fahéjas vizet felváltva izsóplével.

Simonius mester ellenkezett:

— Őfelsége igen megszokta napi boradagját, ártalmára lészen, ha hirtelen nélkülöznie kell.

— A bor sokkal nagyobb ártalmú neki. Vérének meg kell csitulnia.

— Talán Őfelsége is nehezen mond le a borról, mert igen megszokta — szólt közbe Wesselényi.

De a király csöppet sem ellenkezett. Egykedvűen feküdt ágyában. Hirtelen halálsejtelmek lepték meg. Szorulásokat érzett a szíve körül. Tagjai zsibbadottak. Hiába igyekeztek gondolatait elterelni, újra meg újra csak közeli végével foglalkozott. Eszébe jutott, hogy a moszkovita hadjárat alatt, egy asztrológus azt mondotta neki, hogy golyó nem fogja testét, mégis egy kicsiny seb okozza majd halálát.

PÉNTEKRE virradóra nehéz éjszakája volt a királynak. Tele súlyos sejtelmekkel. Hajnaltájt gonosz rángató görcs gyötörte meg. Reggel felé nehéz álomba szenderedett. Baranowski przemysli püspök lábujjhegyen jött be hozzá. A királyt látomások zaklathatták. Hagymázos álomban beszélt érthetetlen szavakat. A püspök lába alatt reccsent a padló. Akkor felriadt.

— Mit vádolnak a lengyelek — kiáltotta verítkező homlokkal. — Magamnak kapartam én? Minde-nem az országé. A kincstárban háromszor annyit hagyok, mint amennyit benne találtam.

Némán roskadt a vánkoso-k közé.

Később Zamoyski nevét kiáltozta.

Ébredése fulladozások között történt. Balkarját nem múló görcs szorongatta. Simonius mester azon a véleményen volt, hogy a nehéz lélekzés okozza a fájdalmakat. Bucella doktor igen súlyosnak találta a király állapotát és érvágást ajánlott. Simonius ellenezte ezt és ismét bort adatott neki erősítésül.

A király betegségének híre futamodott és a szenátorok a szomszédos terem-be gyülekeztek, hogy talán utolszor láthassák még urukat. De nem bocsátot-tak be senkit hozzá. Bucella nagy aggodalom-mal járt-kelt. Nem tagadhatta, hogy a király állapota rövid órák alatt válságos-ra fordult. Lábsebe tüzelni kezdett, szederjes parázslása szem-mel látható volt és szétter-jedt az egész lábon.

— Egész testét méreggel önti el ez az undok kelevény, — sopánkodott Bucella doktor — akkoron pedig nincs segedelem. Lábát kell lementszenünk, úgy talán életét menthetjük.

Simonius doktor sem tudott jobb tanácsot.

A király hallani sem akart erről. Az orvosok erre köpölyözést végeztek. Valamelyest megkönnyebbedett tőle. Rózsavizes italt szörpölgetett. Ez úgy felüdítette, hogy Luterna jezsuita atyát, akit vigasztalására beküldöttek, a másnapi áldozás reményében bocsátotta el.

Az éjszaka azonban ismét kegyetlen volt hozzá. Forrósága felszökött. Túrhetetlen fájások hasogatták a fejét.

— Jézus! Szemem világa! — sikoltott fel egyszerre, mert szemébe violás zsibbadás tolódtott egyre feljebb. Már csak afölött látott valamit homályosan. Aztán a gyertya fénye is végkép eltűnt előle. Sötétség környékezte. Már nem látott semmit. Úgy érezte, a semmibe zuhan.

Eszméletét vesztette. De valami még felrázta kábulatából. Most úgy érezte, megint lát. De ez csak nyugtalan szellemének káprázata volt. Látomások, amelyek ájulásoktól megszakítva révedeztek benne.

Úgy rémlett neki, Katalint látja. Kék szeme mint a tengerek végtelensége. Virágkeze hűsítőn simogatta meg forró homlokát. Majd megint ájulás környékezte. Szédült. Vad iramlást érzett. Ellenállhatatlan erővel ragadta valami. Már tudta, szilaj harcparipája vágat vele a végtelen moszkovita pusztákon. Amerre nézett a szeme, lángtenger örvénylette körül. Lobogó, bíboros kígyók özönéből meredeztek ki könnyörületet kongató harangokkal a hagymatetős tornyok. Olyan rémítő volt ez a harangozás! Vagy inkább vihar zúgása volt? Átjárta egész lényét, aztán egyszerre kongó süketség sikoltott benne. És minden döbbentő némaságba fült.

Péntekre virradóra tartósan elvesztette eszméletét. Súlyos, mozdíthatatlan bénultság szakadt rá. Így hevert egész nap olyan mereven, mint a halott.

Estére magához tért. Bucella bort csöpögtetett szájába. A király fejéhez kapott. Arcának rettentő kifejezése sejtette, milyen kínok gyötrik.

Fejénél két gyertya égett és Luterna atya feléje nyujtotta a keresztet. De a király nem látta. A jezsuita szájához érintette a Megváltó arcát. A láztól cserepes száj megismerte az isteni érintést:

— Kezetre bízom lelkemet, Uram! — sóhajtotta.

A páter az utolsó kenet feladásához készült. De ekkor görcsös köhögés rázta meg a magával tehetetlen testet. Még egy utolsó vonaglás és a király hátrahanyatlott. Már nem volt élet benne. A legmagánosabb lélekre rászakadt az örök magánosság.

A nap utolsó csókját küldte a legmagasabb sudaraknak.

Kívil hallgattak a rengeteg erdők s túl rajtuk a végtelen orosz puszták, amelyek hiába várták már győzedelmes kürtjének szabadító harsonáját.

Vége

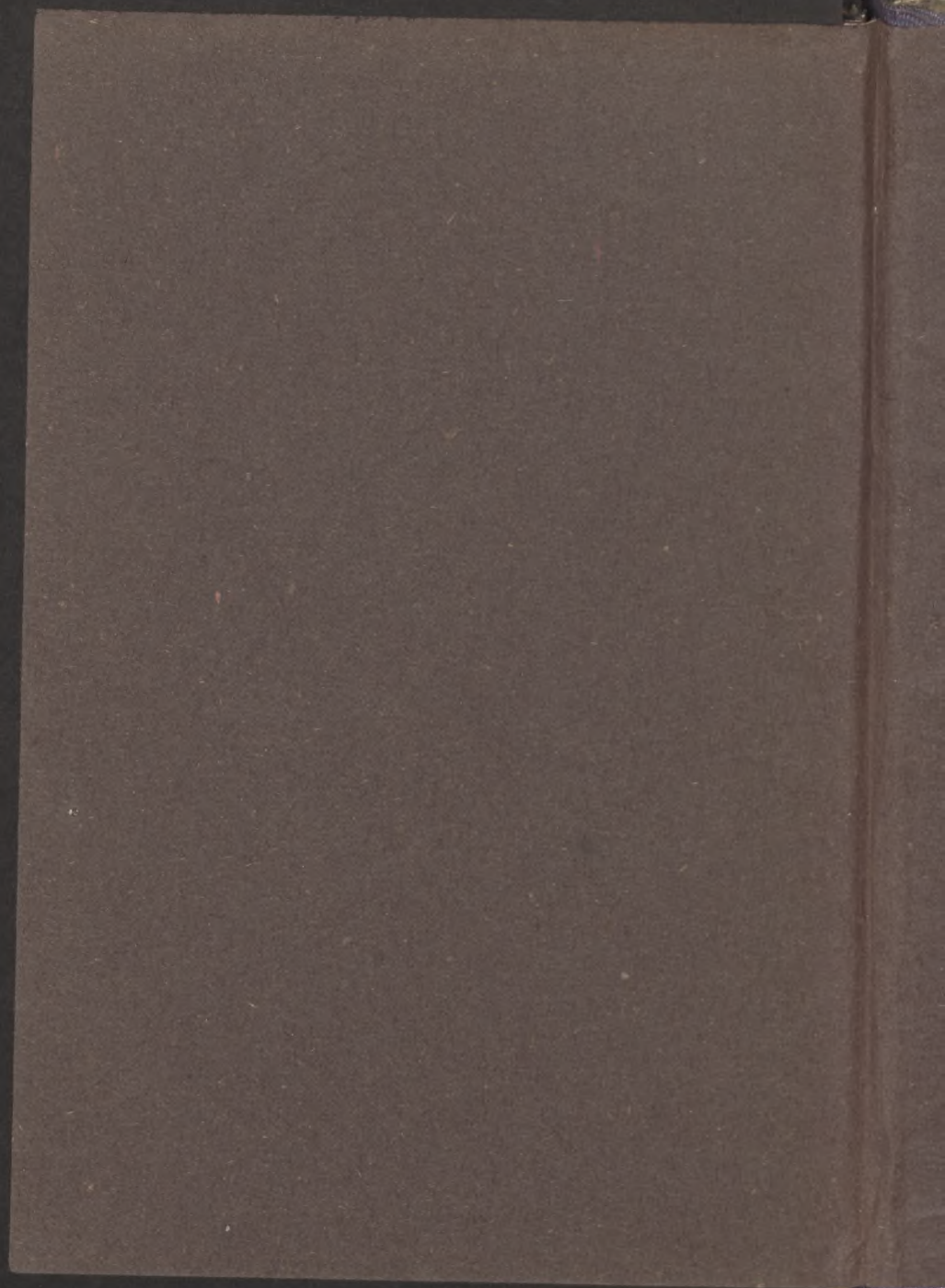
ett
ki-

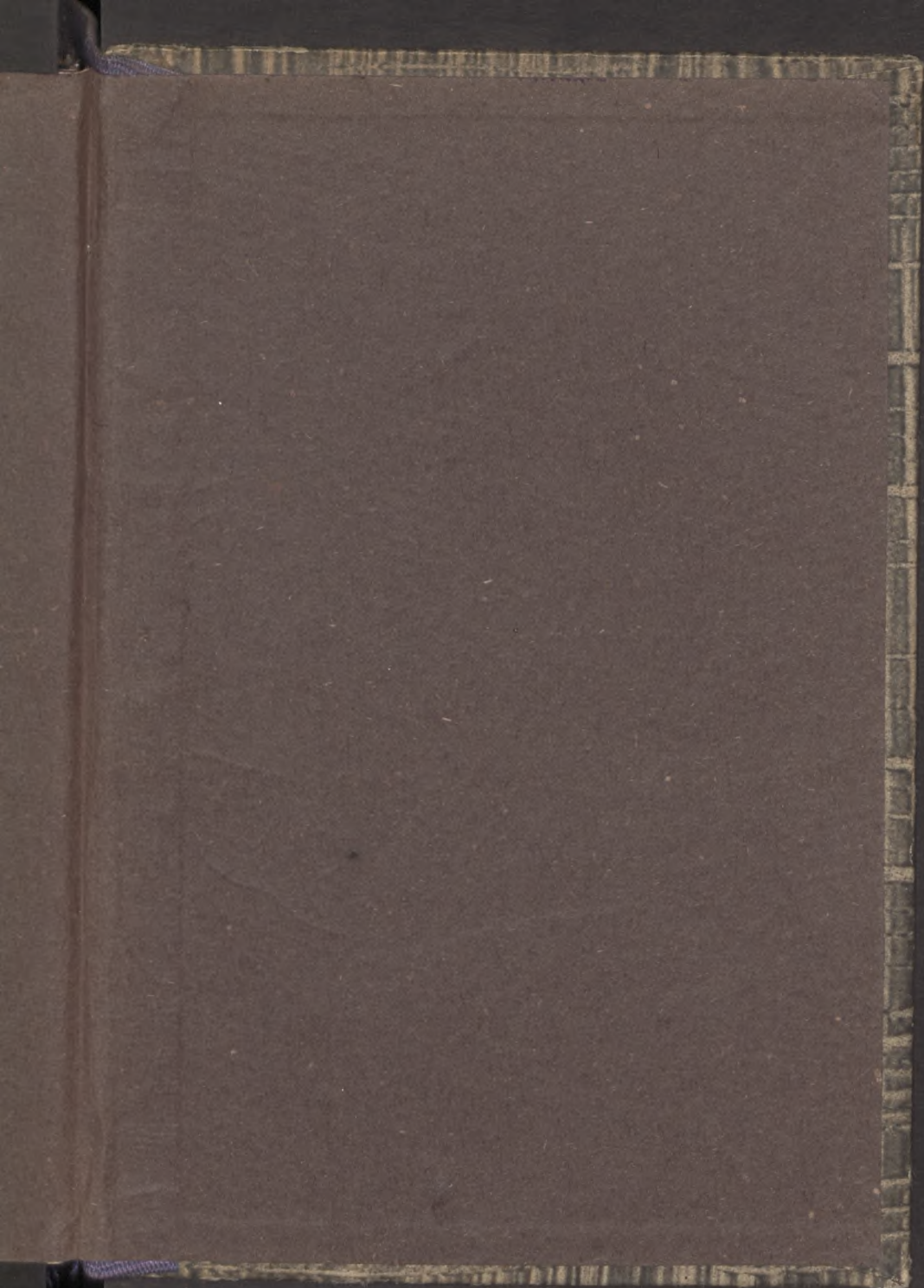
éje
ita
re-

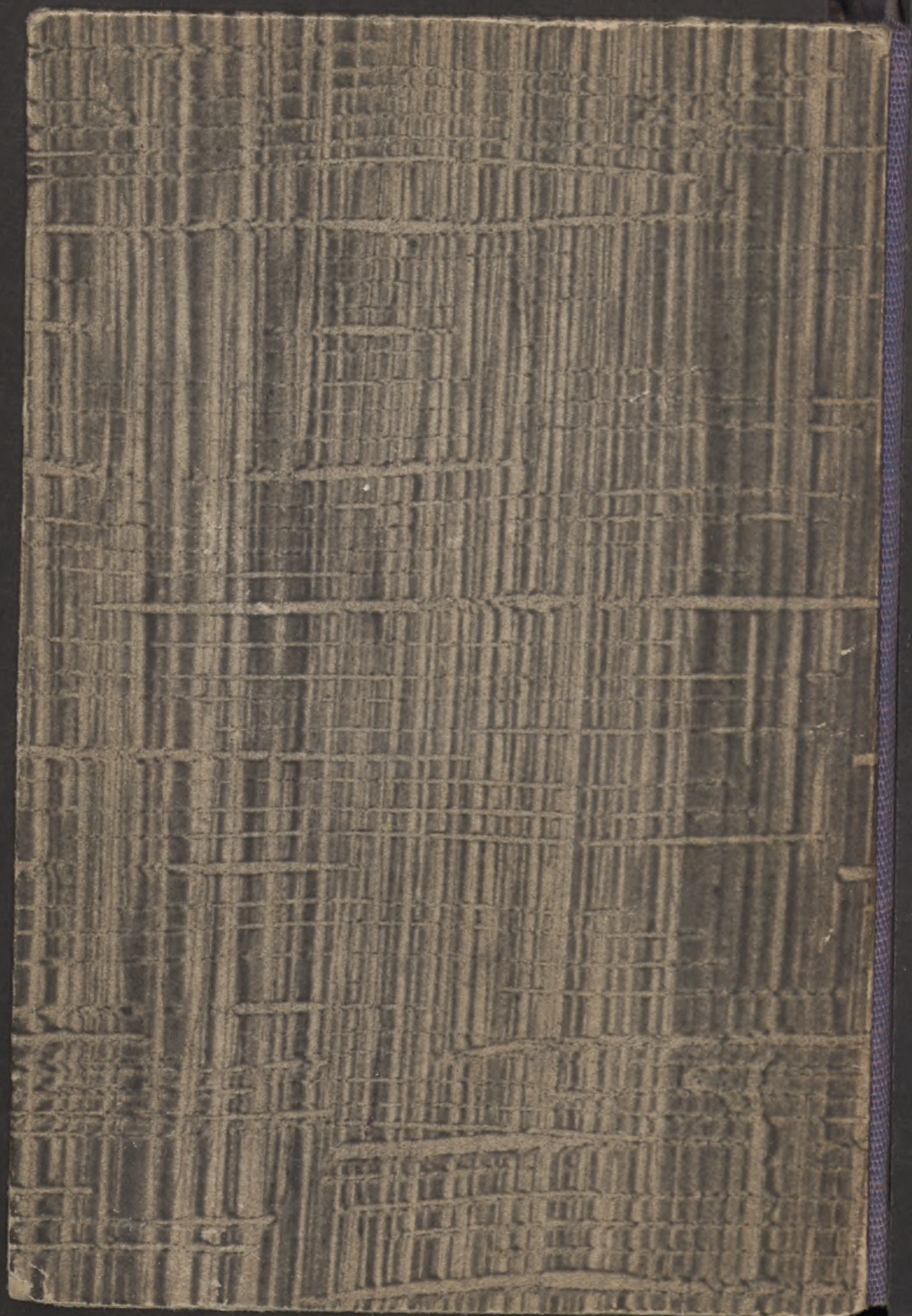
ta.
De
et-
ra-
bb

la-

a
ár

THE
BIBLICAL
ARCHAEOLOGICAL
SOCIETY